

บทบาทภารกิจพระสังฆาธิการผู้ทรงสมณศักดิ์ในจังหวัดขอนแก่น
ที่มีต่อการพัฒนาสังคมไทย

THE ROLES AND WORKS OF ECCLESIASTICAL HONORIFIC RANK
ADMINISTRATIVE OFFICERS IN KHONKAEN PROVINCE
TOWARDS THAI SOCIAL DEVELOPMENT

พระปลัดสัมฤทธิ์ เทวธมฺโม (เปจิตตัง)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๓

บทบาทภารกิจพระสังฆาธิการผู้ทรงสมณศักดิ์ในจังหวัดขอนแก่น
ที่มีต่อการพัฒนาสังคมไทย

พระปลัดสัมฤทธิ์ เทวธมฺโม (เปจิตตั้ง)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๓

(ลิขสิทธิ์นี้เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

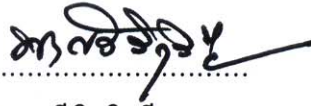
**THE ROLES AND WORKS OF ECCLESIASTICAL HONORIFIC RANK
ADMINISTRATIVE OFFICERS IN KHONKAEN PROVINCE
TOWARDS THAI SOCIAL DEVELOPMENT**

PHRAPALADSAMRIT DEVADHAMMO (PECHITTANG)

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for The Degree of
Master of Arts
(Buddhist Studies)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Bangkok, Thailand

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

(พระศรีลัทธินูณี)

กณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

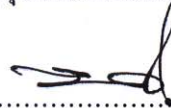
คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์..... ประธานกรรมการ

(พระมหาทวี มหาปัญญา, ผศ.ดร.)

..... กรรมการ

(พระครูสุวิธานพัฒนบัณฑิต, ดร.)

..... กรรมการ

(พระมหาประมวล ฐานทตฺโต, ดร.)

..... กรรมการ

(ดร.ประยูร แสงใส)

..... กรรมการ

(รศ.ดร.บุญยงค์ เกศเทศ)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

พระครูสุวิธานพัฒนบัณฑิต, ดร. ประธานกรรมการ

พระมหาประมวล ฐานทตฺโต, ดร. กรรมการ

ดร.ประยูร แสงใส กรรมการ

ชื่อวิทยานิพนธ์ : บทบาทภารกิจพระสังฆาธิการผู้ทรงสมณศักดิ์ในจังหวัดขอนแก่น
ที่มีต่อการพัฒนาสังคมไทย

ผู้วิจัย : พระปลัดสัมฤทธิ์ เทวธมฺโม (เป็จิตตั้ง)

ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

: พระครูสุวิธานพัฒนบัณฑิต พธ.บ. (ศาสนา), ศศ.ม.(ปรัชญา),
Ph.D. (Bud).

: พระมหาประมวล ฐานตฺโต ป.ธ. ๖, พธ.บ.(ภาษาไทย), M.A.(Ling),
M.A., Ph.D.(Pali & Bud).

: ดร.ประยูร แสงใส ป.ธ. ๔, พ.ม., พธ.บ., P.G. Dip. In Journalism.,
M.A. (Ed), Ph.D. (Ed).

วันที่สำเร็จการศึกษา : ๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๓

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์เรื่อง “บทบาทภารกิจพระสังฆาธิการผู้ทรงสมณศักดิ์ในจังหวัดขอนแก่น ที่มีต่อการพัฒนาสังคมไทย” มีวัตถุประสงค์ ดังนี้คือ (๑) เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของสมณศักดิ์สงฆ์ไทย (๒) เพื่อศึกษาหลักเกณฑ์คุณสมบัติ และวิธีการในการได้รับพระราชทานสมณศักดิ์ของสงฆ์ไทย และ (๓) เพื่อศึกษาบทบาทภารกิจในการพัฒนาสังคมของพระสังฆาธิการผู้ทรงสมณศักดิ์ในจังหวัดขอนแก่น งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเอกสาร โดยใช้วิธีวิเคราะห์ เชิงพรรณนา เพื่อหาข้อสรุปและข้อเสนอแนะ

ผลการศึกษาพบว่า ประเพณีพระราชทานสมณศักดิ์แก่พระสงฆ์ของไทยได้รับรูปแบบมาจากศรีลังกา และมีพัฒนาการมาโดยลำดับ ซึ่งมีคุณค่าต่อสังคมไทยในหลายด้าน ดังนี้ (๑) คุณค่าด้านศิลปกรรม ได้แก่ ความงามบนตาลปัตร พัดยศ (๒) คุณค่าด้านจิตใจ ได้แก่ เป็นที่เคารพยำเกรงของชาวบ้าน (๓) คุณค่าวัฒนธรรมด้านภาษา ได้แก่ ราชทินนาม และการใช้ราชาศัพท์ (๔) คุณค่าด้านการอนุรักษ์ขนบธรรมเนียมโบราณราชประเพณี เช่น เป็นการได้ทรงบำเพ็ญทานของพระมหากษัตริย์ และเป็นการส่งเสริมพระสงฆ์ที่มีความรู้และผลงานแก่สังคมให้ทรงสมณศักดิ์ เป็นต้น (๕) คุณค่าด้านเศรษฐกิจ ทำให้พ่อค้าแม่ค้ามีรายได้จากการขายเครื่องสังฆภัณฑ์ (๖) คุณค่าด้านสังคม เช่น มีการจัดงานฉลองพัดยศ เป็นต้น (๗) คุณค่าด้านศาสนสัมพันธ์กับนานาชาติที่นับถือพระพุทธศาสนา มีการถวายสมณศักดิ์แก่พระสงฆ์ที่นับถือพระพุทธศาสนาด้วยกัน เช่น ศรีลังกา พม่า บังคลาเทศ เป็นต้น

เกณฑ์คุณสมบัติและคุณวุฒิการศึกษาในการขอพระราชทานสมณศักดิ์ให้แก่พระสังฆาธิการพบว่า นอกจากพระสังฆาธิการจะมีคุณสมบัติและผลงานตามภารกิจ ๖ ด้านที่มหาเถรสมาคมกำหนดแล้ว ถ้ามีวุฒิการศึกษาเป็นเปรียญธรรม ๙-๘ ของพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชกณะชั้นสามัญเปรียญ (สป.)ทุกตำแหน่ง เปรียญธรรม ๕-๖ ให้เป็นพระครูสัญญาบัตรชั้นเอก(ขอ.)และถ้าสำเร็จปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิต,ศาสนศาสตรบัณฑิต,ศึกษาศาสตรบัณฑิต,ปริญญาโท ให้เป็นพระครูสัญญาบัตรชั้นพิเศษ(ขพ.) เฉพาะตำแหน่งที่มี เปรียญธรรม ๙-๘ ให้เป็นพระครูสัญญาบัตรชั้นโท (จร.ขท.) ถ้าสำเร็จปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิต, ศาสนศาสตรบัณฑิต,ศึกษาศาสตรบัณฑิตหรือ ปริญญาโท ให้เป็นพระครูสัญญาบัตรชั้นเอกทุกตำแหน่ง(ขอ.) หรือถ้าสำเร็จปริญญาเอกให้เป็นพระครูสัญญาบัตรชั้นพิเศษ(ขพ.) เฉพาะตำแหน่งที่มี นอกจากนี้ ถ้าพระสังฆาธิการมีผลงานโดดเด่น ด้านคันถธุระและวิปัสสนาธุระ ถือเป็นคุณสมบัติพิเศษในการขอพระราชทานสมณศักดิ์

บทบาทตามภารกิจ ๖ ด้าน ที่มีต่อการพัฒนาสังคมไทย พบว่า

ด้านการปกครอง หลักการปกครองจะมีทั้งพระเดชและพระคุณ สมณศักดิ์มีความสำคัญและจำเป็นต่อการปกครอง **ด้านศาสนศึกษา** เกือบทุกวัดจะมีการเรียนพระปริยัติธรรมแผนกนักธรรม – บาลี เป็นหลัก วัดที่เจริญจะมีการเรียนการสอนแผนกสามัญศึกษาด้วย พระสังฆาธิการผู้ทรงสมณศักดิ์มี วิชาการส่งเสริมการศึกษา เช่น สนับสนุนปัจจัย ๔ และให้ทุนการศึกษา เป็นต้น ปัญหาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมในปัจจุบันคือไม่ค่อยมีคนบวช และพระเณรขาดแรงจูงใจในการเรียนนักธรรม – บาลี คณะสงฆ์ต้องปรับปรุงกระบวนการเรียนการสอนหลักสูตรและการวัดผลประเมินผลให้ได้มาตรฐานกว่านี้ ผลการจัดการศึกษาคือทำให้ได้บุคลากรทางศาสนาที่มีคุณภาพ **ด้านการศึกษาสงเคราะห์** มีโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ และโรงเรียนการกุศลวัดระดับอนุบาล-มัธยมศึกษา การส่งเสริมการศึกษา เช่น มอบทุนการศึกษาแก่นักเรียน เป็นต้น ปัญหาที่พบคือทุนการศึกษายังมีไม่เพียงพอ เจ้าอาวาสแต่ละแห่งต้องจัดกิจกรรมหาทุนทุกปี **ด้านการเผยแผ่** รูปแบบการเผยแผ่ เช่น การเทศน์ บรรยายธรรม อบรมศีลธรรมแก่เด็กและเยาวชน เขียนหนังสือธรรมะ เป็นต้น นักเผยแผ่ที่ดีจะต้องยึดองค์แห่งธรรมกถึก ๕ และมีเทคนิควิธีในการแสดงธรรม **ด้านสาธารณูปการ** การก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์ถาวรวัตถุในวัดที่ตั้งอยู่ในชุมชนเมืองจะได้เปรียบ เพราะชาวบ้านมีศรัทธากิจดี ส่วนวัดที่อยู่นอกตัวเมืองที่ต้องสร้างแบบค่อยเป็นค่อยไป ปัญหาที่พบในการก่อสร้างคือ ขาดทุนทรัพย์ในการก่อสร้าง และถูกช่างเอาไรด์เอาเปรียบ พระสังฆาธิการสร้างสิ่งก่อสร้างได้ตามเกณฑ์ที่กำหนดบ้าง เกินกำหนดบ้าง เงินก่อสร้างได้จากการบริจาคของชาวบ้าน สิ่งก่อสร้างได้ใช้ประโยชน์อย่างคุ้มค่า **ด้านสาธารณประโยชน์** รูปแบบการสงเคราะห์ช่วยเหลือ เช่น การสร้างสะพาน, สร้างโรงเรียน,สถานพยาบาลและอุปกรณ์บริจาคปัจจัยและสิ่งของแก่ผู้ประสบภัย และผู้ยากไร้ เป็นต้น

- Research Title** : Roles and Works of Ecclesiastical Honorific Rank Administrative Officers in Khon Kaen Province towards Thai Social Development
- Researcher** : Phrapaladsamrit Devadhammo (pechittang)
- Degree** : Master of Arts (Buddhism)
- Supervisory Committee**
- : Phrakhrusuvitanpatthanabandit B.A.(Bud), M.A. (Phil), Ph.D. (Bud).
  - : Phramaha Pramuan Thanadatto Pali 6, B.A., M.A., Ph.D. (Bud).
  - : Dr. Prayoon Saengsai Pali 4, B.A. in Ed., P.G. Dip. In Journalism, M.A., (Ed)., Ph.D. (Ed).
- Date of Graduation** : 30 September 2010

ABSTRACT

This thesis had the following objectives: (1) to study the history of the ecclesiastical honorific rank of Thai Sangha (2) to study the works, criteria, qualifications method to receive the ecclesiastical honorific rank from the king, and (3) to study the roles and works of ecclesiastical honorific rank administrative officers in Khon Khaen province towards Thai social development. This was a documentary research by using descriptive method to find for the summary and suggestions.

The result of this research study was found that the tradition of offering the ecclesiastical honorific rank to Thai monks was derived from Srilanka. It had been developed from the past to present. The ecclesiastical honorific rank had many values to Thai societies, i.e. fine arts, such as, ecclesiastical fan, aesthetics and mental values. For example, Buddhist followers honored the monk who had ecclesiastical fan.

There were values of language culture such as the new religious title name and official palace language. There were values of preservation such as almsgiving of the king and supporting a monk who had knowledge and social works.

There were values of economics. It made merchants(sellers) to have income from selling Buddhist monk commodities. There were values of social aspects. There were the ecclesiastical honorific rank cerebation, it made monk who cerebrated proud of him.

There were values of relations to the Buddhist countries. There were the ecclesiastical honorific rank offering to the monks from different countries i.e. Srilanka Myanmar Bangladesh etc. The Buddhist monk who would like to ask for an ecclesiastical honorific rank must have 6 works in according to criteria of the Sangha Supreme Council. The Steps of an ecclesiastical honorific rank to confer the an ecclesiastical administrative officers were as follows :-

The criteria, qualifications, and ecclesiastical education to receive the ecclesiastical honorific rank from the king found that there were not only the qualifications and works according to six works of the Sangha supreme council. If ecclesiastical administrative officers had Pāli grade 7-9, he had qualified to be the first grade of Phārājagaṇa (Chao Khun). If he had Pāli grade 5-6, he had qualified to be *Phra Khru grade 3 (Chan Ek)*. If he had B.A., B.Ed. degree, he had qualified to be *Phra Khru with special grade. (Chanpiset)*). If he had Pāli grade 3-4, he had qualified to be *Phra khru grade 2(Chan Tho)*. If he had B.A., B.Ed. or M.A. he had qualified to be *Phra khru grade 3 (Chan Ek)*. If he had Ph.D. degree, he had qualified to be *Phra Khu with special grade (Chan Piset)*. Others qualifications for the ecclesiastical honorific rank who had prominent works in the burden of the books and meditation, it was special qualification to get ecclesiastical honorific rank from the king etc.

To receive religious title, made monks (to) have moral support in the social and religious working. The roles of the ecclesiastical honorific rank according to six aspect works to Thai social development were found that ruling aspect, the ruling principles, the rulers must have authority and gratefulness.

The ecclesiastical honorific rank was very important and necessity to the rule. It made monks and lay followers pay respect them and it was easily to rule. The monk who had an ecclesiastical honorific rank must have goodness as well.

The ecclesiastical education aspect:- almost temples have an ecclesiastical studies i.e. Dhamma and Pali, some temples also have an ecclesiastical general education school. The methods to support education for the ecclesiastical administrative officers were supporting the four necessities of life and offer scholarship to students atc. The problems of an ecclesiastical

education management at present were a few children and youth ordained. Monk and Novices had no stimulation to study Dhamma and Pali. So, the Sangha Supreme Council have to reform the process of leaning, teaching, curriculum, measurement and evaluation for standard more than today.

Welfare educational aspect :- Some temples had Buddhist Sunday school, charity school from kindergarten up to the upper secondary level. The ecclesiastical administrative officers had many methods for educational supporting, such as, grant scholarship to students etc. The problem fund was not enough, so, they had raid the fund from Buddhist followers.

Propagation aspect :- There were models of Buddhist propagation, such as, sermon, Dhamma lecture, moral training camp for children and youth, Dhamma book printing etc. The good propagators have to follow the five qualities of preacher and have proper techniques to preach.

Public building construction aspect :- construction and renovation about religious buildings and others. If the temple is located in the city, it better than out of the city, because people have good economy than the rural area. There was problem construction, for example, money was not enough for the construction and some builders took the advantage of temple. Almost the abbots made the religious buildings and others as the criteria and some were over the criteria fixed by the Sangha Supreme Council.

Public benefit making aspect : there were many models for making public service of monks, for examples, bridges, schools, hospitals, public health centre and donated some money or necessities of life for the victims and poor people etc.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้ สำเร็จลงได้ด้วยความช่วยเหลือจากผู้มีอุปการคุณหลายท่าน ดังนี้

ในส่วนคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ผู้วิจัยขอขอบคุณ พระครูสุวิธานพัฒนบัณฑิต, ดร. ประธานควบคุมวิทยานิพนธ์ รองอธิการบดี วิทยาเขตขอนแก่น ในฐานะเป็นผู้บังคับบัญชาและ กัลยาณมิตร พระมหาประมวล ฐานทตฺโต,ดร. และ ดร.ประยูร แสงใส กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ซึ่งได้กรุณาให้คำแนะนำ ปรีกษา ชี้นำและตรวจสอบ ตั้งแต่เริ่มดำเนินการจนแล้วเสร็จอย่างไม่รู้สึก เหน็ดเหนื่อยเอาใจใส่อย่างใกล้ชิด ในส่วนผู้ถวายทุนการศึกษาและอุปถัมภ์ปัจจัย ๔ เกี่ยวกับการจัดทำ วิทยานิพนธ์ ผู้วิจัยขอขอบคุณ พระเทพรัตนมุนี(สายพงศ์ อินมปญฺโญ), พระครูสุวิธานพัฒนบัณฑิต, ดร., ดร.ประยูร แสงใส, ดร.พรธรรมราช รัตนไพฑูรย์, จ.ศ.อ.วรพล-คุณจรัสศรี สามารถ และอาจารย์วิ รัตน์-อาจารย์อุปลวรรณ กะสันต์

นอกจากนี้ ผู้วิจัยขอขอบคุณ อาจารย์สนั่น ประเสริฐ อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยมหา จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ห้องเรียนจังหวัดร้อยเอ็ด, เจ้าหน้าที่ศูนย์บัณฑิตศึกษา วิทยาเขตขอนแก่น รวมทั้งเจ้าหน้าที่ห้องสมุดมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, หอสมุด แห่งชาติ กรุงเทพมหานคร ที่ได้อำนวยความสะดวกในการให้ยืมเอกสาร ตำรา และงานวิจัย ตลอดจนเจ้าของผลงานวิชาการทุกเล่มที่สรรสร้างงานตำราและงานวิจัยที่ทรงคุณค่าจนสามารถ นำมาอ้างอิงให้เกิดประโยชน์ในการวิจัยครั้งนี้

ขอขอบพระคุณและสำนึกในเมตตาธรรมของพระสังฆาธิการผู้ทรงสมณศักดิ์ทุกรูปและ อนุโมทนาขอขอบคุณคฤหัสถ์ผู้ที่เกี่ยวข้องในจังหวัดขอนแก่นและที่อื่น ๆ ที่ได้กรุณาให้ข้อมูลในการ สัมภาษณ์เพื่อให้งานวิจัยนี้สมบูรณ์ ขอขอบคุณนิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิตร่วมรุ่นทั้งภาค ปกติ และภาคพิเศษที่ได้กรุณาให้กำลังใจคอยกระตุ้นให้ผู้วิจัยใฝ่ศึกษา และปรารถนาให้สำเร็จตาม เวลาที่กำหนด ขอขอบคุณพระมหาปริยญา วรญาโณ, พระมหาพิสิฐ วิสิฏฺฐปญฺโญ ที่ได้กรุณาอำนวยความสะดวกให้ใช้คอมพิวเตอร์แก้ไขงานจนแล้วเสร็จสมบูรณ์

พร้อมนี้ขอมอบงานวิจัยให้เป็นวิทยาทาน เพื่อเป็นอนุสรณ์แด่คุณพ่อบุญจันทร์ คุณแม่สี เป็จิตตั้ง โยมบิดามารดาผู้ให้กำเนิดมอบอัฐภาพร่างกายให้เจริญเติบโตจนมีโอกาสดับวช ในพระพุทธศาสนาได้ศึกษาพระธรรมวินัยและอุดมศึกษา ณ สถาบันที่มีชื่อเสียงของคณะสงฆ์ไทย ทำยสุคตของอุทิศผลงานนี้แด่พระอุปัชฌาย์ อาจารย์ เพื่อบูชาพระคุณท่านเหล่านั้น ขอพุทธธรรมจง สถิตมั่นในดวงจิตของชาวพุทธตราบนานเท่านาน เทอญ

พระปลัดสัมฤทธิ์ เทวธมฺโม (เป็จิตตั้ง)

พฤษภาคม ๒๕๕๑

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	ฉ
สารบัญ	ช
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ญ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๕
๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย	๖
๑.๔ คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย	๗
๑.๕ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๘
๑.๖ วิธีการดำเนินการวิจัย	๑๕
๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๒๐
บทที่ ๒ ประวัติความเป็นมาเกี่ยวกับสมณศักดิ์ของสงฆ์ไทย	๒๑
๒.๑ การปกครองสงฆ์สมัยพุทธกาล: พัฒนาการของการตั้งสมณศักดิ์	๒๑
๒.๒ ความหมายและความแตกต่างของสมณศักดิ์และฐานันดรศักดิ์	๒๖
๒.๓ ประเพณีตั้งราชทินนามภิกษุสงฆ์ในลังกาทวีปเป็นแบบอย่าง ของสมณศักดิ์ไทย	๒๘
๒.๔ ภูมิหลังการปกครองคณะสงฆ์ไทย	๓๑
๒.๔.๑ สมณศักดิ์กับการปกครองสมัยสุโขทัย	๓๑
๒.๔.๒ สมณศักดิ์กับการปกครองสมัยอยุธยา	๓๓
๒.๔.๓ สมณศักดิ์กับการปกครองสมัยธนบุรีและรัตนโกสินทร์	๓๘
๒.๕ ประเภทและจำนวนสมณศักดิ์ของพระสงฆ์เถรวาท และการใช้พัดยศ ในงานพระราชพิธีและรัฐพิธีปัจจุบัน	๔๖

๒.๕.๑	สมเด็จพระราชาคณะ	๔๖
๒.๕.๒	พระราชอาคันตุกะ	๔๖
๒.๒.๓	พระครูสัญญาบัตร	๔๗
๒.๕.๔	พระครูฐานานุกรม และพระฐานานุกรม	๔๘
๒.๕.๕	เปรียญธรรม	๕๒
๒.๕.๖	การใช้พัสดุในงานพระราชพิธีและรัฐพิธี	๕๓
๒.๖	เครื่องประกอบสมณศักดิ์	๕๕
๒.๖.๑	สมเด็จพระสังฆราช	๕๕
๒.๖.๒	สมเด็จพระราชาคณะ	๕๖
๒.๗	คุณค่าของสมณศักดิ์ที่มีต่อสังคมไทย	๕๖
๒.๗.๑	คุณค่าด้านศิลปกรรม	๕๖
๒.๗.๒	คุณค่าด้านจิตใจ	๕๗
๒.๗.๓	คุณค่าทางวัฒนธรรมด้านภาษา	๕๘
๒.๗.๔	คุณค่าด้านการอนุรักษ์ขนบธรรมเนียมโบราณราชประเพณี	๖๐
๒.๗.๕	คุณค่าด้านเศรษฐกิจ	๖๐
๒.๗.๖	คุณค่าด้านสังคม	๖๑
๒.๗.๗	คุณค่าด้านศาสนสัมพันธ์กับนานาชาติที่นับถือ พระพุทธศาสนา	๖๑
บทที่ ๓	หลักเกณฑ์คุณสมบัติ วิธีการในการพิจารณาตั้งและเลื่อนสมณศักดิ์	๖๔
๓.๑	การพิจารณาตั้งและเลื่อนสมณศักดิ์ในอดีต	๖๕
๓.๑.๑	การตั้งและเลื่อนสมณศักดิ์พระราชอาคันตุกะผู้ใหญ่	๖๕
๓.๑.๒	การตั้งพระราชอาคันตุกะเปรียญ	๖๕
๓.๑.๓	การตั้งพระราชอาคันตุกะสมณะ	๖๗
๓.๑.๔	การตั้งพระราชอาคันตุกะขก	๖๗
๓.๑.๕	การตั้งพระราชอาคันตุกะรามัญ	๖๗
๓.๑.๖	วิธีเลือกพระราชอาคันตุกะ	๖๗
๓.๑.๗	หลักเกณฑ์คุณสมบัติด้านปรีชาปฏิบัติการบริหาร	๖๗
๓.๑.๘	การตั้งพระครูเจ้าอาวาส	๖๘

๑.๒	การพิจารณาตั้งและเลื่อนสมณศักดิ์ในปัจจุบัน	๗๐
๑.๓	คุณสมบัติส่วนตัวและส่วนวัดของผู้ขอพระราชทานตั้งสมณศักดิ์	๗๐
๑.๔	คุณสมบัติด้านสาธารณูปการของผู้ขอพระราชทานตั้งสมณศักดิ์	๗๒
๑.๕	ตำแหน่งทางการปกครองคณะสงฆ์กับเกณฑ์ในการขอพระราชทานตั้งสมณศักดิ์	๗๔
๑.๖	วุฒิการศึกษากับเกณฑ์การขอพระราชทานตั้งสมณศักดิ์	๗๕
๑.๗	คุณสมบัติพิเศษกับการขอพระราชทานตั้งสมณศักดิ์เป็นกรณีพิเศษ	๗๖
๑.๘	ขั้นตอนการดำเนินการขอพระราชทานสมณศักดิ์	๗๕
๑.๙	พระราชพิธีตั้งและเลื่อนสมณศักดิ์	๘๐

บทที่ ๔ บทบาทภารกิจในการพัฒนาสังคมของพระสังฆาธิการผู้ทรงสมณศักดิ์

	ในจังหวัดขอนแก่นตามภารกิจ ๖ ด้าน	๘๕
๔.๑	พระครูสัญญาบัตรเจ้าอาวาสกับบทบาทการพัฒนาสังคม	๘๕
๔.๒	พระครูสัญญาบัตรเจ้าคณะตำบลกับบทบาทการพัฒนาสังคม	๙๐
๔.๓	พระครูสัญญาบัตรเจ้าคณะอำเภอกับบทบาทการพัฒนาสังคม	๑๐๑
๔.๔	พระราชาคณะชั้นสามัญกับบทบาทการพัฒนาสังคม	๑๑๘
๔.๕	พระราชาคณะชั้นราชกับบทบาทการพัฒนาสังคม	๑๓๐
๔.๖	พระราชาคณะชั้นเทพกับบทบาทการพัฒนาสังคม	๑๓๒
๔.๗	พระราชาคณะชั้นธรรมกับบทบาทการพัฒนาสังคม	๑๔๑
๔.๘	สรุปบทบาทการพัฒนาสังคมตามภารกิจ ๖ ด้าน	๑๔๕

บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

๕.๑	สรุปผลการวิจัย	๑๕๐
๕.๒	ข้อเสนอแนะ	๑๕๓

บรรณานุกรม	๑๕๕
ภาคผนวก	๑๖๑
ประวัติผู้วิจัย	๑๗๐

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

อักษรย่อในวิทยานิพนธ์นี้ อ้างอิงจากพระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๕ โดยได้กล่าวแหล่งที่มา/เล่ม/ข้อ และหน้า ตามลำดับ เช่น อจ. เอก. ๒๐/๑๘๘ - ๒๖๗/๒๕ - ๓๓ หมายถึง อังคุตตรนิกาย เอกนิบาต พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ ๒๐ ข้อที่ ๑๘๘ - ๒๖๗ หน้า ๒๕ - ๓๓

พระวินัยปิฎก

วิ.มหา.	(ไทย) =	วินัยปิฎก	ภิกขุวิภังค์	(ภาษาไทย)
วิ.ม.	(ไทย) =	วินัยปิฎก	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
วิ.จ.	(ไทย) =	วินัยปิฎก	จุลวรรค	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

สํ.น.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	นิตานวรรค	(ภาษาไทย)
ขุ.เถร.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	เถรคคา	(ภาษาไทย)
ขุ.ขุ.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	ขุททกปาฐะ	(ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าได้ทรงใช้จิตวิทยาในการปกครองพระสงฆ์สาวก โดยการยกย่องผู้ที่ควรยกย่อง ปดองปรามผู้ที่ควรปดองปราม ดังจะเห็นได้จากทรงยกย่องพระสารีบุตรและพระมหาโมคคัลลานะเป็นพระอัครสาวกฝ่ายซ้ายฝ่ายขวา และทรงตั้งเอตทัคคะ กล่าวคือ ทรงยกย่องพระสาวกอีกส่วนหนึ่งว่ามีความเป็นเลิศในด้านต่างๆ^๑ แต่อย่างไรก็ตาม กรณีดังกล่าวยังมีได้ถือว่าเป็นสมณศักดิ์

เมื่อพระองค์เสด็จดับขันธปรินิพพานไปแล้ว เพื่อสืบทอดเจตนารมณ์ของพระพุทธศาสนา ประมุขแห่งประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนาเถรวาท จึงได้มีการยกย่องพระภิกษุสงฆ์โดยพระราชทานสมณศักดิ์แก่พระสงฆ์ผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ ดังปรากฏหลักฐานว่ามีการพระราชทานสมณศักดิ์และพัดยศ พร้อมทั้งเครื่องประกอบสมณศักดิ์อื่นๆ ในเมืองไทยเราได้รับแบบอย่างมาจากประเทศศรีลังกา

...ประเพณีตั้งราชทินนามมีพระภิกษุสงฆ์ในลังกาทวีปปรากฏแบบอย่างกล่าวไว้ในหนังสือรามัญสมณวงศ์ อันควรนำมาสาธกไว้ในที่นี้ คือ เมื่อปีมะแม จุลศักราช ๘๓๗ พ.ศ. ๒๐๑๘ (ตรงกับรัชสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ ครองกรุงศรีอยุธยา) พระเจ้ารามธิบดี (พระองค์ที่เรียกในหนังสือราชธาธิราชว่า พระเจ้าศรีสาทกยวงค์ธรรมเจดีย์) กรุงหงสาวดี มีพระราชประสงค์จะรวมพระสงฆ์ในรามัญประเทศ ซึ่งแตกต่างลัทธิกันอยู่เป็นหลายพวกให้เป็นนิกายเดียวกัน จึงส่งพระเถระเมืองหงสาวดีออกไปบวชแปลงที่เมืองลังกา เมื่อพระเจ้ากวนเนกพาหุ พระเจ้ากรุงลังกาทรงจัดการให้พระเถระมอญเหล่านั้น ได้บวชแปลงสมปรารถนาเสร็จแล้ว มีรับสั่งให้นิมนต์เข้าไปรับพระราชทานอาหารบิณฑบาตในพระราชวัง เมื่อทรงประเคนไทยธรรมเสร็จแล้วมีรับสั่งแก่พระเถระเหล่านั้นว่า การที่พระราชทานนามบัญญัติ เพราะไทยธรรมทั้งหลายย่อมจะกระจัดพลัดพรากสูญหายไปได้ ส่วนราชทินนามนั้นย่อมจะปรากฏถาวรอยู่จนตลอดอายุขัยของพระผู้เป็นเจ้าของเจ้าทั้งหลาย มีรับสั่งดังนี้แล้วจึงพระราชทานนามแก่พระมอญที่ไปบวชแปลง...^๒

^๑ อจ. เอก. (ไทย) ๒๐/๑๘๘-๒๑/๒๕-๓๓.

^๒ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ตำนานคณะสงฆ์, (งานพระราชทานเพลิงศพพระเทพคุณาธาร (ผล ชินปุตโต) วัดพระพิเรนทร์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, ๒๕๑๔), หน้า ๑๖๗-๑๖๘.

นอกจากนี้ในจารึกกัลยาณี อันเป็นพงศาวดารสมณวงศ์ฝ่ายใต้ยังได้พรรณนาไว้ว่า
 ...ลำดับนั้น พระเจ้ากรุงสิงหล (ภูวนอกพาทู)...มีพระดำรัสว่า กิตติศัพท์ที่โยมได้ถวาย
 ไทยธรรมไม่ถาวรเท่าพระราชทานนามบัญญัติ ดังนั้นโยมจึงถวายราชทินนาม (สมณศักดิ์) ที่จัก
 ปราบกฏอยู่ตลอดอายุขัยของพระผู้เป็นเจ้าของเจ้าทั้งหลาย แล้วถวายราชทินนามแก่พระมอญที่มาเรือราม
 ทูต คือ พระโมคคัลลานะเถระมีพระราชทินนามว่า พระสิริสังฆโพธิ...และถวายพระราชทินนาม
 แก่พระมอญที่มาเรือจิตรทูต คือพระมหาสิวลีเถระ มีราชทินนามว่า พระติโลกครูสามิ

จากข้อความที่กล่าวมานี้จะเห็นได้ว่า ในประเทศศรีลังกามีพระราชประเพณี
 พระราชทานสมณศักดิ์มาก่อนหน้านานมาแล้ว จากนั้นมาพระเจ้าศรีสาทยวงค์ธรรมเจดีย์แห่งพม่าก็
 ได้พระราชทานสมณศักดิ์ให้แก่พระพม่าอีก ดังจารึกกัลยาณีว่า

ครั้นพระองค์พระราชทานไทยธรรมแล้ว จึงพระราชทานสมณศักดิ์แก่พระสุวรรณ
 โสภณเถระว่า พระกัลยาณีติกรมหาเถระ โดยอนุมัติของภิกษุทั้งหมด^๓

สำหรับประเทศไทยนั้น ระบบสมณศักดิ์ของพระสงฆ์เริ่มใช้มาตั้งแต่สมัยสุโขทัยใน
 รัชสมัยพระมหาธรรมราชาลิไทย พระองค์ได้ทรงโปรดให้ราชบัณฑิตไปอาราธนาพระมหาสาวิ
 สังฆราชมาจากประเทศลังกา เพื่อให้ประกาศพระพุทธศาสนาลัทธิลังกาวงศ์ในกรุงสุโขทัย พระ
 มหาสาวิสังฆราชคงจะได้ถวายพระพรให้พระมหาธรรมราชาลิไทยทรงตั้งสมณศักดิ์ถวายแด่
 พระสงฆ์ตามราชประเพณีที่ถือปฏิบัติในประเทศลังกา ระบบสมณศักดิ์ในสมัยสุโขทัยไม่
 สลับซับซ้อนเพราะมีเพียง ๒ ระดับขั้นเท่านั้น คือ พระสังฆราชและพระครู ครั้นถึงสมัยกรุงศรี
 อโยธยา ระบบสมณศักดิ์ได้รับการปรับระดับขั้นขึ้นเป็น ๓ ระดับคือ สมเด็จพระสังฆราช
 พระสังฆราชหรือพระราชาคณะและพระครู

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) ได้ให้ความหมายของคำว่า สมณศักดิ์ ใน
 พจนานุกรมเพื่อศึกษาพุทธศาสน์ ชูค คำว่าว่า สมณศักดิ์ หมายถึง ยศของพระสงฆ์ สมณศักดิ์
 เป็นเครื่องราชสักการะที่พระเจ้าแผ่นดินพระราชทานแก่พระสงฆ์ผู้ทรงคุณความดี บำเพ็ญ
 ประโยชน์ให้แก่พระศาสนา ประชาชน และประเทศชาติ จนเป็นที่ประจักษ์

สมณศักดิ์ มีหลายชั้น หลายระดับ คือ ชั้นสมเด็จพระสังฆราช ชั้นสมเด็จพระราชา
 คณะ ชั้นหิรัญบัฏ ชั้นพระราชาคณะ ชั้นพระครูสัญญาบัตร ชั้นฐานานุกรม ชั้นเปรียญ ในแต่ละ
 ชั้นยังแบ่งออกหลายระดับ เช่น ชั้นพระราชาคณะ แบ่งเป็น ชั้นธรรม ชั้นเทพ ชั้นราช และชั้น

^๓ สุชาติ หงษา, ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๕๐),
 หน้า ๑๕๐.

สามัญ พระครูสัญญาบัตร แบ่งเป็นชั้นพิเศษ ชั้นเอก ชั้นโท ชั้นตรี สมณศักดิ์แต่ละชั้นมีพัดเป็นเครื่องหมายกำหนด เรียก พัดสมณศักดิ์ หรือ พัดยศ...^๔

สมณศักดิ์ หมายถึง ฐานันดรหรือยศที่พระมหากษัตริย์พระราชทานแก่พระสงฆ์ เพื่อประกาศเกียรติคุณให้ปรากฏเป็นที่รู้จักกันแพร่หลายในแต่ละด้าน คือเป็นผู้มีความรู้แตกฉานในพระไตรปิฎก ผู้ปฏิบัติชอบตามพระธรรมวินัย ผู้บำเพ็ญประโยชน์แก่ชาติและพระพุทธศาสนา ช่วยปลูกฝังศีลธรรมอันดีแก่ประชาชน...^๕

สมณศักดิ์ ได้แก่ บรรดาศักดิ์หรืออิสริยยศที่องค์พระมหากษัตริย์ทรงพระราชทานแก่พระสงฆ์ไทยนั้น เป็นการถวายเกียรติแก่พระสงฆ์ผู้ประพฤติปฏิบัติชอบตามพระธรรมวินัย มีความรู้ความเชี่ยวชาญแตกฉานในพระไตรปิฎก และบำเพ็ญคุณงามความดีแก่พระพุทธศาสนา สังคม และประเทศชาติ เป็นการยกย่องเชิดชูเกียรติเพิ่มพูนขวัญและกำลังใจแก่พระสงฆ์ให้ดำรงมั่นในการประพฤติพรหมจรรย์ ช่วยกันบำเพ็ญประโยชน์ทั้งแก่ประเทศชาติพระศาสนา และเป็นการสำคัญในการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองตลอดไป^๖

สมณศักดิ์ประเภทพระราชคณะหรือที่คนทั่วไปนิยมเรียกว่า “เจ้าคุณ” พอเทียบได้กับ ฐานันดรศักดิ์ของทางฝ่ายบ้านเมืองในอดีตดังนี้

พระราชคณะชั้นสามัญ	เทียบกับ	ขุน
พระราชคณะชั้นราช	เทียบกับ	หลวง
พระราชคณะชั้นเทพ	เทียบกับ	พระ
พระราชคณะชั้นธรรม	เทียบกับ	พระยา
พระราชคณะชั้นหิรัญบัฏ	เทียบกับ	เจ้าพระยา
สมเด็จพระราชคณะ ชั้นสุพรรณบัฏ	เทียบกับ	สมเด็จพระเจ้าพระยา... ^๗

^๔ พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพระพุทธศาสนา ชุด คำวัด, (กรุงเทพมหานคร : เลียงเชียง, ๒๕๔๘), หน้า ๘๖๖.

^๕ พระมหาอุทิศ ศิริวรรณ, ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับสมณศักดิ์. (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เลียงเชียง, ๒๕๓๕), หน้า ๑.

^๖ พระมหานิรุทธ์ ฐิตถาวร, คู่มือสมณศักดิ์พัดยศ ฉบับสมบูรณ์ (แก้ไขปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๕๑), (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรม, ๒๕๕๑), หน้า ๑.

^๗ เจ้าคุณมหาสารคาม, พิมพ์เป็นที่ระลึกสมโภชสมณศักดิ์พระราชคณะชั้นเทพและทำบุญฉลองอายุวัฒนมงคลพระเทพสารคามมุนี (ป๋ม ปณฺชิต) เจ้าคณะจังหวัดมหาสารคาม วัดอภิสิทธิ์ ๑-๒ พฤศจิกายน ๒๕๕๑, (กรุงเทพมหานคร : ประยูรสาส์นการพิมพ์, ๒๕๕๑), หน้า ๑๕.

การพระราชทานสมณศักดิ์แก่พระสงฆ์ผู้มีความสามารถในด้านต่างๆ ได้มีส่วนสนับสนุนการปกครองคณะสงฆ์ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น เห็นได้จากข้อความตอนท้ายของใบสัญญาบัตรหรือใบประกาศสถาปนาพระเถระผู้ใหญ่ซึ่งเป็นพระบรมราชโองการแต่งตั้งจะมีความตอนท้ายว่า ขออาราธนาพระคุณจงรับธุระพระพุทธศาสนา เป็นภาระสั่งสอน ช่วยระงับอธิกรณ์ และอนุเคราะห์พระภิกษุสามเณรโดยสมควรแก่กำลังและอิสริยยศซึ่งพระราชทานนี้ จะเห็นได้ว่าองค์พระประมุขของประเทศทรงมอบภาระธุระและอำนาจในการปกครองดูแล ตลอดถึงการสงเคราะห์พระภิกษุสามเณรให้เป็นหน้าที่ของพระสงฆ์ ซึ่งท่านผู้ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์ก็ได้ช่วยสนองงานในส่วนนี้ได้เป็นอย่างดี^๘

จะเห็นได้ว่าการได้รับพระราชทานสมณศักดิ์ของพระสงฆ์ นอกจากจะเป็นผู้ประพฤติปฏิบัติชอบตามพระธรรมวินัย มีความรู้แตกฉานในพระไตรปิฎก ซึ่งเป็นคุณสมบัติส่วนตัวตนของพระสงฆ์แต่ละรูป เพราะได้ศึกษาหลักสูตรพระปริยัติธรรมสนามหลวงของคณะสงฆ์ทั้งแผนกธรรมและบาลี แล้วยังมีประเด็นที่สำคัญควรแก่การศึกษา คือ การบำเพ็ญคุณงามความดีแก่พระพุทธศาสนา สังคม และประเทศชาติ

จากการศึกษาประวัติของพระสงฆ์ทรงสมณศักดิ์ทั่วไปจะเห็นว่า ท่านเหล่านั้นได้บำเพ็ญประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา สังคม และประเทศชาติในรูปแบบต่างๆ เป็นอเนกอนันต์ เมื่อพิจารณาจากเกณฑ์คุณสมบัติเพื่อขอพระราชทานสมณศักดิ์ที่คณะสงฆ์กำหนดขึ้นมีภารกิจหลัก ๖ ด้าน ได้แก่

๑. การปกครอง	๒. การศึกษา	๓. การเผยแผ่
๔. สาธารณูปการ	๕. สาธารณประโยชน์	๖. ศึกษาสงเคราะห์

นอกจากเกณฑ์ที่มหาเถรสมาคมกำหนดกรอบภารกิจหลักทั้ง ๖ ด้านนี้แล้ว ยังกำหนดคุณสมบัติของพระแต่ละรูปในการขอพระราชทานสมณศักดิ์ เช่น ตำแหน่ง สถานะเดิม การบรรพชา อุปสมบท วิทยฐานะ งานเจ้าคณะและงานพิเศษ การได้รับแต่งตั้งให้เป็นกรรมการต่างๆ และคุณสมบัติเกี่ยวกับวัดที่เป็นผู้ปกครองวัดหลวงและวัดราษฎร์ เป็นต้น

บทบาทของพระสงฆ์ต่อสังคมในประวัติศาสตร์ไทย ส่วนใหญ่คล้ายกับสมัยพุทธกาล สมัยพระเจ้าอโศกและสมัยลังกา คือ บทบาทในการพัฒนาศีลธรรมและจิตใจ การเป็นที่ปรึกษาศีลธรรมและจิตใจ บทบาทในการช่วยสังเคราะห์ประชาชนในสังคม การประสานความขัดแย้ง

^๘ เรื่องเดียวกัน หน้า ๔.

ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม แต่ที่ต่างกันบ้าง คือ บทบาทในการให้ความรู้ในวิชาการต่างๆ ทางโลก แก่ประชาชนในสังคม...^๕

บทบาทของพระสงฆ์ในปัจจุบัน จึงขยายออกไปอย่างกว้างขวาง จากในอดีตอย่างมากมาย ซึ่งพอจะแบ่งได้ดังนี้

๑. บทบาทการพัฒนาจิตใจประชาชน
๒. บทบาทการส่งเสริมการศึกษาของประชาชนและเยาวชน

บทบาทการช่วยพัฒนาชุมชน...

๓. บทบาทการเป็นผู้ช่วยส่งเสริมความสามัคคีในหมู่บ้าน โดยช่วยขจัดความขัดแย้งที่เกิดขึ้นแก่ประชาชนในหมู่บ้าน
๔. บทบาทการเป็นผู้ช่วยสั่งสอนเทคนิคขั้นพื้นฐาน เช่น สถาปัตยกรรม ช่างไม้ ช่างก่ออิฐ คือ ปูน การเกษตรและยาสมุนไพรรักษาโรค
๕. บทบาทการเป็นผู้นำที่ไม่เป็นการของหมู่บ้าน คือ การช่วยวางแผนแนะนำและสนับสนุนงานของชาวบ้านในโครงการพัฒนาต่างๆ
๖. บทบาทการสงเคราะห์ชุมชน คือ การช่วยเหลือสังคมในด้านต่างๆ^{๑๐}

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาประวัติความเป็นมาเกี่ยวกับสมณศักดิ์ของสงฆ์ไทย บทบาทของพระสังฆาธิการผู้ทรงสมณศักดิ์ในจังหวัดขอนแก่น เขตปกครองสงฆ์ภาค ๕ ที่มีต่อการพัฒนาสังคมว่ามีด้านใดบ้างที่โดดเด่น นอกจากนี้ผู้วิจัยมีความประสงค์ที่จะศึกษาประเด็นเกี่ยวกับผลงานหลักเกณฑ์คุณสมบัติและวิธีการในการได้รับพระราชทานสมณศักดิ์ ซึ่งจะทำให้ทราบบทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการพัฒนาสังคมด้านต่างๆ จนเป็นที่ยอมรับทั้งในวงการคณะสงฆ์และพุทธศาสนิกชนทั่วไปซึ่งจะทำให้ทราบว่าส่งผลดีต่อของพระพุทธศาสนาอย่างไรบ้าง

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๒.๑ เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาเกี่ยวกับสมณศักดิ์ของสงฆ์ไทย

๒.๒ เพื่อศึกษาหลักเกณฑ์คุณสมบัติและวิธีการในการได้รับพระราชทานสมณศักดิ์ของสงฆ์ไทย

๒.๓ เพื่อศึกษาบทบาทภารกิจในการพัฒนาสังคมของพระสังฆาธิการผู้ทรงสมณศักดิ์ในจังหวัดขอนแก่น

^๕ พระมหาสุภา อุกุโท, พระสงฆ์ไทยใน ๒ ทศวรรษ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๔๒), หน้า ๕๑.

^{๑๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๗ - ๕๘.

๓. ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษานี้ได้แบ่งขอบเขตของการศึกษาออกเป็น ๒ ด้าน

๓.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

เนื้อหาการวิจัยครั้งนี้ศึกษา ๓ ประเด็นหลักดังนี้

(๑) ประวัติความเป็นมาของสมณศักดิ์สงฆ์ไทย

(๒) บทบาทด้านพัฒนาสังคมตามกรอบภาระงานหลัก ๖ ด้าน ที่คณะสงฆ์ไทย

กำหนดให้เป็นคุณสมบัติของพระผู้ขอพระราชทานสมณศักดิ์ ได้แก่

๑) งานปกครอง

๒) งานการศึกษา

๓) งานเผยแผ่

๔) งานสาธารณูปการ

๕) งานสาธารณประโยชน์

๖) การศึกษาสงเคราะห์

(๓) หลักเกณฑ์คุณสมบัติส่วนตัวและส่วนวัดรวมทั้งวิธีการในการได้รับ

พระราชทานสมณศักดิ์ของสงฆ์ไทย

๓.๒ ขอบเขตด้านประชากรกลุ่มเป้าหมายและพื้นที่ที่ศึกษา

ก. ขอบเขตด้านประชากรกลุ่มเป้าหมาย โดยผู้วิจัยคัดเลือกประชากรกลุ่มเป้าหมายแบบเจาะจง (Purposive sampling) จากพระสังฆาธิการซึ่งมีบทบาทการพัฒนาสังคมที่โดดเด่น ๖ ด้านที่จัดเป็นบทบาทการพัฒนาสังคมซึ่งคณะสงฆ์กำหนดให้เป็นกรอบภาระงานเพื่อประกอบการพิจารณาในการขอพระราชทานสมณศักดิ์, ผู้เกี่ยวข้องกับพระสังฆาธิการผู้ทรงสมณศักดิ์ และคฤหัสถ์ผู้มีความรู้ในเรื่องสมณศักดิ์ จำนวน ๔๗ รูป/คน ได้แก่

พระสังฆาธิการผู้ทรงสมณศักดิ์

(๑) พระครูสัญญาบัตร	จำนวน ๑๐ รูป
(๒) พระราชาคณะชั้นสามัญ	จำนวน ๔ รูป
(๓) พระราชาคณะชั้นราช	จำนวน ๑ รูป
(๔) พระราชาคณะชั้นเทพ	จำนวน ๒ รูป
(๕) พระราชาคณะชั้นธรรม	จำนวน ๑ รูป

ผู้เกี่ยวข้องกับพระสังฆาธิการผู้ทรงสมณศักดิ์

(๖) พระเลขานุการ, พระลูกวัดของพระสังฆาธิการ	จำนวน ๑๕ รูป
(๗) ไวยาวัจกร, กรรมการวัด	จำนวน ๑๒ คน

(๘) คฤหัสถ์ ผู้มีความรู้และหน้าที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับเรื่องสมณศักดิ์และเคยปฏิบัติงาน

ในกรมการศาสนาหรือ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ จำนวน ๒ คน

ข. ขอบเขตด้านพื้นที่ที่ศึกษา

พระสังฆาธิการผู้ทรงสมณศักดิ์ในเขตจังหวัดขอนแก่น ภาค ๕ ทั้งมหานิกายและธรรมยุต

๔. คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

สมณศักดิ์ หมายถึง บรรดาศักดิ์หรืออิสริยยศที่องค์พระมหากษัตริย์ทรงพระราชทานแก่พระสงฆ์

บทบาท หมายถึง พฤติกรรมหรือการกระทำของพระสังฆาธิการมีต่อการพัฒนาสังคมในรูปแบบต่างๆ

สงฆ์ไทย ในงานวิจัยนี้ หมายถึง พระสังฆาธิการฝ่ายเถรวาททั้งมหานิกายและธรรมยุต

พระสังฆาธิการ ในงานวิจัยนี้ หมายถึง พระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งทางการปกครองคณะสงฆ์ ตั้งแต่เจ้าอาวาส จนถึงเจ้าคณะภาค

ภารกิจในการพัฒนาสังคม หมายถึง งาน ๖ ด้าน ที่คณะสงฆ์กำหนดให้เป็นผลงานการพัฒนาสังคมในการพิจารณาขอพระราชทาน ตั้งและเลื่อนสมณศักดิ์ ได้แก่ การปกครอง การศึกษา เผยแผ่ สาธารณูปการ สาธารณประโยชน์ และศึกษาสงเคราะห์

หลักเกณฑ์คุณสมบัติ หมายถึง คุณลักษณะที่พระสงฆ์ผู้ควรได้รับพระราชทานสมณศักดิ์จะต้องมี เช่น เป็นพระสังฆาธิการ มีพรรษาพื้น ๑๐ ผลงานปกครอง, งานการศึกษา, งานการเผยแผ่, งานสาธารณูปการ, งานสาธารณประโยชน์, งานการศึกษาสงเคราะห์, งานเจ้าคณะ, งานพิเศษ

วิธีการ หมายถึง ขั้นตอนรูปแบบการดำเนินการขอพระราชทานสมณศักดิ์

ผลงาน หมายถึง กรอบภาระงาน ๖ อย่างที่คณะสงฆ์กำหนดให้เป็นคุณสมบัติของพระผู้ขอพระราชทานสมณศักดิ์ ได้แก่ งานการปกครอง, ศึกษา, เผยแผ่, สาธารณูปการ, สาธารณประโยชน์, ศึกษาสงเคราะห์

เปรียญธรรม หมายถึง สมณศักดิ์ฝ่ายการศึกษาที่พระภิกษุสามเณรได้มาด้วยการสอบไล่บาลี ได้ตั้งแต่ ป.๓.๑ - ป.๓.๕ จะได้รับพระราชทานประกาศนียบัตร/ปริญญาบัตรและพัดยศ โดยมีสิทธิ์ใช้คำว่า “มหา” นำหน้าชื่อสำหรับพระ ส่วนสามเณรจะใช้คำว่า “เปรียญ” ต่อท้าย ชื่อนามสกุล

พระครูสัญญาบัตร หมายถึง สมณศักดิ์ที่พระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งพร้อมกับพระราชทานผ้าไตรสัญญาบัตรและพัดยศ

พระครูฐานานุกรมและพระฐานานุกรม หมายถึง เป็นสมณศักดิ์นอกทำเนียบที่พระมหากษัตริย์ทรงมีพระบรมราชานุญาตให้พระราชกณะตั้งแต่ชั้นสามัญขึ้นไปแต่งตั้งพระสงฆ์ด้วยกันเป็นพระฐานานุกรม เพื่อประดับเกียรติยศและสนองงานผู้แต่งตั้ง

พระราชกณะ หมายถึง ตำแหน่งที่ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นชั้นที่เรียกว่า เจ้าคุณ มี ๖ ชั้น ดังนี้ ๑) สมเด็จพระราชาคณะ ๒) รองสมเด็จพระราชาคณะ ๓) พระราชาคณะชั้นธรรม ๔) พระราชาคณะชั้นเทพ ๕) พระราชาคณะชั้นราช ๖) พระราชาคณะชั้นสามัญ ซึ่งในงานวิจัยนี้พระราชาคณะศึกษาเฉพาะชั้นสามัญ, ชั้นราช, ชั้นเทพและชั้นธรรม

๕. ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้จำแนกวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยนี้ออกเป็น ๔ ประเภท คือ ตำราหนังสือ เอกสาร/บทความ งานวิจัย

(๑) ตำรา

สมเด็จพระพุฒาจารย์ (เกี่ยว อุปเสนมหาเถร) ให้โอวาทแก่พระสังฆาธิการผู้ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์ว่า “การที่ท่านพระสังฆาธิการได้รับยกย่องโดยได้รับพระราชทานเลื่อนและทรงตั้งสมณศักดิ์ เป็นพิธีแห่งการยกย่องพระพุทธศาสนาอีกทางหนึ่งจึงขอให้ภูมิใจไปโดยประการต่างๆ ที่จะประสานความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันระหว่างสถาบันศาสนากับสถาบันพระมหากษัตริย์ และเมื่อได้ปฏิบัติเช่นนั้นก็จะเป็นการเชื่อมโยงไปถึงสถาบันชาติ เพราะองค์พระมหากษัตริย์ก็คือชาติไทย ท่านทั้งหลายที่ได้รับพระราชทานเลื่อนและทรงแต่งตั้งสมณศักดิ์ในวันนี้ทุกท่านก็คือชาติไทย เมื่อท่านปฏิบัติทำให้สถาบันทั้งสองเชื่อมโยงกันอย่างหนักแน่นได้มากเท่าไร...ก็จะเป็นเหตุให้กล่าวได้ว่าท่านได้สนองพระคุณของชาติบ้านเมืองแล้ว...”^{๑๑}

สมเด็จพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงนิพนธ์ตำราชื่อ ดำนานคณะสงฆ์ กล่าวถึง การปกครองคณะสงฆ์ตั้งแต่สมัยสุโขทัย อยุธยา และรัตนโกสินทร์ ถึงสมัยรัชกาลที่ ๖ ได้ทรงกล่าวถึงเรื่องสมณศักดิ์ในประเทศไทยว่ามีหลักฐานกล่าวไว้ในศิลาจารึกพ่อขุน

^{๑๑} สมเด็จพระพุฒาจารย์ (เกี่ยว อุปเสโน), **ธรรมให้ลูกดี รวมคติธรรมสอนให้ลูกเป็นคนดี**, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น จัดพิมพ์เป็นธรรมบรรณาการในการทำบุญอายุวัฒนมงคล สมเด็จพระพุฒาจารย์ (เกี่ยว อุปเสนมหาเถร) ๑๑ มกราคม ๒๕๕๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๑๕๑.

รามคำแหง ซึ่งจารึกไว้เมื่อ พ.ศ. ๑๘๓๕ ความว่า ที่พระนครสุโขทัยมีสังฆราช ปุครุ มหาราช ตำแหน่ง “สังฆราช” น่าจะเป็นตำแหน่งสังฆนายกสูงสุด ตำแหน่ง “ปุครุ” ตรงกับ “พระครู” ทุกวันนี้ เป็นตำแหน่งสังฆนายกรองลงมาสังฆราช แต่ “มหาราช” และ “เถระ” ที่กล่าวในศิลาจารึกนั้นคงหมายถึง พระภิกษุผู้มีอายุพรรษาและทรงคุณธรรมในทางพระศาสนา เป็น มหาราชและเถระตามพระวินัยบัญญัติ มิใช่สมณศักดิ์ที่พระเจ้าแผ่นดินทรงตั้ง ในสมัยกรุงสุโขทัย น่าจะมีพระสังฆราชมากกว่า ๑ องค์ เพราะวิธีปกครองราชอาณาจักรในครั้งนั้นมีหัวเมืองใหญ่ที่ ห่างไกลราชธานีเป็นเมืองประเทศราช ก็น่าจะมีพระสังฆราชองค์หนึ่งซึ่งยังมีหลักฐานปรากฏใน ทำเนียบชั้นหลังที่เรียกเจ้าคณะเมืองว่า “สังฆราชา” เพิ่งมาเปลี่ยนเป็นสังฆปาโมกข์ เมื่อรัชกาลที่ ๔ กรุงรัตนโกสินทร์ สมณศักดิ์ทั้ง ๒ อย่างคือ “สังฆราช” และ “ปุครุ” น่าจะเลียนแบบมาจาก ลังกาซึ่งมีสมณศักดิ์ ๒ ชั้นเช่นกัน คือ “มหาสวามี” และ “สวามี” ส่วนเรื่องที่พระเจ้าแผ่นดิน ทรงตั้งราชทินนามพระราชทานเป็นสมณศักดิ์นั้นเข้าใจว่าลังกาเป็นผู้ริเริ่มประเพณีนี้ก่อน ประเทศ ต่างๆ ที่นับถือพระพุทธศาสนาจึงรับมาใช้ สำหรับประเทศไทยเริ่มใช้ราชทินนามครั้งแรกในสมัย สุโขทัยตอนปลาย ดังที่ปรากฏในทำเนียบการปกครองคณะสงฆ์ ฝ่ายขวา คือ พระสังฆราชา อยู่ วัดมหาธาตุ พระครูธรรมไตรโลก อยู่วัดเขาอินทร์แก้ว พระครูยาโชค อยู่วัดอุทยานใหญ่ และ พระครูธรรมเสนา ฝ่ายซ้าย คือ พระครูธรรมราชา อยู่วัดไตรภูมิ พระครูญาณไตรโลก และพระ ครูญาณสิทธิ์...^{๑๒}

วิเชียร อากาศฤกษ์ และสุนทร สุภูตะโยธิน ผู้เขียนตำราชื่อ ประวัติสมณศักดิ์และพัช ยศ กล่าวถึง ประวัติศาสตร์ชาติไทยและพระพุทธศาสนา ความเป็นมาของสมณศักดิ์ โดยเฉพาะ เรื่องสมณศักดิ์ กล่าวว่า สมณศักดิ์และพัชยศเป็นวัฒนธรรมจารีตอันดีงามของชาติมาตั้งแต่สมัย กรุงสุโขทัยเป็นราชธานี เป็นสิ่งบ่งบอกถึงราชศรัทธาของพระมหากษัตริย์และความยึดมั่นใน พระพุทธศาสนาของปวงชนชาวไทยมาตั้งแต่อดีต สมณศักดิ์เป็นบรรดาศักดิ์หรือเกียรติยศที่ พระมหากษัตริย์ถวายแก่พระสงฆ์เพื่อบูชาคุณความดี เป็นบำเหน็จความชอบที่ท่านปฏิบัติปฏิบัติ ชอบประกอบคุณงามความดีแก่ประเทศชาติและพระพุทธศาสนา และเพื่อเป็นการยกย่องเชิดชู เกียรติขวัณและกำลังใจให้พระสงฆ์บำเพ็ญประ โยชน์ต่อสังคมตามหลักธรรมทางศาสนา และ ช่วยเหลือในการปกครองดูแลพระภิกษุสามเณร เป็นผลให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองสืบไป...^{๑๓}

^{๑๒} สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ตำนานคณะสงฆ์, งานพระราชทาน เพลิงศพพระเทพคุณาธาร (ผล ชินปุดโต) วัดพระพิเรนทร์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, ๒๕๑๔). หน้า ๑๖๕-๑๖๖.

^{๑๓} วิเชียร อากาศฤกษ์ และสุนทร สุภูตะโยธิน, ประวัติสมณศักดิ์และพัชยศ. (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ศรีอนันต์, ๒๕๒๘). หน้า ๔๕.

ณัฐภักทร จันทวิช ผู้เขียนตำราชื่อ ตาลปัตรพัดยศ ศิลปะบนศาสนวัตถุ กล่าวถึง ตาลปัตรในพระพุทธศาสนา สมณศักดิ์ของพระสงฆ์ไทย สมณศักดิ์และพัทธของพระสงฆ์ญวน และพระจีนในไทย การใช้พัทธยศ เครื่องประกอบสมณศักดิ์พระสงฆ์ไทย ตาลปัตรพัดยศพิเศษและพัทธรอง ได้แสดงความเห็นเกี่ยวกับสมณศักดิ์และราชทินนามในประเทศไทยว่า สมณศักดิ์นั้นมีมาก่อนสมัยสุโขทัย อาจกล่าวได้ว่าก่อนรับลัทธิลังกาวงศ์ โดยอ้างความในศิลาจารึกหลักที่ ๑๘ จารึกบนเสาแปดเหลี่ยมพบที่ศาลสูงจังหวัดลพบุรี จารึกเมื่อ พ.ศ. ๑๒๑๗ มีคำว่า “สังฆปาถากำ” และศิลาจารึกหลักที่ ๑๒๑ จารึกบนหินขอน อำเภอปักธงชัย จังหวัดนครราชสีมา จารึกเมื่อ พ.ศ. ๑๒๕๓ มีนามปรากฏว่า “กัมมรตาง อัญศรีราชภิกษุ” และ “อุปาชยาเยศรีราชภิกษุ” ซึ่งน่าจะเป็นสมณศักดิ์และราชทินนามรวมกันอยู่ด้วย ทั้งได้รวบรวมคำที่ใช้เรียกพระสงฆ์ในสมัยสุโขทัยว่า หน้า ๑๕๓ มีคำต่างๆ กันคือ เจ้าไทย เจ้าเถร ครูบา ชีบา เจ้ากู เจ้าเห้ง และครูเจ้า ทั้งรวบรวมคำนำหน้าพระเถระไทย ซึ่งน่าจะเป็นคำแสดงลำดับความสำคัญของสมณศักดิ์ไว้ด้วย ได้แก่ เถร พระสังฆนายก มหาสังฆราชา มหา สมเด็จพระมหาเถร บัณฑิต สมเด็จพระสังฆราช สมเด็จพระมหาเถรสังฆราช เป็นต้น^{๑๔}

โชติ กัลยาณมิตร ผู้เขียนตำราชื่อ ลักษณะไทย เฉพาะส่วนของเรื่องการปกครองพระสงฆ์ ได้กล่าวถึง ลักษณะการปกครองสงฆ์ในสมัยสุโขทัยว่า มีการปกครองสงฆ์เป็นฝ่ายอรัญวาสี มีพระสังฆราชเป็นประมุขของสงฆ์ต่างหากไปจากฝ่ายคามวาสี ซึ่งมีวัดป่าแก้วเป็นสำนักของสังฆราช มีตำแหน่งเป็นพระวันรัตน์ ชื่อตำแหน่ง แปลว่า ป่าแก้ว ในสมัยกรุงศรีอยุธยา มีวัดประดู่ทรงธรรม เป็นสำนักสงฆ์ฝ่ายอรัญวาสี ส่วนในสมัยกรุงธนบุรีและกรุงรัตนโกสินทร์มีวัดพลับ หรือวัดราชสิทธิาราม เป็นสำนักพระสังฆราชฝ่ายอรัญวาสี แต่ในปัจจุบันนี้ไม่มีตำแหน่งสังฆราชฝ่ายนี้แล้ว^{๑๕}

เฉลิมพล โสมอินทร์ เสนอตำราชื่อ ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาและการปกครองคณะสงฆ์ไทย กล่าวถึง การสังคายนาพระพุทธศาสนาในอินเดีย พระพุทธศาสนาเผยแผ่มาสู่ประเทศไทย การปกครองคณะสงฆ์ การศึกษาและการเผยแผ่วรรณคดีพุทธศาสนา และอิทธิพลของพุทธศาสนาที่มีต่อคนไทย ได้กล่าวถึง สมณศักดิ์และราชทินนามว่า สมณศักดิ์นั้นเป็นเกียรติยศส่งเสริมเกียรติศัพทอย่างหนึ่ง ถึงแม้ว่าจะเป็นเรื่องนามธรรมที่ไม่มีตัวตน

^{๑๔} ณัฐภักทร จันทวิช, ตาลปัตรพัดยศ ศิลปะบนศาสนวัตถุ, (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง, ๒๕๓๘). หน้า ๑๕ - ๒๒.

^{๑๕} โชติ กัลยาณมิตร, ลักษณะไทย (เล่ม ๑), (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๕), หน้า ๓๖๕ - ๓๗๑.

แต่ก็เป็นนามธรรมที่มีพลังที่ทำให้กำลังใจแก่พระสงฆ์ในการปฏิบัติหน้าที่ในการบริหารสงฆ์หรือปฏิบัติหน้าที่เพื่อส่วนรวม ดังนั้นพระมหากษัตริย์ของประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนาในฐานะองค์ศาสนูปถัมภก จึงได้ราชทินนามซึ่งมีความหมายว่า ชื่อ (ใหม่) ที่พระมหากษัตริย์ได้ทรงถวายแก่พระสงฆ์ผู้มีคุณงามความดี หรือมีเกียรติศัพท์ลือชาปรากฏเป็นเครื่องสักการบูชา^{๖๖}

(๒) หนังสือทั่วไป

แสวง อุคมนตรี ผู้เขียนหนังสือชื่อ สมณศักดิ์^{๖๗} กล่าวถึง ประวัติ ความเป็นมา ประเภท หลักเกณฑ์การพิจารณา การวิเคราะห์เบื้องหลังการพิจารณาสมณศักดิ์ ปี ๒๕๓๐ กล่าวถึงประวัติความเป็นมาของสมณศักดิ์ว่า สมณศักดิ์ คือ ยศของพระสงฆ์ที่ได้รับพระราชทาน มีหลายชั้น แต่ละชั้นมีพิเศษเป็นเครื่องประกอบสมณศักดิ์ สมณศักดิ์เป็นเครื่องประกอบราชสักการะที่องค์พระมหากษัตริย์ทรงถวายแด่พระสงฆ์ผู้ทรงศีล ผู้มีความรู้ความสามารถเป็นพิเศษในด้านใดด้านหนึ่ง เช่น เเด่นในด้านกรปกครอง เเด่นในด้านการศึกษา เป็นต้น นับว่าเป็นการอุปถัมภ์พระสงฆ์ให้มีอุตสาหกรรมในการบำเพ็ญศาสนกิจ เพื่อที่จะให้พระพุทธศาสนามั่นคงและเจริญแพร่หลายยิ่งขึ้น ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งสมณศักดิ์ชั้นพระราชกณะหรือที่เรียกว่า “เจ้าคุณ” ตั้งแต่ชั้นสามัญ ชั้นราช ชั้นเทพ ชั้นธรรม ชั้นหิรัญบัฏ และชั้นสุพรรณบัฏ ให้มีฐานะอย่างฐานันดรศักดิ์ของข้าราชการไทยโบราณ คือ เทียบเท่ากับ ขุน หลวง พระ พระยา เจ้าพระยา และสมเด็จพระเจ้าพระยา ตามลำดับ^{๖๘}

เริง อรรถวิบูลย์ ผู้เขียนหนังสือชื่อ ทำเนียบสมณศักดิ์สมเด็จพระสังฆราช และสมเด็จพระราชาคณะในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ กล่าวถึง ประวัติพระสงฆ์ที่ดำรงสมณศักดิ์ที่สมเด็จพระสังฆราช สมเด็จพระวันรัต สมเด็จพระพุฒาจารย์ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระมหาวีรวงศ์ และสมเด็จพระธีรญาณมุนีในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ได้กล่าวถึงความเป็นมาของราชทินนามว่า ราชทินนาม “วันรัต” และ “พุฒาจารย์” มีมาแต่ครั้งกรุงสุโขทัย ราชทินนาม “วันรัต” เดิมเขียน “วันรันต์” บ้าง “พนรันต์” บ้าง ราชทินนาม “พุฒาจารย์” มีในสมัยอยุธยา เดิมเขียน “พุททาจารย์” เพิ่งมาเปลี่ยนในสมัยรัชกาลที่ ๔ เป็น “พุฒาจารย์” ราชทินนาม “ญาณสังวร” มีครั้งแรกในสมัยรัชกาลที่ ๑ โปรดเกล้าฯ พระราชทาน

^{๖๖} เฉลิมพล โสภอินทร์, ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาและการปกครองคณะสงฆ์ไทย, (กรุงเทพมหานคร : สุทรไพศาลการพิมพ์, ๒๕๔๖), หน้า ๒๐.

^{๖๗} แสวง อุคมนตรี, สมณศักดิ์, ๓๐, (กรุงเทพมหานคร : ประยูรวงศ์การพิมพ์, ๒๕๓๐), หน้า ๑๗.

แต่อาจารย์สุก วัดท่าหอย ผู้ทรงคุณวิเศษในทางวิปัสสนากรรมฐาน ราชทินนาม “มหาวิรวงศ์” ทรงตั้งครั้งแรกในสมัยรัชกาลที่ ๖ ถวายแด่พระสงฆ์ผู้รอบรู้ในพระธรรมวินัยไตรปิฎก คือ พระอาจารย์ยัง วัดโสมนัสวิหาร ราชทินนาม “ธีรญาณมุนี” ทรงตั้งขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๕ รูปแรก คือ สมเด็จพระธีรญาณมุนี (ธีร์) วัดจักรวรรดิราชาวาส สำหรับราชทินนามของสมเด็จพระสังฆราช นั้นทรงถือเป็นพระราชนิยมมาแต่สมัยรัชกาลที่ ๔ ว่า พระสงฆ์ทรงสมณศักดิ์ชั้นสมเด็จพระราชาคณะรูปใดที่มีใช้พระราชวงศ์ หากจะทรงโปรดเกล้าฯ สถาปนาขึ้นดำรงตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราช ให้ใช้คำนำหน้าว่า สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ” ส่วนสมเด็จพระสังฆราชจะพระราชทานพระนามตามทำเนียบสมณศักดิ์ชั้นพระราชวงศ์ต่างหาก^{๘๔}

สุนทร สุภูตะโยธิน ผู้เขียนหนังสือชื่อ คู่มือสมณศักดิ์สำหรับผู้บริหาร ฉบับปรับปรุงใหม่ กล่าวถึง สมณศักดิ์และประวัติความเป็นมา มูลเหตุที่จะพระราชทานสมณศักดิ์ ประโยชน์ของสมณศักดิ์ ชั้นยศสมณศักดิ์ และประเพณีการพิจารณาแต่งตั้งสมณศักดิ์ ได้แสดงความเห็นเรื่องการพระราชทานสมณศักดิ์ว่า ได้มีส่วนสนับสนุนการปกครองระบอบสงฆ์ให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น โดยยกข้อความในพระบรมราชโองการในสัญญาบัตรหรือประกาศสถาปนา พระเถระชั้นผู้ใหญ่ว่า “ขอพระคุณจงรับธุระพระพุทธศาสนาเป็นภาระสั่งสอน ช่วยระงับอธิกรณ์ และอนุเคราะห์ภิกษุสามเณร โดยสมควรแก่กำลังและอิสริยยศซึ่งพระราชทานนี้” ด้วยเหตุนี้ทำให้การปกครองคณะสงฆ์ในประเทศไทยสามารถปกครองดูแลกันได้อย่างเรียบร้อย ทั้งแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับประโยชน์ของสมณศักดิ์ว่าเป็นสิ่งดี ผู้ให้ก็คือผู้สูงศักดิ์ เป็นสัญลักษณ์สุดยอดแห่งความดี ผู้รับก็เป็นบุคคลที่คณะผู้พิจารณาลงความเห็นว่าเป็นคนดี เหมาะสมที่สุดที่จะได้รับสถาปนาบรรดาศักดิ์นั้นๆ...^{๘๕}

พระธรรมปัญญาบดี และคณะ ผู้เขียนหนังสือชื่อ ดำเนินพระอารามแลทำเนียบสมณศักดิ์ ฉบับเพิ่มเติมกล่าวถึง พระนามและนามอธิบดีสงฆ์วัดพระเชตุพนฯ สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ทำเนียบพระสงฆ์วัดพระเชตุพนฯ ที่ทรงตั้งเป็นพระราชาคณะสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ พระราชาคณะวัดพระเชตุพนฯ ที่ย้ายมาจากพระอารามอื่น ตราสมณศักดิ์ อีกทั้งได้นำทำเนียบพระอารามและคำอธิบายเรื่องคณะสงฆ์และสมณศักดิ์ พระนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้า

^{๘๔} เริง อรรถวิบูลย์, ทำเนียบสมณศักดิ์สมเด็จพระสังฆราชและสมเด็จพระราชาคณะในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์, คณะสงฆ์กรุงเทพมหานคร จัดพิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพสมเด็จพระพุฒาจารย์ จิตฺติญาณมหาเถระ (วน วิจิตะกุล) ๓ กรกฎาคม ๒๕๒๑, (กรุงเทพมหานคร : พิสนาการพิมพ์, ๒๕๒๑), หน้า ๖๐.

^{๘๕} สุนทร สุภูตะโยธิน, คู่มือสมณศักดิ์สำหรับผู้บริหาร (ฉบับปรับปรุงใหม่), (กรุงเทพมหานคร: กรังค์ปรีซ์อินเตอร์เนชันแนล, ๒๕๔๐), หน้า ๕๕.

บรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพมาจัดพิมพ์ต่อท้ายเล่ม ได้อ้างถึงคำอธิบายของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพว่า ฐานันดรของพระสงฆ์ หมายถึง ขศพระ ที่เรียกว่า "สมณศักดิ์" แปลว่า ที่หรือชั้นโดยลำดับกัน ตำแหน่งหมายถึง ฐานะ (กิจที่ควรทำ สิ่งที่ต้องทำ) คือหน้าที่อันพระพึงจะทำ สองคำนี้แต่เดิมรวมกัน คือ พระผู้มีฐานันดรย่อมมีหน้าที่ที่จะพึงทำเทียบกันได้ตามชั้น เช่น เป็นสมเด็จพระราชาคณะก็เป็นเจ้าคณะใหญ่ด้วย ฐานันดรนั้นสมควรแก่พระผู้ใหญ่ ส่วนตำแหน่งนั้นสมควรแก่พระผู้สามารถ...^{๒๐}

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี (๒๕๑๖) ทรงบันทึกเรื่องการปกครองไทยสมัยอยุธยาและต้นรัตนโกสินทร์ ซึ่งทรงเรียบเรียงเรียงจากคำสอนของ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ว่าด้วยการปกครองไทยสมัยอยุธยาและต้นรัตนโกสินทร์ กล่าวถึงการปกครองส่วนกลาง การปกครองในหัวเมือง การทหาร การยุติธรรม การศาล รายได้ รายรับและภาษีอากร และการศาสนา โดยเฉพาะเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสมณศักดิ์และราชทินนามนั้นทรงบันทึกว่า การปกครองพระสงฆ์ทั่วประเทศจะใช้สมณศักดิ์โดยอนุโลมตามอย่างฆราวาส ถือพระมหากษัตริย์เป็นประมุขของศาสนาและตั้งพระสงฆ์เป็นเจ้าคณะหนเหนือ หนใต้ เหมือนมหาดไทยและกลาโหม สมณศักดิ์ชั้นสมเด็จพระราชาคณะจะเทียบเท่ากับอัครมหาเสนาบดีมีสิทธิ์ตั้งพระครูเป็นฐานานุกรม เช่น พระครูใบฎีกา (เลขานุกร) สมณศักดิ์ของพระราชาคณะจะคล้ายกับตำแหน่งข้าราชการ คือ รองเจ้าคณะใหญ่ เทียบเท่า "พระยา" ราชาคณะชั้นธรรมเทียบเท่า "พระ" ราชาคณะชั้นเทพ เทียบเท่า "หลวง" ราชาคณะชั้นราชเทียบเท่า "ขุน" ราชาคณะชั้นสามัญเทียบเท่า "หมื่น" คณะสงฆ์แบ่งการปกครอง ออกเป็น ๒ คณะ เรียกว่า ความวาสิ อยู่ในเขตกำแพงเมือง ในเขตชุมชนเล่าเรียนพระปริยัติ นักธรรม รักษาตำรับตำราไม่ให้สูญหาย และอรัญวาสีอยู่ในป่าหรือวัดนอกเมือง ปฏิบัติธรรม^{๒๑}

สมบัติ จำปาเงิน ผู้เขียนหนังสือชื่อ ความรู้สารพัดนาม กล่าวถึง นามสถานที่และบุคคลสำคัญที่ควรรู้ ได้อ้างถึงทำเนียบนามขุนนางกรุงกัมพูชาสมัยต้นรัตนโกสินทร์ ภาค ๓ ฉบับหอพระสมุด พ.ศ. ๒๔๖๕ ว่า ตำแหน่งพระราชาคณะของกรุงกัมพูชามี ๓ ตำรับ คือ เอก โท

^{๒๐} พระธรรมปัญญาบดี (ถาวร ตีสถานุโกโร) และคณะ, ตำนานพระอารามและทำเนียบสมณศักดิ์ที่ระลึกพระธรรมปัญญาบดี (ถาวร ตีสถานุโกโร ป.ศ.๔) ๕ ธันวาคม ๒๕๔๓ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม, (กรุงเทพฯมหานคร : อัมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์ พับลิชชิ่ง, ๒๕๔๓), หน้า ๒๓.

^{๒๑} สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, บันทึกเรื่องการปกครองไทยสมัยอยุธยาและต้นรัตนโกสินทร์ ๒๕๑๖, อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพศาสตราจารย์ พลตรี ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ๒๓ ธันวาคม ๒๕๓๘, (กรุงเทพฯมหานคร : อัมรินทร์ พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง, ๒๕๓๘). หน้า ๑๕.

ตรี ในแต่ละสำรับจะมีราชทินนามพระสงฆ์ต่างๆ กัน เช่น สำรับ เอก มี สมเด็จพระสงฆราชา ธิบดี สมเด็จพระสุคนธาธิบดี สมเด็จพระธรรมลิขิต สมเด็จพระโพธิวงษ์ สมเด็จพระวันรัตน์ สมเด็จพระมหาพรหม สมเด็จพระมหาธาตุ สมเด็จพระศีลสิทธิวาทม์ สำรับ โท มี สมเด็จพระมหาปัญญาวงศา สมเด็จพระพุทธวงษ์ สมเด็จพระธรรมโฆษา สมเด็จพระสารีบุตร สมเด็จพระมัญญาณ สำรับ ตรี มี สมเด็จพระอริยวงศา สมเด็จพระพุทธโฆษา สมเด็จพระธรรมเสนาบดี สมเด็จพระนิโรธ สมเด็จพระมุนีปทุม

สำหรับการแต่งตั้งสมณศักดิ์และการพระราชทานราชทินนามพระสงฆ์ไทยนั้น เป็นพระราชประเพณีที่พระมหากษัตริย์ไทยทรงปฏิบัติสืบมาแต่โบราณ ทรงรับเป็นพระธุระที่จะจัดการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย ทรงแต่งตั้งสมณศักดิ์และถวายราชทินนามพระสงฆ์ จึงเป็นถ้อยที่เหมาะสมกับชั้นสมณศักดิ์ มีการสร้างคำ เรียงคำ ที่อิงหลักไวยากรณ์ของภาษาบาลีและสันสกฤตบ้าง ด้านความหมายของราชทินนามนั้นมีความหมายไพเราะสละสลวย สามารถแสดงฐานะ บทบาท หน้าที่ปฏิบัติทางจริยาวัตรของพระสงฆ์ผู้ทรงสมณศักดิ์ในราชทินนามต่างๆ กันไป ซึ่งผู้วิจัยจะได้วิเคราะห์ลักษณะคำ การสร้างคำ การเรียงคำ และความหมายของราชทินนาม จากสมณศักดิ์พระสงฆ์ไทย^{๒๒}

(๓) บทความ

ทองต๋อ กล้วยไม้ ฦ อุษรยา เสนอบทความเรื่อง ยศช้างขุนนางพระ ไว้ในหนังสือภาษาไทยวันนี้ เล่ม ๗ ได้อธิบายความหมายของสำนวนดังกล่าวว่า เป็นการอุปมาอุปไมย ช้างถึงจะมียศศักดิ์สูงส่งเพียงใดก็ยังเป็นช้างอยู่นั่นเอง หรือพระภิกษุทรงสมณศักดิ์สูงท่านก็ยังมีจริยาวัตรดำรงอยู่ในสมเพศเช่นเดิม เพราะท่านเห็นความจริงว่า ยศถาวรศักดิ์เหล่านั้นเป็นเรื่องสมมุติเพื่อรองรับภาระหน้าที่ที่หนักขึ้นตามลำดับเท่านั้น ทั้งได้ขยายความรู้เกี่ยวกับขุนนางพระ หรือการสถาปนาเลื่อนและตั้งสมณศักดิ์ ซึ่งเป็นราชประเพณีมาแต่โบราณกาล เป็นราชสักการะที่พระมหากษัตริย์ผู้เป็นองค์เอกอัครศาสนูปถัมภก มีพระราชศรัทธาอุปสาทะในพระพุทธศาสนาถวายแด่พระมหาเถรานุเถระ ผู้สมควรได้รับการยกย่องสรรเสริญให้ดำรงสมณฐานันดรสมควรแก่ฐานานุกรม เป็นการประกาศเกียรติคุณของพระเถระรูปนั้นๆ ให้ปรากฏแก่สาธุชน^{๒๓}

^{๒๒} สมบัติ จำปาเงิน, ความรู้สารพัดนาม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เจริญผล, ๒๕๑๘), หน้า ๑๘.

^{๒๓} ทองต๋อ กล้วยไม้ ฦ อุษรยา, ยศช้างขุนนางพระ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๖), หน้า ก.

ทองต่อ กล้วยไม้ ฌ อยุธยา เสนอบทความเรื่องว่าด้วยยศถาบรรดาศักดิ์ ในหนังสือ รู้จักภาษาไทย เล่ม ๑ ความว่า เรื่องของยศถาบรรดาศักดิ์นั้นเป็นวัฒนธรรมไทยอย่างหนึ่งที่มี ประวัติความเป็นมาช้านานแล้ว จากการศึกษาเอกสารทางประวัติศาสตร์ พบว่า องค์ประกอบ ฐานันดรศักดิ์ของขุนนางหรือข้าราชการไทยซึ่งถือปฏิบัติมาแต่โบราณ ประกอบด้วย ยศ บรรดาศักดิ์ ตำแหน่ง และตราประจำตำแหน่ง ยศ คือ ฐานันดรที่พระราชทานปูนบำเหน็จแก่ผู้มี ความชอบให้มีฐานะเป็นเจ้าพระยา พระยา พระ หลวง ขุน เป็นต้น ตำแหน่ง คือ ฐานันดรที่เป็น เครื่องกำหนดอำนาจและหน้าที่ในกระทรวงทบวงกรม เช่น เสนาบดี ปลัดทูลฉลอง เจ้ากรม ปลัดกรม เป็นต้น^{๒๔}

สำนักวิทยบริการ สถาบันราชภัฏสวนสุนันทา เสนอบทความเรื่องสมณศักดิ์ กล่าวว่า ความหมาย ประวัติความเป็นมา ประเภท และชั้นของสมณศักดิ์ว่า สมณศักดิ์ คือ ยศและ ฐานันดรของพระสงฆ์และพระมหากษัตริย์ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งและเลื่อนถวายแก่ พระสงฆ์ผู้ประพฤติดีประพฤดีชอบประกอบคุณประโยชน์แก่พระศาสนาและประเทศชาติเป็นอเนก ประการ ดังนั้นสมณศักดิ์จึงเป็นเครื่องหมายสะท้อนคุณความดีของพระสงฆ์ มีพระราชประสงค์ที่จะส่งเสริมให้พระสงฆ์ผู้ทรงสมณศักดิ์ แบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ สมณศักดิ์เกี่ยวกับความรู้ ได้แก่ เปรียญธรรมต่างๆ กับสมณศักดิ์เกี่ยวกับผลงาน ได้แก่ พระครูสัญญาบัตร พระราชาคณะชั้นต่างๆ จนถึงสมเด็จพระสังฆราช^{๒๕}

ประวิทย์ สุวณิชย์ (บรรณาธิการ) เสนอบทความเรื่อง สมณศักดิ์ของพระสงฆ์ ใน หนังสือ ๑๐๘ ของคำถาม เล่ม ๔ ความว่า ในอดีตการตั้งสมณศักดิ์หรือการเลื่อนสมณศักดิ์ให้แก่ พระราชาคณะในราชอาณาจักรนั้น เป็นพระราชอำนาจเฉพาะองค์พระมหากษัตริย์เท่านั้น แต่ในปัจจุบันการพิจารณาสมณศักดิ์เป็นหน้าที่ของกรมการศาสนา ที่จะพิจารณาพระภิกษุที่มีสมณ ศักดิ์ตั้งแต่ชั้นประทวนขึ้นไป ส่วนการพิจารณาแต่งตั้งหรือเลื่อนสมณศักดิ์ชั้นพระราชาคณะและ สมเด็จพระราชาคณะ จะเป็นอำนาจของมหาเถรสมาคมที่จะร่วมกันพิจารณานำเสนอขอ พระราชทานพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ต่อไป^{๒๖}

^{๒๔} ทองต่อ กล้วยไม้ ฌ อยุธยา, ว่าด้วยยศถาบรรดาศักดิ์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา ลาดพร้าว, ๒๕๔๖), หน้า ๑๒.

^{๒๕} สำนักวิทยบริการสถาบันราชภัฏสวนสุนันทา, “สมณศักดิ์, ๒๕๔๗”, <<http://203.170.173.156/deformed/buddhish/Topic.htm>>, ค้นเมื่อ ๑๕ ธันวาคม ๒๕๔๗.

^{๒๖} ประวิทย์ สุวณิชย์ (บรรณาธิการ), ๑๐๘ ของคำถาม (เล่ม ๔), (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ศักดิ์ โสภการพิมพ์, ๒๕๔๗), หน้า ๑๖.

เสฐียรพงษ์ วรรณปก เสนอบทความเรื่อง การแต่งตั้งสมเด็จพระสังฆราช ไว้ในหนังสือพิมพ์มติชน ฉบับวันจันทร์ที่ ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๗ ได้แสดงความเห็นเกี่ยวกับระบบของสมณศักดิ์ว่า เป็นระบบเดียวกับยศของทหาร ต้องเป็นนายสิบเป็นจ่าก่อนแล้วค่อยๆ เลื่อนขึ้นไป แต่บางคนเริ่มต้นเรียนโรงเรียนนายร้อย พอจบออกมาก็ได้เป็นนายร้อยเลย ไม่ต้องไปเริ่มที่นายสิบ^{๒๗}

บาราย เสนอบทความเรื่อง สมณศักดิ์สมัย ร.๔ ไว้ในหนังสือพิมพ์ไทยรัฐ ฉบับวันอังคารที่ ๒๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๗ ความว่า ในสมัยรัชกาลที่ ๓ ได้แบ่งคณะสงฆ์ออกเป็น ๔ คณะ คือ คณะเหนือ คุณแล้ววัดในหัวเมืองเหนือ มีสมเด็จพระอริยวงศญาณเป็นผู้กำกับดูแล คณะใต้ คุณแล้วหัวเมืองฝ่ายใต้ มีสมเด็จพระวันรัตน์เป็นผู้กำกับดูแลคณะอรัญวาสี ไม่ต้องขึ้นกับคณะเหนือหรือใต้ มีพระพุทธรจารย์เป็นผู้กำกับดูแล และคณะกลางคุณแล้ววัดในเขตกรุงเทพฯ และหัวเมืองนครเขื่อนขันธ์ (สมุทรปราการ) มีสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระปรมานุชิตชิโนรส ครั้งดำรงพระยศกรมหมื่นนุชิตชิโนรสบังคับบัญชา มีสมณศักดิ์เทียบเท่ากับพระพุทธรจารย์ ต่อมาในรัชกาลที่ ๔ ทรงยกเลิกตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราชาเพราะทรงเห็นว่า คำว่า “ราชา” ไม่ควรใช้กับบรรพชิตอื่นใดนอกจากพระพุทธเจ้าเท่านั้น โปรดเกล้าฯ ให้ใช้คำว่า “มหาสังฆปริณายก” แทน นอกจากนั้นยังโปรดเกล้าฯ ให้เปลี่ยนราชทินนามอื่นๆ อีกคือ สมเด็จพระอริยวงศญาณ เป็นสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระพนรัตน์ เป็น สมเด็จพระวันรัต สมเด็จพระพุทธรจารย์ เป็น สมเด็จพระพุฒาจารย์ และพระธรรมโกคม เป็นพระธรรมวโรดม ทั้งทรงให้ความเห็นว่าเป็นตำแหน่งพระสังฆราชาที่มีมาแต่เดิมนั้น โดยศัพท์คล้าย “สังฆราชา” แต่ความจริงเป็นตำแหน่งระดับ “พระครู” มีตามหัวเมืองสำคัญบางหัวเมืองเท่านั้น ทรงให้แก้ไขใหม่เป็น “สังฆปาโมกข์”^{๒๘}

(๔) งานวิจัย

สุชาติ ธาราวาสน์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการศึกษาคำและความหมายราชทินนาม จากสมณศักดิ์ของพระสงฆ์ไทยส่วนใหญ่เป็นคำที่มาจากภาษาบาลีสันสกฤต เป็นการนำคำศัพท์ที่ไม่ได้แจกวิภัตติมาประสมกัน โดยเลียนแบบการสมาสและสนธิของภาษาทั้งสอง คำศัพท์เหล่านั้นมีทั้งคำนาม คำกิริยา อุปสรรคและนิบาต มีวิธีการสร้างคำด้วยการนำคำบาลีสันสกฤตมาประสมกัน โดยเลียนแบบคำสมาสของบาลีสันสกฤต ๓ ลักษณะ คือ ประสมอุปสรรคกับศัพท์และมีวิธีการ

^{๒๗} เสฐียรพงษ์ วรรณปก, การแต่งตั้งสมเด็จพระสังฆราช, มติชน, (ฉบับ ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๗), หน้า ๑๗.

^{๒๘} บาราย, “คัมภีร์จากแผ่นดิน : สมณศักดิ์สมัย ร.๔.(๒๕๔๗)”, <http://www.thairat.co.th/thairat1/2547/column/bible/jul/25_7_47.php>, ค้นเมื่อ ๒๘ ธันวาคม ๒๕๔๗.

เรื่องคำทั้งประเภทที่เรียงตามหลักไวยากรณ์บาลีสันสกฤต และไม่เป็นไปตามหลักไวยากรณ์บาลีสันสกฤต สมณศักดิ์แต่ละชั้นจะมีคำเฉพาะนำหน้าแตกต่างกันออกไป แบ่งกลุ่มความหมายราชทินนามตามรูปศัพท์ได้ ๘ กลุ่ม คือ กลุ่มความรู้ ความสามารถ ความดีงาม ความสว่างไสว การเป็นหัวหน้า การสั่งสอนธรรม การปฏิบัติหน้าที่ ความยิ่งใหญ่กว้างขวางและการสืบเนื่องพงศ์พันธุ์ สามารถแบ่งกลุ่มความหมายราชทินนามที่สัมพันธ์กับสิ่งต่างๆ ได้ ๘ กลุ่ม คือ สัมพันธ์กับชื่อ ฉายา ราชทินนามเดิม ความรู้ความสามารถ วัด ชื่อจังหวัด อำเภอ ตำบล ภูมิภาค ปุชนิยสถาน และวาระสำคัญพิเศษ...^{๒๕}

บุศรา เกียรติอุตสาหกุล เสนองานวิจัยเรื่อง บทบาทคณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกายต่อการส่งเสริมอุดมการณ์ทางการเมือง ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว กล่าวว่า พระสงฆ์มีบทบาทในสังคมไทยหลายประการ เช่น การเป็นศาสนทายาท สงเคราะห์ประชาชน สร้างเอกภาพและความสามัคคีของคนในชาติ ในสมัยสุโขทัยพุทธศาสนามีความเจริญรุ่งเรืองมาก โดยเฉพาะในสมัยพ่อขุนรามคำแหงและสมัยพระยาสิทธิไท ได้อาราธนาพระสงฆ์จากลังกามาเผยแผ่พระพุทธศาสนา ได้จัดรูปแบบการปกครองแบ่งเป็นคณะคามวาสีและคณะอรัญวาสี ส่วนในหัวเมืองสำคัญ พระมหากษัตริย์จะทรงแต่งตั้งเจ้าประเทศราช มีตำแหน่ง ปู่ครู เป็นตำแหน่งรองจากพระสังฆราชา หัวเมืองใหญ่ๆ จะมีปู่ครูหลายองค์ ส่วนเมืองเล็ก ๆ สังฆนายกจะมีสมณศักดิ์เพียงปู่ครูเท่านั้น การปกครองคณะสงฆ์โดยวิธีอย่างสุโขทัยนี้ได้ใช้ตลอดมาจนถึงปัจจุบัน โดยจะเปลี่ยนแปลงให้เหมาะสมกับสภาพบ้านเมืองแต่ยังคงลักษณะของเดิมไว้...^{๒๖}

เชิดชัย หมั่นภักดี เสนองานวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่มีผลต่อการปรับปรุงองค์กรคณะสงฆ์ศึกษาเฉพาะกรณี : องค์กรปกครองคณะสงฆ์อำเภอหนองบัวแดงจังหวัดขอนแก่น กล่าวว่า สถาบันพุทธศาสนาที่มีคณะสงฆ์เป็นแกนหลักนั้นเป็นสถาบันที่มีบทบาทต่อสังคมไทยมาโดยตลอด เป็นสถาบันที่มีบทบาทต่อสังคมไทยในด้านต่างๆ มาตั้งแต่ยุคแรกๆ ทั้งบทบาทด้านการศึกษา ด้านสังคมและวัฒนธรรม ตลอดจนด้านการเมืองและการปกครอง และพบว่า ปัจจัยผลักดันที่ทำให้องค์กรคณะสงฆ์อำเภอหนองบัวแดง จังหวัดขอนแก่น สามารถปฏิบัติงานได้อย่างต่อเนื่องและประสบ

^{๒๕} สุชาติ ธาราวาสน์, การศึกษาคำและความหมายราชทินนามจากสมณศักดิ์พระสงฆ์ไทยปัจจุบัน, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๘).

^{๒๖} บุศรา เกียรติอุตสาหกุล, “บทบาทคณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกายต่อการส่งเสริมอุดมการณ์ทางการเมืองในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๖).

ผลสำเร็จอย่างหนึ่งก็คือ ระบบพิจารณาสมณศักดิ์ซึ่งมีลักษณะที่เปิดเผยและเป็นระบบมากขึ้นจากที่แต่เดิมพิจารณาสมณศักดิ์นั้นมักขึ้นอยู่กับดุลยพินิจของผู้เป็นสำคัญ เนื่องจากสมณศักดิ์ถือเป็นชั้นยศของพระสงฆ์ ดังนั้นการพิจารณาสมณศักดิ์ที่เปิดเผยและมีความโปร่งใส โดยพระสังฆาธิการสามารถทราบเหตุผลและมีส่วนร่วมด้วยนั้น จึงมีผลต่อการดำเนินงานในด้านการสร้างขวัญและกำลังใจให้กับพระสังฆาธิการ...^{๓๑}

อุบลศรี เสนาะรักษ์ เสนองานวิจัยเรื่อง บทบาทของพระสงฆ์ในงานสังคมสงเคราะห์ในเขตกรุงเทพมหานคร พบว่าพระสงฆ์ที่มีอายุมากกว่า มีพรรษามากกว่า มีระดับการศึกษาสูงกว่า มีความรู้ความเข้าใจมากกว่า จะมีบทบาทในงานสังคมสงเคราะห์มากกว่าพระสงฆ์ที่มีอายุน้อยกว่า มีพรรษาน้อยกว่า มีระดับการศึกษาน้อยกว่าและมีความรู้ความเข้าใจน้อยกว่าตามลำดับ แต่สมณศักดิ์จะไม่สามารถจำแนกบทบาทในงานสังคมสงเคราะห์ของพระสงฆ์ได้...^{๓๒}

คณินันต์ จันทร์บุตร จากงานวิจัยเรื่อง พระพุทธศาสนากับการแก้ปัญหาวิกฤตของสังคม : กรณีพระสงฆ์นักพัฒนาอุบลราชธานี – อานาจเจริญ พบว่าบทบาทการพัฒนาแตกต่างกันไปตามความสามารถพิเศษของแต่ละรูป บางรูปเด่นที่การเทศน์อบรมประชาชน บางรูปเด่นที่เป็นผู้นำด้านสาธารณูปโภคแก่ชุมชน เป็นแกนนำในการจัดตั้งสหกรณ์ข้าว สหกรณ์ควาย และสอนวิชาชีพแก่เยาวชน นอกจากนี้ยังพบว่าสถาบันสงฆ์สามารถคงสภาพของสถาบันได้อย่างค่อนข้างสมบูรณ์ วัดเป็นศูนย์กลางด้านการศึกษาและชุมชน พระสงฆ์มีบทบาทเป็นผู้นำด้านภูมิปัญญา โดยทำหน้าที่อบรมสั่งสอนให้ข้อเสนอแนะแก่กุลบุตร พระสงฆ์จึงกลายเป็นศูนย์รวมทางจิตใจและสติปัญญาของประชาชน...^{๓๓}

พระมหาชูศักดิ์ น้อยสันเทียะ จากงานวิจัยเรื่อง บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาชนบทในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่าบทบาทในการพัฒนาของพระสงฆ์มีลักษณะที่สอดคล้องกับหลักอุดมคติของศาสนาและสนองต่อความต้องการของคนในชุมชน ที่ต้องการให้พระสงฆ์เป็น

^{๓๑} เชิดชัย หมั่นภักดี, “ปัจจัยที่มีผลต่อการปรับปรุงองค์กรคณะสงฆ์ศึกษาเฉพาะกรณี : องค์กรปกครองคณะสงฆ์อำเภอหนองบัวระเหว จังหวัดขอนแก่น”, วิทยานิพนธ์พัฒนาชุมชนมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๖).

^{๓๒} อุบลศรี เสนาะรักษ์, “บทบาทของพระสงฆ์ในงานสังคมสงเคราะห์ในเขตกรุงเทพมหานคร”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๔).

^{๓๓} คณินันต์ จันทร์บุตร, “พระพุทธศาสนากับการแก้ปัญหาวิกฤตของสังคม : กรณีพระสงฆ์นักพัฒนาอุบลราชธานี – อานาจเจริญ”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย สถาบันราชภัฏอุบลราชธานี, ๒๕๔๔).

ผู้นำทางจิตวิญญาณ เป็นผู้นำทางด้านจิตใจ เผยแผ่ศาสนา ทำให้คนมาสนใจพระพุทธศาสนา มากขึ้น รวมทั้งเป็นผู้นำในการประกอบศาสนกิจ และมีบทบาทที่สนองต่อการแก้ไขปัญหาชุมชน เช่น ปัญหาการติดยาเสพติด ปัญหาหนี้สิน ปัญหาด้านการศึกษา ตลอดจนปัญหาสิ่งแวดล้อม...^{๓๔}

พระมหาจำเริญ คำราช ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง บทบาทพระสังฆาธิการในภาวะวิกฤตเศรษฐกิจ พบว่าบทบาทพระสังฆาธิการในภาวะวิกฤตเศรษฐกิจ ประกอบด้วยบทบาท ๘ ด้าน คือ การเผยแผ่ การสาธารณสงเคราะห์ การประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐและเอกชน การส่งเสริมและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม การส่งเสริมและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การเป็นต้นแบบที่ดีงามของประชาชนและชุมชน การพัฒนาจิตวิญญาณ และการให้การศึกษา...^{๓๕}

๖. วิธีดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีการวิจัยภาคสนาม (Field Research) ประกอบเนื้อหาวิทยานิพนธ์ด้วย ซึ่งผู้วิจัยสร้างแบบสัมภาษณ์โดยให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์ทั้งเชิงเนื้อหา ภาษา เพื่อนำไปสัมภาษณ์ประชากรกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งมีลำดับขั้นตอนดังนี้

๖.๑ ขั้นรวบรวมข้อมูล

- ๖.๑.๑ ข้อมูลพระไตรปิฎก ภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕ เอกสาร ตำราและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ๖.๑.๒ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง
- ๖.๑.๓ ศึกษาและเรียบเรียงข้อมูลที่ได้มา
- ๖.๑.๔ วิเคราะห์ข้อมูลและนำเสนอผลการศึกษา

๖.๒ เครื่องมือที่ใช้เก็บข้อมูล

- ๖.๒.๑ แบบสัมภาษณ์
- ๖.๒.๒ กล้องถ่ายภาพ สมุดบันทึก เครื่องบันทึกเสียง (เทป) และผู้ช่วยเก็บข้อมูล ๑ รูป/คน

^{๓๔} พระมหาชูศักดิ์ น้อยสันเทียะ, “บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาชนบทในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๕).

^{๓๕} พระมหาจำเริญ คำราช, “บทบาทพระสังฆาธิการในภาวะวิกฤตเศรษฐกิจ”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๖).

๘. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๘.๑ ทำให้ทราบประวัติความเป็นมาเกี่ยวกับสมณศักดิ์สงฆ์ไทย

๘.๒ ได้ทราบหลักเกณฑ์คุณสมบัติและวิธีการในการได้รับพระราชทานสมณศักดิ์ของสงฆ์ไทย

๘.๓ ทำให้ทราบบทบาทภารกิจของพระสังฆาธิการผู้ทรงสมณศักดิ์จังหวัดขอนแก่นที่มีต่อการพัฒนาสังคม

บทที่ ๒

ประวัติความเป็นมาเกี่ยวกับสมณศักดิ์ของสงฆ์ไทย

๒.๑ การปกครองสงฆ์สมัยพุทธกาล : พัฒนาการของการตั้งสมณศักดิ์

การปกครองเป็นกลไกทางสังคมอย่างหนึ่ง ที่ทำให้เกิดความสงบเรียบร้อยแก่สมาชิกในสังคม เอกลักษณะเฉพาะของการปกครองคณะสงฆ์ คือการที่พระพุทธเจ้าทรงปรับเปลี่ยนให้เกิดความเหมาะสมกับพระสาวกที่ออกบวช ปฏิบัติตามคำสอนของพระองค์ รูปแบบที่ทรงใช้การปกครองคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาล ได้รับการศึกษาจากนักปราชญ์ในสมัยปัจจุบันว่าเป็นรูปแบบที่พระพุทธเจ้าทรงนำมาจากปกครองของฝ่ายอาณาจักรในสมัยนั้น เพื่อทำให้เกิดรูปแบบใหม่เป็นการปกครองสังคมสงฆ์^๑ อาจกล่าวได้ว่ารูปแบบการปกครองสงฆ์ของพระพุทธเจ้าประกอบด้วย ๓ ส่วนที่สำคัญ คือ บริหาร ตุลาการ และนิติบัญญัติ บริหาร เช่น การที่ทรงอนุญาตอุปัชฌายวัตร สัทธีวิหาริกวัตร การประทานตำแหน่งพระอัครสาวก เป็นต้น ตุลาการ คือ การระงับอธิกรณ์ และนิคคหกรรม ส่วนนิติบัญญัติ คือ การบัญญัติสิกขาบท, การระงับอธิกรณ์ และนิคคหกรรม พระพุทธเจ้าทรงมอบอำนาจให้สงฆ์สามารถดำเนินการเองได้ แต่การบัญญัติสิกขาบท เป็นหน้าที่ของพระองค์เพียงผู้เดียวเท่านั้น นอกจากนี้ยังมีองค์ประกอบของการปกครองอย่างอื่นที่ไม่จัดอยู่ในรูปแบบการบริหาร ตุลาการ และนิติบัญญัติ แต่ก็ยังเป็นปัจจัยแห่งการบริหารได้เหมือนกัน นั่นคือการยกย่องพระสาวก หรือการประทานตำแหน่งเอตทัคคะนั่นเอง ซึ่งพัฒนาการมาเป็นการพระราชทานสมณศักดิ์ในที่สุด อันจะได้อีกกล่าวในลำดับต่อไป แต่ในที่นี้จะได้อีกกล่าวถึงกระบวนการรับสมาชิกใหม่ของสงฆ์คือการบวชหรืออุปสมบทก่อน ซึ่งมี ๘ อย่างด้วยกันคือ

๑. เอหิภิกขุอุปสัมปทา^๒ การอุปสมบทที่พระพุทธเจ้าทรงประทานแก่กุลบุตรด้วยพระองค์เอง ขึ้นต้นด้วยคำว่า "เธอจงเป็นภิกษุมาเถิด" พระอัญญาโกณฑัญญะเป็นพระสาวกรูปแรก ที่อุปสมบทด้วยวิธีนี้

---

^๑ พระมหาวิจิตร กลุขามจิตโต, การปกครองคณะสงฆ์ไทย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๒๘.

^๒ วิ. ม. (ไทย) ๔/๒๘/๓๖.

๒. **ติสรณคมนอุปสัมปทา**^๓ การอุปสมบทด้วยการเปล่งวาจาถึงพระรัตนตรัยเป็นที่ฟังที่ระลึก ปัจจุบัน วิธีอุปสมบทดังกล่าวนี้ใช้สำหรับบรรพชาก่อนอุปสมบท รวมเรียกว่า บรรพชาอุปสมบท

๓. **โอวาทปฏิคคหณอุปสัมปทา**^๔ การอุปสมบทด้วยการรับพระโอวาท เป็นวิธีอุปสมบทที่ทรงประทานแก่พระมหากัสสปเถระรูปเพียงเดียวนั้น

๔. **ปัญหาพยาकरणอุปสัมปทา**^๕ การอุปสมบทด้วยการพยากรณ์ปัญหา เป็นวิธีอุปสมบทที่ทรงประทานแก่โสปากสามเณรเพียงรูปเดียวนั้น

๕. **ครุฑัมมปฏิคคหณอุปสัมปทา**^๖ การอุปสมบทด้วยการรับครุฑธรรม ๘ ประการ เป็นวิธีอุปสมบทที่ทรงประทานแก่พระนางมหาปชาบดีโคตรมี

๖. **ทนต์อุปสัมปทา**^๗ การอุปสมบทด้วยทนต์ เป็นวิธีอุปสมบทที่ทรงประทานแก่อัชฌกาสิภิกษุณีเพียงรูปเดียวนั้น เพราะนางไม่สะดวกในการเดินทางมาบวช เนื่องจากมีน้กลองหญิงคัดรอกุกระหว่างทาง

๗. **อัญญาจิกาอุปสัมปทา**^๘ การอุปสมบทด้วยญัตติจตุตถกรรมวาจาของสงฆ์ทั้งสองฝ่าย คือฝ่ายภิกษุณีสงฆ์ และฝ่ายภิกษุสงฆ์ เป็นวิธีอุปสมบทของภิกษุณี

๘. **ญัตติจตุตถกรรมวาจาอุปสัมปทา**^๙ การอุปสมบทด้วยกรรมวาจามีญัตติเป็นที่ ๔ คือครั้งแรกตั้งญัตติเสนอขอความเห็นสงฆ์ในการบวชให้กุลบุตรนั้น ๆ เมื่อสงฆ์ยินยอม ไม่มีรูปใดคัดค้าน ก็สวดประกาศ (อนุสสาวนา) อีก ๓ ครั้ง เป็นอันเสร็จกรรมวาจาในการอุปสมบท

ข้อสังเกตในรูปแบบการอุปสมบทคือ ในตอนเริ่มประกาศพระศาสนาใหม่ ๆ พระองค์ทรงประทานการอุปสมบทด้วยพระองค์เอง วิธีขั้นตอนการให้อุปสมบทก็ไม่ยุ่งยากซับซ้อน ไม่มีรูปแบบการตรวจสอบกุลบุตรผู้อุปสมบทเหมือนการอุปสมบทด้วยญัตติจตุตถกรรม กุลบุตรผู้มีศรัทธา มีบาตรและไตรจีวรครบก็เป็นอันอุปสมบทได้ ทั้งนี้เพราะพระองค์ทรงหยั่งเห็นอุปนิสัยของผู้ขออุปสมบทอยู่แล้ว เมื่อพระสาวกมีมากขึ้น พระองค์จึงทรงอนุญาตให้พระสาวกอุปสมบทให้กุลบุตรด้วยวิธีติสรณคมนอุปสัมปทา แต่วิธีอุปสมบทดังกล่าวก็ยังไม่จัดเป็นสังฆกรรม ไม่ใช่สงฆ์

^๓ บ. พ. (ไทย) ๒๕/๑/๑.

^๔ ส. น. (ไทย) ๑๖/๑๕๔/๒๕๘.

^๕ บ. เถร. (ไทย) ๒๖/๔๘๐/๔๒๑.

^๖ วิ. จ. (ไทย) ๗/๔๐๓/๓๑๖ - ๓๑๗.

^๗ วิ. จ. (ไทย) ๗/๔๐๓/๔๕๘ - ๔๕๙.

^๘ วิ. ม. (ไทย) ๔/๖๘/๕๗.

^๙ วิ. ม. (ไทย) ๔/๖๘/๕๗.

ปัญจวรรค หรือทศวรรคเหมือนการอุปสมบทด้วยวิธีอุตติจตุตถกรรมวาจา เมื่อพระสาวกมีมากขึ้น โดยลำดับ พระองค์จึงทรงมอบความเป็นใหญ่ให้แก่สงฆ์ คือทรงอนุญาตให้อุปสมบทด้วยรูปแบบวิธีที่เป็นสังฆกรรม ใช้สงฆ์เป็นวรรค ทรงกำหนดรูปแบบการตรวจสอบ และการยอมรับผู้อุปสมบท การให้อุปสมบท ตลอดจนการบอกสิ่งที่จะต้องประพฤติปฏิบัติในพระพุทธศาสนา หลังจากที่อยู่อุปสมบทแล้ว (บอกอนุศาสน์) จะเห็นว่ารูปแบบการรับสมาชิกใหม่ของสังฆมคมนั้นมีพัฒนาการมาโดยลำดับ เป็นการปรับให้เหมาะสมกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนไป และเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในพระศาสนา ทั้งนี้ก็เพื่อให้ได้บุคลากรพระศาสนาที่มีคุณภาพ บวชเข้ามาแล้วไม่สร้างปัญหาให้แก่สังฆมคม ทั้งง่ายต่อการปกครองด้วย

ในสมัยต้นพุทธกาล พระสาวกยังไม่มีประพจน์ที่น่าติเตียน การบัญญัติสิกขาบทก็ยังไม่มีการรักษาศีลของภิกษุในสมัยนั้นเป็นลักษณะแบบจาริตประเพณี (จาริตตศีล) พระสารีบุตรเถระได้เคยทูลให้พระองค์ทรงบัญญัติสิกขาบทและแสดงพระปาฏิโมกข์แก่พระสาวก เพื่อให้พระศาสนาดำรงอยู่ได้นาน แต่พระองค์ทรงตรัสบอกถึงเหตุผลที่ทรงยังไม่บัญญัติสิกขาบทในสมัยนั้นคือเพราะธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งอาสวะบางเหล่ายังไม่ปรากฏในสงฆ์ แต่เมื่อใด ธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งอาสวะบางเหล่าปรากฏขึ้นในสงฆ์ เมื่อนั้นพระองค์จึงจะทรงบัญญัติสิกขาบท^{๑๑}

เกี่ยวกับเรื่องนี้พระพุทธโฆสาจารย์อธิบายว่า การที่พระองค์ยังไม่ทรงบัญญัติสิกขาบทในเวลาที่ยังไม่เกิดขึ้นในสงฆ์นั้น เป็นเพราะพระองค์ทรงทราบว่า หากบัญญัติสิกขาบทเสีย ก็จะเป็นเหมือนตั้งข้อกีดกันพระสาวก ทั้งที่ท่านเหล่านั้นก็บวชด้วยศรัทธา เป็นเหมือนกับการไม่ไว้ใจกัน จะเป็นเหตุให้ถูกตำหนิได้ เปรียบเหมือนกับการที่หมอจะทำการรักษาคนที่เขาไม่ได้เจ็บไข้ โดยอ้างว่าเขาจะเป็นโรคนั้น ๆ ก็มีแต่จะถูกตำหนิเท่านั้น^{๑๒}

ในพรรษาที่ ๒๐ หลังจากที่พระชนิยะได้เสพเมถุนกับสีกาภรรยาเก่า พระพุทธเจ้าจึงได้ทรงบัญญัติสิกขาบทประเภทรุกาบัตติขึ้น เหตุผลในการบัญญัติสิกขาบทของพระองค์มี ๑๐ ประการ คือ

๑. เพื่อความดีงามแห่งสงฆ์
๒. เพื่อความผาสุกแห่งสงฆ์
๓. เพื่อข่มบุคคลผู้เกื้อยาก
๔. เพื่อความอยู่ผาสุกแห่งเหล่าภิกษุผู้มีศีลดีงาม
๕. เพื่อปิดกั้นอาสวะทั้งหลายอันจะบังเกิดในปัจจุบัน
๖. เพื่อกำจัดอาสวะทั้งหลายอันจะบังเกิดในอนาคต

^{๑๑} วิ. มห. (ไทย) ๑/๑/๑๒.

^{๑๒} ธรรมะพีเดีย. CD – ROM ฉบับเรียนพระไตรปิฎก. กรุงเทพมหานคร : ธรรมะพีเดีย, ๒๕๕๒.

๗. เพื่อความเลื่อมใสของคนที่ยังไม่เลื่อมใส
๘. เพื่อความเลื่อมใสยิ่งขึ้นไปของคนที่เลื่อมใสแล้ว
- ๙ เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม
๑๐. เพื่อเอื้อเพื่อพระวินัย^{๑๒}

ข้อ ๑ - ๒ เป็นประโยชน์ต่อสงฆ์, ข้อ ๓ - ๔ เป็นประโยชน์ต่อบุคคล, ข้อ ๕ - ๖ เป็นประโยชน์ต่อชีวิต, ข้อ ๗ - ๘ เป็นประโยชน์ต่อพุทธศาสนิกชน, ข้อ ๙ - ๑๐ เป็นประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนา

ในการบัญญัติสิกขาบทแต่ละครั้งนั้น มีวิธีและขั้นตอนดังนี้คือ เมื่อภิกษุทำความเสียหายอันเป็นเหตุให้ถูกคนอื่นติเตียน พระพุทธเจ้าก็จะทรงเรียกประชุมสงฆ์ ตรัสถามเรื่องนั้น ๆ ท่ามกลางที่ประชุมสงฆ์ หลังจากที่ภิกษุนั้นยอมรับแล้ว พระองค์ก็จะทรงตรัสถึงโทษและประโยชน์แห่งการประพฤติเช่นนั้น แล้วจึงทรงบัญญัติสิกขาบท (มูลบัญญัติ) ผู้ที่ประพฤติผิดครั้งแรก เรียกว่า "อาทิกัมมิกะ" พระองค์ทรงให้โอกาสก่อน ยังไม่ปรับเป็นอาบัติ หลังจากที่ทรงบัญญัติสิกขาบทแล้ว จึงปรับอาบัติแก่ผู้ละเมิดสิกขาบท เมื่อมีผู้ละเมิดสิกขาบทนั้นอีก พระองค์จะทรงพิจารณาถึงเจตนาและองค์ประกอบของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นสำคัญ ถ้าทรงเห็นว่ายังหย่อนไป พระองค์ก็จะทรงบัญญัติเพิ่มเติมให้รัดกุมยิ่งขึ้น ถ้าทรงพิจารณาเห็นว่าถึงจนเกินไป สร้างความลำบากแก่ผู้รักษา พระองค์ก็จะทรงบัญญัติให้เพลาลง ทั้งนี้เพื่อให้มีความเหมาะสมพอดีในการรักษา (อนุบัญญัติ) จะเห็นว่าพระองค์ไม่ได้ทรงบัญญัติสิกขาบทโดยมุ่งการลงโทษเป็นสำคัญ แต่มุ่งให้ผู้ละเมิดเกิดความสำนึกว่าตนนั้นมีความผิดจริง สมควรแล้วที่ถูกติเตียน และจะต้องปฏิบัติตามเงื่อนไขของสังคัมภีร์ที่มีพระพุทธเจ้าเป็นศาสดา เมื่อเป็นเช่นนี้ก็ไม่มีการดำเนินถึงการบัญญัติสิกขาบทของพระองค์ ข้อสังเกตในการบัญญัติสิกขาบทของพระพุทธเจ้าคือ ภิกษุที่ประพฤติเสียหายครั้งแรก พระองค์ไม่ทรงปรับโทษทางพระวินัย แต่ปรับโทษแก่ผู้ที่ละเมิดหลังจากที่ได้ทรงบัญญัติสิกขาบทแล้ว เหตุผลในการบัญญัติสิกขาบทเช่นนี้ของพระองค์แสดงให้เห็นว่า หากเป็นเรื่องของวิบากกรรมอันผู้ละเมิดจะต้องได้รับเพราะการละเมิดสิกขาบทนั้นเพียงอย่างเดียวแล้ว การประพฤติผิดครั้งแรกก็ต้องมีโทษเหมือนกัน แต่ในเรื่องของสิกขาบทนี้กลับไม่มีโทษ แม้โทษที่เกิดแต่การละเมิดสิกขาบทนั้นก็ให้ผลเฉพาะเวลาที่ภิกษุยังไม่ได้ออกจากอาบัตินั้น เมื่อออกจากอาบัตินี้ด้วยวิธีเทศนาคามินีและวุฏฐานคามินีแล้ว ก็จะไม่มีความผิดต่อไป ซึ่งแตกต่างจากการให้โทษของอกุศลกรรมทั้งหลาย ที่ไม่อาจพ้นผิดได้ด้วยการสารภาพความผิดที่ได้กระทำแล้ว ด้วยเหตุผลดังกล่าวนี้จึงทำให้เราทั้งหลายทราบโดยนัยว่าการบัญญัติสิกขาบทนั้นมุ่งให้ภิกษุสำนึกความผิดตนเป็นสำคัญ

^{๑๒} วิ. มหา. (ไทย) ๑/๒๘/๓๖ - ๓๗.

ในบรรดาสิกขาบทที่มาจากพระปาฏิโมกข์ ๒๒๗ สิกขาบทที่มีลักษณะพิเศษ คือ อนียต และอธิกรณสมถะ อนียต เป็นการปรับอาบัติโดยอ้อม ซึ่งมีปาราชิก ๔ และสังฆาทิเสส ๑๓ เป็นสมุฏฐานให้ปรับอาบัติ ส่วนอธิกรณสมถะ เป็นธรรมสำหรับระงับอธิกรณ์ ซึ่งเมื่อเกิดขึ้นแล้วอาจเป็นเหตุให้หมู่คณะเกิดบาดหมาง ทะเลาะวิวาท หรือแตกแยกได้ อธิกรณ์มีลักษณะเป็นคดีความ ดังนั้น สงฆ์จึงต้องรับระงับเพื่อป้องกันความบาดหมาง ทะเลาะวิวาท หรือความแตกแยก ธรรมสำหรับระงับอธิกรณ์ หรือกระบวนการระงับอธิกรณ์ มี ๗ อย่าง คือ สัมมุขาวินัย สติวินัย อมูพหวินัย ปฎิญาตกรรมะ เขภุชยสิกขา ตัสสปาปิยสิกขา และติณวัตถารกะ^{๑๓}

การทรงประธานตำแหน่งเอตทัคคะนี้จุดมุ่งหมายไม่ใช่เป็นการให้กำลังใจแก่ผู้ที่ได้รับการยกย่อง แต่เป็นการยกย่องคุณสมบัติที่โดดเด่นให้ปรากฏแก่หมู่คณะ ให้เป็นทีฆฐานุคติแก่บุคคลอื่น การทรงประธานตำแหน่งเอตทัคคะนี้พอเทียบกันได้กับระบบสมณศักดิ์ในปัจจุบัน แต่ตำแหน่งพระอัครสาวก เป็นตำแหน่งทางการบริหารคณะสงฆ์ เทียบกันได้กับตำแหน่งพระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะผู้ปกครองในปัจจุบัน หลักฐานที่สนับสนุนในเรื่องนี้ เช่น "จะเห็นได้ว่าการยกย่องพุทธสาวกนั้นมี ๒ ลักษณะ คือ ลักษณะหนึ่งเป็นการยกย่องให้ดำรงตำแหน่งการบริหาร เช่น ทรงยกย่องพระสารีบุตรเถระให้ดำรงตำแหน่งพระอัครสาวกฝ่ายขวา ทรงยกย่องพระมหาโมคคัลลานะให้ดำรงตำแหน่งพระอัครสาวกฝ่ายซ้าย...ส่วนอีกลักษณะหนึ่งเป็นการยกย่องตามคุณสมบัติพิเศษ เพื่อให้เป็นที่ปรากฏว่าสาวกท่านใดมีคุณสมบัติยอดเยี่ยมในทางไหน การยกย่องตามลักษณะนี้ เรียกว่า การยกย่องให้มี เอตทัคคะ"^{๑๔} เหตุผลอีกอย่างหนึ่งที่สนับสนุนประเด็นนี้ คือ การทรงประธานตำแหน่งเอตทัคคะแก่อุบาสก อุบาสิกา เป็นต้น ซึ่งอุบาสก อุบาสิกา นั้นไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการปกครองคณะสงฆ์เลย พระสาวกที่ได้รับทั้งตำแหน่งการปกครอง และตำแหน่งเอตทัคคะ คือ พระสารีบุตรเถระ และพระมหาโมคคัลลานะ แม้ตำแหน่งทั้งสองอย่างนี้จะเป็นคนละส่วนกัน แต่ความสามารถด้านเอตทัคคะของท่านทั้งสองก็มีส่วนสำคัญในการส่งเสริมให้ทำงานพระอัครสาวกได้ดี ปัจจุบันก็เหมือนกัน ตำแหน่งพระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะผู้ปกครองเป็นของคู่กันกับสมณศักดิ์ เพราะพระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะผู้ปกครองนั้นโดยมากจะเป็นพระสมณศักดิ์ทั้งนั้น มีเพียงส่วนน้อยที่ไม่ใช่พระสมณศักดิ์ อาจกล่าวได้ว่าการทรงประธานตำแหน่งเอตทัคคะในสมัยพุทธกาลเป็นรูปแบบให้เกิดมีการพระราชทานสมณศักดิ์ในเวลาต่อมา คือนับตั้งแต่สมัยที่พระพุทธศาสนารุ่งเรืองในลังกา เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน

^{๑๓} วิ. จู. (ไทย) ๖/๑๘๕ - ๒๑๔/๒๕๕ - ๓๓๐.

^{๑๔} กรมการศาสนา, ประวัติพระพุทธศาสนาแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี ภาค ๑, (กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๒๕), หน้า ๑๖๕ - ๑๖๖.

๒.๒ ความหมายและความแตกต่างของสมณศักดิ์และฐานันดรศักดิ์

สมณศักดิ์ แปลว่า ศักดิ์ของสมณะ^๕ มีผู้ให้ความหมายของคำว่า สมณศักดิ์ ไว้ในลักษณะเดียวกัน เช่น สมณศักดิ์นั้นเป็นเป็นเครื่องราชสักการะที่องค์พระมหากษัตริย์ถวายแก่พระสงฆ์ผู้ทรงศีล และมีความรู้ความสามารถเป็นพิเศษ เป็นการอุปถัมภ์พระสงฆ์ให้มีอุตสาหกรรมในการบำเพ็ญศาสนกิจ อันจะเป็นปัจจัยให้พระพุทธศาสนามั่นคงและเจริญแพร่หลายยิ่ง ๆ ขึ้น^๖

สมณศักดิ์ หมายถึง ฐานันดรศักดิ์หรือยศที่พระมหากษัตริย์พระราชทานแก่พระสงฆ์เพื่อประกาศเกียรติคุณให้ปรากฏเป็นที่รู้จักแพร่หลายในแต่ละด้าน คือเป็นผู้มีความรู้แตกฉานในพระไตรปิฎก ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบตามพระธรรมวินัย ผู้บำเพ็ญประโยชน์แก่ชาติและพระพุทธศาสนา ช่วยปลูกฝังศีลธรรมอันดีแก่ประชาชน...^๗

สมณศักดิ์ คือ บรรดาศักดิ์หรืออิสริยยศที่องค์พระมหากษัตริย์พระราชทานแก่พระสงฆ์ไทยนั้น เป็นการถวายเกียรติแก่พระสงฆ์ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบตามพระธรรมวินัย มีความรู้ความเชี่ยวชาญแตกฉานในพระไตรปิฎก และบำเพ็ญคุณงามความดีแก่พระศาสนา สังคม และประเทศชาติ เป็นการยกย่องเชิดชูเกียรติเพิ่มพูนขวัญและกำลังใจแก่พระสงฆ์ให้ดำรงมั่นในการประพฤติพรหมจรรย์ ช่วยกันบำเพ็ญประโยชน์แก่ประเทศชาติพระศาสนา และเป็นกำลังสำคัญในการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองตลอดไป^๘

การนิยามความหมายที่ว่า "...เพิ่มพูนขวัญและกำลังใจแก่พระสงฆ์..." ผู้วิจัยไม่เห็นด้วย เพราะการพระราชทานสมณศักดิ์ไม่ใช่เป็นการปูนบำเหน็จเหมือนกับของฝ่ายอาณาจักร พระสงฆ์ดำรงอยู่ในฐานะผู้ทรงศีลกว่า พระมหากษัตริย์ทรงเป็นองค์เอกอัครศาสนูปถัมภก การพระราชทานสมณศักดิ์เป็นการยกย่องเชิดชูเกียรติพระสงฆ์รูปนั้น ๆ ให้ปรากฏ และเป็นเหตุให้พระสงฆ์มีกำลังใจในอันบำเพ็ญประโยชน์แก่ประเทศชาติและพระศาสนาด้วย

^๕ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, สารานุกรมพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๔๘๐.

^๖ กรมการศาสนา, ประวัติพระพุทธศาสนาแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี ภาค ๑, หน้า ๑๖๕.

^๗ พระมหาอุทิศ ศิริวรรณ, ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับสมณศักดิ์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เลี้ยง เชียง, ๒๕๓๕), หน้า ๓.

^๘ พระมหานิรุตต์ จิตสัวโร, คู่มือสมณศักดิ์พัฒนศ ฉบับสมบูรณ์, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรม, ๒๕๕๑), หน้า ๑.

ส่วนฐานันดรศักดิ์ แปลว่า ลำดับแห่งตำแหน่ง^{๑๕} โดยความหมาย ได้แก่ บรรดาศักดิ์ที่ พระมหากษัตริย์พระราชทานแก่ข้าราชการบริพารและข้าราชการผู้บำเพ็ญประโยชน์แก่สังคม ประเทศชาติ เพื่ออำนวยการประโยชน์ในการทำงาน และเป็นการบำรุงขวัญกำลังใจในการทำงานด้วย สมณศักดิ์ของพระราชกณะพอเทียบกัน ได้กับฐานันดรศักดิ์ของทางฝ่ายบ้านเมืองในอดีต ดังนี้

พระราชกณะชั้นสามัญ	เทียบกับ	ขุน
พระราชกณะชั้นราช	เทียบกับ	หลวง
พระราชกณะชั้นเทพ	เทียบกับ	พระ
พระราชกณะชั้นธรรม	เทียบกับ	พระยา
พระราชกณะชั้นหิรัญบัฏ	เทียบกับ	เจ้าพระยา
สมเด็จพระราชกณะ ชั้นสุพรรณบัฏ	เทียบกับ	สมเด็จพระเจ้าพระยา ^{๑๖}

แม้คำกล่าวว่า "ยศช้าง ขุนนางพระ" ก็สันนิษฐานว่าระบบสมณศักดิ์พระสงฆ์ได้รูปแบบ มาจากระบบศักดินาของฝ่ายบ้านเมืองนั่นเอง ต่างแต่ระบบศักดินาถือจำนวนนาเป็นเกณฑ์ในการ จัดลำดับชั้น ส่วนระบบสมณศักดิ์ของพระสงฆ์ไม่ได้ถือเกณฑ์อย่างนั้น แต่ก็น่าจะเทียบเคียงกัน ได้กับการมีฐานานุกรมของพระราชกณะ มีหลักฐานกล่าวถึงความสัมพันธ์กัน ในแง่ของการบำเพ็ญ ประโยชน์ต่อประเทศชาติ และพระศาสนาของฝ่ายอาณาจักรและพุทธจักร ดังนี้

ประเทศไทยเมื่อครั้งมีการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ องค์พระมหากษัตริย์ ทรงยกย่องข้าราชการบริพารและข้าราชการให้มีบรรดาศักดิ์ต่าง ๆ เช่น เป็นขุน เป็นหลวง เป็นพระ เป็น พระยา เป็นต้น ทั้งนี้เพื่ออำนวยการบริหารบ้านเมือง ส่วนในทางศาสนานั้น ในฐานะที่เป็นองค์เอกอัครศาสนูปถัมภก องค์พระมหากษัตริย์จึงทรงยกย่องเชิดชูพระสงฆ์โดยการถวายสมณ ศักดิ์แก่พระสงฆ์ ทำนองเดียวกับพระราชทานบรรดาศักดิ์แก่ข้าราชการบริพารและข้าราชการ ทั้งนี้โดย ถือว่าสมณศักดิ์นั้นเป็นเครื่องราชสักการะที่องค์พระมหากษัตริย์ทรงถวายแก่พระสงฆ์ผู้ทรงศีล และ มีความรู้ความสามารถเป็นพิเศษ เป็นการอุปถัมภ์พระสงฆ์ให้มีอุดมฐานะในการบำเพ็ญศาสนกิจ อัน จะเป็นปัจจัยให้พระพุทธศาสนามั่นคงและเจริญแพร่หลายยิ่ง ๆ ขึ้น

อีกประการหนึ่ง โดยที่ประเทศไทยถือพระพุทธรศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ ด้วยชาว ไทยส่วนใหญ่จำนวนร้อยละ ๘๕ เป็นพุทธศาสนิกชน ได้เคารพนับถือพระพุทธรศาสนาสืบเนื่องกัน

^{๑๕} พันตรี ป. หลงสมบุญ, พจนานุกรม มคอ - ไทย, (กรุงเทพมหานคร: อาทรการพิมพ์, ๒๕๔๐), หน้า ๒๕๐.

^{๑๖} เจ้าคุณมหาสารคาม, พิมพ์เป็นที่ระลึกสมโภชสมณศักดิ์พระราชกณะชั้นเทพและทำบุญฉลอง อายุวัฒนมงคลพระเทพสารคามมุนี (ป้อม ปณฺฑิต) เจ้าคณะจังหวัดมหาสารคาม วัดอภิสิทธิ์, ๑ - ๒ พฤศจิกายน ๒๕๕๑, (กรุงเทพมหานคร: ประชุมศาสน์การพิมพ์, ๒๕๕๑), หน้า ๑๕.

มาตั้งแต่อดีตจวบจนปัจจุบันเป็นเวลาอันยาวนาน การปกครองของไทยจึงแบ่งออกได้ ๒ ฝ่าย คือ ฝ่ายพุทธจักร และฝ่ายอาณาจักร การปกครองทั้งสองฝ่ายนี้ต้องพึ่งพาอาศัยกัน ถือหลักถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน โดยฝ่ายพุทธจักรเป็นฝ่ายให้การอบรมประชาชนให้มีศีลธรรม จริยธรรม ยึดมั่นในขนบธรรมเนียมและจารีตประเพณีอันดีงาม เป็นการปกครองทางจิตใจ พระสงฆ์จึงเป็นผู้นำประชาชนในทางจิตใจ สอนให้ประชาชนเคารพนับถือพระพุทธศาสนาเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจ เพื่อให้สังคมมีความสุข ฝ่ายราชอาณาจักร ซึ่งมีอำนาจหน้าที่บริหารบ้านเมืองก็จะถวายเป็นอุปัชฌาย์บำรุงพระสงฆ์ ให้ได้รับความสะดวกในการอบรมสั่งสอนประชาชน เมื่อทางพุทธจักรถูกเบียดเบียนหรือประสบภัยพิบัติ ก็จะขออารักขาต่อทางอาณาจักร เพื่อให้ความคุ้มครองและบำบัดปัดป้องภัยพิบัตินั้น ๆ ... แม้ในการพัฒนาชาติบ้านเมืองในด้านต่าง ๆ พุทธจักรและราชอาณาจักรก็ต้องพึ่งพาอาศัยกัน หรือดำเนินการร่วมกัน โดยทางฝ่ายพุทธจักรเป็นฝ่ายดำเนินการพัฒนาจิตใจหรือพัฒนาคน ส่วนทางราชอาณาจักรนั้นเป็นฝ่ายดำเนินการพัฒนาทางด้านวัตถุ เพื่อให้ความเจริญทางด้านวัตถุและจิตใจให้มีความสมดุลกับการปกครองบ้านเมืองของไทย ได้ดำเนินการตามหลักการดังกล่าวนี้สืบเนื่องกันมาตั้งแต่อดีตอันยาวนานจวบจนกาลปัจจุบัน^{๒๐}

สรุปได้ว่า สมณศักดิ์กับฐานันดรศักดิ์นั้นมีลักษณะที่แตกต่างกัน คือ ระบบสมณศักดิ์เป็นการยกย่องเกียรติคุณของพระสงฆ์ให้ปรากฏ ให้มีกำลังใจในการบำเพ็ญประโยชน์ต่อพระศาสนา เป็นคนละอย่างกันกับตำแหน่งทางการปกครอง แต่ก็มีส่วนสนับสนุนการปกครองคณะสงฆ์ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ส่วนระบบฐานันดรศักดิ์เป็นทั้งตำแหน่งบริหารบ้านเมือง และการยกย่องเกียรติคุณให้ปรากฏ ให้มีกำลังใจในการบริหารบ้านเมืองด้วย การพระราชทานสมณศักดิ์เป็นการยกย่องพระสงฆ์ผู้นำทางด้านจิตใจ หรือพัฒนาจิตใจ ส่วนการพระราชทานฐานันดรศักดิ์นั้นเป็นการยกย่องข้าราชการบริหารและข้าราชการ ซึ่งเป็นผู้พัฒนาด้านวัตถุ สร้างความเจริญทางด้านวัตถุแก่ประเทศชาติบ้านเมือง

๒.๓ ประเพณีตั้งราชทินนามภิกษุสงฆ์ในลังกาทวีปเป็นแบบอย่างของสมณศักดิ์สงฆ์ไทย

ประเพณีการตั้งราชทินนาม หรือระบบสมณศักดิ์ของคณะสงฆ์ไทยนี้ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงสันนิษฐานว่าได้รับมาจากลังกา ดังนี้

...ส่วนข้อที่พระเจ้าแผ่นดินทรงตั้งราชทินนามพระราชทานเป็นสมณศักดิ์นั้น ในหนังสือชั้นกรุงเก่าที่ข้าพเจ้าได้ตรวจพบ เห็นประเพณีนี้มีทุกประเทศที่พระพุทธศาสนาเป็นประธาน

^{๒๐} กรมการศาสนา, ประวัติพระพุทธศาสนาแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี ภาค ๑, หน้า ๑๗๑.

เข้าใจว่าลังกาจะเริ่มริประเพณีนี้ก่อน เพราะเรื่องราชทินนามสมณศักดิ์ในสยามประเทศเพิ่งจะมีขึ้นในครั้งสุโขทัยตอนปลาย ในเวลานั้นกำลังนิยมแบบแผนและลัทธิสงฆ์อย่างลังกา น่าจะถ่ายแบบตั้งราชทินนามสมณศักดิ์มาจากประเพณีในลังกาทวีปด้วย

ประเพณีตั้งราชทินนามพระภิกษุสงฆ์ในลังกาทวีป ปรากฏแบบอย่างกล่าวไว้ในหนังสือรามัญสมณวงศ์ อันควรรนำมาสาธกไว้ในที่นี้ คือเมื่อปีมะแม จุลศักราช ๘๓๗ พ.ศ. ๒๑๐๘ (ตรงในรัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ ครองกรุงศรีอยุธยา) พระเจ้ารามธิบดี (พระองค์ที่เรียกในหนังสือราชาธิราชว่า พระเจ้าศรีสาภยวงศ์ธรรมเจดีย์) กรุงหงสาวดี มีพระราชประสงค์จะรวมพระสงฆ์ในรามัญประเทศ ซึ่งแตกต่างลัทธิกันอยู่เป็นหลายพวกให้เป็นนิกายเดียวกัน จึงส่งพระเถระเมืองหงสาวดีออกไปบวชแปลงที่เมืองลังกา เมื่อพระเจ้ากวนเนกพาหุ พระเจ้ากรุงลังกาทรงจัดการให้พระเถระมอญเหล่านั้นได้บวชแปลงสมปรารถนาเสร็จแล้ว มีรับสั่งให้นิมนต์เข้าไปรับพระราชทานอาหารบิณฑบาตในพระราชวัง เมื่อทรงประเคนไทยธรรมเสร็จแล้ว มีรับสั่งแก่พระเถระเหล่านั้นว่าการที่พระราชทานเครื่องไทยธรรมต่าง ๆ ถึงจะมากมายเท่าใด ก็จะไม่ปรากฏพระเกียรติยศถาวรเท่าพระราชทานนามบัญญัติ เพราะไทยธรรมทั้งหลายย่อมอาจจะกระจัดพลัดพรายหายสูญไปได้ แต่ส่วนราชทินนามนั้นย่อมจะปรากฏถาวรอยู่ตลอดอายุขัยของผู้เป็นเจ้าของผู้เป็นเจ้าของเจ้าทั้งหลาย มีรับสั่งดังนี้แล้ว จึงพระราชทานนามแก่พระมอญที่ไปแปลง ๒๒ รูป คือตั้งพระโมคคัลลานะให้มีพระนามว่า พระสิริสังฆโพธิสามี พระมหาสิวลีเถระให้มีนามว่า พระดิโลกคุรุสามี เป็นต้น ความข้อนี้น่าให้เห็นได้ว่า ในลังกาเขาคงมีประเพณีตั้งราชทินนามสมณศักดิ์มาก่อนหน้านั้นนานแล้ว...และยังได้พบในหนังสือตำนานโยนกอีกแห่งหนึ่งว่า เมื่อพระเจ้านันทเป็นพระเจ้านครเชียงใหม่ เมื่อราวจุลศักราช ๑๒๕ พ.ศ. ๑๘๑๐ (ตรงกับรัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ ครองกรุงศรีอยุธยา) ทรงเลื่อมใสในพระมหาสุมนเถระชาวเมืองสุโขทัย พระเจ้ากือนาพระราชทานอุชยาภิเษกให้เป็นพระมหาสวามี (ตามแบบลังกา) มีราชทินนามปรากฏว่า พระมหาสุมนบุพรัตนมหาสวามี ดังนี้ จึงกล่าวว่าประเพณีที่พระเจ้าแผ่นดินพระราชทานราชทินนามในสมณศักดิ์มีมาแต่โบราณทุกประเทศที่เลื่อมใสในพระพุทธศาสนาดังกล่าวมาแล้ว^{๒๒}

หลักฐานอื่นที่สนับสนุนว่าราชทินนามที่พระสงฆ์ไทยได้รับพระราชทานตั้งสมณศักดิ์นั้นได้นำจะได้แบบอย่างมาจากลังกา เช่น สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงสันนิษฐานเกี่ยวกับชื่อของพระครูกา ๔ องค์ คือ (๑) พระครูกาแก้ว (๒) พระครูการาม (๓) พระครูกาชาติ (๔) พระครูกาเดิม) โดยพระองค์ไม่ทรงเชื่อตามตำนานพระบรมธาตุของเมือง

^{๒๒} สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ตำนานคณะสงฆ์, พิมพ์ครั้งแรก ๒๕๑๔, ในงานพระราชทานเพลิงศพพระเทพคุณาธาร (ผล ชินปุตฺโต) วัดพระพิเรนทร์, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, ๒๕๑๔), หน้า ๑๖๗ - ๑๖๘.

นครศรีธรรมราช แต่ทรงเชื่อว่า คำว่า "กา" เป็นคำกร่อนของคำว่า "ลังกา" เพราะคนภาคใต้นิยมพูด คำสั้น ๆ มักตัดคำหน้าทิ้ง เช่น "สำเภา" ก็เรียกว่า "เภา" เป็นต้น คำว่า "กา" มีความเกี่ยวข้องกับลังกา กล่าวคือ ที่เรียกว่า "กาแก้ว" เชื่อว่าพระวันรัตมหาเถระเป็นผู้อุปสมบทให้, ที่เรียกว่า "การาม" เชื่อว่าเป็นพวกลังกาวงศ์ที่แปลงมาจากเมืองรามัญ, ที่เรียกว่า "กาชาต" เชื่อว่าเป็นพระสงฆ์ชาวลังกาแท้, ที่เรียกว่า "กาเดิม" เชื่อว่าเป็นพระที่ไปบวชแปลงมาจากลังกา แล้วมาอยู่ที่เมืองนครศรีธรรมราชก่อนพวกอื่น^{๒๓} อีกอย่างหนึ่ง พระราชทินนามว่า "พุทธโฆษาจารย์ และ พระวันรัต" ก็สันนิษฐานว่าได้แบบอย่างมาจากลังกาเช่นกัน เพราะนามว่า พุทธโฆษาจารย์ เป็นชื่อของพระเถระผู้เชี่ยวชาญพระไตรปิฎก ส่วนนามว่า วันรัต (ผู้ยินดีในป่า) น่าจะเป็นพระเถระฝ่ายอรัญญวาสี...^{๒๔}

แต่หลักฐานบางแห่งก็สันนิษฐานว่า สมณศักดิ์และราชทินนามที่ปรากฏในราชอาณาจักรไทยนั้นมีมานานก่อนสมัยสุโขทัยแล้ว ดังข้อความต่อไปนี้

สำหรับ "สมณศักดิ์และราชทินนาม" ที่ปรากฏในราชอาณาจักรไทยนั้น อันที่จริงมีมานานก่อนสมัยสุโขทัยแล้ว อาจกล่าวได้ว่าก่อนการรับลัทธิลังกาวงศ์จากประเทศศรีลังกาเสียอีก ทั้งนี้ เพราะปรากฏในศิลาจารึกหลักที่ ๑๘ จารึกบนเสาแปดเหลี่ยม พบที่ศาลสูง จังหวัดลพบุรี มีคำว่า "สังฆปาถากา" หรือในศิลาจารึกหลักที่ ๑๒๑ จารึกที่เสาดินขอน อำเภอปักธงชัย จังหวัดนครราชสีมา จารึกขึ้นใน พ.ศ. ๑๒๑๗ และ ๑๒๔๓ มีนามปรากฏคือ "กัมมรตางอัญ ศรีราชภิกษุ และ อุปาธยาย ศรีราชภิกษุ" ซึ่งน่าจะเป็นสมณศักดิ์และราชทินนามรวมอยู่ด้วย^{๒๕}

ส่วนการรับธรรมเนียมการมีสมณศักดิ์ คงเริ่มนิยมหลังรับลัทธิลังกาวงศ์ในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๙ ตลอดถึงพุทธศตวรรษที่ ๒๐ (พ.ศ. ๑๘๐๐ - ๑๘๕๕) หลังจากนั้นก็ถือเป็นประเพณีของไทยเราเรื่อยมา...หลังจากที่พระพุทธรูปศาสนานิกายลังกาวงศ์ได้เป็นที่เลื่อมใสและเจริญรุ่งเรืองในดินแดนราชอาณาจักรไทย ก็ได้มีพระเถระไทยเดินทางไปบวชแปลงนิกายที่ประเทศศรีลังกา และกลับมาตั้งสำนักของตนแยกจากสำนักพื้นเมืองหลายสำนัก เช่น สำนักพระวันรัตน์ สำนักวัดป่าแก้ว เป็นต้น ในบรรดาพระเถระที่บวชแปลงนิกายนี้ มีพระเถระองค์หนึ่งที่สำคัญ เนื่องจากทรงเป็นพระราชนัดดาองค์หนึ่งของพ่อขุนผาเมือง ดังเรื่องราวที่ปรากฏในศิลาจารึกวัดศรีชุม จารึกราว พ.ศ. ๑๘๘๔ - ๑๘๑๐ กล่าวว่า เมื่อพระองค์ได้ไปบวชในลัทธิลังกาวงศ์ที่ประเทศศรีลังกา และเดินทางกลับกรุงสุโขทัยในรัชสมัยของพระเจ้าลิไท พระองค์ทรงมีพระนามซึ่งเข้าใจว่าได้รับพระราชทานราชทินนามมาจากลังกาด้วย คือ "สมเด็จพระมหาเถร ศรีศรีทวารราชจุฑามณี ศรี

^{๒๓} คุรุยาละเอียดใน สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, หน้า ๑๘๘ - ๑๙๐.

^{๒๔} กรมการศาสนา, ประวัติพระพุทธรูปศาสนาแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี ภาค ๑, หน้า ๑๗๕.

^{๒๕} พระมหานิรุตต์ ฐิตสวโร, คู่มือสมณศักดิ์ ฉบับสมบูรณ์, หน้า ๒.

รัตนลงกาทีป มหาสามีเป็นเจ้า" อันแสดงว่า "สมเด็จพระมหาเถระ...มหาสามีเป็นเจ้า" เป็นสมณศักดิ์ชั้นสูงระดับหนึ่ง ส่วน "ศรีศรัทธาราชจุฑามณี ศรีรัตนลงกาทีป" เป็นราชทินนามที่น่าจะได้รับพระราชทานมาจากพระเจ้าแผ่นดินลังกา (ในประเด็นนี้ผู้วิจัยมีความเห็นว่า เป็นหลักฐานที่แปลกจากหลักฐานอื่น ๆ ในสมัยเดียวกัน เพราะในลังกา และสุโขทัย ไม่ปรากฏมีคำว่า "สมเด็จพระ" นำหน้าราชทินนาม คำว่า "สมเด็จพระ" นี้เพิ่งมีปรากฏในสมัยกรุงศรีอยุธยาทั้งฝ่ายอาณาจักร และฝ่ายพุทธจักร ซึ่งเป็นคำที่ได้รับอิทธิพลมาจากเขมร ดังนั้น จึงเชื่อว่าพระราชทินนามดังกล่าวนี้ไม่ได้รับการตั้งมาจากลังกา แต่น่าจะได้รับการตั้งในกรุงสุโขทัย ที่มีคำว่า "ศรีรัตนลงกาทีป" และ "มหาสามี" ก็เพราะพระมหากษัตริย์ผู้พระราชทานทรงเห็นว่าท่านบวชมาจากลังกา จึงพระราชทานนามเช่นนั้น)

นับแต่นั้นเป็นต้นมา เรื่องสมณศักดิ์ของพระสงฆ์ไทยก็เริ่มมีปรากฏมากขึ้น และมีปรากฏเรื่อยมาตลอดสมัยกรุงศรีอยุธยา กรุงธนบุรี จวบจนยุคสมัยแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ดังมีรายละเอียดปรากฏในพงศาวดารและประวัติศาสตร์ไทย ตลอดทั้งได้มีวิวัฒนาการเกี่ยวกับการพระราชทานสมณศักดิ์ ราชทินนาม และเครื่องประกอบสมณศักดิ์ พร้อมทั้งมีการปรับระเบียบวิธีการพระราชทานสมณศักดิ์ให้มีความสอดคล้องกับระบบการปกครองคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบัน^{๒๖}

๒.๔ ภูมิหลังการปกครองคณะสงฆ์ไทย

๒.๔.๑ สมณศักดิ์กับการปกครองสมัยสุโขทัย

ในสมัยสุโขทัย การปกครองคณะสงฆ์ไทยแบ่งออกเป็น ๒ ฝ่าย คือ คณะฝ่ายขวา และคณะฝ่ายซ้าย มีหลักฐานโดยสังเขปเกี่ยวกับระบบการปกครองคณะสงฆ์ และราชทินนามสำหรับสังฆนายก ดังนี้

ในรัชสมัยพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ ปฐมกษัตริย์นั้นเชื่อว่าพระสงฆ์ในท้องถิ่นนั้นมีทั้งนิกายเถรวาทและมหายานคงจะมาจากด้านเขมรมากกว่าที่อื่น เข้าใจว่าจะแพร่เข้ามาสู่บริเวณประเทศสยามตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๖ ดังปรากฏในศิลาจารึกหลักที่ ๑๕ ว่า ประมาณ พ.ศ. ๑๕๕๐ มีกษัตริย์เชื้อสายอาณาจักรศรีวิชัยองค์หนึ่งมาจากนครศรีธรรมราชได้มาครองเมืองลพบุรี และราชบุตรของกษัตริย์องค์นั้นก็ได้อุปการประเทศกัมพูชาสืบมาอีกช้านาน ส่วนพุทธศาสนาในเมืองลพบุรีนั้นมีพระสงฆ์อยู่ ๒ นิกาย คือ หินยานกับมหายาน มหายานนั้นคงแพร่มาจากกัมพูชา แล้วแพร่ไปทั่วจนถึงบริเวณกรุงสุโขทัย เราจะพบอิทธิพลของมหายานอยู่ในกรุงสุโขทัยหลาย ๆ ด้าน มีด้านภาษาและพุทธศิลป์ เป็นต้น ด้านภาษา เราพบภาษาสันสกฤตในสมัยสุโขทัยมากกว่าบาลี นิกาย

^{๒๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔.

มหายานกับพวกพราหมณ์ใช้สันสกฤต ส่วนหินยานนั้นใช้ภาษาบาลี ด้านพุทธศิลปะเราก็พบไบสมัยมา
 คู่อยู่ตามพระอุโบสถหลายแห่ง ซึ่งนักประวัติศาสตร์สันนิษฐานว่า ไบแรกเป็นพวกนิกายเดิม ซึ่ง
 ออกจะอยู่ภายใต้อิทธิพลมหายานทำไว้ ต่อมาสงฆ์นิกายหินยานคงจะมาทำใหม่ คือปักไบสมัยข้าง
 ใต้กับของเดิมเพื่อให้มั่นใจว่าได้ทำถูกต้องตามวินัยของฝ่ายเถรวาท^{๒๗} ครั้นถึงสมัยพ่อขุน
 รามคำแหงมหาราช ฝ่ายมหายานก็ค่อย ๆ หายไป จนกลายเป็นฝ่ายหินยานหมดสิ้น หลักฐานที่
 เก่าแก่ซึ่งค้นพบเกี่ยวกับการคณะสงฆ์ครั้งสุโขทัย คือ ศิลจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ซึ่งจารึก
 ไว้ราว พ.ศ. ๑๘๑๕ ว่า ที่นครสุโขทัยมีสังฆราชาปุศุ มีพระมหาเถระและพระเถระ สมเด็จพระ
 ยาคำรง ฯ ทรงมีทัศนะว่า สังฆราชาเห็นจะเป็นตำแหน่งสังฆนายกชั้นสูงสุด (ปัจจุบันเรียกสกลมหา
 สังฆปริณายก) ตำแหน่งปุศุตรงกับที่เราเรียกว่าพระครูทุกวันนี้ เป็นตำแหน่งรองจากสังฆราชา ส่วน
 มหาเถระกับเถระที่กล่าวไว้ในศิลจารึกนั้น เห็นจะเป็นพระที่มีอายุพรรษามากและทรงคุณธรรม
 ด้านศาสนาเท่านั้น น่าจะมีใช้สมณศักดิ์ที่พระเจ้าแผ่นดินทรงตั้ง

คำว่า สังฆนายก นี้ ในครั้งนั้นหมายถึงประมุขผู้ปกครองสงฆ์ เรียกสังฆราชาบ้าง ปุศุ
 บ้าง เหตุใดจึงเรียกสังฆนายกว่า สังฆราชาและปุศุ ข้อนี้ สมเด็จพระยาคำรง ฯ ทรงสันนิษฐาน
 ว่า เมื่อนครสุโขทัยเป็นราชธานี เห็นจะมีพระสังฆราชามากกว่าองค์เดียว การปกครองราชอาณาจักร
 ครั้งนั้น หัวเมืองใหญ่ที่อยู่ห่างไกลราชธานีมักจะเป็นเมืองประเทศราช เมืองใหญ่แต่ละเมืองน่าจะมี
 สังฆราชองค์หนึ่งเป็นสังฆปริณายกของสงฆ์ในเขตเมืองนั้น มีตัวอย่างในครั้งต่อมาว่า ในชั้นหลัง ๆ
 ยังเรียกเจ้าคณะเมืองว่า สังฆราชา (ต่อมา ร. ๔ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ทรงเปลี่ยนเป็น สังฆปาโมกข์)
 ส่วนปุศุเรียกเป็นพระครูมาตั้งแต่ครั้งสุโขทัย เชื่อว่าเป็นตำแหน่งสังฆนายกรองจากสังฆราชา ถ้า
 เมืองใหญ่ก็มีหลายรูป เมืองเล็กก็มีรูปเดียว เมื่อพิจารณาตามรูปแบบนี้แล้ว การปกครองคณะสงฆ์
 ครั้งนั้นก็ดำเนินตามอย่างของการปกครองฝ่ายบ้านเมืองนั่นเอง กล่าวคือ ศาสนจักรสอดคล้องกับ
 อาณาจักร และการปกครองครั้งนั้นแบ่งเป็นสองฝ่าย คือ คณะสงฆ์ฝ่ายขวาและคณะสงฆ์ฝ่ายซ้าย
 และมีราชทินนามสำหรับสังฆนายกนั้น ๆ ด้วย^{๒๘} ราชทินนามของสังฆนายกนั้น ดังนี้

ฝ่ายขวา

พระสังฆราชา	อยู่วัดมหาธาตุ
พระครูธรรมไตรโลก	อยู่วัดเขาคินทร์แก้ว
พระครูยาโชค	อยู่วัดอุทยานใหญ่
พระครูธรรมเสนา	อยู่วัดไหนด ไม่ปรากฏ

^{๒๗} กรมการศาสนา, อ้างใน มาณพ พลไพรินทร์, คู่มือการบริหารกิจการคณะสงฆ์,
 (กรุงเทพมหานคร : ชูติการพิมพ์, มปป.), หน้า ๑๑.

^{๒๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑.

ฝ่ายซ้าย

พระธรรมราชา	อยู่วัดไตรภูมิป่าแก้ว (ชื่อป่าแก้ว เห็น จะเต็มเข้าในชั้นกรุงศรีอยุธยาเป็นราช- ธานี)
พระครูญาณไตรโลก	อยู่วัดไหนไม่ปรากฏ
พระครูญาณสิทธิ	อยู่วัดไหนไม่ปรากฏ แล้ว ^{๒๕}

๒.๔.๒ สมณศักดิ์กับการปกครองสมัยอยุธยา

การพระศาสนาสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นเรื่องต่อเนื่องมาจากกรุงสุโขทัย อาศัยหลักฐานจากประวัติศาสตร์ที่ว่า "สมเด็จพระเจ้าอู่ทองทรงวางระเบียบการปกครองบ้านเมืองตามแบบอย่างของกรุงสุโขทัย" และมีการรับนับถือพระพุทธศาสนาร่วมนิกายเดียวกัน การปกครองคณะสงฆ์สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนแรกน่าจะเป็นไปคล้าย ๆ กับสมัยกรุงสุโขทัย อีกทั้งเวลานั้นกษัตริย์ในวงศ์พระร่วงก็ยังคงมีอยู่ เพียงแต่เป็นประเทศราชของกรุงศรีอยุธยาเท่านั้น คณะสงฆ์ทั้ง ๒ คณะ คือ คณะคามวาสี และอรัญญวาสี ก็มีสิทธิ์ต่อมา แต่เชื่อได้ว่าความเลื่อมใสในพระสงฆ์ลังกาวงศ์เจริญแพร่หลายมากขึ้น ส่วนจำนวนพระสงฆ์ในนิกายเดิมก็คงลดน้อยลงตามลำดับ^{๒๖} สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงนิพนธ์เกี่ยวกับเหตุการณ์ทางพระพุทธศาสนาสมัยกรุงศรีอยุธยาไว้ในตำนานคณะสงฆ์สงฆ์ว่า

มีเนื้อความปรากฏในหนังสือตำนานโยนกว่า เมื่อราวปีขาล จุลศักราช ๙๘๔ พ.ศ. ๑๕๖๕ (ตรงในสมัยเมื่อสมเด็จพระอินทราชาธิราชที่ ๑ ครองสมบัติ) มีภิกษุสงฆ์ทางประเทศนี้หมู่ ๑ ซึ่งข้าพเจ้าเข้าใจว่าจะเป็นพระนิกายเดิม เป็นพระมหาเถระชาวเชียงใหม่ ๗ รูป ชื่อ พระธรรมคัมภีร์ ๑ พระเมธีกร ๑ พระญาณมงคล ๑ พระศีลวงษ์ ๑ พระสารีบุตร ๑ พระรัตนกร ๑ พระพุทธสาคร ๑ เป็นพระมหาเถระชาวกรุงศรีอยุธยา ๒ รูป ชื่อ พระพรหมณี ๑ พระโสมเถระ ๑ เป็นพระมหาเถระชาวกัมพูชา ชื่อ พระญาณสิทธิ รูป ๑ กับภิกษุบริษัทเป็นอันมากพากันออกไปเมืองลังกา ไปอุปสมบทแปลงเป็นสิ่งพนิกาย ณ อุทกเขปสีมาแม่น้ำกัลยาณีในสำนักพระวันรัตเถระ เมื่อ ณ วันเสาร์ ขึ้นสิบสองค่ำ เดือนแปด อุตตราสาช ปีมะโรง จุลศักราช ๙๘๖ พ.ศ. ๑๕๖๗ แล้วศึกษาธรรมวินัยอยู่ในลังกาทวีปหลายปี เมื่อกลับมาได้นิมนต์พระมหาเถระชาวลังกามาด้วย ๒ รูป ชื่อ พระมหาวิกรมพาหุรูป ๑ พระอุดมปัญญา รูป ๑ มาขึ้นที่กรุงศรีอยุธยา ก่อน แล้วแยกย้ายกันไปเที่ยวตั้ง

^{๒๕} สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ตำนานคณะสงฆ์, หน้า ๑๖๖.

^{๒๖} มานพ พลไพรินทร์, คู่มือการบริหารกิจการคณะสงฆ์, หน้า ๑๒.

นิกายลังกาขึ้นอีกนิกายหนึ่ง^{๓๑} ซึ่งมีการสันนิษฐานว่า นิกายใหม่นี้คงชื่อว่า "คณะป่าแก้ว" ตามหลักที่ปรากฏว่า

ท่านเหล่านี้ได้มาขึ้นบกที่กรุงศรีอยุธยา ก่อน แยกย้ายกันไปตั้งสอนและตั้งนิกายขึ้นใหม่อีกนิกายหนึ่ง ท่านเหล่านี้คงจะปฏิบัติเคร่งครัดกว่าคณะสงฆ์เดิม ซึ่งแปลงเป็นลังกาวงศ์มาก่อนแล้วนั้น เชื่อว่าสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถก็เสด็จออกผนวชในคณะสงฆ์ที่ใหม่ด้วย และพระสงฆ์คณะนี้คงจะมีชื่อตามสำนักเดิมที่ลังกาว่า "คณะป่าแก้ว" วัดต่าง ๆ ที่พระคณะนี้เข้าไปอยู่ก็มักจะมีชื่อ "คณะป่าแก้ว" ตามหลัง เช่น "วัดไตรภูมิคณะป่าแก้ว" เป็นต้น ทางใต้คือ นครศรีธรรมราชและพัทลุงก็มีหลายวัดที่มีชื่อคณะป่าแก้วตามหลัง เช่น วัดเจียนคณะป่าแก้ว วัดสะพังคณะป่าแก้ว เป็นต้น

ดังนั้นการปกครองสงฆ์ครั้งนี้นี้จึงมีคณะเพิ่มขึ้นเป็น ๓ คณะ ดังนี้

๑. คณะคามวาสีฝ่ายซ้าย (คณะเดิม)
๒. คณะอรัญญวาสี (สืบมาจากสุโขทัย)
๓. คณะคามวาสีฝ่ายขวา (คณะที่เพิ่มใหม่)^{๓๒}

อย่างไรก็ดี การปกครองคณะสงฆ์ในช่วงนี้ค่อนข้างจะสับสนเล็กน้อย กล่าวคือ มีเรื่องปรากฏในพระราชพงศาวดาร ซึ่งกรมหลวงวงศาธิราชสนิททรงชำระครั้งรัชกาลที่ ๔ ว่า มูลเหตุที่ทำให้แยกคณะสงฆ์ออกเป็น ๒ คณะนั้น เกิดขึ้นในสมัยสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราช ประมาณ พ.ศ. ๒๑๒๗ ครั้งนั้น พระเจ้าหงสาวดีไชยสิงห์ทรงลงให้สมเด็จพระนเรศวรเสด็จไปเมืองหงสาวดี โดยมอบให้พระยาเกียรติพระยารามเป็นไส้ศึกมารับที่เมืองแครง แล้วแต่งกองทัพมาดักซุ่มไว้หวังจะทำร้ายสมเด็จพระนเรศวรเวลาที่เสด็จไปโดยไม่ให้รู้พระองค์ พระยาทั้งสองได้ไปนมัสการพระมหาเถระคณนถ์ผู้เป็นอาจารย์แล้วเล่าความลับนี้ให้ฟัง พระมหาเถระคณนถ์เห็นว่าสมเด็จพระนเรศวรมีอันตรายโดยที่หาความผิดมิได้ ท่านมีความสงสาร จึงเจริญพรให้ทรงทราบ สมเด็จพระนเรศวรทรงน้อยพระทัยมากที่พระเจ้าหงสาวดีคิดร้ายต่อพระองค์ จึงประกาศสงครามที่เมืองแครงนั่นเอง แล้วทรงปรารภถึงพระมหาเถระคณนถ์ พระยาเกียรติและพระยารามว่าถ้าอยู่ต่อไปที่เมืองแครงจักมีอันตราย จึงทรงชักชวนให้เข้ามาอยู่ที่กรุงศรีอยุธยา พระมหาเถระคณนถ์ พระยาทั้งสอง ได้ญาติโยมและพรรคพวกตามเสด็จสมเด็จพระนเรศวรมาอยู่ที่กรุงศรีอยุธยาด้วย พระมหาธรรมราชาธิราชทรงพิจารณาเห็นว่าพระมหาเถระคณนถ์ได้ช่วยแก้ไขให้พระราชโอรสพ้นภัย จึงทรงตั้งท่านให้เป็นสมเด็จพระสังฆราชครองวัดมหาธาตุ มีราชทินนามว่า "สมเด็จพระอริยวงศญาณ" ครั้งนั้นจึงแบ่ง

^{๓๑} สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ตำนานคณะสงฆ์, หน้า ๑๖๕.

^{๓๒} กรมการศาสนา, อ้างใน มานพ พลไพรินทร์, คู่มือการบริหารกิจการคณะสงฆ์, หน้า ๑๓.

สงฆ์ออกเป็น ๒ คณะ ที่เรียกว่า คณะเหนือ ให้ขึ้นกับสมเด็จพระอริยวงศญาณ ที่เรียกว่า คณะใต้ ให้ขึ้นกับสมเด็จพระวันรัต ซึ่งเป็นสมเด็จพระสังฆราชคณะเดิม^{๓๓}

เกี่ยวกับเรื่องนี้ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาตำราสารานุกรม ได้ทรงหารือกับสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงมีพระวินิจฉัยตรงกันว่า นามว่าพระอริยวงศญาณ เป็นนามใหม่ น่าจะเพ็งมีในสมัยหลังของแผ่นดินสมเด็จพระธรรมราชาธิราช เชื่อว่าสมเด็จพระธรรมราชาธิราชทรงตั้งพระมหาเถระคณนถ่องเป็นพระราชคณะจริง แต่อย่างมากที่สุดก็เป็นแค่เจ้าคณะมอญเท่านั้น คงไม่ได้เป็นถึงสมเด็จพระสังฆราช ทั้งนี้เพราะพระมหาเถระคณนถ่องพูดไทยไม่ได้ ทั้งไม่รู้จักขนบธรรมเนียมของไทยดีพอ ไม่จำเป็นต้องกล่าวถึงการไม่ยอมรับของคณะสงฆ์ไทย ที่มีการเข้าใจว่าท่านได้รับการสถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราช เหตุเพราะสมเด็จพระธรรมราชาธิราชทรงโปรดให้ท่านไปจำอยู่วัดมหาธาตุ ซึ่งเป็นที่สถิตของสมเด็จพระสังฆราชท่านนั่นเอง^{๓๔} (การสถิตอยู่วัดมหาธาตุของสมเด็จพระสังฆราชนี้ถือเป็นประเพณีสงฆ์สืบมาจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๓ มีเพียงในสมัยกรุงธนบุรีเท่านั้นที่สมเด็จพระสังฆราชสถิตอยู่ที่วัดระฆังโฆสิตาราม พอถึงสมัยรัชกาลที่ ๓ สมเด็จพระสังฆราช (นาค) ทรงสถิตที่วัดราชบูรณะ ประเพณีการสถิตอยู่วัดมหาธาตุของสมเด็จพระสังฆราชก็เป็นอันสิ้นสุดตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา)

ในรัชกาลของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกษฐ์ (พ.ศ. ๒๒๙๕ - ๒๓๑๐) ได้เกิดประเพณีว่า ผู้ที่จะเข้ามาเป็นขุนนางมียศบรรดาศักดิ์นั้นจะต้องเป็นผู้ที่ได้บวชเรียนมาแล้วจึงจะทรงแต่งตั้งบรรดาศักดิ์ให้ และในรัชสมัยของพระองค์นี้เอง ได้มีวรรณคดีทางพระพุทธศาสนาหลายเรื่องเกิดขึ้นมา เช่น นันโทนนทสูตร มาลัยคำหลวง ปุณโณวาทคำฉันท์ และราชปจฺจกถามคณะสงฆ์ เป็นต้น ในสมัยเดียวกันนี้ ทางลังกาทวีป ศาสนวงศ์ได้สูญสิ้น ไม่มีพระภิกษุที่จะทำการอุปสมบทได้ พระเจ้ากิตติสิริราชสิงหะทรงทราบจากฝรั่งเศสที่กลับไปจากอยุธยาว่า พระพุทธศาสนาในอุษยชนันมีความเจริญรุ่งเรืองเป็นอย่างยิ่ง จึงส่งทูตมาขอพระภิกษุสงฆ์ไทยไปอุปสมบททกุลบุตรสืบพระพุทธศาสนาในลังกา เมื่อ พ.ศ. ๒๒๕๓ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกษฐ์ จึงทรงอาราธนาพระอุบาลี กับพระอริยมุนี พร้อมด้วยคณะพระสงฆ์อีก ๑๒ รูป ออกเดินทางไปยังลังกา ให้การบรรพชาอุปสมบททกุลบุตรชาวลังกา ตั้งสังฆมณฑลสยามวงศ์หรืออุบาลีวงศ์ขึ้นในลังกาสืบมา สำหรับพระอุบาลีนั้นได้มรณภาพในลังกา ส่วนพระอริยมุนีและพระเถระอื่น ๆ ได้กลับมายังกรุงศรีอยุธยาหลังจากไปอยู่ที่ลังกานานถึง ๖ ปี ได้รับพระราชทานเกียรติยศอย่างสูง ในรัชกาลสมเด็จพระเอกทัศก็ได้ทรงตั้งให้พระอริยมุนีเป็นสมเด็จพระสังฆราช มีราชทินนามว่า สมเด็จพระอริยวงศาสังฆราชาธิบดี

^{๓๓} มาณพ พลไพรินทร์, คู่มือการบริหารกิจการคณะสงฆ์, หน้า ๑๔.

^{๓๔} คุรยละเอียดใน สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาตำราสารานุกรม, ตำนานคณะสงฆ์, หน้า

ดังนั้น จึงพอกกล่าวโดยสรุปได้ว่า ตำแหน่งผู้ปกครอง ซึ่งเรียกว่า สังฆราช นั้น ก็เพิ่มมาจากครั้งกรุงสุโขทัย กล่าวคือ ครั้งกรุงสุโขทัยมีสังฆราชและปวงครู แต่ครั้งถึงสมัยกรุงศรีอยุธยาได้เพิ่มตำแหน่งสูงสุดเข้ามาอีก จึงเป็น ๓ ชั้น คือ สมเด็จพระสังฆราช สังฆราช และพระครู เมื่อแบ่งตำแหน่งออกให้เป็นส่วนแล้วจะเป็นดังนี้

คณะคามวาสีฝ่ายซ้าย

สมเด็จพระอริยวงศาส์สังฆราชาธิบดีอยู่วัดมหาธาตุเป็นเจ้าคณะ มีฐานานุกรม ๑๐ รูป มีพระราชคณะ ดังนี้

พระพิมลธรรม	พระเทพกวี
พระพรหมณี	พระราชมณี
พระปรางกรม	
พระราชกวี	พระศรีสมโพธิ
พระพากลเถระ	พระญาณสิทธิ
พระอภัยสรณ	พระอภัยสารท
พระอนุรุทธ	พระโชติบาล
พระศรีสังฆญาณมุนี	พระธรรมนิโรธ
พระญาณรักจิต	พระไตรสารณรัช

พระสงฆ์ที่อยู่ทางเหนือให้ขึ้นต่อคณะนี้และเมืองต่าง ๆ ที่ขึ้นกับคณะ มีปรั้นตประเทศลพบุรี วิเศษไชยชาญ นนทบุรี ธนบุรี อินทบุรี พรหมบุรี สิงห์บุรี ชัยนาท อุทัยธานี นครสวรรค์ พิษณุโลก ชุมพรลำแดง ชุมแสงสงคราม นครไทย สุโขทัย สว่างคบุรี นครราชสีมา สระบุรี นครชุม กำพราน นางรอง พินาย พิจิตร เพชรบูรณ์ กำแพงเพชร เถิน ชีเทพ ดาก จอมทอง เป็นต้น

คณะอรัญวาสี

พระพุทธาจารย์ วัดโบสถ์ราชคเษเป็นเจ้าคณะบังคับบัญชาพระสงฆ์ฝ่ายวิปัสสนา (ไม่บอกฐานานุกรม) มีพระราชคณะ ดังนี้

พระญาณไตรโลก	พระอุบาลี
พระญาณสมโพธิ	พระธรรมโกษา
พระเทพมุนี	พระเทพโมลี
พระธรรมกิตติ	

พระครูฝ่ายสมถวิปัสสนา พระครูคณะรามัญ และพระครูเจ้าคณะลาวทั้งปวง พระสงฆ์ซึ่งเป็นฝ่ายสมถวิปัสสนา ที่ในกรุงและหัวเมืองภาคเหนือ ภาคใต้ และพระที่อยู่ในป่าเขา (พระธุดงค์) ก็ขึ้นตรงต่อคณะอรัญวาสี ยกเว้นพระครูตำแหน่งหัวเมือง ไม่ต้องขึ้นคณะนี้

คณะคามวาสีฝ่ายขวา

พระวันรัตน์อยู่วัดป่าแก้วเป็นเจ้าคณะ มีฐานานุกรม ๑๑ รูป มีพระราชาคณะ ดังนี้

พระธรรมโกคม	พระธรรมไตรโลก
พระธรรมเจดีย์	พระโพธิวงศ์
พระธรรมวิโรจน์	พระนารท
พระพุทโธมยา	พระวิเชียรเถระ
พระธรรมสารเถระ	พระญาณสมโพธิ
พระอริยโกคม	พระอริยวงศมุนี
พระอริยมุนี	พระนิกรม
พระนิโครชญาณ	พระญาณรังษี
พระอริยธัช	

ให้พระที่อยู่ป่าแก้วได้ มาขึ้นกับคณะคามวาสีฝ่ายขวานี้ด้วย ส่วนเมืองต่าง ๆ ในส่วนกลาง ที่จะต้องขึ้นกับคณะนี้มี สมุทรปราการ ชลบุรี ระยอง ตราด แกรง นครนายก ฉะเชิงเทรา ปราจีนบุรี สุพรรณบุรี ชะอำ ปราณ เป็นต้น

การปกครองสงฆ์ทั้ง ๓ คณะนี้ ในแต่ละคณะจะมีสมเด็จพระราชาคณะเป็นเจ้าคณะใหญ่ พระราชาคณะในกรุงเป็นเจ้าคณะรอง มีเจ้าอาวาสในกรุง พระครูหัวเมือง และพระสังฆราชาในหัวเมืองประเทศราชปกครองลดหลั่นกันลงไป พระมหากษัตริย์ทรงสถาปนาสมเด็จพระราชาคณะ เจ้าคณะใหญ่ของคณะใดคณะหนึ่งที่ทรงเห็นสมควรเป็นสมเด็จพระสังฆราช

ทำเนียบการคณะสงฆ์ครั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นดังนี้

เจ้าคณะใหญ่	๑ รูป
พระราชาคณะในกรุง	๑๗ รูป (๑๗ วัด)

คณะคามวาสีฝ่ายซ้าย

พระครูหัวเมือง	๒๔ รูป (๒๒ เมือง)
หัวเมืองไม่มีพระครู	๒๖ เมือง
เจ้าคณะใหญ่	๑ รูป

คณะอรัญญวาสี

พระครูหัวเมือง	๒๔ รูป (๒๒ เมือง)
หัวเมืองไม่มีพระครู	๒๖ เมือง
เจ้าคณะใหญ่	๑ รูป
พระราชาคณะในกรุง	๑๗ รูป (๑๗ วัด)

คณะคามวาสีฝ่ายขวา

พระครูหัวเมือง ๕๖ รูป (๒๖ เมือง)
หัวเมืองไม่มีพระครู ๒๐ เมือง^{๓๕}

๒.๔.๓ สมณศักดิ์กับการปกครองสมัยธนบุรีและรัตนโกสินทร์

หลังจากที่กรุงศรีอยุธยาเสียดราชธานีให้แก่พม่า สถาปบ้านเมืองก็มีแต่ความเดือดร้อน วุ่นวาย มีแต่ผู้คิดตั้งตนเป็นใหญ่ ไม่เว้นแม้กระทั่งพระสงฆ์ บทบาทการปกครองคณะสงฆ์มีกล่าวไว้เพียงเล็กน้อยเท่านั้น ดังที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงบันทึกไว้ว่า

ครั้งกรุงเก่าเสียแก่พม่าข้าศึก เมื่อปีกุน จุลศักราช ๑๑๒๕ พ.ศ. ๒๓๑๐ ครั้งนั้นสังฆมณฑลในสยามประเทศยับเยินปนเปื้อน ทั้งที่ถูกพม่าทำอันตราย และที่เกิดรบพุ่งกันเอง ในเวลาที่ไทยคิดจะกลับตั้งเป็นอิสระ ผู้ที่จะคิดตั้งตัวนั้นมีเป็นหลายพวกหลายเหล่า ที่สุดจนพระสังฆราชาเจ้าคณะเมืองสวางคบุรีก็เป็นหัวหน้าในพวกหนึ่ง ซึ่งจะคิดกลับตั้งตัวเป็นอิสระเหมือนกัน ไทยต้องรบพุ่งกันเองอยู่หลายปี พระยาวิเชียรปราการ (สิน) จึงได้ชักชวนะพวกอื่น ตั้งกรุงธนบุรีเป็นราชธานี เมื่อพระเจ้ากรุงธนบุรีได้เป็นใหญ่ ไม่ปรากฏว่าได้พระราชคณะครั้งกรุงเก่ามาเป็นสังฆนายกสักองค์เดียว ทั้งที่เกี่ยวสืบหาพระภิกษุสงฆ์ซึ่งทรงคุณธรรมทั่วทุกหนทุกแห่ง พระที่ได้มาตั้งเป็นสมเด็จพระสังฆราชครั้งกรุงธนบุรีองค์แรก เดิมก็เป็นเพียงพระอาจารย์ดี อยู่วัดประคู้ องค์ที่ ๒ ก็เป็นเพียงพระอาจารย์สี อยู่วัดพระเจ้าพนัญเชิง พระสงฆ์ทรงสมณศักดิ์ในครั้งกรุงเก่า ซึ่งพระเจ้ากรุงธนบุรีได้มาเป็นพระราชคณะเห็นจะเป็นพวกพระครูทางหัวเมืองชายทะเลฝ่ายตะวันออกโดยมาก ด้วยหัวเมืองทางนั้นไม่ถูกพม่าข้าศึกรบกวานลงไปถึง มีเค้าอยู่องค์ ๑ คือ พระสังฆราช (ชื่น) องค์ที่ ๓ แต่เดิมเห็นจะเป็นพระครูสุธรรมธีรราชมхамุณี ซึ่งในทำเนียบว่าเป็นเจ้าคณะเมืองระยอง พระสังฆราชองค์นี้ ถึงรัชกาลที่ ๑ กรุงรัตนโกสินทร์ ต้องลดยศลงมาเป็นพระธรรมธีรราชมхамุณี ว่าที่พระวันรัตเห็นจะเอานามตำแหน่งเดิมมาใช้^{๓๖}

สมัยรัชกาลที่ ๑ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชเสด็จขึ้นครองราชสมบัติเป็นกษัตริย์องค์แรกของราชวงศ์จักรีแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เมื่อ ๒๕ เมษายน พ.ศ. ๒๓๒๕ พระองค์ได้ทรงสถาปนากรุงเทพมหานครขึ้นเป็นราชธานี ปัญหาแรกที่พระองค์ทรงจัด คือ เรื่องสังฆมณฑล แต่เนื่องด้วยเหตุการณ์ในสมัยทำรัชกาลของพระเจ้ากรุงธนบุรี ทำให้เกียรติและฐานะของคณะสงฆ์มีวามองลงไป ดังนั้น พระองค์จึงมีรับสั่งให้เสกพระวันรัต (ทองอยู่) กับพระรัตนมุนี

^{๓๕} มาณพ พลไพรินทร์, คู่มือการบริหารกิจการคณะสงฆ์, หน้า ๑๕ – ๑๖.

^{๓๖} สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ตำนานคณะสงฆ์, หน้า ๑๕๐.

(แก้ว) แล้วทรงโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้นายแก้วเป็นพระอัครราชกุมาร มีหน้าที่ขนานพระนามพระองค์ เจ้าต่างกรม ส่วนนายทองอยู่ให้เป็นหลวงอนุชิตพิทักษ์ อยู่ในกรมมหาดไทย และโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระสังฆราช พระพุทธอาจารย์ และพระพิมลธรรม ซึ่งพระเจ้ากรุงธนบุรีถอนเสียดจากพระราชอาณาเขตนั้นให้ดำรงสมณศักดิ์เดิม และให้กลับไปอยู่วัดตามเดิมด้วย ซึ่งจากการปรับปรุงครั้งนี้ ทำให้สมเด็จพระสังฆราช (ศรี) ได้เป็นพระสังฆราชองค์แรกและองค์เดียวที่ถูกถอดจากสังฆราชในรัชกาลก่อนแล้วได้รับสถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราชอีกในรัชกาลหลัง

การจัดรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ครั้งรัชกาลที่ ๑ นี้ เชื่อว่าจัดตามแบบครั้งกรุงศรีอยุธยา จะมีแก้ไขบ้างก็เพียงเล็กน้อย เช่น การเปลี่ยนนามพระธรรมโศภน เป็นพระธรรมอุดม และพระอุบาลีเป็นพระวินัยรักจิต เป็นต้น ส่วนตำแหน่งเดิม ซึ่งได้แก่ พระญาณไตรโลก นั้นให้เป็นที่ตำแหน่งพระราชอาณาเขตสามัญตั้งแต่นั้นมา นี่คือการเปลี่ยนแปลงใหม่ในครั้งรัชกาลที่ ๑ และพระญาณสังวร เดิมคือพระอาจารย์สุก วัดท่าหอย กรุงศรีอยุธยา เป็นผู้ทรงเกียรติคุณในทางวิปัสสนาธุระ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงเลื่อมใสมาก จึงโปรดเกล้าให้อาราธนามาอยู่ วัดราชสิทธิาราม (ในเขตบางกอกใหญ่ปัจจุบัน)^{๓๖}

สมัยรัชกาลที่ ๒ เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยได้เสด็จเสวยราชสมบัติแล้ว ทรงเอาพระทัยใส่ในด้านการพระศาสนาเหมือนอย่างพระมหากษัตริย์ไทยตั้งแต่โบราณกาลมา ในรัชกาลของพระองค์มีระยะเวลาเพียง ๑๕ ปี เท่านั้น แต่ก็ทรงสถาปนาสมเด็จพระสังฆราชถึง ๓ พระองค์ คือ สมเด็จพระสังฆราช (มี) สมเด็จพระสังฆราช (สุก) สมเด็จพระสังฆราช (ด่อน) ทั้ง ๓ พระองค์ไม่เคยอยู่วัดมหาธาตุมาก่อน แต่เมื่อได้รับการสถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราชแล้ว ก็ได้เสด็จมาประทับที่วัดมหาธาตุ (องค์แรกอยู่วัดราชบูรณะ องค์ที่ ๒ อยู่วัดราชสิทธิาราม องค์ที่ ๓ อยู่วัดสระเกศ)^{๓๗}

สมัยรัชกาลที่ ๓ มีพระบรมวงศานุวงศ์ทรงผนวชแล้วเจริญในสมณศักดิ์หลายพระองค์ ดังที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงบันทึกไว้ว่า

ส่วนสมณศักดิ์ในรัชกาลที่ ๓ เข้าใจว่าได้ทรงตั้งพระพุทธโฆษาจารย์ (ขุน) วัดโมลีโลก ซึ่งเป็นพระบรมราชครูมาจาจารย์ เป็นสมเด็จพระราชาคณะพิเศษองค์ ๑ แต่เจ้านายที่ทรงผนวชอยู่จนเป็นพระราชอาณาเขตในรัชกาลที่ ๓ มีหลายพระองค์ ตั้งแต่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เป็นพระราชอาณาเขตมีสมณศักดิ์เสมอชั้นเจ้าคณะรอง กรมสมเด็จพระปวงเรศวริยาลงกรณ์ แต่ยังเป็นพระองค์เจ้าฤกษ์ และหม่อมเจ้ารองในกรมหลวงพิเศษศรีสวัสดิ์ ซึ่งแปลพระปริยัติธรรม

^{๓๖} มาณพ พลไพรินทร์, คู่มือการบริหารกิจการคณะสงฆ์, หน้า ๑๘.

^{๓๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒.

ได้เป็นบาเรียนอีกองค์ ๑ ก็ได้เป็นพระราชกณะในรัชกาลที่ ๓^{๓๕}

ในรัชกาลนี้มีเรื่องเกี่ยวกับคณะสงฆ์ที่น่าสนใจเรื่องหนึ่ง นั่นคือ เรื่องกำเนิดธรรมยุติ ซึ่งเป็นนิกายใหม่ที่แตกออกไปจากนิกายเดิม คณะธรรมยุติได้เริ่มตั้งขึ้นในรัชกาลนี้ โดยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งได้ทรงผนวชตั้งแต่ในรัชกาลที่ ๒ และได้ทรงผนวชอยู่ตลอดรัชกาลที่ ๓ มีพระนามฉายาว่า "วชิรญา โณ" ตั้งแต่ยังขึ้นอยู่ในคณะกลาง ซึ่งมีกรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรสทรงเป็นเจ้าคณะ เดิมเรียกว่า "บวรนิเวศาทิกณะ"

สำหรับตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราชผู้ปกครองคณะสงฆ์นั้น เมื่อสมเด็จพระสังฆราช (ด่อน) สิ้นพระชนม์ ใน พ.ศ. ๒๓๘๕ ได้ทรงสถาปนาพระพนรัต (นาค) วัดราชบูรณะ ขึ้นเป็นสมเด็จพระสังฆราชแทน ครั้นเมื่อสมเด็จพระสังฆราช (นาค) สิ้นพระชนม์ในปี พ.ศ. ๒๓๙๒ นั้น ตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราชก็ได้ว่างลงถึงสิ้นสมัยรัชกาลที่ ๓^{๓๖}

สมัยรัชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อได้เสด็จเสวยราชสมบัติแล้ว พระองค์ได้ทรงตั้งพระมหาศรี ตำแหน่งคู่สวด เป็นพระราชกณะที่ "พระอโนมลิริมุณี" ทรงตั้งพระมหาอยู่ (เปรียญ ๘) วัดอรุณนิทร์ เป็น "พระธรรมโฆษา" และทรงตั้งพระมหาบัว (เปรียญ ๗) วัดรังษี เป็น "พระวินัยมุณี"

อนึ่ง ตอนปลายรัชกาลที่ ๓ ตำแหน่งสังฆปริณายกว่าง ๒ ตำแหน่ง คือ สมเด็จพระสังฆราช และพระพนรัต ซึ่งรัชกาลที่ ๓ ได้ทรงแสดงพระราชดำริไว้ว่าจะทรงตั้งพระพิมลธรรม (อู่) วัดสุทัศน์ เป็นสมเด็จพระสังฆราช แต่พระองค์ยังไม่ได้ทรงตั้งตามพระราชประสงค์ก็เสด็จสวรรคตสิ้นรัชกาลเสียก่อน

ครั้นถึงรัชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นว่า กรมหมื่นนุชิตชิโนรส เป็นพระเจ้าบรมวงศ์เชื้อผู้ใหญ่ ทรงคุณธรรมยิ่งกว่าสังฆนายกรูปอื่น ๆ จึงโปรดให้ตั้งพระราชพิธีมหาสมณุตมาภิเษก สถาปนาพระเกียรติยศกรมหมื่นนุชิตชิโนรสขึ้นเป็น กรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส เป็นประธานสงฆ์ทั่วราชอาณาจักร รวมทั้งมหานิกายและธรรมยุติด้วย และทรงตั้งพระพิมลธรรม (อู่) วัดสุทัศน์ ขึ้นเป็น สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ อนุโลมตามพระราชประสงค์ของรัชกาลที่ ๓ แต่ก็มีได้เป็นสมเด็จพระสังฆราช เป็นเพียงเจ้าคณะใหญ่ฝ่ายเหนือเท่านั้น เพราะตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราชนั้นได้แก่ กรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส รองลงมาทรงตั้งพระธรรมอุดม (เซ่ง) วัดอรุณราชวราราม เป็นสมเด็จพระวันรัตน์ เจ้าคณะฝ่ายใต้ ทรงตั้งพระพุทธานจารย์ (สน) วัดสระเกศ เป็นสมเด็จพระพุฒาจารย์ เจ้าคณะใหญ่อรัญญวาสี ทรงยกพระพุท

^{๓๕} สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ตำนานคณะสงฆ์, หน้า ๑๕๖.

^{๓๖} มานพ พลไพรินทร์, คู่มือการบริหารกิจการคณะสงฆ์, หน้า ๒๔.

โฆษาจารย์ (ฉิม) เจ้าคณะกลาง ขึ้นเป็น สมเด็จพระพุทธิโฆษาจารย์ และโปรดให้ย้ายจากวัดโมลีโลกไปอยู่วัดมหาธาตุ^{๔๑} เพื่อใกล้ชิดกับพระราชวัง และครั้งนั้นวัดมหาธาตุเป็นวัดที่พระเถระผู้ใหญ่ และพระราชวงศ์ที่เสด็จผนวชประทับอยู่ ต่อมาทรงสถาปนาพระเกียรติยศพระองค์เจ้าฤกษ์ขึ้นเป็น กรมหมื่นบวรรั้งสิสุริยพันธ์ ตำแหน่งอนุชากรองจากกรมสมเด็จพระปรมาธิบดีชินโรส

ตำแหน่งพระราชาคณะที่ได้ยกขึ้นเป็นสมเด็จพระราชาคณะในครั้งนี้มี ๒ ตำแหน่ง คือ สมเด็จพระวันรัตน์ และสมเด็จพระพุทธิโฆษาจารย์ ทั้ง ๒ ตำแหน่งยังใช้มาถึงปัจจุบันนี้ด้วย นอกจากนี้ รัชกาลที่ ๔ ยังได้โปรดให้เลื่อนสมณศักดิ์พระสงฆ์รูปอื่น ๆ อีก ๘ รูป คือ

๑. พระธรรมอุดม (เซ่ง) วัดอรุณราชวราราม เป็นสมเด็จพระวันรัตน์ เจ้าคณะใหญ่ฝ่ายใต้
๒. พระธรรมไตรโลก (จี) วัดประยูรวงศาวาส เป็นพระพิมลธรรม
๓. พระพรหมมุนี (ถึก) วัดพระเชตุพน ฯ เป็นพระธรรมอุดม แปลงเป็นพระธรรมวโรดม
๔. พระญาณสมโพธิ (ยิ้ม) เป็นพระพรหมมุนี
๕. พระเทพกวี (รอด) วัดราชโอรส เป็นพระธรรมไตรโลก
๖. พระญาณไตรโลก (พุก) วัดมหาธาตุ เป็นพระธรรมราชานุวัตร เจ้าคณะใหญ่กรุงเก่า
๗. พระธรรมกิตติ เป็นพระธรรมเจดีย์
๘. พระมหาโต (เปรี๊ญ ๔) เป็นพระธรรมกิตติ ต่อมาในตอนปลายรัชกาล พระธรรมกิตติก็ได้เลื่อนเป็น สมเด็จพระพุฒาจารย์ (พ.ศ. ๒๔๐๗) ด้วย^{๔๒}

สมัยรัชกาลที่ ๕ การปกครองคณะสงฆ์ที่เกี่ยวกับสมณศักดิ์นั้น พอสรุปใจความในพระนิพนธ์เรื่องตำนานคณะสงฆ์ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ได้ดังนี้

ถึงรัชกาลที่ ๕ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสถาปนาพระเกียรติยศกรมหมื่นบวรรั้งสิสุริยพันธ์ พระบรมราชอุปัชฌายาจารย์ขึ้นเป็นพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระปวเรศวริยาลงกรณ์ ไม่ได้ทรงสถาปนาสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (สา) เป็นสมเด็จพระสังฆราช ต่อมา ใน พ.ศ. ๒๔๓๔ โปรดให้ตั้งพระราชพิธีมหาสมณุตมาภิเษก ทรงเลื่อนพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระปวเรศวริยาลงกรณ์ขึ้นเป็นกรมสมเด็จพระปวเรศวริยาลงกรณ์ ทรงสมณศักดิ์เป็นมหาสังฆปริณายก โปรดให้เลื่อนสมเด็จพระพุทธิโฆษาจารย์ (สา) วัดราชประดิษฐ์ ขึ้นเป็นสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ เมื่อกรมสมเด็จพระปวเรศวริยาลงกรณ์สิ้นพระชนม์แล้ว จึงทรงสถาปนาสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (สา) เป็นสมเด็จพระสังฆราช และโปรดให้พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นวชิรญาณวโรรส เป็นเจ้าคณะใหญ่ธรรมยุต ทรงฐานานุศักดิ์อย่างอนุปรินายกกับที่กรมสมเด็จพระปวเรศวริยาลงกรณ์ได้ทรงเคยมาก่อน

^{๔๑} สมเด็จพระกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, อ่างใน มาณพ พลไพรินทร์, คู่มือการบริหารกิจการคณะสงฆ์, หน้า ๒๕.

^{๔๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๕.

ปี พ.ศ. ๒๔๓๗ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดให้จัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์อีกครั้ง ทรงให้แยกคณะกลางออกเป็นคณะหนึ่งต่างหาก ให้สมเด็จพระพุฒาจารย์ (ทัต) เป็นเจ้าคณะใหญ่เจ้าคณะกลาง ยกตำแหน่งพระพรหมมุนี ซึ่งเสมอกับชั้นธรรมจีนเป็นตำแหน่งหิริธัญญ์ เป็นเจ้าคณะรองเจ้าคณะกลาง ตั้งตำแหน่งเจ้าคณะรองคณะธรรมยุตให้มีราชทินนามจารึกในหิริธัญญ์ว่า พระสาสนโสภณ ตั้งตำแหน่งพระอุบาลี ซึ่งเป็นตำแหน่งพระราชาคณะชั้นสามัญในสมัชกรุงศรีอยุธยา เดิมสร้อยว่า คุณูปมาจารย์ เป็นเจ้าคณะรองฝ่ายอรัญวาสี นอกจากนี้ทรงโปรดให้จัดระเบียบพระราชาคณะผู้ใหญ่ คือ ยกตำแหน่งพระธรรมโกษาจารย์ ซึ่งแต่เดิมเป็นพระราชาคณะชั้นสามัญ ขึ้นเป็นชั้นธรรมอีกตำแหน่งหนึ่ง ตั้งตำแหน่งพระธรรมปาโมกข์ขึ้นใหม่ อีกตำแหน่งหนึ่ง ทรงตั้งตำแหน่งพระเทพเมธีขึ้นแทนตำแหน่งพระโพธิวงส์ ซึ่งเลื่อนขึ้นไปเป็นเจ้าคณะใหญ่ฝ่ายอรัญวาสี ชั้นราชแต่เดิมเป็นเพียงพระราชาคณะชั้นสามัญ ทรงเลื่อนขึ้นเป็นชั้นพระราชาคณะผู้ใหญ่รองชั้นเทพลงมา คือ พระราชกวี พระราชโมลี พระราชมุนี พระราชเมธี

ในปี พ.ศ. ๒๔๔๕ โปรดให้ตั้งพระราชบัญญัติลักษณะการปกครองคณะสงฆ์ ในพระราชบัญญัตินี้ ตามฐานานุศักดิ์ที่กำหนดไว้ เจ้าคณะมณฑลเป็นตำแหน่งพระราชาคณะ ตั้งฐานานุกรมได้ ๖ รูป คือ

๑. พระครูปลัด
๒. พระครูวินัยธร
๓. พระครูวินัยธรรม
๔. พระสังฆรักษ์
๕. พระสมุห์
๖. พระใบฎีกา

เจ้าคณะเมืองเป็นพระราชาคณะหรือพระครู ตั้งฐานานุกรม ได้ ๕ คือ

๑. พระปลัด
๒. พระวินัยธร
๓. พระวินัยธรรม
๔. พระสมุห์
๕. พระใบฎีกา

เจ้าคณะแขวง โดยปกติมีสมณศักดิ์เป็นพระครู ตั้งฐานานุกรมได้ ๒ รูป คือ

๑. พระสมุห์
๒. พระใบฎีกา

ถ้าได้รับพระราชทานสัญญาบัตร มีราชทินนาม ตั้งฐานานุกรมตำแหน่งปลัดได้อีก ๑ รูป

ในเขตจังหวัดกรุงเทพฯ มีพระราชกณะเป็นผู้กำกับแขวงและมีผู้ช่วยตามสมควร^{๔๓}

สมัยรัชกาลที่ ๖ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงโปรดให้ตั้งพระราชพิธีมหาสมณุตมาภิเษก เลื่อนเกียรติยศพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงวชิรญาณวโรรส พระบรมราชอุปัชยาจารย์ ขึ้นเป็นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ตำแหน่งพระมหาสมณะ เป็นมหาสังฆปริณายก และทรงเป็นเจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุตด้วย และพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงจัดระเบียบสมณศักดิ์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๕ ทรงแยกสมณศักดิ์ออกเป็นฝ่ายฐานันดรศักดิ์ (ยศ) และฝ่ายตำแหน่ง (หน้าที่) ซึ่งในที่นี้จะกล่าวเฉพาะลำดับฝ่ายฐานันดรศักดิ์ ดังนี้

๑. สมเด็จพระมหาสมณะ
๒. สมเด็จพระราชาคณะ
๓. พระราชาคณะชั้นหิรัญบัฏ
๔. พระราชาคณะชั้นธรรม
๕. พระราชาคณะชั้นเทพ
๖. พระราชาคณะชั้นราช
๗. พระราชาคณะชั้นสามัญ
๘. (ก) พระครู พัดยศพื้นเข็บบัรบเย็บ
(ข) พระครู พัดพุดตาน พื้นกำมะหยี่ปักชั้นเอก
(ค) พระบาเรียน ๕ ประโยค
๙. (ก) พระครู พัดพุดตาน พื้นกำมะหยี่ปักชั้นโท (ข) พระบาเรียน ๘ ประโยค
๑๐. (ก) พระครู พัดพุดตาน พื้นกำมะหยี่ปักชั้นตรี (ข) พระบาเรียน ๗ ประโยค
๑๑. พระครู พัดพุดตาน พื้นเข็บบัรบเย็บ
๑๒. พระครู พัดพุดตาน พื้นแพรเย็บ
๑๓. (ก) พระครู พัดพุดตาน พื้นสักหลาดปักชั้นเอก (ข) พระบาเรียน ๖ ประโยค
๑๔. (ก) พระครู พัดพุดตาน พื้นสักหลาดปักชั้นโท (ข) พระบาเรียน ๕ ประโยค
๑๕. (ก) พระครู พัดพุดตาน พื้นสักหลาดปักชั้นตรี (ข) พระบาเรียน ๔ ประโยค
๑๖. (ก) พระปลัด พัดพุดตาน พื้นเข็บบัรบเย็บ (ข) พระบาเรียน ๓ ประโยค ๒ ประโยค (รามัญ)
๑๗. (ก) พระครูพัดหน้านาง พื้นสักหลาดปัก (ข) พระอาจารย์พัดพื้นแพรปักล้อม

^{๔๓} คุราชละเอียดใน สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ตำนานคณะสงฆ์, หน้า ๑๕๘ - ๒๐๑

๑๘. (ก) พระครูพัดหน้านาง พื่นอัครคัยเย็บ (ข) พระฐานานุกรม พัดหน้านาง พื่นอัครคัยเย็บ

๑๙. (ก) พระฐานานุกรม ไม่มีพัดยศ (ข) เจ้าอธิการ (ค) พระอุปัชฌายะ

๒๐. พระอธิการ

๒๑. พระพิธีธรรม^{๔๔}

สมัยรัชกาลที่ ๗ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดเกล้าฯ ให้เลื่อน พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นชินวรสิริวัฒน์ สมเด็จพระสังฆราชเจ้าขึ้นเป็น พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชินวรสิริวัฒน์ สกลมหาสังฆปริณายก และดำรงตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่ฝ่ายธรรมยุตด้วย ทำเนียบการปกครองคณะสงฆ์ในสมัยนี้จัดเป็น ๔ คณะใหญ่ คือ (๑) คณะกลาง (๒) คณะเหนือ (๓) คณะใต้ (๔) คณะธรรมยุติกนิกาย

ในปี พ.ศ. ๒๔๗๗ ได้มีการจัดทำเนียบการปกครองคณะสงฆ์โดยย่อขึ้นอีก ซึ่งกำหนดตัวเจ้าคณะใหญ่ ดังนี้

สกลมหาสังฆปริณายก ได้แก่ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงชินวรสิริวัฒน์
วัดราชบพิธ

คณะธรรมยุติกนิกาย

เจ้าคณะใหญ่ ได้แก่ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า

เจ้าคณะรอง ได้แก่ พระศาสนโสภณ วัดมกุฏฯ

คณะกลาง

เจ้าคณะใหญ่ ได้แก่ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า

คณะเหนือ

เจ้าคณะใหญ่ ได้แก่ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ วัดเทพศิรินทร์

คณะใต้

เจ้าคณะใหญ่ ได้แก่ สมเด็จพระวันรัต วัดสุทัศนเทพวราราม

ดูจากทำเนียบข้างบนนี้จะเห็นว่า คณะธรรมยุต ซึ่งเกิดใหม่และมีจำนวนน้อยกว่า แต่ยึดครองคณะตั้ง ๓ คณะ ส่วนมหานิกายนั้นได้เป็นเจ้าคณะเพียงคณะเดียว ยิ่งกว่านั้น พระธรรมยุตปกครองพระมหานิกายได้ตลอด ส่วนมหานิกายนั้นปกครองพระธรรมยุตไม่ได้ เพราะตามประกาศที่กล่าวมาข้างต้นกำหนดให้พระธรรมยุตขึ้นตรงต่อเจ้าคณะธรรมยุต ดังนั้น เจ้าคณะกลางจึงมี ๒ รูป คือ มีเจ้าคณะรองด้วย นี่เองเป็นจุดเริ่มให้คณะสงฆ์ คณะปฏิสังขรณ์กาสาวพัศตร์เกิดขึ้น

^{๔๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐๑ - ๒๐๔.

คณะปฏิสังขรณ์^{๔๕} ๑ คือกลุ่มภิกษุมหานิกายกลุ่มหนึ่งได้ขอร้องให้คณะสงฆ์ได้ยกเลิกพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ และให้มีกฎหมายอื่นแทน เพื่อให้คณะสงฆ์ได้มีสัมมาสัมคัมภีและเกิดความเสมอภาคในระหว่างสงฆ์ ๒ นิกาย ดังนั้น สภาผู้แทนราษฎรในครั้งนั้นจึงได้พิจารณาออกพระราชบัญญัติใหม่ คือ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ พระราชบัญญัตินี้มีเนื้อหาเป็นแบบประชาธิปไตย เพราะออกโดยสภาผู้แทนราษฎร คือมีคณะสังฆมนตรี มีสังฆสภา มีพระธรรมธร - พระวินัยธร เอาอย่างการปกครองของฝ่ายอาณาจักรเกือบทั้งหมด ต่อมาเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๕ สมัยสมเด็จพระสังฆราช (จวน) วัดมกุฏ ๑ พระราชบัญญัติฉบับนี้ถูกยกเลิก และประกาศใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แทน และใช้มาถึงปัจจุบัน^{๔๕}

สมัยรัชกาลที่ ๘ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล เสด็จเสวยราชสมบัติเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๗ แต่เนื่องจากยังทรงพระเยาว์ มีพระชนมายุเพียง ๕ พรรษา จึงต้องมีผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ และเวลานั้นพระองค์ก็ทรงศึกษาอยู่ต่างประเทศ ครั้ง พ.ศ. ๒๔๘๑ พระองค์ได้เสด็จนิวัติประเทศไทยเพื่อทรงเยี่ยมพสกนิกร ในปีนั้นเองคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในพระปรมาภิไธย ได้ประกาศสถาปนาสมเด็จพระวันรัต (แพ) วัดสุทัศน์เทพวราราม ขึ้นเป็นสมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก โดยมี พ.อ.พระยาพลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรี เป็นผู้รับสนองพระบรมราชโองการ นอกจากนี้ยังโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งพระมหาอุบล ป.ธ. ๕ วัดเบญจมบพิตร เป็นพระราชาคณะฤกษ์ มีนามสมณศักดิ์ว่า "พระอมรเมธี" ต่อมาเมื่อวันที่ ๑๕ กันยายน พ.ศ. ๒๔๘๒ จึงโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระสุพรรณบัฏ ตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราช และวันที่ ๒๔ เดือนเดียวกันนั้น คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในพระปรมาภิไธยจึงเฉลิมพระนามสมเด็จพระสังฆราชว่า "สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ"^{๔๖} สมเด็จพระสังฆราช (แพ) ถิ่นพระชนม์ม์ เมื่อวันที่ ๒๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๘๗ จึงประกาศสถาปนาสมเด็จพระวชิรญาณวงศ์ วัดบวรนิเวศ ขึ้นเป็นสมเด็จพระสังฆราช เมื่อวันที่ ๓๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๘

การปกครองคณะสงฆ์ที่เกี่ยวกับสมณศักดิ์ในสมัยรัชกาลปัจจุบันผู้วิจัยจะไม่ได้กล่าวไว้ในที่นี้ เพราะจะได้กล่าวในหัวข้อต่อไป ซึ่งว่าด้วยเรื่องประเภทและจำนวนของสมณศักดิ์ในปัจจุบัน

^{๔๕} มาณพ พลไพรินทร์, คู่มือการบริหารกิจการคณะสงฆ์, หน้า ๓๗ - ๓๘.

^{๔๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๘.

๒.๕ ประเภทและจำนวนสมณศักดิ์ของพระสงฆ์เถรวาท และการใช้พัดยศในงานพิธีปัจจุบัน

สมณศักดิ์หรือบรรดาศักดิ์ที่พระสงฆ์ได้รับพระราชทานจากพระมหากษัตริย์นั้นมีความแตกต่างกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับชั้นยศและตำแหน่งของพระสงฆ์ที่ได้รับพระราชทานในพระราชพิธีและรัฐพิธีที่พระสงฆ์ทรงสมณศักดิ์จะใช้พัดยศมีลำดับจากชั้นสูงสุดถึงต่ำสุด ซึ่งมีประเภท ดังต่อไปนี้

๒.๕.๑ สมเด็จพระราชาคณะ

๑. สมเด็จพระสังฆราชเจ้า
๒. สมเด็จพระสังฆราช
๓. สมเด็จพระราชาคณะ ชั้นสุพรรณบัฏ

๒.๕.๒ พระราชาคณะ

๑. พระราชาคณะเจ้าคณะรอง ชั้นหิรัญบัฏ
๒. พระราชาคณะเจ้าคณะรอง ชั้นสัญญาบัตร
๓. พระราชาคณะ ชั้นธรรม แบ่งเป็น ๓ ประเภท คือ
  - (๑) พระราชาคณะ ชั้นธรรม ฝ่ายวิปัสสนาธุระ
  - (๒) พระราชาคณะ ชั้นธรรม ที่มีราชทินนามเฉพาะ และมีพัดยศประจำราชทินนาม
  - (๓) พระราชาคณะ ชั้นธรรม
๔. พระราชาคณะ ชั้นเทพ แบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ
  - (๑) พระราชาคณะ ชั้นเทพ ฝ่ายวิปัสสนาธุระ
  - (๒) พระราชาคณะ ชั้นเทพ
๕. พระราชาคณะ ชั้นราช แบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ
  - (๑) พระราชาคณะ ชั้นราช ฝ่ายวิปัสสนาธุระ
  - (๒) พระราชาคณะ ชั้นราช
๖. พระราชาคณะ ชั้นสามัญ แบ่งเป็น ๔ ประเภท คือ
  - (๑) พระราชาคณะ ชั้นสามัญเปรียญ ฝ่ายวิปัสสนาธุระ
  - (๒) พระราชาคณะ ชั้นสามัญเปรียญ
  - (๓) พระราชาคณะ ชั้นสามัญยก ฝ่ายวิปัสสนาธุระ
  - (๔) พระราชาคณะ ชั้นสามัญยก

๒.๕.๓ พระครูสัญญาบัตร

พระครูสัญญาบัตร แบ่งออกเป็นหลายระดับ ดังนี้

๑. พระครูสัญญาบัตร เจ้าคณะปกครองระดับจังหวัด แบ่งเป็น

๑.๑ พระครูสัญญาบัตร เจ้าคณะจังหวัด

๑.๒ พระครูสัญญาบัตร รองเจ้าคณะจังหวัด

๒. พระครูสัญญาบัตร เจ้าคณะอำเภอ แบ่งเป็น

๒.๑ พระครูสัญญาบัตร เจ้าคณะอำเภอ ชั้นพิเศษ

๒.๒ พระครูสัญญาบัตร เจ้าคณะอำเภอ ชั้นเอก ฝ่ายวิปัสสนาธุระ

๒.๓ พระครูสัญญาบัตร เจ้าคณะอำเภอ ชั้นเอก

๒.๔ พระครูสัญญาบัตร เจ้าคณะอำเภอ ชั้นโท

๓. พระครูสัญญาบัตร รองเจ้าคณะอำเภอ แบ่งเป็น

๓.๑ พระครูสัญญาบัตร เทียบเจ้าคณะอำเภอ ชั้นพิเศษ

๓.๒ พระครูสัญญาบัตร เทียบเจ้าคณะอำเภอ ชั้นเอก ฝ่ายวิปัสสนาธุระ

๓.๓ พระครูสัญญาบัตร เทียบเจ้าคณะอำเภอ ชั้นเอก

๓.๔ พระครูสัญญาบัตร เทียบเจ้าคณะอำเภอ ชั้นโท

๓.๕ พระครูสัญญาบัตร รองเจ้าคณะอำเภอ ชั้นเอก

๓.๖ พระครูสัญญาบัตร รองเจ้าคณะอำเภอ ชั้นโท

๔. พระครูสัญญาบัตร เจ้าคณะตำบล แบ่งเป็น

๔.๑ พระครูสัญญาบัตร เทียบเจ้าคณะอำเภอ ชั้นพิเศษ

๔.๒ พระครูสัญญาบัตร เทียบเจ้าคณะอำเภอ ชั้นเอก ฝ่ายวิปัสสนาธุระ

๔.๓ พระครูสัญญาบัตร เทียบเจ้าคณะอำเภอ ชั้นเอก

๔.๔ พระครูสัญญาบัตร เทียบเจ้าคณะอำเภอ ชั้นโท

๔.๕ พระครูสัญญาบัตร เจ้าคณะตำบล ชั้นเอก ฝ่ายวิปัสสนาธุระ

๔.๖ พระครูสัญญาบัตร เจ้าคณะตำบล ชั้นเอก

๔.๗ พระครูสัญญาบัตร เจ้าคณะตำบล ชั้นโท ฝ่ายวิปัสสนาธุระ

๔.๘ พระครูสัญญาบัตร เจ้าคณะตำบล ชั้นโท

๔.๙ พระครูสัญญาบัตร เจ้าคณะตำบล ชั้นตรี

๕. พระครูสัญญาบัตร พระอารามหลวง แบ่งเป็น

๕.๑ พระครูสัญญาบัตร เจ้าอาวาสพระอารามหลวง ชั้นเอก

๕.๒ พระครูสัญญาบัตร เจ้าอาวาสพระอารามหลวง ชั้นโท

- ๕.๓ พระครูสัญญาบัตร เจ้าอาวาสพระอารามหลวง ชั้นตรี
 ๕.๔ พระครูสัญญาบัตร รองเจ้าอาวาสพระอารามหลวง ชั้นเอก
 ๕.๕ พระครูสัญญาบัตร รองเจ้าอาวาสพระอารามหลวง ชั้นโท
 ๕.๖ พระครูสัญญาบัตร รองเจ้าอาวาสพระอารามหลวง ชั้นตรี
 ๕.๗ พระครูสัญญาบัตร ผู้ช่วยเจ้าอาวาสพระอารามหลวง ชั้นพิเศษ
 ๕.๘ พระครูสัญญาบัตร ผู้ช่วยเจ้าอาวาสพระอารามหลวง ชั้นเอก
 ฝ่ายวิปัสสนาธุระ
 ๕.๙ พระครูสัญญาบัตร ผู้ช่วยเจ้าอาวาสพระอารามหลวง ชั้นเอก
 ๕.๑๐ พระครูสัญญาบัตร ผู้ช่วยเจ้าอาวาสพระอารามหลวง ชั้นโท

๖. พระครูสัญญาบัตร วัดราษฎร์ แบ่งเป็น

- ๖.๑ พระครูสัญญาบัตร เทียบผู้ช่วยอาวาสพระอารามหลวง ชั้นพิเศษ
 ๖.๒ พระครูสัญญาบัตร เทียบผู้ช่วยอาวาสพระอารามหลวง ชั้นเอก ฝ่ายวิปัสสนาธุระ
 ๖.๓ พระครูสัญญาบัตร เทียบผู้ช่วยเจ้าอาวาสพระอารามหลวง ชั้นเอก
 ๖.๔ พระครูสัญญาบัตร เจ้าอาวาสวัดราษฎร์ ชั้นเอกฝ่ายวิปัสสนาธุระ
 ๖.๕ พระครูสัญญาบัตร เจ้าอาวาสวัดราษฎร์ ชั้นเอก
 ๖.๖ พระครูสัญญาบัตร เจ้าอาวาสวัดราษฎร์ ชั้นโท ฝ่ายวิปัสสนาธุระ
 ๖.๗ พระครูสัญญาบัตร เจ้าอาวาสวัดราษฎร์ ชั้นโท
 ๖.๘ พระครูสัญญาบัตร เจ้าอาวาสวัดราษฎร์ ชั้นตรี
 ๖.๙ พระครูสัญญาบัตร รองเจ้าอาวาสวัดราษฎร์
 ๖.๑๐ พระครูสัญญาบัตร ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดราษฎร์^{๔๗}

๒.๕.๔ พระครูฐานานุกรม และพระฐานานุกรม

คำว่า "ฐานานุกรม" คือ ตำแหน่งสมณศักดิ์อีกประเภทหนึ่งของพระสงฆ์ เป็นสมณศักดิ์ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้พระสังฆาธิการผู้ที่ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์ตั้งแต่พระราชกฤษฎีกาชั้นสามัญขึ้นไป มีศักดิ์และสิทธิ์แต่งตั้งพระสงฆ์ที่มีคุณสมบัติเหมาะสม มีศีลาจารวัตรที่งดงาม เป็นที่เคารพศรัทธาของพุทธศาสนิกชน ให้ดำรงตำแหน่งฐานานุกรมได้ ส่วนจำนวนที่สามารถจะแต่งตั้งได้มากหรือน้อย และราชทินนามของ

^{๔๗} คุรยละเอียดใน พระมหานริตต์ ฐิตสวโร, คู่มือสมณศักดิ์ ฉบับสมบูรณ์, หน้า ๑๐ – ๑๔.

ฐานานุกรมแต่ละรูปนั้น ขึ้นอยู่กับอิสริยยศหรือฐานานุกรมศักดิ์ที่ได้รับพระราชทาน ซึ่งจำนวนและราชทินนามมีบอกไว้ชัดเจนในสัญญาบัตร^{๔๘} ประเภทและจำนวนของพระครูฐานานุกรม และพระฐานานุกรมนั้น ดังนี้

๑. สมเด็จพระสังฆราช (รูปปัจจุบัน)

ให้ทรงมีพระราชอาคันและพระครูฐานานุกรมระดับพระอิสริยยศ ๑๕ รูป คือ

- พระมหานายก พระราชาคณะปลัดขวา ๑
- พระจูลนายก พระราชาคณะปลัดซ้าย ๑
- พระครูวิสุทธิธรรมภาณ ๑ (ฐานานุกรมชั้นเอก)
- พระครูพิศาลวินัยวาท ๑ (ฐานานุกรมชั้นเอก)
- พระครูประสาทพุทธปริต พระครูปริตร ๑
- พระครูประสิทธิ์พุทธมนต์ พระครูปริตร ๑
- พระครูวินัยธร ๑
- พระครูธรรมธร ๑
- พระครูสรภัญญ์ประกาศ พระครูคู่สวด ๑
- พระครูสรนาทวิเศษ พระครูคู่สวด ๑
- พระครูนิเทศธรรมจก ๑
- พระครูพิทักษ์ธุรกิจ ๑
- พระครูสังฆสิทธิกร ๑
- พระครูสมุห์ ๑
- พระครูไปฎีกา ๑

๒. สมเด็จพระราชาคณะ ชั้นสุพรรณบัฏ

มีฐานานุกรมศักดิ์ตั้งฐานานุกรมได้ ๑๐ รูป คือ

- พระครูปลัด (มีราชทินนามตามปรากฏในสัญญาบัตร) ๑
- พระครู (มีราชทินนามตามปรากฏในสัญญาบัตร) พระครูคู่สวด ๑
- พระครู (มีราชทินนามตามปรากฏในสัญญาบัตร) พระครูคู่สวด ๑
- พระครู (มีราชทินนามตามปรากฏในสัญญาบัตร) พระครูรองคู่สวด ๑
- พระครู (มีราชทินนามตามปรากฏในสัญญาบัตร) พระครูรองคู่สวด ๑
- พระครูวินัยธร ๑

^{๔๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕๗.

พระครูธรรมธร ๑

พระครูสังฆรักษ์ ๑

พระครูสมุห์ ๑

พระครูใบฎีกา ๑

๓. พระราชาคณะเจ้าคณะรอง ชั้นหิรัญบัฏ

มีฐานานุศักดิ์ตั้งฐานานุกรมได้ ๘ รูป คือ

พระครูปลัด (มีราชทินนามตามปรากฏในสัญญาบัตร) ๑

พระครู (มีราชทินนามตามปรากฏในสัญญาบัตร) พระครูคู่สวด ๑

พระครู (มีราชทินนามตามปรากฏในสัญญาบัตร) พระครูคู่สวด ๑

พระครูวินัยธร ๑

พระครูธรรมธร ๑

พระครูสังฆรักษ์ ๑

พระครูสมุห์ ๑

พระครูใบฎีกา ๑

๔. พระราชาคณะ ชั้นธรรม

มีฐานานุศักดิ์ตั้งฐานานุกรมได้ ๖ รูป คือ

พระครูปลัด (มีราชทินนามตามปรากฏในสัญญาบัตร) ๑

พระครูวินัยธร ๑

พระครูธรรมธร ๑

พระครูสังฆรักษ์ ๑ (มีชื่อต่างกันบ้างตามปรากฏในสัญญาบัตร)

พระครูสมุห์ ๑

พระครูใบฎีกา ๑

๕. พระราชาคณะ ชั้นเทพ

มีฐานานุศักดิ์ตั้งฐานานุกรมได้ ๕ รูป คือ

พระครูปลัด ๑

พระครูวินัยธร ๑

พระครูสังฆรักษ์ ๑

พระครูสมุห์ ๑

พระครูใบฎีกา ๑

พระราชอาณาเขตที่มีพระครูสังฆรักษ์ที่มีชื่อเฉพาะอยู่ ๔ ตำแหน่ง คือ

๑. พระเทพเมธี พระครูสังฆวินิต
๒. พระเทพโมลี พระครูสังฆวิจิตร
๓. พระเทพกวี พระครูสังฆวิชัย
๔. พระเทพสุธี พระครูสังฆวิชัย

๖. พระราชอาณาเขตชั้นราช

มีฐานานุศักดิ์ตั้งฐานานุกรมได้ ๔ รูป คือ

- พระครูปลัด ๑
- พระครูสังฆรักษ์ ๑
- พระครูสมุห์ ๑
- พระครูใบฎีกา ๑

๗. พระราชอาณาเขตชั้นสามัญ

มีฐานานุศักดิ์ตั้งฐานานุกรมได้ ๓ รูป คือ

- พระปลัด ๑
- พระสมุห์ ๑
- พระใบฎีกา ๑^{๔๕}

สมัยโบราณจะมีการตั้งพระเปรียญเป็นฐานานุกรมด้วย เรียกว่า “ฐานานุกรมทรงเครื่อง” เช่น ตั้งพระมหาเหมือน ๘ ประโยค เป็นปลัดสมเด็จพระวันรัต (ทับ) เป็นต้น มาถึงรัชกาลที่ ๕ พระฐานานุกรมทรงเครื่องมีน้อย เพราะพระเปรียญมีน้อย เมื่อถึงรัชกาลที่ ๖ จึงมีมากขึ้นบ้าง^{๔๖}

๒.๕.๕ เปรียญธรรม

นอกจากสมณศักดิ์ชั้นอื่น ๆ ที่ได้กล่าวมาแล้ว เปรียญธรรม ถือเป็นสมณศักดิ์อีกอย่างหนึ่งที่องค์พระมหากษัตริย์พระราชทานแก่พระภิกษุและสามเณร เป็นสมณศักดิ์ทางการศึกษา พระภิกษุหรือสามเณรผู้สอบได้บาลีสนาทนต์ตั้งแต่เปรียญธรรม ๑ ประโยคขึ้นไป จะได้เข้ารับการทรงตั้งเปรียญธรรม หรือเข้ารับพระราชทานประกาศนียบัตร พดยศ โดยจะได้รับประกาศนียบัตรหรือปริญญาบัตร พร้อมกับพดยศที่เรียกว่า “พดยศเปรียญ” และได้รับพระบรมราชานุญาตให้ใช้คำนำหน้าชื่อเป็นเครื่องหมายสมณศักดิ์ว่า “พระมหา” หากเป็นสามเณรจะยังไม่มี

^{๔๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖๐ – ๑๖๒.

^{๔๖} คูรายละเอียดใน กรมการศาสนา, ประวัติพระพุทธศาสนาแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี ภาค ๑, หน้า ๒๐๔.

สิทธิ์ใช้ค่านำหน้าชื่อว่า พระมหา จนกว่าจะอุปสมบทเป็นพระภิกษุ แต่จะใช้คำว่า "เปรียญ" ต่อท้ายชื่อของสามเณรรูปนั้น เช่น สามเณรตั้งใจ สอบได้เปรียญธรรม ๓ ประโยค เวลาเขียนชื่อก็จะเขียนว่า "สามเณรตั้งใจ ศึกษาบาลี เปรียญ" ดังนี้เป็นต้น^{๕๐} ประเภทของเปรียญธรรมนั้นแบ่งเป็นเปรียญเอก เปรียญโท และเปรียญตรี ดังนี้

ก. เปรียญเอก

๑. เปรียญธรรม ๙ ประโยค
๒. เปรียญธรรม ๘ ประโยค
๓. เปรียญธรรม ๗ ประโยค

ข. เปรียญโท

๔. เปรียญธรรม ๖ ประโยค
๕. เปรียญธรรม ๕ ประโยค
๖. เปรียญธรรม ๔ ประโยค

ค. เปรียญตรี

๗. เปรียญธรรม ๓ ประโยค
๘. บาลีประโยค ๑ - ๒

๒.๕.๖ การใช้พัสดุในงานพระราชพิธีและรัฐพิธี

โดยที่กล่าวแล้วว่า พัสดุเป็นสิ่งที่ได้รับพระราชทานจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ใช้ได้เฉพาะตัว จะให้ผู้อื่นนำไปใช้ไม่ได้ ใช้ในงานชาวบ้านทั่วไปก็ไม่ได้ ใช้ได้เฉพาะในงานพระราชพิธีและงานรัฐพิธีเท่านั้น ซึ่งการใช้พัสดุในงานพระราชพิธีก็มีระเบียบแบบแผนประเพณีและวิธีปฏิบัติ โดยสรุปหลักเกณฑ์การใช้พัสดุและการถวายอดิเรกในงานพระราชพิธีและรัฐพิธีได้ ดังนี้

๑. กรณีที่ต้องใช้พัสดุและถวายอดิเรก

- ๑.๑ ในงานพิธีที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จ ฯ
- ๑.๒ ในงานพิธีที่สมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จ
- ๑.๓ ในงานพิธีที่สมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จ ฯ ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจแทนพระองค์ ให้พระสงฆ์ถวายอดิเรกแต่ทั้งสองพระองค์
- ๑.๔ ในงานพิธีที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว หรือสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ท่านผู้ใดผู้อื่น ไปปฏิบัติพระราชกรณียกิจแทนพระองค์

^{๕๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘๕.

ถ้าผู้แทนพระองค์ไปแทนพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ให้พระสงฆ์ใช้สรพนามของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในคำถวายอดิเรก ถ้าผู้แทนพระองค์ไปแทนสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ ให้พระสงฆ์ใช้สรพนามของสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถในคำถวายอดิเรก

๑.๕ ในงานพิธีพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวหรือสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้จัดขึ้นหรือได้รับพระบรมราชานุญาตให้จัดขึ้น เช่น งานถวายผ้ากฐินพระราชทาน งานพิธีสมเด็จพระสังฆราชประทานสัญญาบัตร พัดยศ งานทรงบำเพ็ญพระราชกุศล พระราชทานเพลิงศพหรืองานศพที่ทรงรับไว้ในพระบรมราชานุเคราะห์ รวมทั้งงานที่อื่นเกล้า ฯ ทั้งสองพระองค์ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลในที่ต่าง ๆ ทุกกรณี

๑.๖ งานพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว หรือของสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ ที่ทางราชการจัดถวายเพื่อเป็นเกียรติในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค

๑.๗ ในงานพระราชพิธีฉลองวันรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย

๑.๘ งานรัฐพิธีที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว หรือสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จ ฯ รวมถึงในกรณีที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ผู้แทนพระองค์ไปปฏิบัติพระราชกรณียกิจแทนพระองค์ เช่น งานพระราชทานปริญญาบัตร งานวางศิลาฤกษ์ หรือพิธีเปิดอาคารสถานที่ที่ทำการของรัฐ เป็นต้น

๒. งานพิธีที่ต้องใช้พัดยศ แต่ไม่ต้องถวายอดิเรก ดังนี้

๒.๑ งานพิธีที่สมเด็จพระบรมราชินีนาถ เสด็จ ฯ

๒.๒ งานพิธีที่สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช ฯ สยามบรมราชกุมาร เสด็จ ฯ

๒.๓ งานพิธีที่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จ ฯ

๓. งานพิธีที่ใช้ทั้งพัดยศและพัตรอง

ยังมีงานพิธีอีกอย่างหนึ่งที่พระสงฆ์จะต้องใช้ทั้งพัดยศและพัตรอง คือ พระราชพิธีทรงบำเพ็ญกุศลที่มีการถวายพระธรรมเทศนาแก่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว หรือสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ รวมถึงท่านที่ได้รับพระมหากรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ปฏิบัติพระราชกรณียกิจแทนพระองค์ ในกรณีเช่นนี้ ให้พระสงฆ์ผู้นองศ์ถวายพระธรรมเทศนาไปทั้งพัดยศและพัตรอง โดยมีวิธีใช้พัดดังนี้

๓.๑ ให้นำพัตรองขึ้นไปบนธรรมาสน์เพื่อใช้ในการถวายศีล เมื่อถวายศีลจบแล้ว ให้นำพัตรองไว้บนธรรมาสน์ แล้วถวายพระธรรมเทศนา เมื่อถวายพระธรรมเทศนาจบแล้ว ให้นำพัตรองลงมาจากธรรมาสน์

๓.๒ เมื่อมานั่งอาสนะข้างล่าง รับเครื่องไทยธรรมเสร็จแล้ว จึงใช้พัดยศ

ถวายอนุโมทนาและถวายอดิเรก ทั้งนี้เป็นธรรมเนียมที่ถือปฏิบัติมาแต่รัชสมัยของพระเจ้าทรงธรรมแห่งกรุงศรีอยุธยา

๓.๓ ในพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลเนื่องในวันวิสาขบูชา มีการปฏิบัติเป็นกรณีพิเศษเพิ่มเติมไปอีก คือ เมื่อพระสงฆ์ถวายพระธรรมเทศนาจบแล้ว จะนั่งสวด ยถา... อยู่บนธรรมาสน์ โดยถือพระคัมภีร์ไว้ในมือ ไม่ต้องถือพัดยศใด ๆ ทั้งสิ้น พอสวด ยถา... จบ พระสงฆ์ที่นั่งข้างล่างรับ สัพพัตติโย... แล้วพระสงฆ์ที่แสดงพระธรรมเทศนาจะลงจากธรรมาสน์มานั่งที่อาสนะเดิมแล้วถือพัดยศตั้งขึ้นถวายอดิเรกต่อ

๓.๔ ในกรณีที่ทรงพระราชกุศลใด ๆ ถ้าทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ๆ ให้สร้างพัทธองไว้เป็นที่ระลึก เช่น งานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ ๗ เมื่อทรงถวายพัทธองนั้นแล้ว พระสงฆ์จะใช้พัทธองดังกล่าวตั้งถวายศีลและสวด ยถา... สัพพิตี... ไปจนจบบทถวายอนุโมทนา ครั้นถึงตอนจะถวายอดิเรก จึงใช้พัดยศตั้งขึ้นถวายอดิเรกต่อไปจนจบ ภาตุ สัพพมจฺจลํ ฯเปฯ ภาวนตุ เต.

อย่างไรก็ดี กล่าวกันว่าตามกฎของราชสำนักกระบวนว่า พัดยศนั้น พระสงฆ์จะนำมาใช้ได้ในงานพระราชพิธีในการถวายอนุโมทนาถวายอดิเรกเท่านั้น แต่ไม่ใช้ในขณะขึ้นธรรมาสน์ถวายศีลและพระราชาคณะซึ่งได้รับพระราชทานตาลปัตรแฉกที่เป็นพัดยศ เมื่อได้รับนิมนต์ให้เข้าไปถวายเทศน์ จะต้องนำตาลปัตรเข้าไป ๒ เล่ม คือ พัดแฉกที่ได้รับพระราชทานเล่มหนึ่ง กับพัทธองอีกเล่มหนึ่ง ในขณะที่ไปขึ้นธรรมาสน์นั้นจะถือพัดแฉกไม่ได้ ต้องถือพัดรองขึ้นไปถวายศีลแทน เมื่อเทศน์แล้วกลับมา นั่งยังอาสน์สงฆ์ จะอนุโมทนาถวายอดิเรก จึงให้ใช้พัดยศ เหตุที่ต้องมีกฎห้ามเช่นนั้น อาจด้วยเกรงว่าขณะที่พระเจ้าแผ่นดินจะสดับพระธรรมเทศนานั้น ย่อมจะต้องเสด็จขึ้นมาประทับอยู่ในที่ที่ใกล้กับธรรมาสน์ พัดแฉกเป็นของแหลมและหนัก พระสงฆ์ที่ถวายเทศน์นั่งอยู่บนธรรมาสน์อันเป็นที่สูง หากจะคิดประทุษร้ายต่อพระเจ้าแผ่นดิน อาจใช้พัดแหลมแทนอาวุธก็จะทำได้โดยสะดวก ฉะนั้น จึงมีกฎห้ามเพื่อป้องกันไว้

นอกจากนี้อาจมีเหตุผลอื่นด้วย ดังเช่น สมเด็จพระเจ้าฟ้าพระยานริศรานุวัดติวงศ์ทรงอธิบายไว้ว่า ที่จริงจะเป็นเพราะพัดแฉกหนักมากทั้งยาวและแหลมเกะกะ การขึ้นไปถวายเทศน์นั้นธรรมาสน์ก็สูง ต้องปีนป่าย ลำบาก ที่ก็แคบ อาจเกิดเหตุอันตรายขึ้นได้ อย่างน้อยที่สุดก็จะปัดถูกเชิงเทียนตกลงมา จึงให้ใช้พัทธองแทนและเป็นประเพณีการใช้พัทธอง ในเวลาถวายเทศน์ของหลวงก็ยังใช้อยู่ตามระเบียบนี้^{๕๒}

^{๕๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑๔ – ๒๑๖.

๒.๖ เครื่องประกอบสมณศักดิ์

เครื่องประกอบสมณศักดิ์คือสิ่งที่พระมหากษัตริย์พระราชทานพร้อมกับสมณศักดิ์ ได้แก่ พัดยศ ไตรแพร เป็นต้น สมัยโบราณ พระที่^๑ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์จะได้รับเครื่องประกอบสมณศักดิ์ตั้งแต่สมเด็จพระสังฆราชจนถึงพระครูสัญญาบัตร แต่ปัจจุบันได้รับพระราชทานตั้งแต่สมเด็จพระสังฆราชลงมาถึงพระราชาคณะเจ้าคณะรองเท่านั้น ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

๒.๖.๑ สมเด็จพระสังฆราช

มีรายการเครื่องประกอบสมณศักดิ์ ดังนี้

๑. พัดยศสมณศักดิ์
๒. พระสุพรรณบัฏ
๓. พระตราตำแหน่ง
๔. ไตรแพร ๑ ไตร
๕. เสวตฉัตร ๓ ชั้น
๖. พระแท่น

มีเครื่องปิดมประกอบสมณศักดิ์ ดังนี้

๑. พานหมากมีเครื่องพร้อม
๒. หีบหมากมีพานรอง มีตราจักร (หีบตราจักร หรือหีบหลังเจียด)
๓. หีบหมากเล็กใส่หมากดำ
๔. ตะบันหมาก
๕. ก่องหมากรูปสี่เหลี่ยม มีเครื่องในพร้อม
๖. ชั้นน้ำมีฝาชีหุ้มผ้าขาว
๗. ชั้นน้ำพานรองมีฝา
๘. คณโฑมีพานรอง
๙. ที่ล้างหน้ามีเครื่องพร้อม (ถาดทรงพระพักตร์)
๑๐. กระโถนปากแตรอย่างใหญ่ (สุพรรณราช)
๑๑. กระโถนปากแตรอย่างกลาง (สุพรรณราช)
๑๒. กระโถนกลมอย่างใหญ่
๑๓. กระโถนกลมอย่างกลาง
๑๔. กระโถนเล็กทรงกระทวย (สุพรรณศรี)

๑๕. กาน้ำรูปทรงกระบอก
๑๖. ที่ชา
๑๗. ปิ่นโต
๑๘. ลักจั่น
๑๙. ฝาบาตร เริงบาตรพร้อมด้วยบาตร

๒.๖.๒ สมเด็จพระราชาคณะ

มีเครื่องประกอบสมณศักดิ์มีบางอย่างที่เหมือนกันสมเด็จพระสังฆราช เพียงแต่ไม่มีพระ
ตราตำแหน่ง ไม่มีเศวตฉัตร ๓ ชั้น ไม่มีพระแทน ส่วนตำแหน่งอื่นๆ มีเครื่องประกอบสมณศักดิ์ลัก
ลั่นลงไปตามลำดับชั้นของสมณศักดิ์

๒.๗ คุณค่าของสมณศักดิ์ที่มีต่อสังคมไทย

ระบบสมณศักดิ์มีมาช้านานในสังคมไทย ก้อนนับแต่สมัยสุโขทัยมาแล้ว ดังนั้น ระบบ
สมณศักดิ์จึงมีอิทธิพลหรือมีคุณค่าต่อสังคมไทยในด้านต่าง ๆ ซึ่งพอประมวลได้ดังนี้

๒.๗.๑ คุณค่าด้านศิลปกรรม

คุณค่าด้านศิลปกรรมของสมณศักดิ์ ได้แก่ ความงามบนตาลปัตร พัดยศ ซึ่งมีผู้กล่าวถึง
ในฐานะเป็นศาสนศิลป์ ดังนี้

คำว่า “พัดยศ” หมายถึง ตาลปัตรหรือพัด ที่พระมหากษัตริย์พระราชทานแก่พระสงฆ์
พร้อมกับการพระราชทานสมณศักดิ์ เพื่อเป็นสิ่งบอกชั้นยศที่ได้รับพระราชทาน เป็นสัญลักษณ์แห่ง
การประกาศเกียรติคุณ เป็นขวัญและกำลังใจแก่พระสงฆ์ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ พัดยศถือเป็น
เอกลักษณ์แห่ง “ศิลปะบนศาสนวัตถุ หรือ ศาสนศิลป์” อันเป็นงานประณีตศิลป์ที่บรรพบุรุษของ
ไทยได้สร้างสรรค์ผลงานไว้เป็นมรดกให้ชนรุ่นหลังได้ชื่นชมผลงานที่สวงามวิจิตรบรรจง ซึ่งกว่า
จะเป็นตาลปัตรพัดยศแต่ละเล่มได้ ต้องใช้ความสามารถหัตถศิลป์และความพิถีพิถันอันละเอียดลออ
ของช่างฝีมือ จึงจะสำเร็จเป็นผลงานอันทรงคุณค่าเป็นอารยคู่ชาติไทย^{๕๗}

ตาลปัตร พัดยศนี้ นักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาหลายท่านได้ให้ข้อสันนิษฐานว่า แต่
เดิมนั้นคงมีใช้ของที่ทำขึ้นมาสำหรับพระสงฆ์โดยเฉพาะ แต่เป็นเครื่องใช้ของชนทั่วไปที่อาศัย
อยู่ในแถบเมืองร้อน มีมาก่อนสมัยพุทธกาล ซึ่งชนแถบนี้มีพัดเพื่อใช้พัดลม บังแดด บังฝน นับเป็น
สิ่งของเครื่องใช้ที่ทำเป็นอย่างหนึ่ง พัดที่ใช้กันนั้นน่าจะมียู้อยู่หลายแบบ และทำด้วยวัสดุต่าง ๆ ตาม

^{๕๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑.

ฐานะของผู้ใช้ คำที่พบในคัมภีร์ทางศาสนาที่กล่าวถึงเรื่องพัดมีอยู่หลายคำ เช่น คำว่า ตาลปัตร วาลวิชนี และวิจิตรวิชนี

ตาลปัตร เป็นพัดที่เก่าแก่ที่สุด ทำด้วยใบตาล ซึ่งเป็นวัสดุที่หาง่าย โดยวิธีเอาใบตาลมาตี แผลออกแล้วเขียนให้มัน หรือมีรูปแบบตามใจชอบแล้วจึงรมให้ตั้ง เหลือก้านตาลไว้เป็นด้ามตรงกลาง

วาลวิชนี คือ พัดที่มีด้ามด้านข้าง มีทั้งที่ทำด้วยใบตาล ขนนก หรือวัสดุมีค่าอื่น ๆ ส่วนใหญ่มักเป็นเครื่องสูงสำหรับใช้โบกพัดวิทันผู้สูงศักดิ์ หรือเป็นเครื่องราชูปโภค

จิตรวิชนี คือ พัดอันวิจิตรงดงาม เป็นพัดที่ประดิษฐ์ตกแต่งด้วยสิ่งพิเศษ เช่น ผ้าไหมด ผ้ายาลายดอก ตลอดจนการทำด้วยงา การปักดินทองและของมีค่าอื่น ๆ เป็นของสำหรับผู้มีทุนทรัพย์ ใช้โบกพัดวิในเวลาอากาศร้อน...

การที่ตาลปัตรได้รับการพัฒนารูปแบบมาจนวิจิตรพิสดารมากขึ้น โดยลำดับนั้น อาจเนื่องมาจากเหตุผลสำคัญ ๓ ประการ คือ

๑. การมีนิสัยรักศิลปะ รักสวยรักงาม ที่สืบกันมาแต่บรรพบุรุษ จะเห็นได้จากการสร้าง เครื่องมือ ที่อยู่อาศัย การสร้างศิลปกรรมไทยหรือสถาปัตยกรรมไทยต่าง ๆ ล้วนแต่วิจิตรบรรจง ละเอียดลออประณีตสวยงามทั้งสิ้น

๒. ความเลื่อมใสศรัทธา โดยถือตามแบบอย่างเมื่อครั้งพุทธกาลที่จะอังคาสอาหารหรือ ถวายสิ่งของเครื่องใช้ใด ๆ แก่ภิกษุ ก็จะเน้นความประณีตและให้ความสำคัญเป็นพิเศษ เพราะแรง แห่งความเลื่อมใสศรัทธา จึงเป็นเหตุมุ่งเน้นในเรื่องของการถวายทาน โดยนิยมถวายทานอัน ประณีต และโดยเห็นว่า ตาลปัตรเป็นของอย่างหนึ่งที่พระสงฆ์ใช้ประโยชน์อยู่ในสมัยนั้น เพื่อจะ ให้เป็นมหากุศลจึงจัดทำด้วยวัสดุอย่างดี มีความวิจิตรงดงามนำไปถวาย^{๕๔}

รูปแบบพัดยศของพระสงฆ์ไทยที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน มี ๔ อย่าง ดังนี้

๑. **พัดหน้านาง** ใบพัดมีลักษณะรูปไข่ หรือคล้ายเก้าน้าของสตรี มีด้ามตรงกลาง ยาว ประมาณ ๗๐ ซม. พัดชนิดนี้มีใช้ทั้งเป็นพัดสามัญทั่วไปและพัดยศสมณศักดิ์ระดับพระครู ฐานานุกรมขึ้นไป รวมทั้งพัดเปรียญธรรมด้วย

๒. **พัดพุดตาน** ใบพัดมีลักษณะวงกลม รอบนอกหยักเป็นแฉกคล้ายกลีบบัวบาน ใช้ เป็นพัดยศตั้งแต่ระดับ พระปลัด พระครูปลัด ขึ้นไปจนถึงพระครูสัญญาบัตร เป็นพัดที่ทำด้วยโครง เหล็กหุ้มผ้าแพรหรือผ้ากำมะหยี่ สีเดียวบ้าง สลับสีบ้าง ตามชั้นของสมณศักดิ์นั้น ๆ

^{๕๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๔ -๗๕.

๓. **พัดเปลวเพลิง** ใบพัดมีลักษณะทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ มีแฉกคล้ายเปลวเพลิง เป็นพัดยศ สมณศักดิ์ระดับพระครูเจ้าคณะจังหวัด และพระครูเจ้าอาวาสพระอารามหลวงชั้นเอก

๔. **พัดแฉก** ใบพัดมีลักษณะเป็นแฉกทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ มีกลีบอย่างน้อย ๕ กลีบ ถึง ๕ กลีบ เป็นพัดยศตั้งแต่ระดับพระราชกณะขึ้นไป ถึงสมเด็จพระราชาคณะ สมเด็จพระสังฆราช สมเด็จพระสังฆราชเจ้า และสมเด็จพระมหาสมณเจ้า^{๕๕}

ความงามของศิลปกรรมบนพัดยศย่อมบ่งบอกถึงความตั้งใจทำ สามารถให้เกิดความยินดีชื่นชมแก่ผู้ที่ได้พบเห็น และเป็นการได้อุบายศิลป์ไทยไว้อีกด้วย ผู้ที่ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์ก็มีความยินดีในสิ่งที่มีค่านี้ เพราะเป็นสัญลักษณ์ของการเสียดละทุ่มเทให้กับงานพระศาสนา

๒.๗.๒ คุณค่าด้านจิตใจ

พระเถระผู้เป็นที่เคารพนับถือของชาวบ้านเมื่อท่านได้รับพระราชทานสมณศักดิ์ ชาวบ้านก็จะเกิดความยินดีมุทิตาจิตกับท่าน ซึ่งแต่เดิมชาวบ้านก็มีความเคารพอยู่แล้ว แต่เมื่อท่านได้รับพระราชทานสมณศักดิ์ ก็จะเพิ่มความยำเกรงให้กับชาวบ้านยิ่งขึ้นไปอีก โดยเฉพาะสมณศักดิ์ระดับพระราชกณะ หรือที่รู้จักกันว่า “เจ้าคุณ” จะเป็นที่ยำเกรงของคนทั่วไปมาก แม้แต่ในสถานภาพเดียวกัน แต่เดิมก็พูดคุยกันธรรมดา เมื่อได้เป็นเจ้าคุณแล้ว เวลาจะพูดด้วย ผู้พูดมักจะประณมมือพูดด้วย เพราะถือว่าท่านนั้นเป็นพระสงฆ์ผู้ทรงศักดิ์ ซึ่งความยำเกรงนี้ส่งผลดีหลายอย่าง เช่น ทำให้มีอำนาจในการทำงานแก่คณะสงฆ์มากขึ้น แต่เดิมเวลาสั่งคนอื่นให้ทำงาน เขาอาจทำตามบ้าง ไม่ทำตามบ้าง แต่เมื่อเขามีความยำเกรงแล้ว เขาจะไม่ค่อยกล้าปฏิเสธคำสั่งเท่าใดนัก เมื่อสามารถทำงานพระศาสนาได้เต็มที่ พระศาสนาก็จะมีความเจริญรุ่งเรืองยิ่งขึ้น ในส่วนของพระสงฆ์ที่ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์ก็จะมีความยินดีที่พระมหากษัตริย์ทรงเห็นคุณค่าของงานที่ทำเพื่อประเทศชาติ พระศาสนา และสังคม ทำให้มีกำลังใจในการทำประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวมยิ่งขึ้นไป และผลคือพระพุทธรูปศาสนาก็จะเจริญมั่นคงสืบต่อไป

๒.๗.๓ คุณค่าทางวัฒนธรรมด้านภาษา

คุณค่าทางวัฒนธรรมด้านภาษาในที่นี้เราจะพบได้จาก ราชทินนาม และการใช้ราชาศัพท์กับสมเด็จพระสังฆราช ราชทินนามนั้นจะตั้งตามคุณสมบัตินของผู้ที่ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์ ตั้งตามฉายา หรือตั้งตามสถานที่อยู่จำพรรษาของท่านนั้น ๆ เช่น พระภวนาวิสุทธาจารย์ แม้เราจะไม่รู้จักท่านเป็นการส่วนตัว แต่เราก็สามารถสันนิษฐานได้ว่า ท่านนั้นเป็นผู้มีผลงานด้าน

^{๕๕} วิเชียร อากาศฤกษ์ และสุนทร สุภูตะโยธิน, **ประวัติ สมณศักดิ์ และพัดยศ**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ศรีอนันต์, ๒๕๒๘), หน้า ๗๑ – ๗๒.

วิปัสสนา, พระศรีปริยัติธาดา ก็ทำให้เราทราบว่าท่านเป็นพระมหาเปรียญธรรม ๕ ประโยค เพราะพระเปรียญธรรม ๕ ประโยค เวลาได้รับพระราชทานสมณศักดิ์ จะได้รับราชทินนามที่ พระศรี..., หรือพระพิจิตรธรรมพาที ก็ทำให้เราทราบว่าท่านเป็นผู้มีความสามารถในการแสดงธรรม เป็นต้น

ถ้อยคำที่ใช้กับพระสงฆ์นั้น โดยทั่วไปจะแตกต่างจากที่ใช้กับพระเจ้าแผ่นดิน หรือพระบรมวงศานุวงศ์ คำราชาศัพท์สำหรับพระสงฆ์โดยทั่วไปเหล่านี้มีประชาชนส่วนใหญ่จะทราบและปฏิบัติถูกต้องเป็นปกติอยู่แล้ว เว้นแต่กรณีพระภิกษุสามเณรรูปใดที่ดำรงพระยศอยู่ในพระราชวงศ์ ตั้งแต่ชั้นหม่อมเจ้าขึ้นไปเท่านั้นที่ต้องใช้ราชาศัพท์ตามฐานะพระยศแห่งพระราชวงศ์...

ตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราช และสมเด็จพระสังฆราชเจ้า มีการใช้ราชาศัพท์ ดังนี้

๑. สมเด็จพระสังฆราชที่มาจากสามัญชน เช่น สมเด็จพระสังฆราช (สา) เป็นต้น ใช้ราชาศัพท์เสมอด้วยพระราชวงศ์ชั้นพระเจ้าวรวงศ์เธอ

๒. ถ้าสมเด็จพระสังฆราชที่มาจากพระราชวงศ์หรือได้รับสถาปนาขึ้นเป็นพระราชวงศ์ ซึ่งเรียกว่า สมเด็จพระสังฆราชเจ้า เช่น สมเด็จพระสังฆราชเจ้ากรมหลวงวชิรญาณวงศ์ ก็ให้ใช้ราชาศัพท์เสมอด้วยพระองค์เจ้าที่เป็นลูกหลวง...

การใช้ถ้อยคำเขียนจดหมายถึงพระภิกษุสามเณร^{๕๖}

ผู้รับ	สรรพนาม	คำขึ้นต้น	คำลงท้าย
สมเด็จพระสังฆราชเจ้า	ใต้ฝ่าพระบาท	ขอประทานกราบทูล	ควรมิควรแล้วแต่จะโปรดเกล้า
สมเด็จพระสังฆราช	ฝ่าพระบาท (ผู้รับ) เกล้ากระหม่อม(ผู้เขียน)	ประทานกราบทูล	ควรมิควรแล้วแต่จะโปรด
สมเด็จพระราชาคณะ	พระคุณเจ้า (ผู้รับ) เกล้ากระหม่อม (ผู้เขียน)	นมัสการ	ขอนมัสการด้วยความเคารพ อย่างยิ่ง
รองสมเด็จพระราชาคณะ	พระคุณท่าน (ผู้รับ) เกล้ากระหม่อม (ผู้เขียน)	นมัสการ	ขอนมัสการด้วยความเคารพ อย่างสูง
พระราชาคณะ พระภิกษุสามเณรทั่วไป	ท่าน (ผู้รับ) กระหม่อม (ผู้เขียน)	นมัสการ	ขอนมัสการด้วยความ เคารพ

๒.๗.๔ คุณค่าด้านการอนุรักษ์ขนบธรรมเนียมโบราณราชประเพณี

ดังที่ได้กล่าวมาข้างต้นแล้วว่าประเพณีการพระราชทานสมณศักดิ์แก่พระสงฆ์นั้นมีปรากฏที่ลังกาค่อน ประเทศไทยก็ได้รับประเพณีดังกล่าวนี้มาจากลังกาและสืบทอดรักษามาจนถึงปัจจุบัน ผลดี

^{๕๖} สนิท บุญฤทธิ์, ราชาศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์น), หน้า ๑๐๖ – ๑๑๓.

ของประเพณีการพระราชทานสมณศักดิ์คือ เป็นการถวายสิ่งที่เป็นนามธรรม แต่มีผลต่อความรู้สึกของผู้ที่ได้รับมาก ทั้งมีผลต่อการทำงานแก่พระศาสนาของพระสงฆ์มาก คือผู้ได้รับพระราชทานก็มีกำลังใจในการทำงานมากขึ้น เมื่อมีกำลังใจในการทำงาน ก็จะทำให้งานประสบผลสำเร็จสูง ทำให้พระศาสนาได้รับการพัฒนา ทั้งยังเป็นการ ได้บำเพ็ญทานของพระมหากษัตริย์ด้วย เพราะในพิธีพระราชทานสมณศักดิ์นี้มีการนิมนต์พระเถระมาเจริญพระพุทธมนต์และถวายทานด้วย トラบไตที่ยังมีประเพณีพระราชทานสมณศักดิ์นี้อยู่ トラบนั้นพระพุทธรูปในประเทศไทยก็นับว่ายังมีความเจริญรุ่งเรืองมั่นคงถาวรอยู่ เพราะพระพุทธรูปเป็นศาสนาที่คู่กับพระมหากษัตริย์ ดังนั้น ระบบสมณศักดิ์จึงมีคุณค่าด้านการอนุรักษ์ขนบธรรมเนียมโบราณราชประเพณี

๒.๗.๕ คุณค่าด้านเศรษฐกิจ

ระบบสมณศักดิ์ไม่ใช่ระบบที่ส่งเสริมด้านเศรษฐกิจโดยตรง แต่เป็นการได้ส่งเสริมเศรษฐกิจโดยอ้อม กล่าวคือ ในพิธีพระราชทานสมณศักดิ์ จะมีพ่อค้าแม่ค้านำทั้งลัญจณ์และครุภัณฑ์ที่เกี่ยวข้องกับสมณศักดิ์ไปขาย เช่น ตู้ใส่พัศศ กรอบรูป กรอบตราตั้ง เป็นต้น สิ่งแสดงมุทิตาจิต เช่น ช่อดอกไม้ แจกัน นาฬิกา เป็นต้น รวมทั้งเครื่องอุปโภคบริโภคต่าง ๆ แม้แต่ร้านถ่ายรูปก็มีการสัมปทานกัน หรือแม้แต่ผู้ให้บริการเช่ารถก็จะมีรายได้ดีในช่วงนี้ เหล่านี้ทำให้เงินมีการสะพัด เป็นกลไกที่ดีตามระบบเศรษฐกิจ

ก่อนการขอสมณศักดิ์ ผู้ขอก็ต้องมีผลงานด้านต่าง ๆ ตามระเบียบการขอสมณศักดิ์ของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ กล่าวเฉพาะผลงานด้านสาธารณูปการ ต้องมีการก่อสร้างถาวรวัตถุด้วยเงินจำนวนมาก เมื่อเป็นเช่นนั้นก็ต้องมีการซื้อวัสดุก่อสร้าง รวมทั้งต้องจ้างช่างด้วย จึงทำให้ร้านขายวัสดุก่อสร้างมีรายได้ บางร้านถึงกับให้เครดิตกับทางวัด โดยการให้ทางวัดสามารถนำวัสดุก่อสร้างมาสร้างศาสนวัตถุก่อนได้ เมื่อทางวัดมีปัจจัย เช่น ได้ปัจจัยจากการทอดผ้าป่า เป็นต้น ร้านขายวัสดุก่อสร้างจึงค่อยมาเก็บเงินค่าวัสดุก่อสร้างนั้น ทั้งการก่อสร้างนั้นยังเป็นการได้ส่งเสริมให้ชาวบ้านในพื้นที่ที่เป็นช่างได้มีงานทำด้วย

อีกอย่างหนึ่งคือ เมื่อมีการพระราชทานสมณศักดิ์ ในแต่ละปีจะมีงบประมาณในส่วนนี้ซึ่งปัจจุบันอยู่ในความรับผิดชอบของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ กล่าวคือ เมื่อสำนักงานพระพุทธศาสนาทราบจำนวนของพระที่จะได้รับพระราชทานสมณศักดิ์แล้ว ก็จะติดต่อสั่งทำพัศศกับร้านที่เขารับทำก่อนพิธีพระราชทาน ร้านที่รับทำพัศศ เช่น ร้านฮั่วสะหวด บริเวณเสาชิงช้า เป็นต้น ซึ่งราคาของพัศศจะแตกต่างกันตามลำดับชั้นสมณศักดิ์ เพราะต้องใช้วัสดุที่ประณีตสวยงามแตกต่างกัน ซึ่งจะทำให้ร้านที่รับทำและลูกจ้างของร้านเกิดมีรายได้^{๕๗}

^{๕๗} บุญสืบ อินทสาร. สัมภาษณ์ ๓๐ มีนาคม ๒๕๕๓.

๒.๗.๖ คุณค่าด้านสังคม

คุณค่าด้านสังคมคืออิทธิพลของระบบสมณศักดิ์ที่มีต่อสังคม ซึ่งก็มีหลายด้าน ทัศนศึกษา เช่น พระสมณศักดิ์เวลามรณภาพจะได้รับพระราชทานเพลิงศพ เพราะเป็นผู้ทำประโยชน์แก่สังคม การได้รับพระราชทานเพลิงศพนั้นเป็นเกียรติแก่วัด ชาวบ้าน รวมทั้งวงศ์ตระกูลของพระเถระรูปนั้น ๆ ด้วย เพราะมีคนเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่ได้รับพระราชทานเพลิงศพ ต้องเป็นผู้ทำคุณประโยชน์แก่ส่วนรวมเท่านั้นจึงจะได้รับพระราชทานเพลิงศพ อีกอย่างหนึ่งเวลาได้รับพระราชทานสมณศักดิ์ ชาวบ้านจะให้ความสำคัญมาก เพราะถือว่าเป็นหน้าตาของวัดและหมู่บ้าน งานรับตราตั้งและฉลองตราตั้งชาวบ้านจะถือว่าเป็นงานส่วนรวม จะให้ความสำคัญมาก มีการแห่ตราตั้ง บายศรีสู่ขวัญพระเถระผู้ได้รับเลื่อนและตั้งสมณศักดิ์ ตลอดจนหามหรสพมาฉลองสมโภชให้ ทุกคนจะร่วมมือกันจัดงานด้วยความอึดอ้อมใจ ซึ่งเป็นบรรยากาศแห่งความเป็นมิตรและสมัครสมานสามัคคีกัน

๒.๗.๗ คุณค่าด้านศาสนสัมพันธ์กับนานาชาติที่นับถือพระพุทธศาสนา

ประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนาทั้งหลาย เวลาได้เจริญสัมพันธไมตรีทางศาสนา (ศาสนสัมพันธ์) มักจะมีการถวายสิ่งที่มีค่าทางศาสนาแก่กัน เช่น พระเจ้าเทวานัมปิยติสสะแห่งประเทศลังกาเคยได้รับต้นโพธิ์จากพระเจ้าอโศกมหาราช เป็นต้น แม้ในตำนานคณะสงฆ์ก็มีหลักฐานว่าคณะสงฆ์ลังกาได้ถวายสมณศักดิ์แก่คณะสงฆ์รามัญ ดังนี้

เมื่อปีมะแม จุลศักราช ๘๓๗ พ.ศ. ๒๑๐๘ (ตรงกับรัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ ครองกรุงศรีอยุธยา) พระเจ้ารามธิบดี (พระองค์ที่เรียกในหนังสือราชาธิราชว่า พระเจ้าศรีสาทวงศ์ธรรมเจดีย์) กรุงหงสาวดี มีพระราชประสงค์จะรวมพระสงฆ์ในรามัญประเทศ ซึ่งแตกต่างลัทธิกันอยู่เป็นหลายพวกให้เป็นนิกายเดียวกัน จึงส่งพระเถระเมืองหงสาวดีออกไปบวชแปลงที่เมืองลังกา เมื่อพระเจ้าภูวนepakahu พระเจ้ากรุงลังกาทรงจัดการให้พระเถระมอญเหล่านั้นได้บวชแปลงสมปรารถนาเสร็จแล้ว มีรับสั่งให้นิมนต์เข้าไปรับพระราชทานอาหารบิณฑบาตในพระราชวัง เมื่อทรงประเคนไทยธรรมเสร็จแล้ว มีรับสั่งแก่พระเถระเหล่านั้นว่า การที่พระราชทานเครื่องไทยธรรมต่าง ๆ ถึงจะมากมายเท่าใด ก็จะไม่ปรากฏพระเกียรติยศถาวรเท่าพระราชทานนามบัญญัติ เพราะไทยธรรมทั้งหลายย่อมอาจจะกระจัดพลัดพรายหายสูญไปได้ แต่ส่วนราชทินนามนั้นย่อมจะปรากฏถาวรอยู่ตลอดอายุขัยของผู้เป็นเจ้าของพระผู้เป็นเจ้าของเจ้าทั้งหลาย มีรับสั่งดังนี้แล้วจึงพระราชทานนามแก่พระมอญที่ไปแปลง ๒๒ รูป คือตั้งพระโมคคัลลานะให้มีพระนามว่า พระสิริสังฆโพธิสามิ พระมหาสิวลีเถระ

ให้มีนามว่า พระติโลกคุรุสามิ เป็นต้น^{๕๘}

ในประเทศไทย ก็มีพระมหาเถระที่ได้รับสมณศักดิ์จากประเทศอื่นที่นับถือพระพุทธศาสนาเหมือนกัน เช่น สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (ช่วง วรรณญาณมหาเถร) วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ ได้รับสมณศักดิ์จากประเทศศรีลังกาโดยลำดับ ดังนี้

๑. พระธรรมกิตติสิริเตปิฏกวิสารถะ
๒. พระศาสนโศภิตกะ สัทธัมมวิสารถะทวิมลกิตติสิริ
๓. พระชินศาสนโศภิต เตปิฏกวิสารถะทศปาโมก การิยะ
๔. พระปอฏกวิสารถะธรรมกิตติสิริยติสังฆปติ
๕. พระอุบาลีวงศาสังการ พระอุปัชฌาย์
๖. ธรรมคุณฐิบัณฑิต^{๕๙}

สมณศักดิ์ในสหภาพพม่าหรือเมียนมาร์ อดีตมี ๒ ระดับ^{๖๐} ได้แก่ ๑) อัคมหาบัณฑิต ซึ่งรัฐบาลสหภาพพม่าได้ถวายแด่พระพิมลธรรม(อาจ อาสภมหาเถร) วัดมหาธาตุ กรุงเทพมหานคร ในฐานะผู้แทนคณะสงฆ์ไทยเข้าร่วมประชุมการทำสังคายนาครั้งที่ ๖ ๒) อภิรัชชมหาคุรุ ในคราวเดียวกับพระพิมลธรรม(อาจ อาสภมหาเถร) รัฐบาลพม่า ก็ได้ทูลถวายแด่สมเด็จพระสังฆราชเจ้า(ม.ร.ว.ชื่น นพวงศ์) วัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพมหานคร เพื่อเป็นเกียรติประวัติและเชื่อมศาสนสัมพันธ์ระหว่าง ๒ ประเทศพระพุทธศาสนาเถรวาท ต่อมาประมาณ ๑๐ กว่าปีที่แล้ว รัฐบาลสหภาพพม่าและคณะสงฆ์ได้ขยายชั้นสมณศักดิ์ออกเป็น ๔ สาย คือ ๑)การเผยแผ่ ๒)การศึกษา ๓)วิปัสสนาธุระ และ ๔) คันถธุระ

ซึ่งรัฐบาลก็จะมอบถวายสมณศักดิ์แด่พระสงฆ์ผู้ทำคุณประโยชน์แก่สังคมในแต่ละด้าน ทั้งนี้เพื่อเทิดทูนยกย่องพระสงฆ์ผู้มีความรู้ความสามารถในแต่ละด้าน ให้เป็นเกียรติประวัติและกำลังใจแก่ท่านเหล่านั้นสืบต่อไปและสมณศักดิ์ในแต่ละสายก็จะแบ่งเป็น ๓ ระดับ

พระสงฆ์ไทยที่ได้รับการยกย่องถวายสมณศักดิ์ คือ พระครูวรปัญญาคุณ(วรปัญญา) วัดมหาธาตุ ทำพระจันทร์ กรุงเทพมหานคร ในชั้นสมณศักดิ์นามว่า มหาสัทธัมมโศดิรัชชะ

ซึ่งผู้ที่ได้รับสมณศักดิ์นี้ถือว่าได้รับเกียรติอย่างสูงจากคณะสงฆ์ของประเทศดังกล่าวมานั้น เพราะประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนาดังกล่าวพิจารณาเห็นว่าท่านเป็นผู้ทำคุณประโยชน์แก่พระศาสนาในประเทศเขา ดังนั้น จึงได้ตั้งสมณศักดิ์ให้เพื่อเป็นการแสดงเกียรติคุณของท่านให้ปรากฏศาสนสัมพันธ์เป็นสิ่งที่ดีและมีความจำเป็นในการประกาศพระศาสนา เพราะต่อไปหากสถานะของ

^{๕๘} สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ตำนานคณะสงฆ์, หน้า ๑๖๕.

^{๕๙} สนต์ แสงบุญ, “ทำเนียบสมณศักดิ์ ๒๕๓๑”, กรุงเทพมหานคร : ธนาคารกรุงเทพ, ๒๕๓๑, (อัดสำเนา).

^{๖๐} พระครูวรปัญญาคุณ(วรปัญญา) เจ้าคณะ ๒๕ วัดมหาธาตุ ทำพระจันทร์ กรุงเทพมหานคร.

พระพุทธศาสนาในประเทศตนเกิดเปลี่ยนแปลงไปในทางเสื่อม ก็ยังจะได้อาศัยสืบทอดพระพุทธศาสนาจากประเทศอื่นที่นับถือพระพุทธศาสนาเหมือนกัน เช่น ในอดีตไทยเคยส่งสมณทูตไปสืบศาสนาจากลังกา ลังกาก็เคยส่งสมณทูตมาสืบศาสนาจากไทยเช่นเดียวกัน

จากที่กล่าวมาทั้งหมด พอสรุปได้ว่า ระบบสมณศักดิ์กับตำแหน่งการปกครองคณะสงฆ์เป็นคนละส่วนกัน โดยเฉพาะสมณศักดิ์ในระดับพระราชกณะขึ้นไปเป็นคนละส่วนกับตำแหน่งทางการปกครอง แต่สมณศักดิ์ "สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ" เป็นสมณศักดิ์ที่คู่กับตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราช นอกจากนี้สมณศักดิ์ในระดับพระครูสัญญาบัตรในปัจจุบันเป็นสมณศักดิ์ที่จัดตามตำแหน่งการปกครองคณะสงฆ์ เช่น พระครูสัญญาบัตรระดับเจ้าคณะอำเภอ เป็นต้น แม้จะเป็นคนละส่วนกันแต่ก็มีความเกี่ยวเนื่องต่อกัน ส่งเสริมกันทั้งสองฝ่าย เมื่อเปรียบเทียบกันระหว่างตำแหน่งเอตทัคคะที่พระพุทธเจ้าทรงประทานแก่พระสาวก กับสมณศักดิ์ที่พระมหากษัตริย์พระราชทานแก่พระสงฆ์ผู้มีความรู้ ความสามารถ ทำคุณประโยชน์แก่พระพุทธศาสนาแล้ว จะเห็นว่า ตำแหน่งเอตทัคคะเป็นสิ่งที่มั่นคงถาวร เมื่อทรงประทานแล้วไม่มีการถอดถอนหรือลดตำแหน่งแต่ประการใด เพราะท่านเหล่านั้นมีคุณสมบัติจริง แต่สมณศักดิ์เป็นสิ่งที่ไม่มั่นคงถาวร หากผู้ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์ประพฤติตนไม่เหมาะสมกับสมณภาวะ ก็อาจถูกถอดยศหรือลดยศได้ ดังที่มีปรากฏมาแล้วในประวัติศาสตร์การปกครองคณะสงฆ์ไทย

บทที่ ๓

หลักเกณฑ์คุณสมบัติ วิธีการในการพิจารณาตั้งและเลื่อนสมณศักดิ์

๓.๑ การพิจารณาตั้งและเลื่อนสมณศักดิ์ในอดีต

แต่เดิมมาประเพณีการพิจารณาแต่งตั้งสมณศักดิ์แก่พระสงฆ์ เป็นพระราชอำนาจและเป็นพระราชกรณียกิจของพระมหากษัตริย์เพียงพระองค์เดียว เมื่อทรงเห็นหรือทรงทราบด้วยพระเนตรพระกรรณว่า พระภิกษุรูปใดมีความรู้ความสามารถเชี่ยวชาญในพระไตรปิฎก มีศีลาจารวัตรเป็นที่น่าเลื่อมใส มีความสามารถในการปกครองหมู่คณะให้เป็นที่ไปด้วยความเรียบร้อย ทั้งยังเป็นศูนย์รวมแห่งศรัทธาของมหาชนแล้ว ก็จะพระราชทานสมณศักดิ์ให้ เพื่อเป็นเกียรติและกำลังใจ จะได้ช่วยกันจรรโลงพระพุทธศาสนาให้วัฒนาสถาพรสืบไป

ต่อมา ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นช่วงเวลาที่ยิ่งใหญ่ของพระมหากษัตริย์ไทย กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงดำรงตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราชเจ้า สกลมหาสังฆปริณายก (ทรงเป็นผู้นำแห่งสงฆ์ทั้งปวง) อยู่ ณ เมืงพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จะโปรดพระราชทานสมณศักดิ์แก่พระสงฆ์รูปใด ก็จะทรงปรึกษากับสมเด็จพระมหาสมณเจ้า ๆ ก่อนทุกครั้ง ทรงนี้ถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นที่ทรงให้พระสงฆ์ได้มีส่วนร่วมในการพิจารณาเสนอความคิดเห็นได้

พระราชกณณะนั้น ตามแบบโบราณมีฐานะต่างกันเป็น ๔ อย่าง คือ

อย่างที ๑ พระราชกณณะเจ้าคณะ เทียบตรงกับพระราชกณณะผู้ใหญ่ (แต่ชั้น “ราช” ขึ้นไป) ในปัจจุบันนี้

อย่างที ๒ พระราชกณณะสามัญฝ่ายคามวาสี เทียบตรงกับพระราชกณณะเปรียญ และพระราชกณณะยก (ที่ถือพัดแฉก) ในปัจจุบันนี้

อย่างที ๓ พระราชกณณะฝ่ายอรัญวาสี เทียบตรงกับพระราชกณณะสมณะ (ที่ถือพัดกางสาน) ในปัจจุบันนี้

อย่างที ๔ พระราชกณณะรามัญ ล้วนมีสัญชาติเป็นมอญ แลมีแต่ฝ่ายคามวาสี^๒

---

^๑ พระมหานริศต์ จิตสัวโร, คู่มือสมณศักดิ์ พัดยศ ฉบับสมบูรณ์, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรม, ๒๕๕๑), หน้า ๒๑.

^๒ กรมการศาสนา, ประวัติพระพุทธศาสนาแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี ภาค ๑, (กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๒๕), หน้า ๑๕๖.

๓.๑.๑ การตั้งและเลื่อนสมณศักดิ์พระราชกณะผู้ใหญ่

พระราชกณะผู้ใหญ่ มีทำเนียบกำหนดชั้นและตำแหน่ง ทั้งมีกำหนดจำนวนอัตราทุกชั้น ดังนั้น การแต่งตั้งและเลื่อนสมณศักดิ์พระราชกณะผู้ใหญ่จะสามารถกระทำได้อีกต่อเมื่อมีตำแหน่งว่างลงเท่านั้น หลักเกณฑ์การแต่งตั้งและเลื่อนสมณศักดิ์คือเลือกพระราชกณะผู้ทรงศักดิ์รองลงมาแทนตำแหน่งที่ว่าง และเลือกพระราชกณะสามัญตั้งขึ้นเป็นพระราชกณะผู้ใหญ่ชั้นต่ำ (ชั้นราช) พระราชกณะชั้นสามัญที่จะได้รับการเลื่อนสมณศักดิ์นั้นจะต้องมีคุณสมบัติคือเป็นเปรียญ รอบรู้พระไตรปิฎก พระราชกณะสมณะ และพระราชกณะยกนั้น ไม่มีประเพณีการเลื่อนสมณศักดิ์ขึ้นเป็นพระราชกณะผู้ใหญ่ ยกเว้นเป็นบางกรณี เช่น ในสมัยรัชกาลที่ ๒ พระญาณสังวรเถร วัดราชสิทธิ ได้รับเลื่อนสมณศักดิ์เป็นสมเด็จพระญาณสังวร ต่อมาก็ได้รับการสถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราช (พระสังฆราชไก่อเถื่อน) ทั้งนี้ก็เพราะรัชกาลที่ ๒ ทรงเคารพนับถือพระองค์เป็นพระอาจารย์ หรือในรัชกาลที่ ๔ พระธรรมกิตติ (ท่านขรัวโต) ได้รับเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระเทพกวี และสมเด็จพระพุฒาจารย์โดยลำดับ ทั้งนี้ก็เพราะรัชกาลที่ ๔ ทรงพิจารณาเห็นว่า ท่านเป็นผู้มีความรอบรู้ในพระไตรปิฎก

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงพิจารณาเห็นว่าพระราชกณะที่ไม่ได้เป็นเปรียญ แต่ทำงานดี ก็มีอยู่มาก หากจะปิดโอกาสท่านเหล่านั้นไม่ให้เป็นพระราชกณะผู้ใหญ่ก็ดูไม่ควร ดังนั้น จึงทรงเห็นว่าควรแบ่งตำแหน่งพระราชกณะผู้ใหญ่ กำหนดไว้เป็นทำเนียบสำหรับตั้งพระราชกณะยกไว้อีกสายหนึ่ง ดังนี้

๑. พระอุบาลีคุณูปมาจารย์
๒. พระโพธิวงศาจารย์ ยศเสมอชั้นธรรม
๓. พระมงคลเทพ ยศเสมอชั้นเทพ
๔. พระมงคลทิพ ยศเสมอชั้นเทพ
๕. พระรัชชมงคล ยศเสมอชั้นราช
๖. พระรัชชสิริ (หรือชื่อใดก็ตาม ยศเสมอชั้นราช)^๓

๓.๑.๒ การตั้งพระราชกณะเปรียญ

การเลือกพระเปรียญตั้งเป็นพระราชกณะนั้น แต่เดิมมีหลักเกณฑ์ ๓ อย่าง คือ (๑) จำนวนพระราชกณะ (๒) สถานะของวัด (๓) คุณธรรมของพระเปรียญ ซึ่งหลักเกณฑ์ทั้ง ๓ นี้ มีอธิบายดังนี้

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕๗

๑. จำนวนพระราชกณะ แต่ก่อนมีเกณฑ์กำหนดจำนวนพระราชกณะทุกชั้นไว้ ๘๐ รูป ทั้งนี้ก็เพื่อให้ตรงกับจำนวนของพระอัสติสาวก ในระยะแรก ๆ บางปีพระราชกณะมีจำนวนไม่พอกับจำนวนพาศิกที่เตรียมไว้ก็มี ต่อมาภายหลังจำนวนพระราชกณะมีมากขึ้น สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพจึงได้ทรงเสนอให้มีจำนวนพระราชกณะ จำนวน ๑๓๖ รูป เฉพาะพระราชกณะเปรียญ มีจำนวนอัตรา ๖๐ รูป

๒. สถานะของวัด ประเพณีที่ถือกันมาตั้งแต่สมัยโบราณ พระราชกณะต้องอยู่พระอารามหลวง แต่เนื่องจากว่าพระอารามหลวงนั้นใหญ่ก็มีเล็กก็มี จึงกำหนดหลักเกณฑ์ไว้ดังนี้

(๑) วัดที่สำคัญ ให้เป็นที่สถิตของพระราชกณะผู้ใหญ่ วัดพระอารามหลวงใหญ่

(๒) การพิจารณาจำนวนวัดกับจำนวนพระราชกณะนั้น ท่านถือเอาจำนวนของพระสงฆ์ในวัดเป็นเกณฑ์ เช่น วัดพระเชตุพนกับวัดมหาธาตุ มีอัตราพระราชกณะผู้ช่วย ๔ รูป วัดอรุณราชวราราม วัดสุทัศน์เทพวราราม และวัดสระเกษ มี ๒ รูป เป็นต้น

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงพิจารณาเห็นว่า การถือเอาวัดเป็นเกณฑ์สำหรับตั้งสมณศักดิ์ คือวัดใดเคยได้รับการแต่งตั้งก็องค์ ก็ได้รับการแต่งตั้งให้มีอัตราอย่างนั้นตลอดไป ไม่สมควร เพราะจำนวนของพระสงฆ์ในวัดนั้น ไม่แน่นอนเสมอไป วัดที่เคยมีพระสงฆ์มาก ต่อมาอาจมีจำนวนลดน้อยลงก็ได้ หรือวัดที่เคยมีจำนวนพระสงฆ์น้อย ต่อมาอาจมีจำนวนพระสงฆ์มากขึ้นก็ได้ ดังนั้น การพิจารณาวัดกับจำนวนของพระสงฆ์นี้ควรใช้หลักเกณฑ์ใหม่คือ ให้พิจารณาจำนวนพระสงฆ์ในวัดของปีนั้น ๆ สำหรับการเสนอตั้งสมณศักดิ์ เพราะหากทำได้แบบนี้ก็จะสามารถแก้ปัญหาการเสนอตั้งสมณศักดิ์แบบเลือกที่รัก ผักที่ซังได้ ทั้งไม่เสียการปกครองด้วย เกิดความยุติธรรมแก่ทุกฝ่าย

๒. คุณสมบัติของพระเปรียญ ในสมัยโบราณ กำหนดหลักเกณฑ์คุณสมบัติของผู้จะเป็นพระราชกณะไว้ ๒ อย่าง คือ (๑) มีพรรษา ๑๐ ขึ้นไป (๒) เป็นเปรียญ ๔ ประโยคขึ้นไป

(๑) มีพรรษา ๑๐ ขึ้นไป คุณสมบัติข้อนี้มีความชัดเจนอยู่ในตัว ซึ่งปัจจุบันก็ยังคงใช้เกณฑ์นี้อยู่ เพราะถือว่าเป็นภูมิแห่งเถระ ซึ่งในความเป็นจริงแล้ว สำหรับผู้ที่สอบเปรียญธรรมได้เมื่อมีอายุพรรษามากแล้ว การถือพรรษา ๑๐ เป็นเกณฑ์ก็ยังถือว่าเร็วไป ยกเว้นผู้ที่สอบเปรียญได้แต่ครั้งเป็นสามเณร หรือสอบได้เมื่อมีอายุพรรษายังไม่มาก ในอดีต มีแต่พระบรมวงศานุวงศ์เท่านั้นที่ทรงผนวชแล้วได้รับการตั้งสมณศักดิ์เป็นพระราชกณะเมื่อก่อนพรรษาครบ ๑๐ นอกจากนี้แล้วมีเป็นบางกรณี เช่น สมเด็จพระสังฆราช (สา) และพระศรีวิสุทธิวงศ์ (ปลด กิตติโสภโณ) ที่ได้เปรียญธรรม ๕ ประโยค ตั้งแต่เป็นสามเณร ท่านทั้งสองจึงได้รับการแต่งตั้งเป็นพระราชกณะเปรียญ

(๒) เป็นเปรียญ ๔ ประโยคขึ้นไป โดยปกติแล้ว เปรียญ ๓ ประโยค เป็นได้แต่เพียงพระครู แต่ก็มีกรณียกเว้นอยู่ คือหากผู้นั้นเป็นคนมีคุณธรรม ก็สามารถเสนอขอแต่งตั้งเป็นพระราชาคณะเปรียญได้ ในตอนหลัง สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ได้ทรงเสนอให้กำหนดเป็นเปรียญธรรม ๕ ประโยคขึ้นไปจึงจะสามารถขอเสนอแต่งตั้งเป็นราชาคณะได้

๓.๑.๓ การตั้งพระราชาคณะสมณะ

ในสมัยโบราณ พระสงฆ์ฝ่ายสมณะได้รับการยอมรับว่าทรงคุณวิเศษ ๒ อย่าง คือ (๑) ประพฤติวินัยเคร่งครัด (๒) มีชื่อเสียงด้านภavana ต่อมาภายหลังคุณวิเศษทั้งสองนั้นได้รับความนับถือลดน้อยลงโดยลำดับ ดังนั้น พระราชาคณะสมณะจึงลดน้อยลงโดยลำดับ มีอยู่เพียงบางวัดเท่านั้น เช่น วัดรัชฎาธิษฐาน วัดกาญจนสิงหาสน์ วัดราชสิทธิ เป็นต้น

วิธีแต่งตั้งพระราชาคณะฝ่ายสมณะแต่ก่อนนั้นมักเลือกฐานานุกรมหรือพระอาจารย์ฝ่ายวิปัสสนาธุระที่มีผู้นับถือมากตั้งเป็นพระครูเจ้าอาวาสหรือพระครูวิเศษฝ่ายวิปัสสนาธุระ (ถือพัดพุดตานพื้นขาว) ไว้ก่อน เมื่อตำแหน่งพระราชาคณะฝ่ายสมณะว่างลงจึงแต่งตั้งท่านเหล่านั้นเป็นพระราชาคณะ

๓.๑.๔ การตั้งพระราชาคณะยก

พระสงฆ์ผู้ที่จะได้รับการเสนอชื่อตั้งสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะยกนั้น โดยปกติแล้วจะต้องดำรงอยู่ในฐานะดังต่อไปนี้คือ

๑. พระครูเจ้าอาวาส
๒. พระครูปลัดสมเด็จพระราชาคณะ หรือพระครูปลัดพระราชาคณะเจ้าคณะรอง
๓. พระครูวิเศษ (มีชื่อเสียงด้านภavana)
๔. พระครูสังฆปาโมกข์

พระครูเจ้าอาวาสที่จะได้รับการแต่งตั้งเป็นพระราชาคณะยกนั้นจะต้องประกอบด้วยคุณสมบัติดังต่อไปนี้คือ (๑) ปกครองวัดเรียบร้อยดี (๒) ทำนุบำรุงอารามรุ่งเรือง (๓) ทรงคุณธรรมเป็นที่นับถือของคนทั้งหลาย

พระครูปลัดที่จะได้รับการแต่งตั้งเป็นพระราชาคณะนั้นมีหลักเกณฑ์อยู่ ๒ ประการ คือ (๑) พระราชาคณะของตนถึงมรณภาพ (๒) พระราชาคณะของตนเสนอแต่งตั้งโดยทูลให้พระเจ้าอยู่หัวทรงทราบก่อน (ถือปฏิบัติในสมัยรัชกาลที่ ๕) เพื่อที่พระองค์จะได้ทรงพิจารณาคุณสมบัตีก่อน เพราะมีปรากฏว่าพระครูปลัดบางองค์ก็ไม่มีคุณสมบัติที่จะเป็นพระราชาคณะ

ในอดีตพระครูเจ้าคณะหัวเมือง ซึ่งเทียบได้กับเจ้าคณะจังหวัดในปัจจุบันนี้ ไม่ค่อยปรากฏว่าได้รับการแต่งตั้งเป็นพระราชาคณะยก นอกจากจะได้เป็นเจ้าอาวาสวัดหลวงที่สำคัญ เช่น วัด

สุวรรณคาราม เป็นต้น ต่างจากปัจจุบันนี้ที่เจ้าคณะจังหวัดหรือรองเจ้าคณะจังหวัดมีทำเนียบพระราชอาคันเหมือนกับพระเปรียญหรือพระสังฆาธิการอื่น ๆ

๓.๑.๕ การตั้งพระราชอาคันสามัญญ

พระราชอาคันสามัญญมีตำแหน่งพระราชอาคันผู้ใหญ่ ๒ ตำแหน่ง คือ (๑) พระสุเมธจารย์ เสมอชั้นธรรม (๒) พระครูวงศาจารย์ เสมอชั้นเทพ ซึ่งทั้งสองตำแหน่งนี้ต้องเป็นพระราชอาคันเปรียญเท่านั้น รองลงมามีพระราชอาคันสามัญญไม่จำกัด

๓.๑.๖ วิธีเลือกพระราชอาคัน

วิธีเลือกพระราชอาคันในสมัยโบราณนั้นมีหลักเกณฑ์ และลำดับขั้นตอนการเลือก ดังนี้

๑. พระราชอาคันผู้ใหญ่ชั้นสุวรรณบัตรและหิรัญบัตร พระเจ้าแผ่นดินทรงเลือก โดยทรงปรึกษากับสมเด็จพระสังฆราชเจ้า (ในสมัยที่พระบรมวงศานุวงศ์ได้ผนวช แล้วทรงเจริญในสมณศักดิ์จนได้รับสถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราชเจ้า)

๒. พระราชอาคันผู้ใหญ่ตั้งแต่ชั้นธรรมลงมา สมเด็จพระสังฆราชเจ้าทรงเลือกโดยพระบรมราชานุมัติ

๓. พระราชอาคันสามัญญ สมเด็จพระสังฆราชเจ้าทรงเลือก หรือเจ้าคณะผู้ปกครอง คือ เจ้าคณะใหญ่ เจ้าคณะมณฑล เจ้าคณะแขวง เป็นผู้เลือกพระสงฆ์ผู้มีคุณสมบัติ ซึ่งอยู่ในพื้นที่ปกครองของตน แล้วทูลเสนอต่อสมเด็จพระสังฆราชเจ้าโปรดให้มีอนุกรรมการในมหาเถรสมาคมพิจารณาเลือกอีกครั้งหนึ่ง ประชานกรรมการมหาเถรสมาคมอนุมัติเฉพาะที่อนุกรรมการเห็นชอบเท่านั้น

หลักเกณฑ์คุณสมบัติในการพิจารณาแต่งตั้งพระราชอาคันโดยภาพรวมแล้วมี ๒ อย่าง คือ (๑) ด้านปริยัติ (๒) ด้านบริหาร (ยกเว้นพระราชอาคันสมณะ หรือเทียบได้กับพระราชอาคันยกฝ่ายวิปัสสนาในปัจจุบันนี้) แต่เดิมนั้น (ในสมัยรัชกาลที่ ๕ ถึงรัชกาลที่ ๖) ผู้ที่จะเป็นพระราชอาคันได้นั้นต้องเป็นผู้ทรงคุณธรรมทั้งฝ่ายปริยัติและฝ่ายบริหาร ขาดอย่างใดอย่างหนึ่งไม่ได้ ที่กำหนดเกณฑ์ไว้อย่างนี้ก็เพราะสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงต้องการให้มีจำนวนพระราชอาคันที่เหมาะสม ไม่มีมากจนเกินไป

๓.๑.๗ หลักเกณฑ์คุณสมบัติด้านปริยัติกับบริหาร

ในอดีต มีปรากฏว่าพระราชอาคันเปรียญไม่ค่อยมีความชำนาญในการปกครองเหมือนกับพระราชอาคันยก เพราะท่านเหล่านั้นเอาใจใส่แต่การศึกษาพระปริยัติธรรมเพียงอย่างเดียว การปกครองนั้นมอบธุระให้ฐานานุกรมทำแทน ด้วยเหตุนี้ พระครูฐานานุกรมเมื่อได้เป็น

พระราชกฤษฎีกา จึงมีความชำนาญในการปกครอง มาถึงในสมัยรัชกาลที่ ๓ จึงได้พยายามแก้ไขใหม่ โดยการตั้งพระเปรียญเป็นฐานานุกรม ซึ่งเรียกกันว่า “ฐานานุกรมทรงเครื่อง” แต่เมื่อมาถึงสมัยรัชกาลที่ ๕ พระเปรียญมีน้อย พระฐานานุกรมเปรียญก็มีลดน้อยลงด้วย ทั้งพระเปรียญก็นิยมที่จะเลือกถือพัดเปรียญมากกว่าพัดฐานานุกรม เมื่อพระเปรียญมีมากขึ้น พระเปรียญฐานานุกรมจึงมีมากขึ้นตามลำดับ

พระสงฆ์ผู้ที่จะมีคุณสมบัติทั้งสองอย่างนั้นหาได้ยาก แต่ก็มีหลักเกณฑ์คุณสมบัติผ่อนผันให้อยู่ นั่นก็คือพระเปรียญที่เป็นคณาจารย์ สามารถควบคุมสั่งสอนสาธุศิษย์ได้เรียบร้อยดี ก็ให้นับว่าเป็นผู้มีคุณสมบัติด้านบริหารด้วย หรือเจ้าอาวาสที่มีผลงานด้านบูรณปฏิสังขรณ์วัด (สาธารณูปการ เช่น จัดตั้งหรือปฏิสังขรณ์โรงเรียนพระปริยัติธรรม เป็นต้น) การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม การบำรุงการศึกษา (ศึกษาสงเคราะห์) ก็ให้นับว่าเป็นผู้มีคุณสมบัติด้านปริยัติด้วย

นอกจากนี้ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ยังทรงเสนอให้มีบัญชีสำรองพระราชกฤษฎีกา โดยให้เจ้าคณะพิจารณาเลือกพระสงฆ์ที่มีคุณสมบัติตามที่กล่าวมาแล้ว ทูลเสนอต่อสมเด็จพระสังฆราชเจ้าโปรดให้อนุกรรมการมหาเถรสมาคมตรวจพิจารณา ถ้าเห็นชอบแล้วก็ให้ลงชื่อไว้ในบัญชีสำรองพระราชกฤษฎีกา ซึ่งจะเป็นการสะดวกต่อการพิจารณาแต่งตั้ง และจะทำให้ได้พระราชกฤษฎีกาที่มีคุณสมบัติตามเกณฑ์ด้วย

๓.๑.๘ การตั้งพระครูเจ้าอาวาส

การเลือกพระครูเจ้าอาวาสนั้น พิจารณาเลือกจากพระสงฆ์สมณศักดิ์ที่ดำรงอยู่ในฐานะดังต่อไปนี้คือ

- (๑) ฐานานุกรม
- (๒) เปรียญ ๓ ประโยค
- (๓) พระครูพิเศษ

คุณสมบัติของฐานานุกรมและพระครูพิเศษนั้น พิจารณาด้านปฏิบัติและบริหาร เหมือนกับเกณฑ์คุณสมบัติของผู้ที่จะเป็นพระราชกฤษฎีกา เพียงแต่ไม่ต้องถึงขั้นเสมอกับผู้ที่จะเป็นพระราชกฤษฎีกาก็ได้ ส่วนคุณสมบัติด้านเปรียญนั้น ต่อมาสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเสนอให้กำหนดตั้งแต่เปรียญ ๔ ประโยคขึ้นไป ด้วยทรงปรารถนาเหตุพระเปรียญมีมากขึ้น^๔

การสถาปนา ตั้ง และเลื่อนสมณศักดิ์ตามที่กล่าวมานี้ จะเห็นว่ามิพัฒนาการมาโดยลำดับ ในโบราณ (นับแต่สมัยกรุงสุโขทัยจนถึงสมัยรัชกาลที่ ๔) พระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้สถาปนา ตั้ง และ

^๔ ดูรายละเอียดใน กรมการศาสนา, ประวัติพระพุทธรูปศาสนาแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี ภาค ๑, หน้า ๑๕๖ – ๒๐๖.

เลื่อนสมณศักดิ์ด้วยพระองค์เอง โดยทรงพิจารณาคุณสมบัตินี้ทั้งด้านปริยัติ การบริหาร และปฏิบัติ ของพระสงฆ์ผู้ที่สมควรได้รับการยกย่องเกียรติคุณให้ปรากฏ และเพื่อมีกำลังใจในการบริหาร กิจการคณะสงฆ์ ทั้งเป็นการเพิ่มกำลังความสามารถในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ให้ยิ่งขึ้นไป แต่ พอมาถึงสมัยรัชกาลที่ ๕ ก่อนที่จะทรงสถาปนา แต่งตั้ง หรือเลื่อนสมณศักดิ์ พระบาทสมเด็จพระ จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจะทรงปรึกษากับสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรสก่อน นับแต่นั้นเป็นต้นมาฝ่ายพุทธจักรจึงมีบทบาทคือเป็นส่วนหนึ่งในการพิจารณาแต่งตั้ง และเลื่อน สมณศักดิ์

๓.๒ การพิจารณาตั้งและเลื่อนสมณศักดิ์ในปัจจุบัน

เมื่อมีการบริหารแบบกระจายอำนาจ และเกิดมีมหาเถรสมาคมขึ้น หลักเกณฑ์คุณสมบัตินี้ วิธีการแต่งตั้งและเลื่อนสมณศักดิ์จึงเป็นระบบมากขึ้นกว่าเดิม ในปัจจุบัน การเสนอเพื่อขอ พระราชทานสมณศักดิ์เป็นหน้าที่ของเจ้าคณะผู้ปกครองตามลำดับ ร่วมกับสำนักงาน พระพุทธศาสนาแห่งชาติ และมหาเถรสมาคม อีกทั้งหลักเกณฑ์คุณสมบัตินี้ในการเสนอเพื่อพิจารณา แต่งตั้งและเลื่อนสมณศักดิ์ในปัจจุบันก็มีความละเอียดรัดกุมมากขึ้นกว่าเดิม ซึ่งหลักเกณฑ์ในแต่ละ ด้านนั้น ดังนี้

๓.๑ คุณสมบัตส่วนตัวและส่วนวัดของผู้ขอพระราชทานตั้งสมณศักดิ์

(๑) ต้องเป็นพระสังฆาธิการตั้งแต่ระดับผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดราษฎร์ (ผจร.) ขึ้นไป และมี พรรษาพื้น ๑๐ เว้นแต่มีกรณีพิเศษ

(๒) ถ้าเป็นเจ้าอาวาสวัดราษฎร์ ต้องดำรงตำแหน่งมาแล้วไม่ต่ำกว่า ๕ ปีบริบูรณ์ โดยให้ นับตั้งแต่วันเป็นผู้รักษาการเจ้าอาวาสวัดราษฎร์ (จร.) หรือเป็นรองเจ้าอาวาสวัดราษฎร์ (จรจ.) หรือ เป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดราษฎร์ (ผจร.) มารวมด้วย หรือถ้าเป็นพระครูประทวนสมณศักดิ์ ต้องเป็นมา เกิน ๓ ปีแล้ว

(๓) ถ้าเป็นเจ้าคณะตำบล ต้องดำรงตำแหน่งมาแล้วไม่ต่ำกว่า ๕ ปีบริบูรณ์ โดย นับตั้งแต่เป็นเจ้าอาวาสพระอารามหลวง (จล.), รองเจ้าอาวาสพระอารามหลวง (จรล.), ผู้ช่วยเจ้า อาวาสพระอารามหลวง (ผจล.), เจ้าอาวาสวัดราษฎร์ (จร.), รองเจ้าอาวาสวัดราษฎร์ (จรจ.), หรือ เป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดราษฎร์ (ผจร.) มารวมด้วย แต่อย่างมากต้องไม่เกิน ๔ ปี ถ้ามิได้เป็น จร. ให้ แจ้งด้วยว่า จร. เป็นสัญญาบัตรแล้วหรือยัง

(๔) ถ้าเป็น รองเจ้าอาวาสวัดราษฎร์ (จร.) หรือเป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดราษฎร์ (จร.) ให้นำความในข้อ ๒ และข้อ ๓ มาใช้อนุโลมตามควรแก่กรณี แต่ต้องได้รับการแต่งตั้งในตำแหน่งนั้น ๆ ถูกต้องแล้ว และต้องมีพระภิกษุสามเณร (เฉพาะในวัดของตน) อยู่จำพรรษามากพอสมควร หรือปฏิบัติหน้าที่แทนเจ้าอาวาสผู้ทุพพลภาพหรือชราภาพ

(๕) ถ้าเป็นเจ้าคณะอำเภอ หรือเป็นเจ้าคณะจังหวัด หรือเป็นที่ปรึกษา ให้พิจารณาตามความเหมาะสมในการปกครอง แต่ต้องดำรงตำแหน่งมาเกิน ๑ ปีแล้ว และมีผลงานในหน้าที่ดีพอสมควร

(๖) ถ้าเป็นรองเจ้าอาวาสพระอารามหลวง (จรล.) หรือเป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาสพระอารามหลวง (จรล.) ต้องดำรงตำแหน่งมาเกิน ๑ ปีแล้ว และมีผลงานช่วย จล. ตามที่ระบุไว้ในการเสนอขอแต่งตั้ง หรือตามที่ จล. มอบหมาย และในวัดนั้นมีสัตตยานุวัตรที่รูป มีราชทินนามอะไรบ้าง

(๗) ถ้าเป็นรองเจ้าคณะอำเภอ (รจอ.) หรือเป็นรองเจ้าคณะจังหวัด (รจจ.) ให้พิจารณาตามความเหมาะสมในการปกครอง

(๘) ในเขตอำเภอหนึ่ง ให้พิจารณาตั้งสมณศักดิ์พระครูสัญญาบัตรได้ ๑ รูป เว้นแต่มีกรณีพิเศษ (คือมีพระสังฆาธิการตำแหน่งเจ้าอาวาสพระอารามหลวง, รองเจ้าอาวาสพระอารามหลวง, หรือผู้ช่วยเจ้าอาวาสพระอารามหลวง) หรือในเขตอำเภอมีวัดเกินกว่า ๕๐ วัดขึ้นไป ให้พิจารณาตั้งได้ ๒ รูป หรือในเขตอำเภอที่มีวัดเกินกว่า ๑๐๐ วัดขึ้นไป ให้พิจารณาแต่งตั้งได้ ๓ รูป เป็นกรณีพิเศษ

(๙) มีพระภิกษุ (เฉพาะในวัดของตน) อยู่จำพรรษาครบคณะสงฆ์ขึ้นไป หรือมีพระภิกษุอยู่จำพรรษาไม่ครบคณะสงฆ์ แต่มีสามเณรอยู่จำพรรษาพอสมควร โดยให้นับจากปีปัจจุบันย้อนหลังไป ๓ พ.ศ.

(๑๐) มีพระภิกษุสามเณร (เฉพาะในวัดของตน) ศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมและสมัครสอบในสนามหลวงจำนวนมากพอสมควร โดยให้นับจากปีปัจจุบันย้อนหลังไป ๓ พ.ศ.^๕

คำว่า “คุณสมบัติส่วนตัว” ในที่นี้ ไม่ได้หมายความว่าตำแหน่งทางการปกครองในวัดนั้น ๆ เป็นเกณฑ์ แต่หมายถึงระยะเวลาของการดำรงตำแหน่งการปกครอง ซึ่งโดยสรุปแล้ว จะต้องเป็นพระสังฆาธิการระดับผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดราษฎร์ (จร.) ขึ้นไป และดำรงตำแหน่งมาแล้วไม่ต่ำกว่า ๕ ปี โดยให้นับตั้งแต่วันรักษาการตำแหน่งผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดราษฎร์ (จร.) เป็นต้น มารวมด้วยยกเว้นตำแหน่งพระครูประทวนสมณศักดิ์ (พระครูที่ไม่มีราชทินนาม)

^๕ พระมหานิรุตต์ ฐิตสัวโร, คู่มือสมณศักดิ์ พัตยศ ฉบับสมบูรณ์, หน้า ๒๒ – ๒๓.

ถ้าเป็นพระสังฆาธิการในระดับสูง คือ รองเจ้าคณะอำเภอ (รอ.), รองเจ้าคณะจังหวัด (รจจ.), เจ้าคณะอำเภอ (จอ.), เจ้าคณะจังหวัด (จจ.) หรือที่ปรึกษาเจ้าคณะผู้ปกครอง หลักเกณฑ์ในการพิจารณาแต่งตั้งสมณศักดิ์จะมีความยืดหยุ่นมากกว่าพระสังฆาธิการในระดับต่ำลงมา คือ ให้พิจารณาตามความเหมาะสมในการปกครอง และมีผลงานในหน้าที่ดีพอสมควร โดยเฉพาะเจ้าคณะอำเภอ (จอ.) และ เจ้าคณะจังหวัด (จจ.) นั้น ระยะเวลาในการดำรงตำแหน่ง ได้แก่ ๑ ปีขึ้นไป ทั้งนี้คงพิจารณาเห็นว่าเป็นเจ้าคณะผู้ปกครองที่มีประสบการณ์ในการทำงานมานานพอสมควรแล้ว

หลักเกณฑ์การพิจารณาจำนวนวัดและจำนวนพระภิกษุสามเณรที่สมควรสอบในสนามหลวงนั้น แม้จะกำหนดไว้เหมาะสมดีแล้ว แต่ในทางปฏิบัติจริงกลับเป็นไปในลักษณะที่ตรงกันข้ามก็มี เช่น แม้พื้นที่ของอำเภอจะไม่ใหญ่โตมาก แต่ทางคณะผู้ปกครองก็อาจขอสร้างวัดในจำนวนที่มากได้เหมือนกัน โดยการให้ข้อมูลที่ไม่ตรงกับความเป็นจริง ผลที่ตามมาก็คือทำให้มีจำนวนวัดมาก แต่จำนวนพระภิกษุสามเณรมีน้อย ทำให้มีวัดร้างจำนวนมาก หรือวัดที่มีพระภิกษุสามเณรจำนวนไม่มาก พระสังฆาธิการในวัดนั้นต้องการขอพระราชทานสมณศักดิ์ จึงให้พระภิกษุสามเณรในวัดอื่น ซึ่งอยู่ในเขตปกครองมาลงชื่อสมัครสอบสนามหลวงในวัดตน แล้วก็เสนอขอพระราชทานสมณศักดิ์ มีปรากฏอย่างนี้ในระบบการปกครองคณะสงฆ์ไทยปัจจุบัน

๓.๔ คุณสมบัติด้านสาธารณูปการของผู้ขอพระราชทานตั้งสมณศักดิ์

สำหรับการพิจารณาตั้งสมณศักดิ์ ต้องมีผลงานด้านสาธารณูปการ ได้แก่ การก่อสร้างและบูรณะปฏิสังขรณ์ศาสนสถาน หรือถาวรวัตถุมาประกอบการพิจารณาด้วย ถือว่าเป็นสิ่งหนึ่งที่ยังบ่งบอกถึงแรงศรัทธาปสาทะของประชาชนที่มีต่อพระสงฆ์รูปนั้น ๆ แต่การรายงานให้บอกจำนวนเงินค่าก่อสร้าง ค่าบูรณปฏิสังขรณ์ ตลอดจนรายละเอียดของสิ่งก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ถาวรวัตถุ โดยให้เริ่มนับตั้งแต่เป็นผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาส หรือถ้าเป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาส หรือถ้าเป็นรองเจ้าอาวาส ที่ได้รับมอบหมายจากเจ้าอาวาสเป็นต้นไปจนถึงปัจจุบันว่ามีจำนวนมากพอสมควร ดังต่อไปนี้

(๑) ในเขตปกครองหนกลาง ต้องมีจำนวนเงินที่ได้ใช้จ่ายในการก่อสร้างและปฏิสังขรณ์แล้ว จำนวนตั้งแต่ ๑,๐๐๐,๐๐๐ บาท (หนึ่งล้านบาท) ขึ้นไป

(๒) ในเขตการปกครองหนเหนือ หนตะวันออก และหนใต้ ต้องมีจำนวนเงินที่ได้ใช้จ่ายในการก่อสร้างและปฏิสังขรณ์แล้ว จำนวนตั้งแต่ ๑๕๐,๐๐๐ บาท (หนึ่งแสนห้าหมื่นบาท) ขึ้นไป

(๓) เฉพาะในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๔ และภาค ๕ ต้องมีจำนวนเงินที่ได้ใช้จ่ายในการก่อสร้างและปฏิสังขรณ์แล้ว จำนวนตั้งแต่ ๕๐๐,๐๐๐ บาท (ห้าแสนบาท) ขึ้นไป

(๔) สำหรับผลงานสาธารณูปการตามข้อ ๑ ข้อ ๒ หรือข้อ ๓ ข้างต้นนั้น ไม่นับผลงานที่เป็นประธานในการก่อสร้างโรงเรียนของรัฐบาล ที่ซึ่งงบประมาณแผ่นดิน หรือการก่อสร้างในวัดอื่น

(๕) แม้จำนวนเงินจะครบตามหลักเกณฑ์ในข้อ ๑ ข้อ ๒ หรือข้อ ๓ แล้วก็ตาม แต่ถ้การก่อสร้างโรงอุโบสถ หรือศาลาการเปรียญ อย่างใดอย่างหนึ่ง หรือทั้งสองอย่างยังไม่แล้วเสร็จให้รอไว้ก่อน

(๖) การรายงานผลงานสาธารณูปการนั้น ต้องแยกเป็น ๒ ส่วน คือ

๑) ผลงานการก่อสร้างถาวรวัตถุต่าง ๆ (เฉพาะภายในวัด)

๒) ผลงานการบูรณปฏิสังขรณ์ถาวรวัตถุต่าง ๆ (เฉพาะภายในวัด)

(๗) การรายงานผลงานการก่อสร้างถาวรวัตถุต่าง ๆ ตามข้อ ๖ ๑) จะต้องแจ้งรายละเอียดที่ทำการก่อสร้างทุกรายการ ดังต่อไปนี้

๑) แจ้งวัน เดือน ปี ไปตามลำดับแต่ละ พ.ศ. ที่ได้ทำการก่อสร้างเสร็จแล้ว จนถึง พ.ศ. ปัจจุบัน

๒) แจ้งลักษณะอาคารกว้าง – ยาว – สูง เท่าไร บอกรหัสที่ใช้ในการก่อสร้าง และสร้างเสร็จแล้วหรือยัง

๓) แจ้งค่าใช้จ่ายในการก่อสร้างไปว่าเป็นจำนวนเงินเท่าไร เป็นตัวเลขพร้อมทั้งวงเล็บตัวหนังสือกำกับไว้ด้วยทุกรายการ

๔) เมื่อรายงานผลงานสาธารณูปการก่อสร้างครบทุกรายการ ทุก พ.ศ. แล้ว ต้องรวมเงินที่ได้ใช้จ่ายไปในการก่อสร้างทั้งสิ้น เป็นจำนวนเงินเท่าไร เป็นตัวเลข พร้อมทั้งวงเล็บตัวหนังสือกำกับไว้ด้วย

(๘) การรายงานผลงานบูรณปฏิสังขรณ์ถาวรวัตถุต่าง ๆ ตามข้อ ๖ ๒) จะต้องแจ้งรายละเอียดที่ทำการบูรณปฏิสังขรณ์ทุกรายการดังต่อไปนี้

๑) แจ้งวัน เดือน ปี ไปตามลำดับแต่ละ พ.ศ. ที่ได้ทำการบูรณะและปฏิสังขรณ์แล้วเสร็จ จนถึง พ.ศ. ปัจจุบัน

๒) แจ้งลักษณะอาคารกว้าง – ยาว – สูง เท่าไร บอกรหัสที่ใช้ในการก่อสร้าง และสร้างเสร็จแล้วหรือยัง

๓) แจ้งค่าใช้จ่ายในการก่อสร้างไปว่าเป็นจำนวนเงินเท่าไร เป็นตัวเลขพร้อมทั้งวงเล็บตัวหนังสือกำกับไว้ด้วยทุกรายการ

๔) เมื่อรายงานผลงานสาธารณูปการก่อสร้างครบทุกรายการ ทุก พ.ศ. แล้ว ต้องรวมเงินที่ได้ใช้จ่ายไปในการก่อสร้างทั้งสิ้น เป็นจำนวนเงินเท่าไร เป็นตัวเลข พร้อมทั้งวงเล็บตัวหนังสือกำกับไว้ด้วย

(๕) เมื่อรายงานผลงานสาธารณูปการตามข้อ ๓ และข้อ ๔ ครบทุกรายการแล้ว จะต้องนำยอดเงินที่ได้ใช้จ่ายไปในการก่อสร้าง และในการบูรณปฏิสังขรณ์ทั้งสิ้น ตามข้อ ๓ ๔) และข้อ ๔ ๔) มารวมกันอีกครั้งว่าเป็นจำนวนเงินทั้งสิ้นเท่าไร เป็นตัวเลข พร้อมทั้งวงเล็บเป็นตัวหนังสือกำกับไว้ด้วย^๖

ในสมัยโบราณ ยังไม่มีการกำหนดหลักเกณฑ์คุณสมบัติด้านสาธารณูปการเหมือนดังเช่นปัจจุบัน การก่อสร้างหรือปฏิสังขรณ์ถาวรวัตถุเป็นไปตามกำลังความสามารถของเจ้าอาวาสวัดที่สามารถก่อสร้างและปฏิสังขรณ์ถาวรวัตถุได้ยิ่งใหญ่ก็เพราะเจ้าอาวาสมีบารมีธรรมมาก คือเป็นผู้ประพฤติดีประพฤติชอบ หรือมีความสามารถในการบริหารงานคณะสงฆ์จนเป็นที่ยอมรับเคารพศรัทธาของชาวบ้าน การเรียกริมน้อย โดยมากชาวบ้านสร้างถวายด้วยความศรัทธา แต่ในปัจจุบัน มีพระสงฆ์จำนวนไม่น้อยที่เรียกริมาชาวบ้าน หาปัจจัยมาก่อสร้างและปฏิสังขรณ์ถาวรวัตถุเพื่อให้มีผลงานขอพระราชทานสมณศักดิ์ ก่อให้เกิดผลด้านลบของระบบสมณศักดิ์พระสงฆ์ไทย

๓.๕ ตำแหน่งทางการปกครองคณะสงฆ์กับเกณฑ์ในการขอพระราชทานตั้งสมณศักดิ์

หลักเกณฑ์ในการพิจารณาให้ชั้นสมณศักดิ์พระราชาคณะนั้น ดังนี้

(๑) พระสังฆาธิการผู้ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัด (จจ.) และรองเจ้าคณะจังหวัด (รองจ.) ให้เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญเปรียญ (สป.) หรือพระราชาคณะชั้นสามัญยก (สย.) ตามควรแก่กรณี

(๒) พระสังฆาธิการ ตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอ (จอ.), รองเจ้าอาวาสพระอารามหลวง (รองล.), หรือผู้ช่วยเจ้าอาวาสพระอารามหลวง (ผจล.) ผู้เป็นฐานานุกรมตำแหน่งพระครูปลัดของสมเด็จพระราชาคณะ ชั้นสุพรรณบัฏ และพระครูปลัดของพระราชาคณะเจ้าคณะรอง ชั้นหิรัณบัฏ ทุกตำแหน่ง ให้เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญเปรียญ (สป.) หรือพระราชาคณะชั้นสามัญยก (สย.) ตามควรแก่กรณี

(๓) พระสังฆาธิการตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอ (จอ.), รองเจ้าอาวาสพระอารามหลวง (รองล.), หรือผู้ช่วยเจ้าอาวาสพระอารามหลวง (ผจล.) ผู้เป็นพระครูฐานานุกรมชั้นเอกในสมเด็จพระสังฆราช ตำแหน่งพระครูธรรมกถาสุนทร พระครูวินัยกรรม โสภณ พระครูวินยาภิวัตน์ พระครู

^๖ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๓ – ๒๕.

สุดตาทิรม พระครูวิสุทธีธรรมภาณ และพระครูพิศาลวินัยวาท ให้เป็นพระราชคณะชั้นสามัญ
เปรียญ (สป.) หรือพระราชคณะชั้นสามัญยก (สย.)

ส่วนหลักเกณฑ์ในการพิจารณาให้ชั้นสมณศักดิ์ตามตำแหน่งฐานานุกรมนั้น ดังนี้

(๑) พระครูปลัด ฐานานุกรมของพระราชคณะชั้นเทพ และชั้นราช หรือ

(๒) พระครูวินัยธร พระครูธรรมธร และพระครูคู่สวด

ให้เป็นพระครูสัญญาบัตร ชั้นโท (ชท.) ทุกตำแหน่ง

๓.๖ วุฒิการศึกษากับเกณฑ์การขอพระราชทานตั้งสมณศักดิ์

หลักเกณฑ์คุณสมบัติด้านวุฒิการศึกษาในการพิจารณาขอตั้งสมณศักดิ์นั้น ดังนี้

(๑) พระสังฆาธิการตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอ (จอ.), เจ้าอาวาสพระอารามหลวง (จล.),
รองเจ้าอาวาสพระอารามหลวง (รจล.), หรือผู้ช่วยเจ้าอาวาสพระอารามหลวง (ผจล.)

๑) ผู้มีวิทยฐานะเป็นเปรียญเอก (ป.ธ. ๓ – ๘ – ๙) ให้เป็นพระราชคณะชั้นสามัญ

๒) พระครูสัญญาบัตรตามตำแหน่งดังกล่าวข้างต้น ผู้สอบได้เป็นเปรียญเอกใน
ภายหลังมีสิทธิเสนอขอปรับวุฒิเปรียญธรรมได้ แม้เวลาที่ได้รับสมณศักดิ์นั้นแล้ว ยังไม่ครบเวลา ๕
ปีก็ตาม และให้รับเป็นพระราชคณะชั้นสามัญเปรียญ (สป.) ทุกตำแหน่ง

(๒) พระสังฆาธิการผู้มีวิทยฐานะเป็นเปรียญธรรม ป.ธ. ๕ – ๖

๑) ให้เป็นพระครูสัญญาบัตร ชั้นเอก (ขอ.) ทุกตำแหน่ง และ

๒) ถ้าสำเร็จปริญญาตรีพุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ.), ศาสนศาสตรบัณฑิต (ศน.บ.),
ศึกษาศาสตรบัณฑิต (ศษ.บ.) หรือ ปริญญาโท (M.A.) ให้เป็นพระครูสัญญาบัตร ชั้นพิเศษ (ชพ.)
เฉพาะตำแหน่งที่มีชั้นพิเศษ (ชพ.) และ

๓) เฉพาะพระสังฆาธิการผู้ดำรงตำแหน่ง จร. ผู้มีวุฒิตาม ๒) ให้เป็นพระครูสัญญา
บัตรเทียบผู้ช่วยเจ้าอาวาสพระอารามหลวง ชั้นเอก (ทผจล.ขอ.) เป็นกรณีพิเศษ

(๓) พระสังฆาธิการผู้มีวิทยฐานะเป็นเปรียญธรรม ป.ธ. ๓ – ๔

๑) ให้เป็นพระครูสัญญาบัตร ชั้นโท (ชท.) ทุกตำแหน่ง และ

๒) ถ้าสำเร็จปริญญาตรีพุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ.), ศาสนศาสตรบัณฑิต (ศน.บ.),
ศึกษาศาสตรบัณฑิต (ศษ.บ.) หรือ ปริญญาโท (M.A.) ให้เป็นพระครูสัญญาบัตร ชั้นเอก (ขอ.) ทุก
ตำแหน่ง และหรือ

๓) ถ้าสำเร็จปริญญาเอก (Ph.D.) ให้เป็นพระครูสัญญาบัตร ชั้นพิเศษ (ชพ.) เฉพาะ
ตำแหน่งที่มีชั้นพิเศษ (ชพ.)

(๔) พระสังฆาธิการผู้มีวิทย์ฐานะเป็นเปรียญธรรมตามข้อ (๒) และข้อ (๓) แต่ได้รับสมณศักดิ์ต่ำกว่าหลักเกณฑ์นี้ แม้เวลาที่ได้รับสมณศักดิ์แล้วนั้นยังไม่ครบเวลา ๕ ปี ตามที่กำหนดไว้ก็ตาม มีสิทธิเสนอขอปรับชั้นตามวุฒิเปรียญธรรมนี้ได้

(๕) พระสังฆาธิการผู้เป็นพระครูปลัด ฐานานุกรมของพระราชาคณะชั้นธรรม

๑) ถ้าดำรงตำแหน่งรองเจ้าอาวาสพระอารามหลวง (รจล.) หรือผู้ช่วยเจ้าอาวาสพระอารามหลวง (ผจล.) ให้เป็นพระครูสัญญาบัตร รองเจ้าอาวาสพระอารามหลวง ชั้นเอก (รจล.ชอ.) หรือผู้ช่วยเจ้าอาวาสพระอารามหลวง ชั้นเอก (ผจล.ชอ.) ถ้ามี พุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ.), ศาสนศาสตรบัณฑิต (ศน.บ.), ศึกษาศาสตรบัณฑิต (ศษ.บ.) หรือ ปริญญาโท (M.A) หรือ ป.ธ. ๓ - ๔ ให้เป็นชั้นพิเศษตามควรแก่กรณี

๒) ถ้าดำรงตำแหน่งเจ้าคณะตำบล (จต.), รองเจ้าคณะอำเภอ (รจอ.), หรือเจ้าคณะอำเภอ (จอ.) ให้เป็นพระครูสัญญาบัตร ชั้นเอก (ชอ.) ทุกตำแหน่ง ถ้ามี พธ.บ., ศน.บ., ศษ.บ., ปริญญาโท (M.A.) หรือ ป.ธ. ๓ - ๔ ให้เป็นชั้นพิเศษตามควรแก่กรณี

๓) ถ้าดำรงตำแหน่ง จร. ให้เป็นพระครูสัญญาบัตร ทพจล., ชอ. ถ้ามี พธ.บ., ศน.บ., ศษ.บ., ปริญญาโท (M.A.) หรือ ป.ธ. ๓ - ๔ ให้เป็นชั้นพิเศษตามควรแก่กรณี

๓.๓ คุณสมบัติพิเศษกับการขอพระราชทานตั้งสมณศักดิ์ในกรณีพิเศษ

(๑) พระสังฆาธิการตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอ ชั้นพิเศษ (จอ.ชพ.) ผู้มีผลงานดีเด่นทางคันถธุระ หรือวิปัสสนาธุระ สมควรได้รับการพิจารณาขอยกเป็นกรณีพิเศษ ดังต่อไปนี้

๑) เป็นผู้เอาใจใส่และเป็นกำลังสำคัญในฝ่ายคันถธุระ จัดตั้งศาสนศึกษาแผนกบาลี มีนักเรียนศึกษาเล่าเรียน และสอบได้ในสนามหลวงจำนวนมาก สมควรพิจารณาขอยกเป็นกรณีพิเศษให้เป็นที่พระราชทานชั้นสามัญเปรียญ (สป.) หรือพระราชทานชั้นสามัญยก (สย.) ตามควรแก่กรณี หรือ

๒) เป็นผู้เอาใจใส่และเป็นกำลังสำคัญในฝ่ายวิปัสสนาธุระ จัดตั้งสำนักปฏิบัติภาวนาสมถกรรมฐานหรือวิปัสสนากรรมฐาน และเป็นอาจารย์สอนด้วยตนเอง มีพุทธบริษัทศรัทธาเลื่อมใสเข้ารับการศึกษอบรมปฏิบัติเป็นจำนวนมาก สมควรพิจารณาขอยกเป็นกรณีพิเศษให้เป็นที่พระราชทานชั้นสามัญเปรียญ ฝ่ายวิปัสสนาธุระ (สป.วิ.) หรือพระราชทานชั้นสามัญยก ฝ่ายวิปัสสนาธุระ (สย.วิ.) ตามควรแก่กรณี

(๒) พระสังฆาธิการผู้ดำรงตำแหน่งตั้งแต่ตำแหน่ง จร. ขึ้นไป ผู้มีผลงานดีเด่นในประเภทต่าง ๆ สมควรได้รับการขอยกเป็นกรณีพิเศษ ดังต่อไปนี้

๑) เป็นผู้เอาใจใส่และเป็นกำลังสำคัญในฝ่ายคณฤชระ จัดตั้งศาสนศึกษาแผนกบาลี มีนักเรียนศึกษาเล่าเรียน และสอบได้ในสนามหลวงจำนวนมาก หรือ

๒) เป็นผู้เอาใจใส่และเป็นกำลังสำคัญในฝ่ายวิปัสสนาธุระ จัดตั้งสำนักปฏิบัติ ภาวนาสมถกรรมฐานหรือวิปัสสนากรรมฐาน และเป็นอาจารย์สอนด้วยตนเอง มีพุทธบริษัทศรัทธา เลื่อมใสเข้ารับการศึกษอบรมปฏิบัติเป็นจำนวนมาก หรือ

๓) เป็นผู้เอาใจใส่และเป็นกำลังสำคัญในฝ่ายศึกษาสงเคราะห์ ได้ดำเนินการ ก่อสร้างศาสนศึกษาเล่าเรียนสำหรับเยาวชนของชาติ โดยไม่ต้องใช้งบประมาณจากราชการ แต่อาศัยการบริจาคของประชาชนผู้เลื่อมใส และได้เสียสละสงเคราะห์ อนุเคราะห์ ช่วยทุกวิถีทาง จนสถานศึกษาเล่าเรียนเจริญรุ่งเรือง อำนวยประโยชน์แก่เยาวชนจำนวนมากจนเป็นที่ยอมรับนับถือ ยกย่องของประชาชนในวงการคณะสงฆ์เป็นอย่างดี

๔) เป็นผู้เอาใจใส่และเป็นกำลังสำคัญในฝ่ายสาธารณูปการ และสาธารณ สงเคราะห์ โดยเป็นช่างออกแบบการก่อสร้าง และได้ทำการก่อสร้างหรือปฏิสังขรณ์ถาวรวัตถุทาง พระพุทธศาสนา มีผลงานปรากฏดีเด่นเป็นที่ยอมรับยกย่องในวงการคณะสงฆ์เป็นอย่างดี

พระสังฆาธิการผู้มีผลงานดีเด่น ๔ ประเภทนี้ ใดๆอย่างหนึ่ง หรือหลายอย่าง สมควร พิจารณายกย่องเป็นกรณีพิเศษให้เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญเปรียญ (สป.) หรือพระราชาคณะชั้น สามัญยก (สย.) ตามควรแก่กรณี

(๓) พระสังฆาธิการเฉพาะผู้ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดราษฎร์ (จร.) และเจ้าคณะตำบล (จต.) ที่มีผลงานสาธารณูปการจำนวนมากเป็นพิเศษ ตามจำนวนดังนี้

๑) ในเขตปกครองหนกลาง มีจำนวนเงินตั้งแต่ ๒,๐๐๐,๐๐๐ บาท (สองล้านบาท) ขึ้นไป

๒) ในเขตปกครองหนเหนือ หนตะวันออก และหนใต้ มีจำนวนเงินตั้งแต่ ๑,๐๐๐,๐๐๐ บาท (หนึ่งล้านบาท) ขึ้นไป

พิจารณาความดีความชอบเป็น ๒ ชั้น ให้เป็นพระครูสัญญาบัตร ชั้นโท (ชท.) เจ้า อาวาสวัดราษฎร์ ชั้นโท, เจ้าคณะตำบล ชั้นโท (จร.ชท., จต.ชท.)

พระอารามหลวงแต่ละวัดในเขตกรุงเทพมหานคร ให้พิจารณาแต่งตั้งหรือเลื่อนสมณ สักดิ์พระราชาคณะได้วัดละ ๑ รูป ในส่วนภูมิภาค ให้พิจารณาตั้งหรือเลื่อนสมณศักดิ์พระราชาคณะ ได้จังหวัดละ ๑ รูป เว้นแต่มีกรณีพิเศษ

พระสังฆาธิการผู้ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นกรณีพิเศษ ทุกชั้น ทุกรูป ไม่นับเข้า ในหลักเกณฑ์การแบ่งจำนวนสมณศักดิ์พระราชาคณะทุกชั้น ตามมติมหาเถรสมาคม (มส.) ที่ได้

กำหนดไว้ ยกเว้นผู้ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์ในพระราชพิธีกาญจนาภิเษก จัดอยู่ในหลักเกณฑ์การแบ่งจำนวนของมหาเถรสมาคม^๑

เมื่อพิจารณาตามหลักเกณฑ์ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ จะเห็นว่า มีการกำหนดคุณสมบัติด้านตำแหน่งพระสังฆาธิการ วุฒิกการศึกษา และฐานะของวัดตามลำดับ พระสงฆ์ที่มีตำแหน่งพระสังฆาธิการในระดับต่ำ วุฒิกการศึกษาไม่สูง และวัดมีฐานะเป็นวัดราษฎร์ ก็จะได้รับพิจารณาขอพระราชทานสมณศักดิ์ในระดับต้น พระสงฆ์ที่มีตำแหน่งพระสังฆาธิการในระดับสูง วุฒิกการศึกษาสูง และวัดมีฐานะเป็นพระอารามหลวง ก็จะได้รับพิจารณาขอพระราชทานสมณศักดิ์ในระดับสูง ส่วนพระสงฆ์ผู้มีคุณสมบัติด้านใดด้านหนึ่งในบรรดาคุณสมบัติ ๓ ด้านในระดับที่แตกต่างกัน ก็จะได้รับพิจารณาคุณสมบัติด้านอื่นในบรรดาคุณสมบัติทั้ง ๓ ด้านนั้นเป็นส่วนประกอบ เพื่อจัดอันดับสมณศักดิ์ เช่น พระสงฆ์ผู้ไม่ได้เปรียญธรรม แต่เป็นพระสังฆาธิการตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอ (จอ.), รองเจ้าอาวาสพระอารามหลวง (รจล.), หรือผู้ช่วยเจ้าอาวาสพระอารามหลวง (ผจล.), เป็นฐานานุกรมตำแหน่งพระครูปลัดของสมเด็จพระราชาคณะ ชั้นสุพรรณบัฏ และพระครูปลัดของพระราชาคณะเจ้าคณะรอง ชั้นหิรัญบัฏ ทุกตำแหน่ง ให้เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญเปรียญ (สป.) หรือพระราชาคณะชั้นสามัญยก (สย.) ตามควรแก่กรณี ซึ่งมีลำดับสมณศักดิ์ในระดับเดียวกันกับพระสงฆ์ผู้มีวิทยฐานะเป็นเปรียญเอก และเป็นพระสังฆาธิการในตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอ (จอ.), เจ้าอาวาสพระอารามหลวง (จล.), รองเจ้าอาวาสพระอารามหลวง (รจล.) และผู้ช่วยเจ้าอาวาสพระอารามหลวง (ผจล.)

สำหรับคุณสมบัติด้านวุฒิกศึกษานั้น ผู้ที่มีวุฒิกศึกษาหรือวิทยฐานะทางเปรียญธรรมจะได้รับการพิจารณาในระดับที่สูงกว่าผู้ที่มีวุฒิกศึกษาทางโลก โดยเฉพาะวุฒิกศึกษาในระดับปริญญาตรีนั้น จะเห็นว่ามีกำหนดชื่อปริญญาด้วย คือ พุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ.) ศาสนศาสตรบัณฑิต (ศน.บ.) และศึกษาศาสตรบัณฑิต (ศษ.บ.) พุทธศาสตรบัณฑิต และศาสนศาสตรบัณฑิตนั้น ได้รับการรับรองให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาคณะสงฆ์ ตามคำสั่งของมหาเถรสมาคม เรื่องการศึกษาของมหาวิทยาลัยสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๑๒^๒ ส่วนศึกษาศาสตรบัณฑิต (ศษ.บ.) ซึ่งเป็นหลักสูตรปริญญาตรีของมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราชนั้น มหาเถรสมาคมอนุญาตให้พระภิกษุสามเณรเข้าศึกษาได้ภายใต้เงื่อนไขต่าง ๆ ตามมติมหาเถรสมาคมที่ ๓๐๒/๒๕๒๓ ใน

^๑ ดูรายละเอียดใน พระมหานริศต์ จิตวิโส, คู่มือสมณศักดิ์ พัดยศ ฉบับสมบูรณ์, หน้า ๒๕ – ๒๘.

^๒ ข่าเรื่อง วุฒิจันทร์ และคณะ, พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ กฎกระทรวง กฤษฎีกา-มหาเถรสมาคม พร้อมด้วยระเบียบและคำสั่งมหาเถรสมาคม เกี่ยวกับการคณะสงฆ์และการพระศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๖), หน้า ๓๕๘ – ๓๖๐.

คราวประชุม ครั้งที่ ๒๑/๒๕๒๓ วันศุกร์ที่ ๑๕ กันยายน ๒๕๒๓^๕ ปริญญาตรีและปริญญาโทนั้น กำหนดค่าในระดับเดียวกัน ส่วนวุฒิการศึกษาทางเปรียญธรรมนั้นเป็นไปตามเกณฑ์ของเปรียญ ทั้งนี้เพราะการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมเป็นภารกิจของคณะสงฆ์โดยตรง การจัดการศึกษาในระดับอุดมศึกษาไม่ใช่ภารกิจของคณะสงฆ์ในบรรดาภารกิจทั้ง ๖ ด้าน แต่ก็นับเข้าในเกณฑ์พิจารณาขอพระราชทานสมณศักดิ์ด้วย เพราะจัดเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาคณะสงฆ์ไทย เหมือนกันตามคำสั่งของมหาเถรสมาคมดังที่กล่าวมาแล้วนั้น

นอกจากนี้ยังมีหลักเกณฑ์พิจารณาเป็นกรณีพิเศษ ซึ่งพิจารณาตามคุณสมบัติพิเศษของพระสงฆ์รูปนั้น ๆ เช่น เป็นผู้มีความโดดเด่นด้านวิปัสสนาธุระ เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อส่งเสริม เป็นกำลังใจ และยกย่องเกียรติคุณของพระสงฆ์ท่านนั้น ๆ ให้ปรากฏ

๓.๘ ขั้นตอนการดำเนินการขอพระราชทานสมณศักดิ์

การเสนอเรื่องขอพระราชทานตั้งและสมณศักดิ์นั้น มีลำดับขั้นตอนการเสนอผ่านเจ้าคณะผู้ปกครองตามลำดับ ดังนี้

- (๑) เจ้าอาวาส
- (๒) เจ้าคณะตำบล
- (๓) เจ้าคณะอำเภอ
- (๔) เจ้าคณะจังหวัด
- (๕) เจ้าคณะภาค
- (๖) เจ้าคณะใหญ่
- (๗) นำเข้าสู่การประชุมพิจารณาของคณะอนุกรรมการแต่ละนิกาย
  - ๑) คณะอนุกรรมการฝ่ายมหานิกาย
  - ๒) คณะอนุกรรมการบริหารคณะธรรมยุต
- (๘) นำเข้าสู่การพิจารณาในที่ประชุมมหาเถรสมาคม

เมื่อมหาเถรสมาคมพิจารณาและมีมติประการใดแล้ว จะได้มอบเรื่องให้สำนักงานเลขาธิการมหาเถรสมาคมจัดทำบัญชีเสนอหน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการดังต่อไปนี้

- (๑) สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาตินำเสนอต่อสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี
- (๒) สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรีนำเสนอต่อสำนักราชเลขาธิการ

^๕ มาณพ พลไพรินทร์, คู่มือการบริหารกิจการคณะสงฆ์, (กรุงเทพมหานคร : หจก. ชูติมาการพิมพ์, มปป.), หน้า ๒๗๑ - ๒๗๒.

- (๓) สำนักราชเลขาธิการนำความกราบบังคมทูลพระกรุณา
- (๔) ทรงมีพระบรมราชวินิจฉัย และทรงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ
- (๕) สำนักราชเลขาธิการแจ้งกลับไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้องตามลำดับ
- (๖) สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติแจ้งพระสงฆ์ผู้ได้รับพระมหากรุณาได้รับทราบ และเข้ารับพระราชทานตั้งและเลื่อนสมณศักดิ์ ในวันที่ ๕ ธันวาคม ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ภายในพระบรมมหาราชวังตามหมายกำหนดการ
- ส่วนกำหนดระยะเวลาในการส่งเรื่องขอพระราชทานสมณศักดิ์นั้น ดังนี้
- (๑) ให้เจ้าคณะอำเภอส่งเจ้าคณะจังหวัด ภายในวันที่ ๓๐ มิถุนายน ของทุกปี
- (๒) ให้เจ้าคณะจังหวัดนำส่งเจ้าคณะภาค ภายในวันที่ ๑๕ กรกฎาคม ของทุกปี
- (๓) ให้เจ้าคณะภาคนำส่งเจ้าคณะใหญ่ ภายในวันที่ ๓๑ กรกฎาคม ของทุกปี
- (๔) ให้เจ้าคณะใหญ่พิจารณา ภายในวันที่ ๓๑ สิงหาคม ของทุกปี แล้วนำส่งกรมการศาสนา (ปัจจุบันเป็นสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ)
- (๕) ให้กรมการศาสนาดำเนินการเสนอเรื่องพิจารณาเลื่อน และตั้งสมณศักดิ์พระครูสัญญาบัตรทุกชั้นในที่ประชุมมหาเถรสมาคม ภายในวันที่ ๓๐ ตุลาคม ของทุกปี
- (๖) ให้กรมการศาสนาดำเนินการเสนอเรื่องพิจารณาขอพระราชทานสถาปนา เลื่อนและตั้งสมณศักดิ์สมเด็จพระราชาคณะ พระราชาคณะเจ้าคณะรอง และพระราชาคณะทุกระดับชั้น ในที่ประชุมมหาเถรสมาคม ภายในวันที่ ๒๐ ตุลาคม ของทุกปี^{๑๑}

๓.๕ พระราชพิธีตั้งและเลื่อนสมณศักดิ์

ตามโบราณโบราณราชประเพณีสืบมา องค์พระมหากษัตริย์ไทยจะโปรดพระราชทานเลื่อนและตั้งสมณศักดิ์แก่พระสงฆ์ในวันมหามงคลต่าง ๆ อาทิ

- (๑) วันเฉลิมพระชนมพรรษา จะมีการพระราชทานสมณศักดิ์แก่พระสงฆ์ตั้งแต่ชั้นสมเด็จพระราชาคณะลงมา จนถึงพระครูสัญญาบัตร ขึ้นอยู่กับว่าจะมีตำแหน่งใดว่าง
- (๒) วันพระราชพิธีฉัตรมงคล หากจะมีการพระราชทานสมณศักดิ์ ก็จะเป็นสมณศักดิ์ชั้นสูง ซึ่งมีความจำเป็นรีบด่วนที่จะต้องทรงตั้งเพื่อมาบริหารกิจการพระศาสนา เช่น ตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราช หรือสมเด็จพระราชาคณะ
- (๓) วันพระราชพิธีปลงมรณภาพ ในพระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศล เนื่องในวัน

^{๑๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๐ - ๓๔.

แรกที่ขึ้นเสวยราชสมบัติ ตามโบราณราชประเพณี จะทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานสมณศักดิ์ชั้นพระราชาคณะ แต่มีจำนวนเพียงเล็กน้อย จะมีจำนวนเท่าใดตามแต่พระราชอัชฌาศัย พระราชาคณะที่พระราชทานในวันนี้เรียกว่า **พระราชาคณะฤกษ์** มีความหมายว่า จะพระราชทานเพียงเป็นการเอาฤกษ์เอาชัยเท่านั้น

ทุกวันนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลปัจจุบัน ทรงมีพระราชนิยมที่ทรงถือเป็นการประเพณีในการพระราชทานสถาปนา ตั้งและเลื่อนสมณศักดิ์ ดังนี้

(๑) **วโรกาสปกติ** คือ เนื่องในวโรกาสพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา วันที่ ๕ ธันวาคม ของทุกปี จะทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานสถาปนา ตั้งและเลื่อนสมณศักดิ์ ตั้งแต่ชั้นสมเด็จพระราชาคณะลงมาจนถึงพระครูสัญญาบัตร ขึ้นอยู่ว่าจะมีตำแหน่งใดว่าง จะเสด็จ ฯ ไปทรงประกอบพิธี ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย โดยจะทรงพระราชทานสัญญาบัตร พัดยศ และเครื่องประกอบสมณศักดิ์แก่พระสงฆ์ที่ได้รับพระมหากรุณาธิคุณด้วยพระองค์เอง (ปัจจุบัน ในบางโอกาส จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช ฯ สยามมกุฎราชกุมาร ปฏิบัติพระราชกรณียกิจพระราชทานสัญญาบัตร พัดยศ และเครื่องประกอบสมณศักดิ์แทนพระองค์)

(๒) **วโรกาสพิเศษ** คือ ทรงถือเอาวโรกาสพิเศษอันเป็นมหามงคล เช่น พระราชพิธีกาญจนาภิเษก วโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงครองสิริราชสมบัติครบ ๕๐ ปี วันที่ ๑๐ มิถุนายน ๒๕๑๙, วันเฉลิมพระชนมพรรษา สมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงเจริญพระชนมพรรษาครบ ๕ รอบ ๖๐ พรรษา วันที่ ๑๒ สิงหาคม ๒๕๓๕, วันเฉลิมพระชนมพรรษา สมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงเจริญพระชนมพรรษาครบ ๖ รอบ ๗๒ พรรษา วันที่ ๑๒ สิงหาคม ๒๕๔๗, วันฉลองทรงครองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี ๑๐ มิถุนายน ๒๕๔๙ เป็นต้น ในวโรกาสเหล่านี้ จะทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานสถาปนา ตั้งและเลื่อนสมณศักดิ์แก่พระสงฆ์เป็นกรณีพิเศษ^{๑๑}

ในปัจจุบัน การตั้งและเลื่อนสมณศักดิ์พระสงฆ์ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติรับเป็นเจ้าภาพจัดงาน เริ่มตั้งแต่ทำหน้าที่สื่อถึงพระสงฆ์ทั้งผู้จะเข้ารับพระราชทานตั้งและเลื่อนสมณศักดิ์ พระเถระเจริญชัยมงคลคาถา และพระเถระเจริญพระพุทฺธมณฑ์ เมื่อใกล้วันงานก็จัดเตรียมสถานที่ พอถึงวันงานก็แต่งชุดขาวเข้าร่วมพิธี พระสงฆ์ผู้จะเข้ารับพระราชทานตั้งและเลื่อนสมณศักดิ์จะต้องนุ่งห่มให้เรียบร้อย นุ่งรอก่อนที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว หรือผู้แทนพระองค์ จะทรงเสด็จถึงบริเวณพิธี ในการพระราชทานตั้งและเลื่อนสมณศักดิ์พระราชาคณะ จะประกอบพิธีที่พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ภายในพระบรมมหาราชวัง เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว หรือผู้แทน

^{๑๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖ - ๗.

พระองค์เสด็จถึง ก็จะบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมี เมื่อพระองค์เสด็จเข้าในพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยแล้ว ก็เริ่มประกอบพระราชทานสถาปนา ตั้งและเลื่อนสมณศักดิ์ โดยเริ่มจากเจ้าหน้าที่สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติอ่านประกาศพระบรมราชโองการสถาปนา ตั้งและเลื่อนสมณศักดิ์ เสร็จแล้วก็จะพระราชทานสถาปนา ตั้งและเลื่อนสมณศักดิ์ตามลำดับชั้นสมณศักดิ์ พระสงฆ์เจริญชัยมงคลคาถา เสร็จขึ้นตอนการสถาปนา ตั้งและเลื่อนสมณศักดิ์แล้ว พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ เสร็จแล้วประธานสงฆ์ถวายอดิเรกกา พระสงฆ์กล่าวอนุโมทนาพิธี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว หรือผู้เป็นตัวแทนพระองค์เสด็จกลับ เป็นเสร็จพิธี

ส่วนพิธีพระราชทานตั้งและเลื่อนสมณศักดิ์พระครูสัญญาบัตรตามเขตปกครองคณะสงฆ์สมเด็จพระพุฒาจารย์ (เกี่ยว อุปเสณมหาเถร) ประธานคณะผู้ปฏิบัติหน้าที่แทนสมเด็จพระสังฆราช เป็นผู้กำหนดวัน ส่วนเวลาคือ ๑๓.๓๐ น. เป็นต้นไป มีวิธีการเตรียมงานในเบื้องต้นเหมือนกัน คือการจัดเตรียมสถานที่ พอถึงวันงาน เมื่อประธานสงฆ์เสด็จถึง/มาถึงบริเวณพิธีงาน พระสงฆ์และเจ้าหน้าที่ถวาย/ให้การต้อนรับ เวลา ๑๓.๓๐ น. เป็นต้นไป ประกอบพิธีตั้งและเลื่อนสมณศักดิ์ โดยเริ่มจากเจ้าหน้าที่สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติอ่านพระบรมราชโองการตั้งและเลื่อนสมณศักดิ์ก่อน เสร็จแล้วพระสงฆ์เข้ารับการแต่งตั้งและเลื่อนสมณศักดิ์ตามลำดับชั้นสมณศักดิ์ โดยเริ่มจากตั้งพระครูสัญญาบัตรใหม่ก่อน ไปจนถึงเลื่อนสมณศักดิ์พระครูสัญญาบัตร เสร็จแล้ว พระสงฆ์กล่าวอนุโมทนาพิธี ประธานสงฆ์ผู้ประทานสัญญาบัตรพดยศกล่าวสัมโมทนียกถา เป็นเสร็จพิธี^{๑๒}

เมื่อเปรียบเทียบหลักเกณฑ์ และวิธีการตั้งและเลื่อนสมณศักดิ์ในอดีตและปัจจุบันแล้วพบว่า การขอพระราชทานตั้งสมณศักดิ์ในอดีตไม่มีหลักเกณฑ์ที่ชัดเจนเหมือนในปัจจุบัน ทั้งนี้เพราะในสมัยโบราณพระเจ้าแผ่นดินทรงเป็นผู้ทรงเลือกพระสงฆ์ที่มีคุณสมบัติเอง การที่คณะสงฆ์จะกำหนดหลักเกณฑ์ต่าง ๆ จึงไม่สมควร แต่ในปัจจุบันพระสงฆ์มีส่วนรับผิดชอบด้วย จึงสามารถกำหนดหลักเกณฑ์ต่าง ๆ ได้ตามที่เห็นว่าเหมาะสม ในอดีต ข้อดีของการที่พระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้พิจารณาเลือกตั้งและเลื่อนสมณศักดิ์เอง คือเป็นการได้ยกย่องเกียรติคุณและให้กำลังใจพระสงฆ์ที่มีความรู้ความสามารถจริง เพราะทุกท่านล้วนมีชื่อเสียงปรากฏเป็นที่กล่าวขานกัน จนได้ทราบถึงพระเนตรพระกรรณของพระมหากษัตริย์ เป็นเหตุให้พระสงฆ์รูปอื่นตั้งใจบำเพ็ญประโยชน์แก่พระศาสนาและสังคมด้วย ข้อเสียของการของตั้งสมณศักดิ์ในอดีตคือ เมื่อพระสงฆ์มากขึ้น อัตราสมณศักดิ์ก็เพิ่มมากขึ้นตามด้วย เมื่อเป็นเช่นนั้น พระมหากษัตริย์ก็ทรงไม่สามารถทราบพระสงฆ์ที่มีความรู้ความสามารถ และปฏิบัติดีปฏิบัติชอบได้ทั่วถึง เพราะพระสงฆ์เหล่านั้นที่ไม่มีชื่อเสียงในระดับประเทศก็มีมาก ทำให้ไม่ได้ยกย่องคนที่ควรยกย่อง ในปัจจุบัน ข้อดีของระบบ

^{๑๒} สมบูรณ์ บุญครอบ, เจ้าพนักงานการศาสนา ๖. สัมภาษณ์ ๑๒ มกราคม ๒๕๕๓.

การขอพระราชทานตั้งสมณศักดิ์คือ มีรูปแบบความเป็นประชาธิปไตย ทั้งได้ส่งเสริมพระที่มีความรู้ความสามารถ และปฏิบัติดีปฏิบัติชอบได้อย่างทั่วถึง เพราะพระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะผู้ปกครองย่อมจะทราบคุณสมบัติของพระสงฆ์ในพื้นที่ของตนได้เป็นอย่างดี ส่วนข้อเสียก็มีมาก คือหากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการขอพระราชทานตั้งสมณศักดิ์มีใจโลภ โกรธ หลง ถูกโลกธรรมครอบงำ การขอพระราชทานตั้งสมณศักดิ์นั้นก็ไม่ใช่ไปตามพระราชประสงค์ ทั้งทำให้เสียระบบการปกครองด้วย ถึงกับเป็นการสร้างความเดือดร้อนให้แก่ชาวบ้านก็มี เช่น มีการเรียกรับเพื่อสร้างศาสนวัตถุ ทำผลงานด้านสาธารณูปการ มีการซื้อสมณศักดิ์ในวงการคณะสงฆ์ เป็นต้น ทำให้พระสมณศักดิ์ที่ไม่มีความรู้ความสามารถ และปฏิบัติดีปฏิบัติชอบจริงมีบทบาทในการปกครองคณะสงฆ์ เมื่อเป็นเช่นนี้ พระศาสนาก็ไม่ได้รับการพัฒนาอย่างที่ควรจะเป็น

ประโยชน์ของการพระราชทานสมณศักดิ์นั้นคือ (๑) เป็นโอกาสแห่งการบำเพ็ญพระราชกุศลของพระเจ้าแผ่นดิน (๒) เป็นการได้ยกย่องเชิดชูเกียรติคุณของพระสงฆ์ประพฤติดี และมีความสามารถ ให้มีกำลังใจในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ต่อไป (๓) เป็นการได้ประกาศเกียรติคุณของพระสงฆ์รูปนั้น ๆ ให้ปรากฏ (๔) เป็นการได้ช่วยพัฒนาพระศาสนา และประเทศชาติให้มีความเจริญรุ่งเรืองสืบไป (๕) เป็นการได้อนุรักษ์ราชประเพณีโบราณมิให้เสื่อมสูญ (๖) เป็นแบบอย่างของการบำเพ็ญกุศลของพุทธศาสนิกชน และทำคำสอนทางพระพุทธศาสนาให้ปรากฏในปัจจุบันว่า ผู้ทำดี ย่อมได้รับผลดี

อย่างไรก็ตาม ประโยชน์ตามที่กล่าวมานี้จะเกิดขึ้นได้อย่างสมบูรณ์ก็ต่อเมื่อพระสงฆ์ผู้ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์นั้นเห็นได้รู้ตระหนักถึงพระราชประสงค์ในการพระราชทานสมณศักดิ์เท่านั้น ไม่ใช่คำนึงถึงแต่ประโยชน์ตน ทำทุกอย่างก็เพื่อสนองความอยากที่เกิดขึ้น เพราะเมื่อเป็นเช่นนั้นก็ได้ชื่อว่าเป็นผู้มีส่วนที่ทำให้พระศาสนาเสื่อม เพราะระบบสมณศักดิ์มีความสัมพันธ์กับงานบริหารกิจการคณะสงฆ์ทั้ง ๖ ด้าน โดยเฉพาะปัจจุบันระบบสมณศักดิ์เป็นแรงจูงใจสำคัญที่ทำให้พระสงฆ์มีความขวนขวายในงานพระศาสนา หากตั้งเป้าหมายไว้ผิด เช่น จัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรมขึ้นก็เพื่อหวังความเจริญด้านสมณศักดิ์ เมื่อได้รับพระราชทานสมณศักดิ์แล้วก็เลิกเอาใจใส่เสีย เมื่อเป็นเช่นนี้ก็จะทำให้ระบบการศึกษาเป็นไปอย่างไม่ราบรื่น ไม่ได้รับการพัฒนาให้ดียิ่งขึ้น

สรุปได้ว่า หลักเกณฑ์คุณสมบัติวิธีการในการพิจารณาตั้งและเลื่อนสมณศักดิ์ในอดีตแตกต่างจากปัจจุบัน เพราะในอดีตพระสังฆาธิการยังมีไม่มาก ในการตั้งหรือเลื่อนสมณศักดิ์ จึงเป็นพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์โดยตรง เพราะทรงรู้จักพระเถระในแต่ละอารามเป็นอย่างดี ซึ่งทรงเลือกพระเถระผู้ทรงภูมิรู้ในพระไตรปิฎก มีความสามารถในการบริหารและพัฒนาวัดหรือบางรูปทรงคุณด้านปฏิบัติ ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นวัดในกรุงเทพมหานคร

ปัจจุบันอำนาจในการพิจารณาตั้งหรือเลื่อนสมณศักดิ์ในเบื้องต้นเป็นของมหาเถรสมาคม มีสมเด็จพระสังฆราชทรงเป็นประธาน พิจารณาจากภารกิจ ๖ ด้านซึ่งเป็นผลงานที่ใช้ในการพิจารณา เมื่อผ่านการพิจารณาแล้ว ได้นำรายชื่อขึ้นทูลเกล้าเพื่อทรงลงพระปรมาภิไธยต่อไป แต่ในการสถาปนาสมเด็จพระสังฆราช เป็นพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ที่จะทรงมีพระบรมราชโองการ โปรดฯสถาปนาสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราชตามพระราชอัธยาศัย

บทที่ ๔

บทบาทภารกิจการพัฒนาสังคมของพระสังฆาธิการผู้ทรงสมณศักดิ์ ในจังหวัดขอนแก่นตามภารกิจ ๖ ด้าน

แม้พระสงฆ์จะมีรูปแบบการดำรงชีพที่ลักษณะเฉพาะตน แต่ท่านก็ไม่อาจหลีกเลี่ยงสังคมได้ ยังต้องอาศัยชาวบ้านในการเลี้ยงชีพ ดังนั้น พระสงฆ์เองท่านก็ต้องทำประโยชน์ตอบแทนชาวบ้านเหมือนกัน ในภารกิจ ๖ ด้าน คือ การปกครอง ศาสนศึกษา เผยแผ่ สาธารณประโยชน์ สาธารณูปการ และการศึกษาสงเคราะห์ ภารกิจที่เป็นการได้สงเคราะห์ อนุเคราะห์ชาวบ้านโดยตรง ได้แก่ การเผยแผ่ สาธารณประโยชน์ และการศึกษาสงเคราะห์ ภารกิจด้านการปกครองถือเป็นงานของคณะสงฆ์โดยเฉพาะ ส่วนภารกิจที่เหลือคือ ศาสนศึกษา และสาธารณูปการ เป็นการได้สงเคราะห์ชาวบ้านทางอ้อม ในบทนี้ผู้วิจัยได้เลือกศึกษาบทบาทการพัฒนาสังคมของพระสังฆาธิการผู้ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์ในเขตจังหวัดขอนแก่นตามภารกิจ ๖ ด้าน จำนวน ๑๘ รูปและบางรูป/คน ผู้วิจัยได้เลือกสัมภาษณ์พระลูกวัดและไวยาวัจกร กรรมการวัดเพื่อให้เห็นบทบาทการพัฒนาสังคมได้ชัดขึ้น ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๔.๑ พระครูสัญญาบัตรเจ้าอาวาสกับบทบาทการพัฒนาสังคม

พระครูสัญญาบัตรเจ้าอาวาสที่ผู้วิจัยได้เลือกศึกษาบทบาทการพัฒนาสังคมตามภารกิจ ๖ ด้าน มีจำนวน ๒ รูป ดังนี้

๑. พระครูปริยัติบุญญาภรณ์ เจ้าอาวาสวัดบ้านสะอาด (จร. ขอ.) อำเภอเมือง
๒. พระครูจันทสิริสาร เจ้าอาวาสวัดท่าบึง (จร. ขท.) อำเภอเมือง

พระครูปริยัติบุญญาภรณ์^๑ อายุ ๔๕ พรรษา ๒๔ วิทฐานะ น.ธ.เอก, ป.ธ.๔, พธ.บ., พธ.ม. เป็นพระนักพัฒนาที่มีผลงานเป็นที่ยอมรับของชาวบ้าน ภารกิจทั้ง ๖ ด้านของท่าน ดังนี้

^๑ สัมภาษณ์, พระครูปริยัติบุญญาภรณ์, เจ้าอาวาสวัดบ้านสะอาด, ๓ มีนาคม ๒๕๕๓.

- **การปกครอง** ผู้ปกครองที่ดีต้องยึดหลักความยุติธรรม คือปกครองด้วยความเที่ยงธรรม เสมอภาคกัน และต้องมีเมตตาธรรมต่อผู้ใต้ปกครอง จึงจะได้รับการยอมรับนับถือ

การได้รับสมณศักดิ์แสดงให้เห็นถึงความรู้ความสามารถของผู้ปกครอง ทั้งยังยกระดับของผู้ที่ได้รับให้สูงขึ้นอีกด้วย เพราะสมณศักดิ์นั้นเป็นของสูง ซึ่งพระมหากษัตริย์เป็นผู้พระราชทานให้

-**การศึกษา** วัดบ้านสะอาดส่งเสริมให้พระเณรได้เรียนนักธรรม – บาลี รวมทั้งให้เรียนทางโลกด้วย ถ้าไม่เรียน จะไม่รับมาอยู่วัด มีมอบทุนการศึกษา และมอบรางวัลแก่ผู้ที่สอบได้

ปัจจุบันพระเณรนิยมเรียนทางโลกมากกว่า ไม่ค่อยสนใจเรียนนักธรรม – บาลีกัน รัฐบาลและคณะสงฆ์ก็ไม่ได้สนับสนุนอย่างเต็มที่ ทำให้ผู้เรียนและผู้สอนขาดกำลังใจ

การจัดการศาสนศึกษาควรได้รับการพัฒนา ดังนี้คือ (๑) ผู้สอนต้องมีความรู้ความชำนาญในวิชาที่สอน และมีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ของตน (๒) ต้องพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้จริง (๓) กระบวนการเรียนการสอน คือ หลักสูตร การจัดการเรียนรู้ กิจกรรมการเรียนรู้ และการวัดและประเมินผล ต้องมีความเหมาะสม เช่น มีสื่อการเรียนการสอนที่ทันสมัย เป็นต้น

-**การศึกษาสงเคราะห์** การส่งเสริมการศึกษาสงเคราะห์มี ๒ ส่วน คือ (๑) ส่งเสริมพระเณรให้เรียนในวัด มีทุนการศึกษาให้ทุกปี (๒) ส่งเสริมนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษาของชุมชนบ้านสะอาด

ปัญหาในการส่งเสริมคือทุนไม่ค่อยมี ต้องหาทุนเอง บางครั้งก็บอกบุญชาวบ้านให้ช่วยเป็นเจ้าภาพ ซึ่งก็ได้รับแรงศรัทธาจากชาวพุทธในชุมชนอย่างดี

ถ้ามีสมณศักดิ์ จะบอกบุญญาติโยมให้บริจาคปัจจัยอุปถัมภ์การศึกษา ก็สามารถทำได้ง่าย เพราะญาติโยมเกรงใจให้ความเคารพนับถือในฐานะพระทรงสมณศักดิ์

-**การเผยแพร่** แสดงธรรมตามที่ได้รับนิมนต์ในงานมงคลต่าง ๆ และมีการอบรมเยาวชนที่วัดด้วย

ปัญหาของการเผยแพร่คือ ชาวบ้านที่มีความสนใจและตั้งใจฟังธรรมจริงมีน้อย มีแต่คนเฒ่าคนแก่ที่มาฟังพระเทศน์ เจ้าภาพก็มักจะกำหนดเวลาในการเทศน์ ดังนั้น การเทศน์จึงดูเหมือนว่าทำพอเป็นพิธีเท่านั้น เป็นส่วนหนึ่งของการทำบุญ คือทำตามความนิยมกัน ไม่ได้เห็นสาระของการฟังพระเทศน์จริง ที่แยกว่านั่นคือมักมีพวกขี้เมามาก่อนมาก่อวุ่นเวลาเทศน์ในบางครั้ง

แนวทางการแก้ไขปัญหาคือ ผู้เผยแพร่ต้องมีเทคนิควิธีการที่ดีในการแสดงธรรม ทั้งต้องเข้าใจผู้ฟังด้วยว่าเป็นคนกลุ่มไหน ควรแสดงธรรมอย่างไร ? แล้วก็แสดงธรรมให้เหมาะสมกับผู้ฟัง ผู้ฟังจึงจะเกิดความสนใจ

-**สาธารณูปการ** ผลงานด้านสาธารณูปการของพระครูปริยัติบุญญาภรณ์ที่มีต่อวัดบ้านสะอาดมีหลายอย่าง เช่น (๑) สร้างศาลาการเปรียญ ด้วยงบประมาณ ๘,๐๐๐,๐๐๐ บาท (๒) สร้างกุฏิ ๒ หลัง มูลค่า ๑,๕๐๐,๐๐๐ บาท (๓) สร้างห้องสุขา ๒๕ ห้อง มูลค่า ๒๐๐,๐๐๐ บาท

ปัญหาที่พบในการก่อสร้าง ดังนี้ (๑) การก่อสร้างต้องอาศัยการบอกบุญชาวบ้านเป็นสำคัญ ซึ่งมีผลกระทบต่อเศรษฐกิจชาวบ้านเหมือนกัน บางครั้งชาวบ้านก็ไม่เห็นด้วย เพราะสร้างไว้ใหญ่โต แต่ไม่ค่อยมีพระเณรอยู่ (๒) ชาวบ้านชอบคุมหรดมากกว่าการทำบุญก่อสร้าง คือต้องเสียเงินส่วนหนึ่งให้กับช่างมรด แทนที่จะได้นำเงินทั้งหมดมาก่อสร้างให้เสร็จโดยเร็ว (๓) การสร้างถาวรวัตถุ โดยเฉพาะสิ่งก่อสร้างนั้นมีขนาดใหญ่ เช่น ศาลาการเปรียญ เป็นต้น ต้องใช้เวลานานในการก่อสร้าง บางครั้งชาวบ้านก็กำหนดว่าไม่รู้จักเสร็จเสียที (สร้างเสร็จช้า การบอกบุญเรียไรก็มีบ้อย)

เกณฑ์พิจารณาสมณศักดิ์ควรคำนึงถึงประโยชน์การใช้งานของถาวรวัตถุมากกว่าการกำหนดราคาค่าก่อสร้าง

-**สาธารณประโยชน์** เช่น มอบข้าวสารแก่คนยากจน มอบของขวัญในวันพ่อ วันแม่แห่งชาติ แก่ผู้สูงวัยในชุมชน เป็นต้น

การพิจารณาดังสมณศักดิ์ต้องมีองค์ประกอบหลายอย่าง แม้จะไม่ครบทั้ง ๖ ด้าน แต่ก็ต้องมีจุดเด่นด้านใดด้านหนึ่งเป็นหลักฐานเชิงประจักษ์

พระสุชี ชาครธมโม^๒ พระลูกวัดบ้านสะอาด อายุ ๔๐ พรรษา ๑๕ วิฑยฐานะ น.ช.เอก, ประโยค ๑-๒, ปริญาโท กล่าวถึงภารกิจทั้ง ๖ ด้านของท่านพระครูปริยัติบุญญาภรณ์ ดังนี้

- **การปกครอง** พระสังฆาธิการผู้ทรงสมณศักดิ์ เป็นที่เชิดหน้าชูตาของวัดและชาวบ้าน ลูกวัดและชาวบ้านให้ความเคารพนับถือมากกว่าพระสังฆาธิการไม่มีสมณศักดิ์

^๒ สัมภาษณ์, พระสุชี ชาครธมโม, พระลูกวัดบ้านสะอาด, ๓ มีนาคม ๒๕๕๓.

ท่านเป็นผู้ปกครองที่ดีต้องยึดหลักธรรมาธิปไตย พรหมวิหาร ๔ ทำให้เกิดความสามัคคีของสงฆ์ในวัดและชาวบ้าน

-การศึกษา เนื่องจากวัดมีพระเณรน้อย ท่านจึงส่งพระเณรได้เรียนนักธรรม – บาลี รวมทั้งให้เรียนทางโลก ณ สำนักที่เปิดสอน สงเคราะห์ปัจจัย ๔ ด้วยการมอบทุนการศึกษา และมอบรางวัลแก่ผู้ที่สอบได้

ปัจจุบันพระเณรนิยมเรียนทางโลกมากกว่า ไม่ค่อยสนใจเรียนนักธรรม – บาลีกัน รัฐบาลและคณะสงฆ์ก็ไม่ได้สนับสนุนอย่างเต็มที่ ทำให้ผู้เรียนและผู้สอนขาดกำลังใจ ผลการจัดการศึกษา ได้เพิ่มศักยภาพแก่ภิกษุสามเณรให้มีความรู้ดีปฏิบัติชอบ

-การศึกษาสงเคราะห์ ท่านจะมอบทุนการศึกษาแก่เด็กนักเรียน โรงเรียนบ้านสะอาดและส่งพระอาสาสอนศีลธรรมไปสอนในโรงเรียน เด็กเรียนรู้พระพุทธศาสนาและเป็นเด็กดี

-การเผยแผ่ ท่านแสดงธรรมในงานมงคลต่าง ๆ อบรมเด็กและเยาวชนในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา และอบรมประชาชนในฐานะที่ท่านเป็นพระธรรมทูตทุกปี

-สาธารณูปการ ท่านพัฒนาและบูรณะศาสนวัตถุ เช่น ศาลาการเปรียญ กุฏิสงฆ์ ห้องสุขา มูลค่าเกือบ ๑๐ ล้านบาท

งบประมาณ ได้จากการบริจาคของประชาชนทั่วไปอันเนื่องมาจากงานบุญทั่วไป เช่น บุญผ้าป่า บุญกฐิน เป็นต้น

ศาสนวัตถุเหล่านี้ได้ถูกใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์การก่อสร้างทุกประการ

-สาธารณประโยชน์ ท่านสงเคราะห์คนยากจนในรูปแบบอาหาร, เงิน, จัดงานวันกตัญญู มอบรางวัลผู้สูงวัยประจำหมู่บ้านในเทศกาลวันสงกรานต์ มอบทุนการศึกษาแก่พระภิกษุสามเณร และเด็กนักเรียนทุกปี

งานสาธารณะสงเคราะห์ พระสงฆ์จำนวนน้อยที่ทำดี เพราะความสามารถแตกต่างกัน รัฐบาล/คณะสงฆ์ควรมึงบกลางไว้ให้ของบสนับสนุน โครงการแก่พระสังฆาธิการทุกปีอย่างเพียงพอโดยกำหนดเป็นนโยบาย

นายสี คำทูน^๓ อายุ ๖๕ ปี วุฒิมัธยมศึกษา ประถมศึกษา ไวยาวัจกรวัดบ้านสะอาด อำเภอเมืองขอนแก่น กล่าวถึงบทบาทการพัฒนาสังคมตามภารกิจ ๖ ด้านของพระครูปริยัติบุญญากรณ์ ดังนี้

-**ด้านการปกครอง** ท่านอาจารย์ยึดหลักพรหมวิหารในการปกครอง พระเณรในวัดไม่มีอิทธิฤทธิ์ใดเกิดขึ้น

-**ด้านศาสนศึกษา** ในช่วงเข้าพรรษา มีเทศน์ทุกวันพระ และจัดฝึกอบรมวิปัสสนากรรมฐานแก่อุบาสกอุบาสิกา ทำให้จิตใจสงบสุข ท่านอาจารย์ได้ให้ทุนการศึกษาทุกระดับ พระเณรมีความรู้ดีและประพฤติดี เป็นศรีศาสนา

-**ด้านการศึกษาสังเคราะห์** ท่านเข้าไปเป็นกรรมการสถานศึกษาของโรงเรียนประจำหมู่บ้าน จัดหาทุนการศึกษาแก่เด็กนักเรียน ซื้ออุปกรณ์การศึกษามอบแก่โรงเรียน และส่งพระเณรเข้าไปสอนศีลธรรม

-**ด้านการเผยแผ่** ท่านแสดงธรรมแก่อุบาสกอุบาสิกาประจำวันพระ ออกงานพระธรรมทูตของอำเภอทุกปี และเทศน์ในงานบุญต่าง ๆ

-**ด้านสาธารณูปการ** ท่านได้สร้างกุฏิสงฆ์ อุโบสถ ศาลาการเปรียญ ห้องน้ำ ซึ่งได้ปัจจัยการกรบอบกบุญชาวบ้าน และจากกฐินและผ้าป่าประจำปี

-**ด้านสาธารณสงเคราะห์** ท่านสงเคราะห์เจ้าภาพงานศพ มอบทุนการศึกษาแก่นักเรียน และจัดซื้ออุปกรณ์การศึกษาแก่โรงเรียน

พระครูจันทสิริสาร^๔ อายุ ๕๘ พรรษา ๓๘ วิทฐานะ น.ธ.เอก, ประโยค ๑-๒, สน.บ. เจ้าอาวาสวัดท่าบึง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ภารกิจทั้ง ๖ ด้านของท่าน ดังนี้

-**การปกครอง** การปกครองที่ดีควรเป็นแบบพ่อปกครองลูก เพราะพ่อมีแต่ความหวังดีต่อลูก ปกครองด้วยหลักพรหมวิหารธรรม เมื่อลูกทำผิด ก็ตักเตือนด้วยความหวังดี หรือเมื่อลูกได้ดี ก็พลอยชื่นชมยินดีด้วย ไม่มีอิจฉา เป็นความสนิทแน่นแฟ้น รับฟังกันได้ทุกเรื่อง การมีศรัทธาก็จะทำให้มีบารมี สามารถแนะนำสั่งสอนชาวบ้านได้ เพราะสมณศักดิ์เป็นของสูง

^๓ สัมภาษณ์, นายสี คำทูน, ไวยาวัจกรวัดบ้านสะอาด, ๓ มีนาคม ๒๕๕๓.

^๔ สัมภาษณ์, พระครูจันทสิริสาร, อาวาสวัดท่าบึง ตำบลบ้านเป็ด, ๑๕ มีนาคม ๒๕๕๓.

-**ศาสนศึกษา** มีการเรียนนักรธรรม – บาลี และส่งเสริมให้เรียนมหาวิทยาลัยสงฆ์ด้วย
วิธีการส่งเสริมคือให้ทุนการศึกษาและอุปถัมภ์ปัจจัย ๔ และกำลังใจแก่นักเรียน ทั้งทำตัวให้เป็น
ตัวอย่างที่ดีแก่นักเรียนด้วย จึงจะได้รับความเคารพนับถือ

ปัญหาในการส่งเสริมคือขาดทุนการศึกษา บางครั้งก็ต้องขอความอุปถัมภ์จากญาติโยมที่มี
ศรัทธา ซึ่งก็ได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี

การจัดการศาสนศึกษาควรได้ปรับปรุงหลักสูตรการประเมินผลให้เหมาะสม ตรงกับความ
ต้องการของผู้เรียน ครูสอนเองก็ต้องเป็นผู้มีความรู้ความสามารถในการสอนของตนด้วย

-**การศึกษาสงเคราะห์** มอบทุนแก่เด็กนักเรียน ปัญหาที่พบ เช่น เด็กนักเรียนนำเงินนั้นไป
ใช้จ่ายอย่างอื่น ไม่นำไปใช้จ่ายในการศึกษาเล่าเรียน เป็นต้น

-**การเผยแพร่** แสดงธรรมเทศนาทุกวันพระ โปรดอุบาสกอุบาสิกา นอกจากนี้ยังได้แสดง
ธรรมในงานบุญพิธีต่างๆ เช่น บุญกฐิน บุญแจกข้าว อบรมเด็กและเยาวชนในสถานศึกษา

-**สาธารณูปการ** มีการก่อสร้างถาวรวัตถุในวัดทำบึงหลายอย่าง เช่น สร้างโบสถ์ กุฏิ ห้อง
สวด เป็นต้น รวมมูลค่ากว่า ๑๐ ล้านบาท

เกณฑ์พิจารณาสมณศักดิ์เกี่ยวกับมูลค่าการก่อสร้างในปัจจุบันมีความเหมาะสมดีแล้ว
เพราะใช้เกณฑ์เศรษฐกิจในแต่ละภาคเป็นเกณฑ์

-**สาธารณประโยชน์** การช่วยเหลือสงเคราะห์ชาวบ้าน เช่น ร่วมทำบุญกับเจ้าภาพงานศพ,
ช่วยเหลือผู้ประสบภัยต่าง ๆ เป็นต้น

หลักเกณฑ์การพิจารณาสมณศักดิ์ไม่ควรเน้นด้านใดด้านหนึ่งโดยเฉพาะ ควรพิจารณา
หลาย ๆ ด้าน แต่ก็ควรมีจุดเด่นด้านใดด้านหนึ่ง

๔.๒ พระครูสัญญาบัตรเจ้าคณะตำบลกับบทบาทการพัฒนาสังคม

๑. พระครูสุตคุณวัตร	เจ้าคณะตำบลหนองเขียด เขต ๒
๒. พระครูศิริปริยัติสุธี	เจ้าคณะตำบลบ้านกง
๓. พระครูศรีปริยัติมงคล	เจ้าคณะตำบลบ้านม่วง
๔. พระครูภาวนาโพธิคุณ	เจ้าคณะตำบลในเมือง เขต ๑

พระครูสุตคุณวัตร^๕ อายุ ๓๘ พรรษา ๑๗ วิชยฐานะ น.ธ.เอก, ป.ธ.๓, พธ.บ., พธ.ม. เจ้าคณะตำบลหนองเขียด เขต ๒ อำเภอชุมแพ ได้กล่าวถึงการพัฒนาสังคมตามภารกิจทั้ง ๖ ด้านของท่าน ดังนี้

- การปกครอง ในฐานะเป็นเจ้าอาวาส ได้ปกครองลูกวัดโดยยึดหลักธรรมวินัย และกฎหมายคณะสงฆ์ ให้ความยุติธรรมแก่ทุกรูป

- ศาสนศึกษา ประชาสัมพันธ์ให้ญาติโยมนำบุตรหลานเข้ามาบวชเรียน เมื่อบวชแล้วก็ให้เรียนนักธรรม – บาลี และปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา วิธีการส่งเสริมคือให้ทุนเรียน/สนับสนุนปัจจัย ๔ และให้กำลังใจผู้เรียน, จัดสวัสดิการให้ครูสอน และพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอน เช่น จัดหาสื่อการสอนที่ทันสมัยให้ เป็นต้น

ปัญหาที่พบในการจัดการเรียนการสอนนักธรรม – บาลี คือขาดทรัพยากรบุคคลมาบวชเรียน และขาดแรงจูงใจในการเรียน ไม่เหมือนเรียนทางโลก ควรได้ปรับปรุงหลักสูตรให้ทันสมัย

- การศึกษาสงเคราะห์ มีวิธีการส่งเสริมหลายอย่าง ดังนี้ (๑) สร้างแรงจูงใจในการเรียนคือใครเรียนเก่ง สอบได้เกรด ๔ มอบรางวัลเป็นเงินทุนการศึกษา (๒) เปิดสอนโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ (๓) นำเครื่องอุปโภคบริโภคไปมอบแก่นักเรียนตามโรงเรียนต่าง ๆ ในเขตอำเภอชุมแพ (๔) สนับสนุนการประกวดโรงเรียนเด่นคุณธรรม จนได้รางวัลชนะเลิศอันดับ ๑ ของจังหวัด เป็นโรงเรียนนำร่องด้านคุณธรรม

ถ้าพระสังฆาธิการมีสมณศักดิ์ จะสามารถดึงศรัทธาญาติโยมได้ดี การระดมทุนก่อสร้างโรงเรียน หรือมอบทุนการศึกษาแก่เด็กนักเรียนจะสามารถทำได้ง่ายขึ้น

- การเผยแผ่ ออกแสดงธรรมตามที่ได้รับนิมนต์ และแสดงธรรมที่วัดในทุกวันพระ นอกจากนี้ก็มีการจัดโครงการอบรมคุณธรรมแก่นักเรียน นักศึกษา มีนักเรียนจากโรงเรียนต่าง ๆ และนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยราชภัฏมาเข้าค่ายคุณธรรมที่วัดเป็นประจำ

นักเผยแผ่ที่ดีต้องมีไหวพริบปฏิภาณดี เตรียมตัวให้พร้อม ชักซ้อมให้ดี ในกรณีอบรมเยาวชน ควรใช้สื่อประกอบการอบรมด้วย

- สาธารณูปการ ผลงานการก่อสร้างถาวรวัตถุ ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๕๑ มีดังนี้คือ (๑) ทาสีศาลาการเปรียญสีน้ำตาล ๑๓๐,๐๐๐ บาท (๒) สร้างพระปูนปั้นประจำวันเกิด มูลค่า ๑๐๐,๐๐๐ บาท

^๕ สัมภาษณ์, พระครูสุตคุณวัตร, เจ้าคณะตำบลหนองเขียด เขต ๒, ๑๘ มีนาคม ๒๕๕๓.

ปัญหาที่พบในการก่อสร้างคือ (๑) ขาดการตรวจสอบเงินค่าจ้างช่างก่อสร้าง คณะกรรมการวัดปล่อยให้เบิกตามความต้องการของช่าง (๒) ช่างใช้วัสดุก่อสร้างไม่ดี ทำให้ชำรุดง่าย ทั้งมีคุณภาพการก่อสร้าง จึงทำให้สิ่งก่อสร้างไม่ได้มาตรฐาน

นอกจากนี้ท่านมีปณิธานในการก่อสร้างคือ จะไม่ถือเงินวัดไว้กับตัว ให้คณะกรรมการบริหารเงินวัดทั้งฝ่ายสงฆ์และคฤหัสถ์บริหารอย่างโปร่งใส ตรวจสอบได้ ถ้าค่าใช้จ่ายส่วนใดไม่เพียงพอ จะช่วยออกให้ก่อน

- **สาธารณประโยชน์** ผลงานด้านนี้มีหลายอย่าง ดังนี้ (๑) บริจาคข้าวสารอาหารแห้งแก่คนยากจนในชุมชน หรือถ้าคณะสงฆ์ขาดแคลนอะไร ก็ให้ความช่วยเหลือ (๒) จัดเครื่องไทยทานมอบให้เจ้าภาพงานศพ เป็นเจ้าภาพร่วมงานสวดอภิธรรมศพและมอบปัจจัยคืนแก่เจ้าภาพวันแรกของการสวดศพ (๓) สงเคราะห์ผู้ประสบภัยธรรมชาติและอื่น ๆ ตามโอกาส

เกณฑ์ในการพิจารณาสมณศักดิ์ ควบหาความโดดเด่นหลาย ๆ ด้านมาประกอบในการขอสมณศักดิ์ เพื่อให้ได้ผลงาน ตามความสามารถของแต่ละรูป

พระครูศรีปริยัติมงคล^๖ อายุ ๕๕ พรรษา ๒๕ วิทยฐานะ น.ธ.เอก, ป.ธ.๗, พธ.ม. เจ้าคณะตำบลบ้านเม็ง เขต ๒ ได้กล่าวถึงการพัฒนาสังคมตามภารกิจ ๖ ด้านของท่าน ดังนี้

- **การปกครอง** ผู้ปกครองที่ดีต้องเอาใจใส่ดูแลผู้ใต้ปกครอง ต้องมีหลักพรหมวิหาร ๔ และยึดหลักสามัคคีธรรมเป็นสำคัญ เพราะจะทำให้ปกครองง่าย ไม่เกิดปัญหา พระสังฆาธิการมีสมณศักดิ์อย่างเดียวยังไม่เป็นการเพียงพอ จะต้องประพฤติปฏิบัติให้ดีด้วย เพื่อให้คนทั้งหลายได้เคารพนับถือและศรัทธา

- **ศาสนศึกษา** แต่ก่อนมีการเรียนการสอนนักเรียน – บาลีอย่างจริงจัง ทำให้สอบได้มาก แต่ต่อมากับบวชเรียนมีน้อย จึงต้องตั้งโรงเรียนการกุศลขึ้นที่วัดร่มประดู่

ปัญหาของการจัดการเรียนการสอนนักเรียน – บาลี คือ ขาดคนมาบวชเรียน ทั้งนี้เพราะรัฐออกกฎหมายบังคับให้เด็กต้องเรียนทางฝ่ายสามัญ ศึกษาจนถึงมัธยมศึกษาซึ่งเป็นการศึกษาภาคบังคับ คนที่บวชเรียนจึงมีน้อย

^๖ สัมภาษณ์, พระครูศรีปริยัติมงคล, เจ้าคณะตำบลบ้านเม็ง เขต ๒ เจ้าอาวาสวัดร่มประดู่, ๑๘ มีนาคม

- การศึกษาสงเคราะห์ มีโรงเรียนการกุศลวัด เปิดสอนตั้งแต่อนุบาล ๑ – ๓ ครูสอนมีวุฒิ พช.บ. และ ศษ.บ. เป็นการได้สงเคราะห์ชาวบ้านด้านการศึกษา และทำให้ได้อยู่ใกล้วัด พระพุทธศาสนายิ่งขึ้น นอกจากนี้ก็มีการแจกทุนการศึกษาแก่นักเรียนของโรงเรียนประถมศึกษา ประจำหมู่บ้าน

พระที่มีสมณศักดิ์จะใช้บารมีระดมทุนเพื่อจัดการศึกษาได้ดีกว่าพระที่ไม่มีสมณศักดิ์ เพราะคนให้ความเคารพศรัทธาเชื่อถือ

- การเผยแผ่ แสดงธรรมในงานกิจกรรมต่าง ๆ เป็นต้นว่า งานบวช งานบุญแจกข้าว งาน บุญขึ้นบ้านใหม่ เป็นต้น นอกจากนี้ยังจัดกิจกรรมอบรมคุณธรรมและจริยธรรมแก่เด็กและเยาวชน ในรูปแบบค่ายพุทธบุตร

นักเผยแผ่ที่ดีต้องเข้าถึงชาวบ้าน ถามสารทุกข์สุกดิบของเขา จะทำให้เกิดความคุ้นเคย และ ยึดหลักองค์แห่งพระธรรมกถึก ๕

- สาธารณูปการ มีผลงานด้านการก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์ถาวรวัตถุ ดังนี้คือ (๑) สร้างศาลาการเปรียญ สิ้นค่าก่อสร้างประมาณ ๗,๕๐๐,๐๐๐ บาท (๒) ซ่อมแซมกุฏิสงฆ์ ประมาณ ๒๒๐,๐๐๐ บาท (๓) สร้างและบูรณะอาคารเรียนโรงเรียนการกุศลวัด ประมาณ ๒,๕๐๐,๐๐๐ บาท (๔) สร้างถนนคอนกรีตเข้าวัด ประมาณ ๔๕๐,๐๐๐ บาท

- สาธารณประโยชน์ สงเคราะห์คนยากจน และผู้ประสบภัยธรรมชาติ เช่น อุทกภัย อัคคีภัยตามโอกาสอันควร

การพิจารณาสมณศักดิ์ ควรพิจารณาด้านใดด้านหนึ่งที่โดดเด่น เฉพาะในส่วนของท่านจะ เน้นด้านการศึกษา (การศึกษาสงเคราะห์) เพราะเป็นงานที่ถนัด มากกว่าด้านอื่น

พระประชล คำภีณ^๗ อายุ ๒๓ พรรษา ๒ วิทัญญู มัชฌมศึกษา, น.ธ. ตรี พระลูกวัด วัดร่มประดู่ อำเภอหนองเรือ ท่านกล่าวถึงบทบาทการพัฒนาสังคมตามภารกิจ ๖ ด้านของพระครูศรี ปริยัติมงคล ดังนี้

- ด้านการปกครอง ท่านยึดหลักพรหมวิหาร ๔ และหลักสามัคคีธรรมในการปกครอง และประพฤตินให้เป็นแบบอย่างที่ดีด้วย ดังนั้น จึงได้รับความเคารพนับถือจากผู้ได้ปกครอง

^๗ สัมภาษณ์, พระประชล คำภีณ, วัดร่มประดู่, ๑๘ มีนาคม ๒๕๕๓.

- **ด้านศาสนศึกษา** ปัจจุบัน การเรียนการสอนนักรธรรม – บาลีไม่เหมือนเดิม เพราะมีคนบวชเรียนมีน้อย พระเณรก็ไม่ค่อยสนใจเรียน เพราะไม่เห็นความสำคัญ

-**ด้านการศึกษาสงเคราะห์** มีโรงเรียนการกุศลวัด เปิดสอนตั้งแต่อนุบาล ๑ – ๓ ชาวบ้านก็ได้นำลูกหลานมาเรียนพอสมควร

- **ด้านการเผยแผ่** ท่านแสดงธรรมในงานกิจกรรม ซึ่งท่านได้ยึดหลักธรรมกถึก ๕ ในการแสดงธรรม

-**ด้านสาธารณูปการ** มีการก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์ถาวรวัตถุหลายอย่าง เช่น สร้างอาคารเรียน โรงเรียนการกุศล เป็นต้น

-**ด้านสาธารณสงเคราะห์** ได้สงเคราะห์คนยากจน และผู้ประสบภัยธรรมชาติ เช่น อุทกภัย เป็นต้น

นายสมจิตร กาญจนดา^๔ อายุ ๗๐ ปี วุฒิมัธยมศึกษา ปริญญาโท ปัจจุบันเป็นผู้อำนวยการโรงเรียนการกุศลวัดร่มประคำ อำเภอหนองเรือ และเป็นกรรมการวัดร่มประคำ เกี่ยวข้องกับพระสังฆาธิการมาเป็นระยะเวลา ๕ ปี กล่าวถึงบทบาทการพัฒนาสังคมตามภารกิจ ๖ ด้านของพระครูศรีปริยัติมงคล ดังนี้

-**ด้านการปกครอง** ท่านเป็นผู้ใหญ่ที่มีเมตตาธรรมสูง ผู้ได้ปกครองจึงได้รับความร่วมมือเป็นสุข อยู่อาศัยด้วยความสบายใจ

- **ด้านศาสนศึกษา** การเรียนการสอนนักรธรรมในปัจจุบันก็มีเหมือนกัน เป็นการเรียนในช่วงเช้าพรรษา ไม่ได้ทำกันอย่างจริงจังเหมือนในอดีต

-**ด้านการศึกษาสงเคราะห์** ผมเป็นผู้อำนวยการโรงเรียนการกุศลที่นี่ ท่านก็ดูแลดี สามารถทำงานร่วมกันได้เป็นอย่างดี ท่านพยายามส่งเสริมในทุก ๆ ด้านเท่าที่จะทำได้ ผลการจัดการเรียนการสอนเป็นที่น่าพอใจ

- **ด้านการเผยแผ่** เวลาว่าง ชาวบ้านก็มานิมนต์ท่านไปแสดงธรรม ท่านก็ให้ความสงเคราะห์อนุเคราะห์ชาวบ้านเป็นอย่างดี

^๔ สัมภาษณ์, นายสมจิตร กาญจนดา, กรรมการวัดร่มประคำ, ๑๘ มีนาคม ๒๕๕๗.

- **ด้านสาธารณูปการ** การบริหารงานศาสนาถือว่าเป็นงานที่ทำทวยความสามารถ เพราะต้องใช้ความสามารถหาเงินมาบริหารเอง เงินสนับสนุนจากรัฐก็มีน้อย ไม่เพียงพอ ท่านเจ้าอาวาสสามารถระดมทุนสร้างอาคารเรียนเองได้ ถือว่ามีความสามารถสูง ควรค่าแก่การยกย่องและศึกษาตัวอย่างการทำงาน

- **ด้านสาธารณสงเคราะห์** ท่านช่วยสงเคราะห์ชาวบ้านผู้เดือดร้อนแบบไม่เลือกที่รัก ผักที่ซัง ดังนั้น จึงเปรียบเสมือนต้นไม้ใหญ่ให้ร่มเงาได้อาศัยร่มเงาและผลไม้กินเป็นอาหาร ท่านช่วยสงเคราะห์ชาวบ้านผู้เดือดร้อนแบบไม่เลือกที่รัก ผักที่ซัง ดังนั้น จึงเปรียบเสมือนต้นไม้ใหญ่ให้ร่มเงาได้อาศัยร่มเงาและผลไม้กินเป็นอาหาร

พระครูสิทธิปริยัติสุธี อายุ ๔๕ พรรษา ๓๔ วิทญานะ น.ธ.เอก, ป.ธ.๕, พธ.ม. เจ้าคณะตำบลบ้านกง เขต ๑ อำเภอหนองเรือ ภารกิจทั้ง ๖ ด้านของท่าน ดังนี้

- **การปกครอง** ผู้ปกครองที่ดีต้องมีทั้งพระเดชและพระคุณ พระเดชคือปฏิบัติตามกฎระเบียบข้อบังคับของคณะสงฆ์ พระคุณคือมีเมตตาต่อผู้ใต้ปกครอง ในฐานะเจ้าคณะตำบล ก็ยึดหลักธรรมวินัยเป็นแนวทางในการปกครอง

หากเจ้าอาวาสเป็นพระสมณศักดิ์ ก็จะเป็นที่เคารพเชื่อฟังของพระภิกษุ – สามเณรตลอดจนอารามิกชน เพราะถือว่าผู้ปกครองได้รับเกียรติจากพระมหากษัตริย์และคณะสงฆ์ในระดับสูง

- **ศาสนศึกษา** วิธีการส่งเสริมการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกนักธรรม – บาลี มีดังนี้คือ (๑) พระเณรในวัดหากยังไม่จบนักธรรม – บาลี ต้องเรียนทุกรูป (๒) ให้ทุนการศึกษาแก่ผู้ที่สอบได้ทุกชั้น (๓) สนับสนุนปัจจัย ๔ อย่างเพียงพอ (๔) จัดนิศยภัตให้ครูสอน

ปัญหาที่พบคือ (๑) ใด้งบประมาณจากรัฐบาลและคณะสงฆ์น้อย ทำให้ต้องหาทุนมาจัดการศึกษาเอง (๒) คนบวชเรียนไม่ค่อยมี เพราะต้องเรียนภาคบังคับในโรงเรียนของรัฐ

แนวทางการพัฒนาการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมคือ (๑) ปรับเนื้อหาหลักสูตรให้แคบลง (๒) การวัดผลต้องปรับให้เอื้อต่อผู้เรียน (๓) ครูสอนต้องมีความรู้ความสามารถ ถ้ายทอดเป็น

^๕ สัมภาษณ์, พระครูสิทธิปริยัติสุธี, เจ้าคณะตำบลบ้านกง เขต ๑ เจ้าอาวาสวัดบ้านนันทิกวัน, ๑๕ มีนาคม

และมีความเสียสละ (๔) ต้องมีทุนการศึกษาและปัจจัย ๔ ให้นักเรียน (๕) มีสื่อการเรียนพร้อม แผนกสามัญศึกษาต้องยกสถานภาพของครูให้มีความมั่นคง มีสวัสดิการดี

-การศึกษาสงเคราะห์ ที่วัดได้จัดตั้งโรงเรียนการกุศลของวัด แผนกอนุบาล ๑ - ๓ มีนักเรียนประมาณ ๔๐๐ กว่าคน เป็นการได้เผยแผ่พระพุทธศาสนาในตัว และถือเป็นจุดแข็งของวัดนี้ ปัญหาที่พบในการจัดการศึกษาคือที่ตั้งของโรงเรียนไม่ได้ตั้งอยู่ในเมือง ทำให้การเดินทางมาเรียนมีปัญหาบ้าง แต่ทางวัดก็แก้ปัญหาโดยการจัดให้มีรถรับ - ส่งนักเรียน

ถ้าผู้บริหารโรงเรียนมีสมณศักดิ์ ก็สามารถที่จะเอาสมณศักดิ์นั้นมาเป็นฐานในการระดมทุนพัฒนาโรงเรียน ในรูปแบบต่าง ๆ เช่น มอบทุนการศึกษา ซึ่งวัตถุประสงค์ทางการศึกษา เป็นต้น

- การเผยแผ่ มีการแสดงธรรมในวันพระ วันสำคัญทางศาสนา งานกิจกรรมนิต และปฏิบัติงานพระธรรมทูตปีละ ๑ ครั้ง

ปัญหาของการเผยแผ่คือชาวบ้านจะติดทีวี หากแสดงในเวลาทีละครเล่น เขาจะไม่ค่อยมาฟัง นักเผยแผ่ต้องมีเทคนิควิธีการแก้ไข

เวลามีปัญหา ก็ต้องอาศัยการสรุปประเมินผล ปรับเปลี่ยนกลวิธีเทคนิคตามความเหมาะสม นักเผยแผ่ที่ดีต้องยึดหลักองค์แห่งพระธรรมกถึก ๕ ต้องพัฒนาตนเองให้มีความรู้จริงในเรื่องที่สอน บางครั้งก็ต้องใช้สื่อประกอบการสอนด้วย เช่น เวลาอบรมเยาวชน เป็นต้น

-สาธารณูปการ มีการสร้างกุฏิสงฆ์, อาคารเรียนของโรงเรียนกุศลวัด, บูรณะศาลาการเปรียญ และปรับภูมิทัศน์ของวัด และอื่น ๆ

ปัญหาที่พบคือต้องใช้ระยะเวลาในการก่อสร้าง เพราะต้องอาศัยศรัทธาของชาวบ้าน การก่อสร้างจึงเป็นแบบค่อยเป็นค่อยไป

- สาธารณประโยชน์ มีผลงานด้านสาธารณประโยชน์หลายอย่าง ดังนี้ (๑) ให้ความช่วยเหลือชาวบ้านผู้ได้รับความเดือดร้อน เช่น ขาดแคลนอาหาร บริจาคปัจจัยช่วยงานศพชาวบ้าน และรับเป็นเจ้าภาพอย่างน้อย ๑ ค่ำ (๒) บริจาคปัจจัยบูชาภัตตาหารเทศน์วันโรงพยาบาลสงฆ์ เป็นการได้สงเคราะห์พระสงฆ์ผู้อาพาธ และกิจการเพื่อสาธารณประโยชน์อื่น ๆ

การพิจารณาสมณศักดิ์ควรยึดหลักผลงานเชิงประจักษ์เป็นเกณฑ์อย่างแท้จริง

พระครูภาวนาโพธิคุณ^{๑๑} อายุ ๔๕ พรรษา ๒๕ วิทยฐานะ น.ช.เอก, พช.บ., M.A., Ph.D. ดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าอาวาสวัดโพธิ์ บ้านโนนทัน และเจ้าคณะตำบลในเมือง เขต ๑ ส่วนงานด้านบริหารการศึกษา ดำรงตำแหน่งเป็นผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น เป็นพระนักวิชาการ และพระนักเผยแผ่ที่มีชื่อเสียง มีผลงานเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไป ภารกิจทั้ง ๖ ด้านของท่าน ดังนี้

- **การปกครอง** การปกครองวัดแบ่งเป็น ๒ ส่วน คือ (๑) ปกครองพระเณร และเด็กวัด (๒) ปกครองชุมชนรอบวัด การปกครองต้องมีทั้งหลักนิติศาสตร์และรัฐศาสตร์ ถ้าผู้ปกครองมีสมณศักดิ์ จะดูแลตามค่านิยม และได้รับการเคารพนับถือจากผู้ใต้ปกครองด้วย

ผู้ปกครองที่ดีในทัศนะของท่านคือ ต้องมีหลักพรหมวิหาร ๔ หลักการใช้พรหมวิหาร ๔ คือ ถ้าเขามีทุกข์ ต้องมีใจกรุณา และเจริญเมตตา รวมทั้งวางอุเบกขาด้วยในบางกรณี และควรช่วยด้วยหลักบุญกิริยาวัตถุ ๑๐ ถ้าเขาประสบความสำเร็จ ต้องแสดงมุทิตาจิต

- **ศาสนศึกษา** ท่านมีวิธีส่งเสริมศาสนศึกษา ดังนี้ (๑) เวลาเช้าให้เรียนบาลี เวลาบ่ายให้เรียนสามัญศึกษา ส่วนเวลาเย็นให้เรียนนันทกรรม (๒) ถ้านักเรียนสอบผ่านประโยคบาลี จะถวายทุนการศึกษาให้ตามลำดับชั้นประโยค เช่น สอบได้ ป.ช. ๓ ถวายทุน ๓,๐๐๐ บาท เป็นต้น (๓) ในกรณีพระภิกษุ – สามเณร ไปเรียนข้างนอก ก็จะมีทุนการศึกษาให้เหมือนกัน และเมื่อเรียนจบแล้ว ก็จัดงานฉลองปริญญาบัตรให้

เฉพาะในปี ๒๕๒๒ วัดโพธิ์ โนนทันได้ถวายทุนการศึกษาปีละ ๑๔๐,๐๐๐ บาท

ปัญหาที่พบในการจัดการเรียนการสอน คือ การบริหารเวลาเรียนของนักเรียน เพราะเรียนหลายอย่าง และขาดแรงจูงใจในการเรียนนันทกรรม – บาลี ทางแก้ปัญหา คือ การเทียบวุฒิการศึกษาให้ควรชัดเจนกว่านี้ และผู้บริหารต้องเข้มแข็ง ปรับกระบวนการสอนให้ดี

การจัดการศึกษานันทกรรมบาลี ควรได้รับการพัฒนา ดังนี้ (๑) ครูสอนต้องเป็นคนดี มีความรู้ดี และมีเทคนิคการสอนที่ดี ผู้เรียนจึงจะเกิดศรัทธา อยากเรียนด้วย (๒) ควรจัดให้มีกิจกรรม

---

^{๑๑} สัมภาษณ์, พระครูภาวนาโพธิคุณ, เจ้าคณะตำบลในเมือง เขต ๑ เจ้าอาวาสวัดโพธิ์บ้านโนนทัน, ๒๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๓.

การเรียนการสอนด้วย (๓) ต้องบริหารอย่างเป็นระบบ และมีคุณภาพ (๔) ต้องได้รับงบประมาณสนับสนุนอย่างเพียงพอ (๕) ครูสอนและนักเรียนได้รับสวัสดิการดี

- **การศึกษาสงเคราะห์** วัดโพธิ์ บ้านโนนทันได้รับเด็กที่ขาดโอกาสทางการศึกษาเข้ามาบวชเรียน โดยได้ปัจจัยจากมูลนิธิหลวงปู่โพธิ์ (อดีตเจ้าอาวาสวัดโพธิ์ บ้านโนนทัน) มาจัดการศึกษา ปัญหาที่พบในการจัดการศึกษาคือ ทางวัดยังขาดทรัพยากรบุคคล คือผู้บวชเรียนไม่ค่อยมี ระบบสมณศักดิ์มีความสำคัญต่องานด้านศึกษาสงเคราะห์ไม่น้อยเหมือนกัน เพราะเมื่อเปรียบเทียบระหว่างพระสงฆ์ที่ไม่มีสมณศักดิ์กับพระสงฆ์ทรงสมณศักดิ์โดยภาพรวมแล้ว ชาวบ้านจะศรัทธาพระที่มีสมณศักดิ์มากกว่า

- **การเผยแผ่** วัดโพธิ์โนนทันมีวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ดังนี้ (๑) มีการเทศน์ทุกวันพระ (๒) เทศน์ในงานกฐินมนต์ทั่วไป และอบรมบรรยายธรรมในสถานศึกษา (๓) มีการบันทึกชีวิติธรรมะ และแจกแก่ชาวบ้าน (๔) พิมพ์หนังสือธรรมะแจกชาวบ้าน (๕) มีเว็บไซต์ของวัดเผยแผ่ธรรมะ (๖) มีสถานีวิทยุชุมชนเผยแผ่ธรรมะ

นักเผยแผ่ที่ดีต้องแสดงธรรมโดยยึดหลักองค์แห่งพระธรรมกถึก ๕ และชื่อตรงต่อหลักธรรม ไม่บิดเบือนคำสอนของพระพุทธเจ้า, เวลาฟังนักเทศน์ที่มีชื่อเสียงแสดงธรรม ต้องรู้จักสังเกตและจดจำเทคนิควิธีของท่าน แล้วสามารถนำมาวิเคราะห์และปรับใช้จนเกิดทักษะ

ผลงานเป็นเครื่องยืนยันความสำเร็จในการเผยแผ่ เช่น เป็นสำนักปฏิบัติธรรมดีเด่นของจังหวัดขอนแก่น, ปี พ.ศ. ๒๕๕๒ งานวิสาขโลก ได้รับพระราชทานรางวัลเสมาธรรมจักร ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เป็นต้น

- **สาธารณูปการ** ชาวบ้านผู้มีศรัทธาได้บริจาคปัจจัยสร้างถาวรวัตถุไว้หลายอย่าง เพราะเขาศรัทธาหลวงปู่โพธิ์ อดีตเจ้าอาวาสวัดโพธิ์โนนทัน ปัจจุบันก็ได้ต่อเติมปรับปรุงให้ดียิ่งขึ้น รวมค่าก่อสร้างมากกว่า ๕๑ ล้านบาท ปัญหาในการก่อสร้างก็มีบ้าง แต่ก็สามารถแก้ไขได้โดยวิธีการที่เหมาะสม

- **สาธารณประโยชน์** วัดโพธิ์โนนทันมีกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อชาวบ้านหลายอย่าง ดังนี้ (๑) แจกทุนแก่เด็กนักเรียน (๒) จัดตั้งโรงงานในเวลาหน่วยงานต่าง ๆ เช่น มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและงานบุญกุศลอื่นๆ เป็นต้น (๓) จัดตั้งสมาคมจิตอาสาวัดโพธิ์ เอาอาสาสมัครมาทำงานช่วยเหลือคนป่วยที่ไม่มีลูกหลานดูแล (๔) ส่งพระสงฆ์ไปอบรมการตรวจใช้ปฐมภูมิ

สามารถใช้เครื่องมือได้ (๕) จัดตั้งสมาคมแพทย์แผนไทยวัดโพธิ์ และเป็นศูนย์ปฏิบัติธรรมแก่ประชาชนทั่วไป

เกณฑ์ในการขอสมณศักดิ์ เห็นว่าจะเน้นด้านใดด้านหนึ่งมิได้ ควรพิจารณาตามความสามารถในแต่ละด้าน

พระมหาเกรียงศักดิ์ ฐมฺมวิจาโร^{๑๑} อายุ ๗๕ พรรษา ๒๐ วิทฐานะ น.ธ. เอก, ป.ธ. ๕, พธ.บ. ปัจจุบันสังกัดวัดโพธิ์โนนทัน ได้กล่าวถึงบทบาทการพัฒนาสังคมตามภารกิจ ๖ ด้านของพระครูภาวนาโพธิคุณว่า

- **ด้านการปกครอง** ในฐานะของผู้ได้ปกครอง มีความเห็นว่า เจ้าอาวาสท่านปกครองโดยใช้หลักธรรมาภิบาล คือใช้หลักพระธรรมวินัยปกครอง อยู่ร่วมกันอย่างมีระเบียบวินัย นับถือตามอายุพรรษา ไม่มีการออกกฎระเบียบอื่นที่นอกเหนือไปจากพระวินัย ถ้ารูปใดทำผิด ก็เป็นโทษของรูปนั้นเอง ควรได้พิจารณาตน

- **ด้านศาสนศึกษา** ท่านเจ้าอาวาสให้การสนับสนุนและส่งเสริมการศึกษาแก่พระลูกวัดเป็นอย่างมาก คือแนะนำให้เห็นความสำคัญของการศึกษา มอบทุนการศึกษาให้ทุกระดับ เช่น ทุนปริญญาเอก ๒๐,๐๐๐ บาท เป็นต้น ให้รางวัลพิเศษแก่ผู้ที่เรียนดีและประพฤติดี และมีกองทุนการศึกษาด้วย จึงจัดได้ว่าท่านเจ้าอาวาสเป็นผู้มีวิสัยทัศน์กว้างไกลในด้านการศึกษา

การจัดการศึกษาได้รับผลดีมาก ทำให้พระภิกษุ สามเณรในวัดมีกำลังใจศึกษาเล่าเรียน มีนักเรียนและผู้ทีเรียนจบแล้วตั้งแต่นักธรรมตรี – เปรียญธรรม ๕ ประโยค ส่วนด้านสามัญก็มีตั้งแต่มัธยมศึกษา – อุดมศึกษา

- **ด้านการศึกษาสงเคราะห์** มีศูนย์เด็กก่อนเกณฑ์ ๒ แห่ง มีโครงการ “การเข้าวัดวันอาทิตย์ ไกล่ชิดพระศาสนา” , มีศูนย์เรียนรู้ทางด้านศิลปวัฒนธรรม, มีเสียงธรรมตามสาย, นอกจากนี้ในทุกวันพระและวันอาทิตย์จะมีการแสดงอบรมบรรยายและประเพณีธรรมแก่เยาวชนและประชาชนทั่วไป ซึ่งมีหน่วยงานรัฐและเอกชนให้ความสนใจเข้ามาฝึกอบรมเป็นประจำทั้งในจังหวัดขอนแก่นและจังหวัดอื่น ๆ ที่ใกล้เคียง

^{๑๑} สัมภาษณ์, พระมหาเกรียงศักดิ์ ฐมฺมวิจาโร, วัดโพธิ์บ้านโนนทัน, ๒๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๓.

- **ด้านการเผยแพร่** มีการแสดงธรรมทางวิทยุกระจายเสียง, อบรมในหน่วยงานต่าง ๆ เช่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น, โรงพยาบาลศูนย์ขอนแก่น เป็นต้น นอกจากนี้จะเป็นการแสดงธรรมในวันธรรมมัสสวนะ และมีการจัดอบรมปฏิบัติธรรมในเทศกาลที่สำคัญเป็นประจำ

- **ด้านสาธารณูปการ** มีผลงานการก่อสร้างหลายอย่าง เช่น บูรณะอาคารรับรองผู้ปฏิบัติธรรม, สร้างพระประธาน, สร้างกุฏิกรรมฐาน เป็นต้น วิถีทางงบประมาณ เช่น ประชาสัมพันธ์หาเจ้าภาพสิ่งก่อสร้างในวันพระ เป็นต้น ซึ่งก็ญาติโยมรับรองเป็นเจ้าภาพด้วยความศรัทธา ประโยชน์ใช้สอยของสิ่งก่อสร้างมีมาก เช่น อาคารรองรับผู้ปฏิบัติธรรม ก็ใช้เป็นทั้งที่ปฏิบัติและที่พักของผู้ปฏิบัติธรรม เป็นต้น

-**ด้านสาธารณสงเคราะห์** ได้ให้ความช่วยเหลือและสนับสนุนองค์หรือหน่วยงานสาธารณกุศลต่าง ๆ ในเรื่องปัจจัย ๔ เช่น จัดโรงงานช่วยงานกุศล เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการสงเคราะห์ภิกษุสามเณร ผู้อาพาธอีกด้วย บทบาทการสงเคราะห์ในปัจจุบันนี้

พระสังฆาธิการมีบทบาทสำคัญมาก เพราะว่าประชาชนส่วนมาก เมื่อมีทุกข์ ก็เข้าวัด วัดก็ให้ความช่วยเหลือด้านจิตใจโดยการให้กำลังใจ พระสังฆาธิการจึงเป็นหลักสำคัญในการสงเคราะห์ทั้งหมด

พระสังฆาธิการผู้ทรงสมณศักดิ์มีส่วนสำคัญในการพัฒนาสังคมมากกว่าพระสังฆาธิการที่มีสมณศักดิ์ไม่สูง เพราะเมื่อท่านพูดอะไร ชาวบ้านก็เชื่อถือ

นางสาคร ชาธรรม^{๑๒} อายุ ๖๒ ปี วุฒิดการศึกษามัธยมศึกษา กรรมการวัดโพธิ์โนนทัน มีความเกี่ยวข้องกับพระสังฆาธิการมาเป็นระยะเวลา ๕ ปี มีทัศนคติต่อบทบาทการพัฒนาสังคมตามภารกิจ ๖ ด้านของพระครูภาวนาโพธิคุณ ดังนี้

-**ด้านการปกครอง** ท่านอาจารย์ให้ความเสมอภาคทุกระดับ เป็นการปกครองแบบบูรณาการ ได้ผลดีเยี่ยม

-**ด้านศาสนศึกษา** ท่านอาจารย์สนับสนุนให้พระเถรนักธรรมและปริยัติสามัญจนจบหลักสูตรที่ต้องการ ผลการจัดการศึกษาสำเร็จเป็นที่พอใจ คิดเฉลี่ย ๘๐ – ๘๐ %

^{๑๒} สัมภาษณ์, นางสาคร ชาธรรม, กรรมการวัดโพธิ์บ้านโนนทัน, ๒๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๓.

- **ด้านการศึกษางานสงเคราะห์** ท่านอาจารย์สนับสนุนศูนย์พัฒนาเด็กก่อนเกณฑ์, ส่งเสริมการศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ และเปิดโอกาสให้เด็กและเยาวชนได้มาเรียนรู้พระไตรปิฎก และได้เรียนรู้คำว่า “หน้าที่ของตนเอง” เพื่อชีวิตที่ดีงาม

- **ด้านการเผยแพร่** เป็นการทำงานในเชิงรุกและเชิงรับ คือออกไปหามวลชนและรอรับมวลชน มีการเผยแพร่ที่หลากหลาย คือ จัดทำหนังสือและซีดีธรรมะแจก, จัดทำปฏิทินธรรมประจำวัด โดยได้กำหนดวันเวลาในการปฏิบัติธรรมไว้, สวดมนต์ไหว้พระ ทำบุญตักบาตร และฟังเทศน์ในวันสำคัญต่าง ๆ และโครงการกิจกรรมของวัด, จัดงานทำบุญตามประเพณีวัฒนธรรมทางศาสนา โดยยึดถือ “ฮิตสิบสอง คองสิบสี่”, จัดทำโครงการ “เปิดวัดวันอาทิตย์ ใกล้เคียงพุทธศาสนา”

- **ด้านสาธารณูปการ** ท่านอาจารย์ได้ดูแลการก่อสร้างและบูรณะศาสนวัตถุหลายอย่าง เช่น อุโบสถ วิหาร ศาลาการเปรียญ กุฏิ พระพุทธรูป กำแพงวัด สำนักปฏิบัติธรรมที่ภูกระแต เป็นต้น โดยได้งบประมาณการก่อสร้างจากการบริจาคของชาวบ้าน และงบประมาณของเทศบาล ประโยชน์ที่ได้รับคุ้มค่างบทุนที่ก่อสร้าง เพราะเป็นการได้พัฒนาคนทั้งทางกาย วาจา และใจ

- **ด้านสาธารณสงเคราะห์** วัดโพธิ์โนนทันมีกิจกรรมด้านสาธารณประโยชน์หลายอย่าง ดังนี้คือ ช่วยส่งเสริมพัฒนาสถานพยาบาลภายในวัด โดยมีแพทย์ พยาบาลมาดูแล, ช่วยส่งเสริมดูแลสุขภาพผู้สูงอายุ โดยให้ร่วมกิจกรรมต่าง ๆ, เป็นเจ้าภาพงานกุศลต่าง ๆ เช่น งานบรรพชาอุปสมบท เป็นต้น, จัดตั้งมูลนิธิประจำวัด, ให้ความอนุเคราะห์พระเณรที่อาพาธ งานสาธารณประโยชน์ของคณะสงฆ์ในปัจจุบันมีความเหมาะสมดีแล้ว

พระสังฆาธิการผู้ทรงสมณศักดิ์ย่อมมีบารมีเป็นที่เลื่อมใสศรัทธายกย่องเชิดชูของคนทั่วไป ผู้ได้ปกครองให้ความเคารพเชื่อฟังดี ส่วนพระสังฆาธิการที่ไม่มีสมณศักดิ์ แต่ได้ตำแหน่ง ก็มีคนเคารพศรัทธาเหมือนกันถ้าเป็นพระนักเทศน์ พระนักพัฒนา

๔.๓ พระครูสัญญาบัตรเจ้าคณะอำเภอเกี่ยวกับบทบาทการพัฒนาสังคม

๑. พระครูสโมธานเขตคณารักษ์ เจ้าคณะอำเภอชุมแพ
๒. พระครูรัตนทีปาภิบาล เจ้าคณะอำเภอบ้านฝาง
๓. พระครูศรีปัญญาประโชติ เจ้าคณะอำเภอภูเวียง
๔. พระครูสิริธรรมนิเทศก์ เจ้าคณะอำเภอบ้านแฮด

พระครูโสมธานเขตคณารักษ์^{๑๑} อายุ ๔๘ พรรษา ๒๘ วิทญาณะ น.ธ.เอก, ป.ธ.๔, พธ.บ., M.A. ปัจจุบันกำลังศึกษาต่อในระดับปริญญาเอกสาขาบริหารการศึกษา ตำแหน่งปกครองทางคณะสงฆ์เป็นเจ้าคณะอำเภอชุมแพ ภารกิจทั้ง ๖ ด้านของท่าน ดังนี้

- การปกครอง ผู้ปกครองที่ดีต้องมีความเสียสละ มีพรหมวิหาร และเข้มงวดในระเบียบ ความเมตตาจัดเป็นพระคุณ ส่วนความเข้มงวดในระเบียบจัดเป็นพระเดช

ผู้ปกครองที่มีสมณศักดิ์จะสูงกว่า น่ายำเกรงกว่าผู้ปกครองที่ไม่มีสมณศักดิ์ หากเป็นเจ้าคณะผู้ปกครองที่มีสมณศักดิ์สูง เวลาไปงานพระราชพิธี ก็จะได้นั่งในลำดับสูงกว่าพระที่มีสมณศักดิ์ต่ำกว่า

- ศาสนศึกษา นักรธรรม – บาลี เป็นหัวใจของการศึกษาคณะสงฆ์ ผู้ที่จะเรียนทางสามัญศึกษาจะต้องเรียนและสอบนักรธรรม – บาลีด้วย

ปัญหาที่พบในการจัดการศึกษาคือ มีครูสอนไม่เพียงพอ บางครั้งก็ต้องลงมือสอนเอง วิธีการสอนคือสำรวจความสามารถในการเรียนรู้ของนักเรียนแล้วสอนตามความเหมาะสม

แนวทางการส่งเสริมและพัฒนาศึกษาพระปริยัติธรรมคือ ระบบการเทียบวุฒิความรู้ จะต้องมีความชัดเจนและเป็นที่ยอมรับมากกว่านี้

- การศึกษาสงเคราะห์ มีวิธีการส่งเสริมการศึกษาคือ (๑) ให้เรียนฟรีทุกแผนก (๒) จัดหาปัจจัย ๔ และอุปกรณ์การเรียนให้ และอื่น ๆ ตามความเหมาะสม

ปัญหาที่พบคือมีทุนไม่เพียงพอ ต้องอาศัยศรัทธาชาวบ้านช่วยอุปถัมภ์ทุนศึกษา

สมณศักดิ์จะเป็นจิตวิทยาย่างหนึ่งที่จะโน้มน้าวจิตใจญาติโยมให้อุปถัมภ์บำรุงการศึกษา

- การเผยแผ่ ผลงานด้านการเผยแผ่ มีดังนี้คือ (๑) เปิดเสียงธรรมตามสายทุกเช้า (๒) จัดอบรมค่ายพุทธบุตรแก่เยาวชน และอบรมเยาวชนในวันเด็กแห่งชาติ (๓) งานพระธรรมทูต (๔) แสดงธรรมในวันพระ และงานกิจกรรมต่างๆ (๕) จัดโครงการบรรพชาและอบรมสามเณรภาคฤดูร้อน

ปัญหาที่พบในการเผยแผ่คือ งบประมาณสนับสนุนไม่เพียงพอ ต้องจัดหาเอง

นักเผยแผ่ที่ดีต้องสื่อด้วยภาษาง่าย ๆ คนท้องถิ่นสามารถเข้าใจได้ง่าย จะทำให้เข้าถึงความรู้ลึกของผู้ฟังได้ดี ด้านคุณสมบัติส่วนตัว ต้องมีความรู้ดีและประพฤติดี

^{๑๑} สัมภาษณ์, พระครูโสมธานเขตคณารักษ์, เจ้าคณะอำเภอชุมแพ เจ้าอาวาสวัดแจ้งสว่างนอก, ๑๘

-**สาธารณูปการ** ผลงานด้านการก่อสร้างถาวรวัตถุ มีดังนี้คือ (๑) สร้างศาลาการเปรียญ จำนวน ๖ ล้านบาท (๒) สร้างอุโบสถ จำนวน ๑๒ ล้านบาท (๓) สร้างอาคารเรียนหลังใหม่ จำนวน ๕ ล้านบาท (๔) บูรณะกุฏิสงฆ์ ๔ หลัง จำนวน ๑,๓๐๐,๐๐๐ บาท

ปัญหาที่พบในการก่อสร้างคือ ไม้ได้งบประมาณสนับสนุนจากรัฐ ต้องขอบริจาคจากชาวบ้านผู้มีศรัทธา

เกณฑ์ในการพิจารณาสมณศักดิ์สำหรับภาคอีสาน ที่กำหนด ๑ แสนบาทขึ้นไป สำหรับพระครูสัญญาบัตร เห็นว่ายังน้อยไป ควรให้มากกว่านี้

- **สาธารณประโยชน์** ผลงานด้านสาธารณสงเคราะห์ มีดังนี้คือ (๑) จัดกิจกรรมผู้สูงอายุ ในวันขึ้นปีใหม่ ในกิจกรรมดังกล่าวมีการแจกเสื้อผ้าแก่ผู้สูงอายุและผู้รักษาอุโบสถศีล สิ้นค่าใช้จ่ายประมาณปีละ ๗๐,๐๐๐ - ๘๐,๐๐๐ บาท (๒) แจกเครื่องอุปโภคบริโภคแก่ชาวบ้านใกล้เคียง (๓) บริจาคสิ่งของช่วยเหลือผู้ประสบภัยธรรมชาติ (๔) สร้างสะพานสาธารณะ และอื่น ๆ

เกณฑ์การพิจารณาสมณศักดิ์ ควรพิจารณาด้านใดด้านหนึ่งที่มีความโดดเด่น

พระเกียรติศักดิ์ กิตติโมลี^{๑๔} อายุ ๒๖ พรรษา ๕ วิทัญญานะ น.ธ.เอก, ประโยค ๑-๒ พธ.บ. เลขานุการเจ้าคณะอำเภอชุมแพ วัดแจ้งสว่างนอก ได้กล่าวถึงภารกิจ ๖ ด้านของพระครูสุโมธานเขตคณาภิรักษ์ว่า

- **การปกครอง** พระสังฆาธิการผู้ทรงสมณศักดิ์ย่อมเป็นที่เชิดหน้าชูตาแก่คณะสงฆ์ เป็นที่เคารพนับถือของผู้ได้บังคับบัญชาแต่ละระดับ

หลวงพ่อกันเป็นผู้เสียสละ มีพรหมวิหาร เข้มงวดในพระธรรมวินัยและกฎหมายคณะสงฆ์ ทำให้พระเณรมีปฏิปทาน่าเลื่อมใส มีวัตรปฏิบัติที่งดงาม มีความรักสามัคคีกันในทุกหมู่คณะ นอกจากนั้นท่านได้ส่งเสริมผู้ที่ควรส่งเสริม เช่น ส่งเสริมผู้อยู่ได้ปกครองให้ได้รับแต่งตั้งหรือเลื่อนสมณศักดิ์ เป็นต้น

- **ศาสนศึกษา** จัดหาครูสอนนักเรียนให้เพียงพอ มอบนิศยภัตแก่ครูอย่างเหมาะสม ส่งเสริมการเรียนปริยัติสามัญ มอบทุนการศึกษาแก่พระภิกษุเณรผู้สอบได้นักธรรม-บาลีและผู้เรียน

^{๑๔} สัมภาษณ์, พระเกียรติศักดิ์ กิตติโมลี, เลขานุการเจ้าคณะอำเภอชุมแพ วัดแจ้งสว่างนอก, ๑๘ มีนาคม

ปรีชิตสามัญ สงเคราะห์ด้วยปัจจัย ๔ แก่พระภิกษุสามเณรให้เพียงพอ ติดตามผลการเรียนของพระ
เณรเสมอ

ผลการจัดการศึกษา ผลิตพระเณรให้มีความรู้คู่คุณธรรม เป็นกำลังสำคัญของชาติ ศาสนา

- การศึกษาสงเคราะห์ ท่านเปิดศูนย์พุทธศาสนาวินวาทิตย์ให้การสนับสนุนเต็มที่ทั้งเงิน
อุปกรณ์การศึกษาและทุนการศึกษาแก่เด็กนักเรียน

- การเผยแพร่ ในฐานะท่านเป็นพระธรรมทูตประจำอำเภอ ท่านออกปฏิบัติงานทุกปี เช่น
แสดงธรรมในวันพระ และงานกิจนิมนต์ต่างๆ อบรมสามเณรภาคฤดูร้อน เป็นต้น ผลทำให้ผู้ฟัง
ได้รับความรู้เข้าใจหลักธรรมนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน

- สาธารณูปการ ท่านได้สร้างและบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนวัตถุในวัดจำนวนมากเช่น
อุโบสถ ศาลาการเปรียญ สร้างอาคารเรียนหลังใหม่ มูลค่ากว่า ๒๐ ล้านบาท

งบประมาณก่อสร้างและบูรณะ คือ จากศรัทธาของชาวบ้านเป็นหลัก

สิ่งปลูกสร้างได้ถูกใช้สอยประโยชน์อย่างสูงสุดคุ้มเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการก่อสร้าง

- สาธารณประโยชน์ ท่านสงเคราะห์ผู้สูงอายุในวันขึ้นปีใหม่ มอบรางวัลวันกัตัญญวัน
สงกรานต์ทุกปี ช่วยเหลือเจ้าภาพงานศพมีเงินและเครื่องไทยทาน มอบทุนการศึกษา มอบอุปกรณ์
การเรียนแก่โรงเรียนที่ขาดแคลนทุกปี

งานสาธารณสงเคราะห์ของพระสงฆ์มีน้อยเกินไปหากเปรียบเทียบกับจำนวนสงฆ์ทั่วประเทศ
ควรมึงบกลางสนับสนุนจากรัฐและคณะสงฆ์

สมณศักดิ์กับการพัฒนาสังคม

ท่านอาจารย์สมย์ที่เป็นเจ้าคณะอำเภอใหม่ๆ ยังมีได้มีสมณศักดิ์ การสั่งการผู้ใต้ปกครอง
ระดับอำเภอ มักจะไม่ได้รับการตอบสนองเท่าที่ควร แต่เมื่อเป็นพระครูสัญญาบัตร ผู้ใต้ปกครองให้
ความร่วมมือในการกิจ ๖ ด้านเป็นอย่างดี

นายเดิม หนูช่างสิงห์^{๑๕} อายุ ๗๖ ปี วุฒิการศึกษา น.ธ.เอก ประถมศึกษาปีที่ ๔ ไวยาวัจกร
วัดแจ้งสว่างนอก ได้กล่าวถึงภารกิจ ๖ ด้านของพระครูสุโมธานเขตคณาภิรักษ์ว่า

^{๑๕} สัมภาษณ์, นายเดิม หนูช่างสิงห์, ไวยาวัจกรวัดแจ้งสว่างนอก, ๑๘ มีนาคม ๒๕๕๓.

- **การปกครอง** พระสังฆาธิการผู้ทรงสมณศักดิ์เป็นที่น่านับถือของคณะสงฆ์ ผู้ได้บังคับบัญชา สิ่งการสิ่งใด ย่อมได้รับการตอบสนองเสมอ

หลวงพ่อกันเป็นยึดพระธรรมวินัย กฎหมายคณะสงฆ์ กฎหมายบ้านเมืองในการปกครอง ทำให้งานปกครองดำเนินไปด้วยดี

- **ศาสนศึกษา** ได้ร่วมประชุมการระดมทุนเพื่อส่งเสริมการศึกษาสงฆ์ทุกระดับ เช่น การจัดนิทรรศการแก่ครูสอน การสังเคราะห์พระเณรด้วยปัจจัย ๔ มอบทุนการศึกษาแก่ผู้สอบได้ ส่งเรียนต่อระดับปริญญาตรีในสถาบันสงฆ์

ผลการจัดการศึกษา พระเณรมีคุณภาพ เป็นกำลังสำคัญของชาติ ศาสนาได้เป็นอย่างดี

- **การศึกษาสงเคราะห์** ท่านเปิดศูนย์พุทธศาสนาวันอาทิตย์ ส่งเสริมการสอบธรรมศึกษา สนามหลวงแก่เด็กและเยาวชน

- **การเผยแผ่** ท่านเน้นแสดงธรรมในงานบุญต่างๆ เช่น กล้าใจ บุญแจกข้าว เป็นต้น อบรมสามเณรภาคฤดูร้อน ส่งเสริมการบวชชีพราหมณ์ ส่วนงานพระธรรมทูตท่านจะออกปฏิบัติทุกปี มีการประเมินผล ทำให้ผู้ฟังได้รับความรู้เข้าใจหลักธรรมนำไปปฏิบัติและสั่งสอนลูกหลานได้

- **สาธารณูปการ** ท่านได้สร้างและบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนวัตถุในวัด เช่น อุโบสถ ศาลา การเปรียญ สร้างอาคารเรียนหลังใหม่ โรงเรียนปริยัติธรรมและอื่นๆ นำความเจริญรุ่งเรืองมาสู่วัดประจำบ้าน

งบประมาณก่อสร้างและบูรณะ คือ จากการบอกบุญและงานบุญประจำปี เช่น กล้าใจ ผ้าป่าเป็นหลัก

สิ่งปลูกสร้างได้ถูกใช้สอยประโยชน์อย่างสุดคุ้มเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการก่อสร้าง เช่น สถานที่ประชุมของสงฆ์และราชการ เป็นที่ปฏิบัติธรรมแก่ชาวบ้านอย่างคุ้มค่า

- **สาธารณประโยชน์** ท่านสงเคราะห์ผู้สูงอายุ ผู้เดือนร้อน งานศพ มอบทุนการศึกษา มอบอุปกรณ์การเรียนแก่โรงเรียนที่ขาดแคลนทุกปี

สาธารณสงเคราะห์ทำได้เป็นบางรูปที่มีใจรักและเสียสละ ควรกำหนดเป็นนโยบายของคณะสงฆ์ มีผู้รับผิดชอบ มีกองทุนสนับสนุนทุนจะช่วยให้งานนี้บรรลุผลได้ดีกว่ายุคปัจจุบันที่ทำตามใจชอบ

สมณศักดิ์กับการพัฒนาสังคม

ก่อนได้เป็นพระครูและเจ้าคณะอำเภอ ท่านปรารถนาให้ฟังว่า เวลาตั้งการคณะสงฆ์พระเถระพรหมามากมีสมณศักดิ์ ท่านมักไม่ค่อยให้ความร่วมมือ แตกต่างกับปัจจุบันที่ได้รับความร่วมมือด้วยดี

พระครูรัตนที่ปาภิบาล^{๑๖} อายุ ๗๐ พรรษา ๔๕ วิทฺยฐานะ น.ธ.เอก เจ้าคณะอำเภอบ้านฝาง มีผลงานสนับสนุนการศึกษาจนได้รับพุทธศาสตรบัณฑิต (กิตติมศักดิ์) จากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย การกิจทั้ง ๖ ด้านของท่าน ดังนี้

- การปกครอง ผู้ปกครองที่ดีต้องมีพรหมวิหาร ๔ อนุเคราะห์ผู้น้อย ให้ความเป็นธรรม ปราศจากอคติ ๔ เป็นต้น

สมณศักดิ์มีความสำคัญต่อการปกครองวัดคือ มีส่วนสนับสนุนการปกครองคณะสงฆ์ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

- ศาสนศึกษา ส่งเสริมให้พระเถระได้เรียนนักธรรม – บาลี ทุกรูป ปัญหาในการส่งเสริมคือทุนการศึกษาไม่ค่อยมี ต้องบอกบุญชาวบ้านให้มาถวายปัจจัยเป็นทุนการศึกษาแก่พระเถระตามกำลังศรัทธา

การพัฒนาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกนักธรรม-บาลี แผนกสามัญ รัฐต้องให้ความสำคัญมากกว่านี้ คือต้องสนับสนุนงบประมาณให้เพียงพอ ครูผู้สอนเองก็ต้องมีความรู้ความสามารถในสาขาวิชาที่ตนสอน

- การศึกษาสงเคราะห์ สนับสนุนทุนการศึกษาแก่พระเถระที่เรียนพระปริยัติธรรม แผนกนักธรรม-บาลี แผนกสามัญ และเรียนในระดับอุดมศึกษา (มหาวิทยาลัยสงฆ์) ปัญหาที่พบคือทุนการศึกษาไม่ค่อยมี วิธีการแก้ไขคือหาทุนการศึกษาเอง

หากผู้อำนวยการการศึกษาสงเคราะห์เป็นพระที่มีสมณศักดิ์สูง ญาติโยมจะเกรงขามมี และให้ความอุปถัมภ์ดีกว่าพระที่ไม่มีสมณศักดิ์

- การเผยแผ่ ผลงานด้านการเผยแผ่มีหลายอย่างด้วยกัน ดังนี้ (๑) เป็นผู้อำนวยการโครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน (๒) เป็นพระธรรมทูตสายที่ ๕ (๓) เป็นพระนักเผยแผ่

^{๑๖} สัมภาษณ์, พระครูรัตนที่ปาภิบาล, เจ้าคณะอำเภอบ้านฝาง เจ้าอาวาสวัดเกาะแก้ว, ๑๘ มีนาคม

พระพุทธศาสนาประจำจังหวัดขอนแก่น (๔) เทศน์สั่งสอนญาติโยมทุกวันพระและเทศกาล
เข้าพรรษา

นักเผยแผ่ที่ดีต้องมีความจริงใจ ตรงต่อเวลา ไม่เห็นแก่ลาภ และเสียสละแก่ส่วนรวม

- **สาธารณูปการ** ผลงานการก่อสร้างถาวรวัตถุ มีดังนี้คือ (๑) สร้างอุโบสถ (๒) สร้างกุฏิ
สงฆ์ (๓) สร้างซุ้มประตูโขง และกำแพงวัด (๔) สร้างถนนคอนกรีตภายในวัด (๕) สร้างห้องน้ำ (๖)
สร้างโรงครัว (๗) สร้างศาลาการเปรียญ (๘) สร้างหอระฆัง (๙) สร้างอาคารเรียนพระปริยัติธรรม

ปัญหาในการก่อสร้างไม่ค่อยมี เพราะญาติโยมให้การอุปถัมภ์ดี

เกณฑ์ในการพิจารณาสมณศักดิ์ในปัจจุบันมีความเหมาะสมดีแล้ว

- **สาธารณประโยชน์** มีหลายอย่างด้วยกัน ดังนี้ (๑) บริจาคเงินซื้อชุดกลองพาหุรดให้
โรงเรียนหนองบัววิทยาคาร (๒) ซื้อชุดนาฏศิลป์ให้ชุมชนหนองบัว (๓) ซื้อ โต๊ะหมู่บูชาให้
สำนักงานประถมศึกษาอำเภอบ้านฝาง (๔) บริจาคทุนการศึกษาและทุนอาหารกลางวันให้โรงเรียน
ชุมชนหนองบัว ปีละ ๑๐,๐๐๐ บาท (๕) สร้างตู้ยามตำรวจ (๖) ซื้อที่ดินบริจาคให้โรงพยาบาล

เกณฑ์พิจารณาสมณศักดิ์ของมหาเถรสมาคมต้องมีผลงานโดดเด่นอย่างน้อย ๓ ด้าน คือ
การศึกษา สาธารณูปการ และการเผยแผ่ จึงสมควรขอพระราชทานสมณศักดิ์ได้

พระสมุห์จรัส จันทบุรี^{๑๑} อายุ ๓๕ พรรษา ๑๑ วิทยฐานะ น.ธ.เอก, พธ.บ. วัดเกาะแก้ว
ตำแหน่งเลขานุการเจ้าคณะอำเภอบ้านฝาง กล่าวถึงบทบาทการพัฒนาสังคมตามภารกิจ ๖ ด้านของ
พระครูรัตนที่ปาภิบาล ดังนี้

- **ด้านการปกครอง** พระสังฆาธิการผู้ทรงสมณศักดิ์เป็นที่เคารพนับถือของบรรพชิต เพราะ
มียศมีตำแหน่งการปกครองส่งผลดีต่อสายงานปกครอง

ท่านเอาใจใส่กับความเป็นอยู่ของพระเณรในวัดอบรมให้มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ของ
ความเป็นสมณะให้สร้างศรัทธาแก่ชาวบ้าน ยึดหลักธรรมวินัยเป็นที่ตั้ง

- **ด้านศาสนศึกษา** ท่านจัดการศึกษาแผนกธรรมในวัด ให้ครูผู้มีความรู้สอนภิกษุสามเณร
ผู้ที่ยังเรียนไม่จบนักธรรม ส่วนบาลีให้ไปเรียนในสำนักวัดใหญ่ๆ ในจังหวัด เช่น วัดธาตุ นอกนั้นก็

^{๑๑} สัมภาษณ์, พระสมุห์จรัส จันทบุรี, วัดเกาะแก้ว, ๑๘ มีนาคม ๒๕๕๓.

ให้เรียนสายสามัญศึกษา ท่านจะดูแลปัจจัย ๔ มิให้ขาดแคลน มอบทุนการศึกษาแก่ผู้สอบได้ พระ
 เณรทรงภูมิจู ภูมิจรรมนำศรีทธา เป็นศาสนทายาทที่ดี

-**ด้านการศึกษาสงเคราะห์** ท่านจัดศูนย์ศึกษาพุทธศาสนาวันอาทิตย์ จัดครูสอนทั้งพระ
 และฆราวาส จัดกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรม จัดสอนเสริมวิชาสามัญ เช่น อังกฤษ
 คณิตศาสตร์ ฯลฯ มอบทุนการศึกษาทุกๆ ปี

ผลดี ทำให้เด็กและเยาวชนเป็นคนดีใกล้ชิดพระพุทธศาสนา ห่วงหาเสด็จ

- **ด้านการเผยแพร่** งานเผยแพร่ ๒ ประเภท ที่ทำเป็นประจำในฐานะเจ้าคณะอำเภอ คือ (๑)
 งานธรรมทูต ท่านจะออกเผยแพร่ทุกปี ทำเป็นทีมกับเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาสในเขต
 ปกครอง (๒) งานกิจนิมนต์ เทศน์ในเทศกาลกฐิน, บุญแจกข้าว และงานปริวาสกรรม/บวชชี
 พรหมณ์ รวมทั้งค่ายอบรมพุทธบุตรในสถานศึกษา, โครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน

-**ด้านสาธารณูปการ** หลวงพ่อท่านพัฒนาศาสนวัตถุ โดยยึดหลักการจัดผังวัดให้เป็น
 สัดส่วน ทั้งเขตพุทธาวาสและสังฆาวาส วัดจะเป็นระเบียบสวยงาม ท่านสร้างอุโบสถ ศาลาการเปรียญ
 กุฏิ กำแพงวัด ศาลาจัดรมุข ขุดลอกสระวัด ห้องสุขา มูลค่าการก่อสร้างประมาณ ๕๐ ล้านบาท

- **ด้านสาธารณสงเคราะห์** หลวงพ่อบริจาคปัจจัยช่วยเหลือผู้ประสบภัยต่างๆ เช่น อุทกภัย อัคคี
 ไฟ สงเคราะห์คนชรา สถานศึกษาและพยาบาล มอบทุนการศึกษาแก่ภิกษุสามเณร เด็กและเยาวชน
 ทุกปีในงานทำบุญอายุวัฒนมงคล

นอกจากนี้ ได้ให้ความเห็นเพิ่มเติมเกี่ยวกับบทบาทพระสังฆาธิการกับงานสาธารณ
 สงเคราะห์ว่า ควรให้หน่วยงานราชการ เช่น สำนักพุทธศาสนาประจำจังหวัด/วัฒนธรรมอำเภอ เป็น
 ศูนย์ประสานรับผิดชอบสนองงาน จัดงบประมาณสนับสนุน โดยให้มีการระดมทุนเพื่อเป็นกองกลางไว้
 สงเคราะห์ผู้ประสบสาธารณภัยล่วงหน้า เวลาประสบภัยจะได้ช่วยกัน ควรส่งเสริมพระสังฆาธิการ
 ทุกระดับให้ทำงานด้านนี้ และได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับข้อแตกต่างของพระสังฆาธิการทรงสมณศักดิ์กับ
 ไม่มีสมณศักดิ์ว่า ข้อนีเห็นได้ชัดเลย เมื่อหลวงพ่เป็นเจ้าคณะอำเภอผู้ทรงสมณศักดิ์ เวลาตั้งงานให้
 เจ้าคณะ/เจ้าอาวาส ผู้ได้บังคับบัญชาจะรับผิดชอบงานทำให้งานสำเร็จลุล่วงด้วยดีทุกครั้ง แสดงว่า
 สมณศักดิ์เป็นที่เคารพนับถือและยำเกรงของผู้ได้บังคับบัญชา

พระครูศรีปัญญาประโชติ^{๑๕} อายุ ๖๘ พรรษา ๔๗ วิทยฐานะ น.ช.เอก, ป.ช.๕, พช.บ.,ศษ.ม.
(บริหารการศึกษา) เจ้าคณะอำเภอภูเวียง การกิจทั้ง ๖ ด้านของท่าน ดังนี้

- **การปกครอง** ผู้ปกครองที่ดีต้องมีพรหมวิหาร มีวิสัยทัศน์ มีความรับผิดชอบและจริงจัง
ต่อหน้าที่การงาน

สมณศักดิ์มีความสำคัญต่อการปกครองวัดในฐานะเป็นของพระราชทาน ซึ่งคณะสงฆ์
พิจารณาเห็นความรู้ความสามารถของพระสังฆาธิการรูปนั้น ๆ จึงเสนอขอพระราชทานสมณศักดิ์
ทำให้เป็นที่เคารพเชื่อฟังของผู้ได้ปกครองทุกระดับ

- **ศาสนศึกษา** ส่งเสริมให้พระเถระในเขตปกครองได้ศึกษาเล่าเรียนนักธรรม – บาลี ให้มี
ความรู้พำนักตนได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ก็มีการเรียนการสอนปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา
ด้วย วิธีการส่งเสริมคือจัดหาปัจจัย ๔ และทุนการศึกษาให้ และเมื่อสอบบาลีได้ ก็จัดงานฉลองให้
ในส่วนของครูสอน ก็ถวายนิคมกัณฑ์ให้

ปัญหาที่พบในการจัดการศึกษาคือ ผู้บวชเรียนมีน้อย ถึงมีบวชเรียนก็นิยมเรียนสายสามัญ
มากกว่านักธรรม – บาลี แนวทางการแก้ปัญหาคือคณะสงฆ์ต้องปฏิรูประบบการศึกษาใหม่ ทำให้
เหมาะสมกับสภาพสังคมปัจจุบัน

- **การศึกษาสงเคราะห์** มีโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ให้เยาวชนได้มาเรียน
พระพุทธศาสนา วิธีการส่งเสริมคือแจกทุนการศึกษาให้ ปัญหาที่พบคือมีทุนมีน้อย ต้องอาศัยการ
บอกรุณยาชาวบ้านให้ช่วยอุปถัมภ์ทุน

สมณศักดิ์สามารถใช้เป็นเครื่องมือในการระดมทุนพัฒนาโรงเรียนได้ เพราะมีคนเชื่อถือ
ศรัทธาในฐานะเป็นสิ่งที่พระมหากษัตริย์พระราชทานให้

-**การเผยแผ่** ผลงานด้านการเผยแผ่มีดังนี้คือ (๑) เทศน์ประจำวันพระ (๒) อบรมเยาวชนที่
บรรพชาภาคฤดูร้อนประจำปีที่วัด (๓) อบรมพระธรรมทูตประจำปี (๔) เทศน์ในงานกิจกรรมต่าง ๆ

ปัญหาที่พบในการเผยแผ่คือขาดสื่อการสอนที่ทันสมัย ขาดนักเทศน์ที่มีความรู้
ความสามารถในการเผยแผ่ สังคมเปลี่ยนจากจิตนิยมเป็นวัตถุนิยม

---

^{๑๕} สัมภาษณ์, พระครูศรีปัญญาประโชติ, เจ้าคณะอำเภอภูเวียง เจ้าอาวาสวัดมิ่งเมืองพัฒนาราม, ๑๕
มีนาคม ๒๕๕๑.

นักเผยแผ่ที่ดีต้องยึดหลักพุทธวิธีการสอน ๔ คือ แจ่มแจ้ง จูงใจ แก่ล้ากล้า ร่าเริง, ยึดองค์แห่งธรรมกถึก ๕ เป็นหลักในการแสดงธรรม

- **สาธารณูปการ** ผลงานการก่อสร้าง มีดังนี้คือ (๑) สร้างอุโบสถ (๒) สร้างศาลาการเปรียญ (๓) บูรณะกำแพงวัด (๔) สร้างกุฏิสงฆ์ (๕) สร้างอาคารเรียน โรงเรียนปริยัติธรรม แผนกสามัญ

ปัญหาที่พบในการก่อสร้างคือ ค่าก่อสร้างมีไม่เพียงพอ ต้องรอกงานบุญประจำปี เลยทำให้การก่อสร้างเกิดความล่าช้า วิธีการแก้ปัญหาคือประชุมกรรมการวัดจัดงานระดมทุนก่อสร้างในเทศกาลสำคัญ ๆ

เกณฑ์พิจารณาสมณศักดิ์มีความเหมาะสมดีแล้ว แต่ควรยึดงานการศึกษาเป็นหลัก

- **สาธารณประโยชน์** มีการช่วยเหลือสงเคราะห์ชาวบ้านในรูปแบบต่าง ๆ ดังนี้

(๑) บริจาคข้าวสารอาหารแห้งช่วยเหลือผู้ประสบภัย (๒) ช่วยเหลือเจ้าภาพงานศพ เช่น รับเป็นเจ้าภาพสวด, บริจาคเครื่องไทยธรรม เป็นต้น และอื่น ๆ ที่เหมาะสมแก่สมณวิสัยในการช่วยชาวบ้าน

เกณฑ์พิจารณาสมณศักดิ์ของมหาเถรสมาคมควรจะยืดหยุ่นด้านใดด้านหนึ่งหากมีความโดดเด่นพอ เพราะความสามารถของพระสังฆาธิการมีไม่เท่ากัน

เพื่อให้เห็นบทบาทในการพัฒนาสังคม ตามภารกิจ ๖ ด้านของพระครูศรีปัญญาประโชติเด่นชัดยิ่งขึ้น ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ผู้ใกล้ชิดท่าน ๒ รูป/คน คือพระมหาสมบุรณ์ เขมวีโร เลขานุการ และ นายกิตติ ไกรศรีวัฒน์ ไวยาวัจกร ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

พระมหาสมบุรณ์ เขมวีโร^{๑๕} อายุ ๓๐ พรรษา ๕ วิทยฐานะ น.ธ.เอก, ป.ธ.๓, พธ.บ. เลขานุการเจ้าคณะอำเภอเวียง ได้ให้ข้อมูลภารกิจ ๖ ด้านของพระครูศรีปัญญาประโชติ ดังนี้

- **ด้านการปกครอง** สมณศักดิ์มีความสำคัญต่อการปกครองสงฆ์ระดับล่าง หลวงพ่อเจ้าอาวาส เป็นพระสังฆาธิการ ดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าคณะอำเภอ ท่านมีความยุติธรรม ใช้พรหมวิหาร ๔ ในการปกครอง ทำให้พระลูกวัดสามัคคีปรองดอง งานหรือกิจกรรมวัดทุกอย่างบรรลุผลด้วยดี

^{๑๕} สัมภาษณ์, พระมหาสมบุรณ์ เขมวีโร, เลขานุการเจ้าคณะอำเภอเวียง วัดมิ่งเมืองพัฒนาราม, ๑๕ มีนาคม ๒๕๕๑.

-**ด้านศาสนศึกษา** ท่านจัดหาครูสอนผู้ชำนาญในแต่ละวิชามาสอนนักเรียน ทั้งนักธรรม-บาลีและสามัญศึกษา จัดนิเทศถวายตามกำลัง สงเคราะห์ปัจจัย ๔ แก่พระภิกษุสามเณรผู้ศึกษาเล่าเรียนให้เพียงพอ มอบทุนการศึกษาแก่ผู้สอบได้ทุกระดับและมีสัมมาปฏิบัติ อันเป็นการสร้างขวัญกำลังใจในการศึกษา ฝึกให้เป็นผู้มีอาจารย์งดงามและความรู้ดี เป็นกำลังในการสืบทอดอายุพระพุทธศาสนาและเป็นพลเมืองที่ดีมีคุณภาพของชาติ

ผลการจัดการศึกษา ทำให้พระภิกษุสามเณรมีกำลังกายและกำลังใจเพื่อการศึกษา มีอาจารย์และความรู้ดี จะเป็นกำลังสำคัญในการสืบทอดพระพุทธศาสนาและเป็นพลเมืองที่ดีมีคุณภาพของชาติ

- **ด้านการศึกษาสังเคราะห์** ที่วัดมีศูนย์พุทธศาสนาวินิจฉัยวิทยาสอนศีลธรรมแก่เด็กและเยาวชน ท่านจะแต่งตั้งครูอาจารย์เข้าไปจัดการเรียนการสอนอย่างเป็นระบบ เน้นการฝึกอบรมกริยามารยาทตามหลักไตรสิกขา มอบทุนแก่เด็กนักเรียนที่มีความประพฤติดีงาม ทำให้เด็กและเยาวชนเป็นคนดีมีมารยาท กตัญญูทศพรต่อผู้มีพระคุณ ไม่สร้างปัญหาแก่สังคม

- **ด้านการเผยแผ่** ท่านเป็นพระธรรมทูต ออกแสดงธรรมตามสถานศึกษาต่างๆ ทุกปี จัดงานบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อนทุกปี มีเด็กและเยาวชนจำนวนมากเข้ามาบวช เด็ก เยาวชนและชาวพุทธได้รับการฝึกอบรมให้เข้าใจในหลักธรรมนำไปปฏิบัติเป็นผลดีต่อตนเองและผู้อื่น บางคนประทับใจเข้ามาบวชหลายครั้ง

- **ด้านศาสนูปการ** ท่านสร้างกุฏิสงฆ์ บูรณปฏิสังขรณ์อุโบสถ ศาลาการเปรียญ มูลค่ามากกว่า ๑๐ ล้านบาท

- **ด้านสาธารณสงเคราะห์** ท่านบริจาคสงเคราะห์ผู้ประสบภัยต่างๆ เช่น อุทกภัย อัคคีภัย และความยากจนเป็นประจำ มอบทุนแก่นักเรียนพระภิกษุสามเณร บริจาคเงินและสิ่งของให้โรงพยาบาล, โรงเรียนตามโอกาสอันสมควร

สมณศักดิ์กับการพัฒนาสังคม

นโยบายของมหาเถรสมาคมควรชัดเจนกว่านี้ ควรยกย่องเชิดชูพระสังฆาธิการผู้พัฒนาสังคมในรูปแบบให้สมณศักดิ์ พัดยศสายพัฒนา ใบประกาศนียบัตรเกียรติคุณทุกปี ในแต่ละจังหวัดทั่วประเทศ

ถ้ามีสมณศักดิ์ระดับสูง ก็สามารถใช้เพื่อประชาสัมพันธ์ให้คนได้มีส่วนในการบริจาคเงิน แล้วนำไปบำเพ็ญประโยชน์ก็จะทำได้มากกว่าไม่มีสมณศักดิ์ แต่ปัจจุบันพระเกจิมักจะได้เปรียบ เพราะคนศรัทธาความขลังศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งมีบางรูปจะใช้เป็นจุดขายนำจุดปัจจัยมาทำงานพัฒนาสังคม ข้อสำคัญคือทำอะไร จะปลุกจิตสำนึกแก่พระสงฆ์ฆราวาสหรือเกจิอาจารย์ให้อนุเคราะห์ชาวบ้านมากกว่านี้

นายกิตติ ไกรศรีวัฒน์^{๒๐} อายุ ๖๓ ปี วุฒิการศึกษาปริญญาตรี เป็นไวยาวัจกรวัดมิ่งเมืองพัฒนาราม ๑๐ ปี ได้ให้การพัฒนาสังคมตามภารกิจ ๖ ด้านของพระครูศรีปัญญาประโชติ ดังนี้

- **ด้านการปกครอง** ญาติโยมเคารพท่านในฐานะเป็นผู้ทรงศีล และทรงสมณศักดิ์ที่พระมหากษัตริย์พระราชทานให้ ท่านพูดน้อย แต่ทำให้เป็นตัวอย่างแก่พระภิกษุสามเณร โดยยึดหลักสอนให้จำ ทำให้ดู เข้ากับหลักตัวอย่างดี มีค่ากว่าคำสอน

- **ด้านศาสนศึกษา** หลวงพ่อจะระดมทุนในการส่งเสริมการศึกษาอย่างน้อยปีละครั้งด้วยการทอดผ้าป่าการศึกษา ส่งเสริมพระสงฆ์ให้เล่าเรียนศึกษานักธรรม บาลีและปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา สร้างขวัญกำลังใจด้วยการมอบทุนการศึกษาอยู่เสมอ

- **ด้านการศึกษาสังเคราะห์** หลวงพ่อส่งเสริมกิจกรรมที่เน้นฝึกปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา เน้นการเป็นเด็กดี มีความกตัญญูต่อพ่อแม่ ตอบแทนสังคม และมีส่วนร่วมในวันสำคัญต่างๆ แก่นักเรียนพุทธศาสนวันอาทิตย์อยู่เสมอ และนอกจากนั้นท่านจะมอบทุนการศึกษาที่ยากจนแต่ประพฤติดีเป็นประจำ

- **ด้านการเผยแผ่** หลวงพ่อเป็นพระธรรมทูตออกแสดงธรรมในงานที่ได้รับนิมนต์ต่างๆ อบรมเด็กและเยาวชน บางครั้งก็มอบหมายให้พระที่มีความสามารถไปแทน งานธรรมทูตก็มีการประเมินผลผู้ฟังเสมอเพื่อปรับปรุงแก้ไขให้ดียิ่งขึ้น จัดงานบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อนทุกปี ทำให้เด็กและเยาวชนได้รับการหล่อหลอมเป็นคนดีที่พึงประสงค์ของสังคม

- **ด้านศาสนูปการ** ท่านสร้างกุฏิสงฆ์หลายหลังไว้เป็นที่อยู่พระภิกษุสามเณรซ่อมแซมบูรณปฏิสังขรณ์อุโบสถและศาลาการเปรียญให้มีความงดงาม ใช้สอยประโยชน์ในด้านส่งเสริมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา ซึ่งมีมูลค่า ๑๐ ล้านบาท

^{๒๐} สัมภาษณ์, นายกิตติ ไกรศรีวัฒน์, ไวยาวัจกรวัดมิ่งเมืองพัฒนาราม, ๑๕ มีนาคม ๒๕๕๓.

- ด้านสาธารณสงเคราะห์ ท่านเป็นพระผู้มีเมตตาสูง สงเคราะห์ช่วยเหลือผู้ประสบภัยต่างๆ เช่น อุทกภัย อยู่บ่อยครั้ง มอบทุนการศึกษาแก่นักเรียนพระภิกษุสามเณรเพื่อเสริมสร้างกำลังใจ รวมไปถึงบริจาคเงินและสิ่งของให้โรงพยาบาล โรงเรียนอยู่เสมอ

พระครูสิทธิธรรมนิเทศก์^{๒๑} อายุ ๗๑ พรรษา ๕๐ วิชยฐานะ น.ธ.เอก,ป.ธ.๓, พ.ม.,พธ.บ. เจ้าอาวาสวัดศรีนวล และเจ้าคณะอำเภอบ้านแฮด ส่วนงานด้านการศึกษา ดำรงตำแหน่งเป็นผู้จัดการโรงเรียนประกาศสรวิทยา และเป็นประธานกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่ม ๑๗ ด้วย ท่านเป็นผู้ที่มีบทบาทในการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาที่โดดเด่นมากในแต่ละปีมีนักเรียนที่จบมัธยมปลายจากโรงเรียนประกาศสรวิทยาสอบเข้าศึกษาต่อในมหาวิทยาลัยทั้งของรัฐและเอกชนเป็นจำนวนหลายคน จนเป็นที่ยอมรับในระดับประเทศ ภารกิจทั้ง ๖ ด้านของท่านมีดังนี้คือ

- การปกครอง วัดศรีนวลเป็นวัดใหญ่และมีชื่อเสียงแห่งหนึ่งในจังหวัดขอนแก่น ดังนั้นตำแหน่งและหน้าที่การปกครองจึงมีครบตามลำดับเกณฑ์การปกครองของคณะสงฆ์ คือมีเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาส หน้าที่การปกครองวัด เช่น เจ้าอาวาสไม่อยู่ ก็ต้องมอบหมายให้รองเจ้าอาวาสเป็นผู้ปกครองแทน เป็นต้น นอกจากนี้ยังแบ่งหน้าที่การบริหารปกครองในวัดอีกด้วย เช่น ผู้ที่มีความรู้ความสามารถในการจัดการศึกษา ก็แต่งตั้งให้เป็นผู้อำนวยการโรงเรียน รองหรือผู้ช่วยผู้อำนวยการ เป็นต้น

- ศาสนศึกษา พระสังฆาธิการต้องมีบทบาทในการจัดการศึกษาแก่พระภิกษุ – สามเณร ทั้งด้านนักธรรม – บาลี และปริยัติธรรม แผนกสามัญ ถ้าไม่มีการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมในวัดของตน ก็ต้องส่งเสริมให้พระภิกษุ – สามเณร ซึ่งเป็นลูกวัดตนให้ไปศึกษาเล่าเรียนในวัดอื่น ที่จัดการศึกษาวิธีการส่งเสริม เช่น ให้ศึกษาเล่าเรียน เป็นต้น วัดศรีนวลมีวิธีการจัดการศึกษาและส่งเสริมการศึกษาโดยภาพรวม มีดังนี้ (๑) ประกาศให้นักเรียนมาบวชเรียนนักธรรม – บาลี และปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เมื่อรับเข้ามาแล้ว ก็ให้เรียนตามระดับการศึกษาของเขา หากครูมาสอน และจัดหาอุปกรณ์ทางการศึกษาให้พร้อม (๒) จัดหาและถวายปัจจัย ๔ แก่นักเรียนอย่างเพียงพอ (๓) จัด

^{๒๑} สัมภาษณ์, พระครูสิทธิธรรมนิเทศก์, เจ้าคณะอำเภอบ้านแฮด เจ้าอาวาสวัดศรีนวล, ๒ มีนาคม

สวัสดิการแก่ครู และนักเรียน ให้มีกำลังใจในการสอนและการศึกษาเล่าเรียน เช่น มอบทุนการศึกษาให้แก่เด็กเรียนที่สอบประโยคบาลีสนามหลวงได้ ประโยคละ ๓,๐๐๐ บาท เป็นต้น ซึ่งทุนดังกล่าวนี้ได้มาจากมูลนิธิเพื่อการศึกษาพระปริยัติธรรมของวัดศรีนวลนั่นเอง

การให้สวัสดิการแก่นักเรียน เช่น แจกทุนการศึกษา นั้น เพื่อเป็นการส่งเสริมให้นักเรียนตั้งใจศึกษาเล่าเรียน และทำงานวัด และมีศิลาจารวัดที่ดงาม จึงต้องตั้งกฎเกณฑ์ในการให้สวัสดิการ ก็ต้องเป็นผู้มีกิริยามารยาทดงาม ตั้งใจศึกษาเล่าเรียน และช่วยงานวัดด้วยดี จึงจะได้รับเลือกให้เป็นผู้ได้รับสวัสดิการ และเมื่อมีการวัดและประเมินผลการศึกษา ถ้ารูปไปสอบนักธรรม – บาลีได้ ท่านก็จัดงานฉลองให้ ซึ่งเป็นการให้ขวัญและกำลังใจแก่ผู้เรียน ผลงานที่รับรองความสำเร็จการจัดการศึกษา เช่น ในบรรดาโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา โรงเรียนปภัสสรวิทยา เป็นโรงเรียนที่มีผู้สอบเข้าศึกษาต่อในมหาวิทยาลัยได้เป็นอันดับหนึ่งของประเทศ เป็นต้น ดังนั้นภารกิจด้านศาสนศึกษาของท่านจึงประสบผลสำเร็จเป็นอย่างดี

- การเผยแผ่ วัดศรีนวลเผยแผ่พระพุทธศาสนาเริ่มเป็นรูปแบบ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๖ นอกจากนี้วัดยังเป็นหน่วยธรรมนิเทศอีกด้วย วิธีส่งเสริมการเผยแผ่แก่บุคลากรของวัด เช่น จัดตั้งกลุ่มวาทศิลป์ ฝึกหัดให้สามเณรมีความสามารถในการพูด, ฝึกหัดให้พระเณรแสดงธรรมในทุกวันพระ เมื่อเห็นว่ามีความสามารถแล้ว ก็ให้สามเณรได้ออกไปอบรมนักเรียนตามโรงเรียนต่าง ๆ ในเขตจังหวัดขอนแก่น ส่วนพระภิกษุให้นั้นให้ออกไปแสดงธรรมแก่ชาวบ้านตามหมู่บ้านต่าง ๆ แม้จะไม่มีใครนิมนต์ก็ตาม เพราะถือว่าเป็นหน้าที่ของพระภิกษุเป็นการเผยแผ่เชิงรุก

ส่วนกิจกรรมด้านการเผยแผ่คือการแสดงธรรมแก่ชาวบ้านและนักเรียนที่มาทำบุญที่วัดนั้น เช่น มีการทำบุญตักบาตรในวันพระและแสดงธรรมในวันสำคัญทางศาสนา เป็นต้น

ผลงานด้านการเผยแผ่อันเป็นที่ภาคภูมิใจมีทั้งการเทศน์และการแต่งตำราเทศน์ ท่านเป็นพระภิกษุในเขตขอนแก่นรูปแรกที่ได้เทศน์ออกอากาศทั้งทางวิทยุและโทรทัศน์ รูปแบบการเทศน์ของท่านมีทั้งเทศน์เดี่ยวและเทศน์ ๒ ธรรมาสน์ ส่วนผลงานการแต่งตำราของท่าน เช่น โฆษกวัด, ชุมนุมโฆษกแถมพร เป็นต้น

- สาธารณูปการ ผลงานด้านสาธารณูปการ คือการก่อสร้างถาวรวัตถุภายในวัด มีมาก เช่น สร้างเมรุ จำนวนเงิน ๔,๒๐๐,๐๐๐ บาท, สร้าง วิหารหลวงปู่ผาง จำนวนเงิน ๔๐๐,๐๐๐ บาท, สร้างโรงเรียนปภัสสรวิทยา จำนวนเงิน ๒,๐๐๐,๐๐๐ บาท เป็นต้น

- **สาธารณประโยชน์** การบำเพ็ญประโยชน์แก่ชาวบ้านทั่วไป เช่น บริจาคปัจจัยช่วยเหลือผู้ประสบภัยธรรมชาติ, บริจาคปัจจัยสมทบทุนสร้างโรงพยาบาลศูนย์ขอนแก่น โรงพยาบาลศรีนครินทร์ สร้างอาคารเรียนมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น เป็นต้น

- **การศึกษาสงเคราะห์** วัดศรีนวลมีการมอบทุนการศึกษาแก่นักเรียนตามโรงเรียนต่างๆ โดยเฉพาะนักเรียนที่สนใจวิชาพระพุทธศาสนา วัดจะให้การส่งเสริมเป็นพิเศษ เช่น มอบทุนแก่นักเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เป็นต้น

พระใบฎีกาสัทธชัย จนฺทโสภโณ^{๒๒} อายุ ๔๗ พรรษา ๑๒ วิทยฐานะ น.ธ.เอก, พธ.บ., ศศ.ม. ตั้งกั้วัดศรีนวล ที่ได้กล่าวถึงการพัฒนาศักยภาพตามภารกิจ ๖ ด้านของพระครูสังฆรักษ์ ดังนี้

-**การปกครอง** พระสังฆาธิการผู้ทรงสมณศักดิ์ มีผลต่อการปกครองผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา เพราะสร้างความเป็นผู้นำเคารพน่าเชื่อถือได้มาก หลวงพ่อท่านเป็นพระสังฆาธิการ ทรงสมณศักดิ์ ท่านปกครองโดยยึดหลักธรรมวินัย กฎหมายคณะสงฆ์ ตามระเบียบข้อบังคับมหาเถรสมาคม นอกจากนี้ยังมีการกระจายอำนาจการปกครองในวัดให้รองหรือผู้ช่วยเจ้าอาวาส แต่ละรูปช่วยงานในแต่ละด้าน เช่น ปกครอง การศึกษา สาธารณูปการ เผยแผ่ ในส่วนสามเณรมีการเลือกตั้งประธานสามเณรและคณะบริหาร เพื่อทำกิจกรรมที่สร้างสรรค์ต่างๆ เช่น การดูแลพฤติกรรมของกลุ่มสามเณรด้วยกัน การช่วยงานวัดและกิจกรรมที่เป็นประโยชน์อื่นๆ

ในฐานะเป็นเจ้าของคณะอำเภอบ้านแฮด ท่านจะออกตรวจเยี่ยมวัดได้ปกครองและจัดประชุมประจำปี เพื่อให้สงฆ์ได้รับความรู้ในเรื่องต่างๆ

-**ศาสนศึกษา** จัดให้ภิกษุสามเณรได้เรียนนักธรรม-บาลีและแผนกสามัญศึกษา โดยจัดครูสอนที่เหมาะสมมีคุณสมบัติด้านการสอนและวิชาการ อุปถัมภ์ด้วยปัจจัย ๔ ให้เพียงพอ มอบทุนการศึกษาแก่ผู้สอบได้หรือผู้ขาดแคลนทุนทรัพย์ ซึ่งมีผลทำให้พระภิกษุสามเณรมีความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม มีความประพฤติดี นอกจากนั้นในด้านศึกษาสงเคราะห์

-**การเผยแผ่** หลวงพ่อเป็นพระธรรมกถึกมีชื่อรูปหนึ่ง ท่านจะออกแสดงธรรมในงานบุญต่างๆ เทศน์ทุกวันพระในพรรษากาล งานธรรมทูตจะออกแสดงธรรมทุกตำบล ในเขตอำเภอบ้านแฮด ท่านแต่งตั้งารเกี่ยวกับการแสดงธรรม เป็นโฆษกเหลืออวยพรได้

^{๒๒} สัมภาษณ์, พระใบฎีกาสัทธชัย จนฺทโสภโณ, วัดศรีนวล, ๒ มีนาคม ๒๕๕๑.

-**สาธารณูปการ** ท่านได้ช่วยอดีตเจ้าอาวาสสร้างกุฏิวิหารการเปรียญ เมรุ อาคารเรียน ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันมีมูลค่ามากกว่า ๖๐ ล้านบาท อาศัยชาวพุทธบริจาคและยังมีเงินกฐิน ผ้าป่า สมทบ ศาสนสถาน ที่สร้างทุกประเภทใช้คุ้มค่าเพราะทั้งพระภิกษุสามเณรและชาวพุทธทั่วไปมาใช้ บำเพ็ญกุศลจัดกิจกรรมต่างๆ

-**สาธารณประโยชน์** ท่านบริจาคเงินและเครื่องอุปโภคบริโภคแก่ผู้ประสบภัยต่างๆ เช่น อุทกภัย อัคคีภัย ตลอดถึงผู้ยากไร้ มอบทุนการศึกษาแก่ภิกษุสามเณรและนักเรียนประถม-มัธยมและอุดมศึกษาทุกปี งานสาธารณประโยชน์ มหาเถรสมาคมควรกำหนดให้พระสังฆาธิการแต่ละระดับต้องทำ มีหน่วยงานรับผิดชอบ มีการประเมินผล และรายงานประจำปี มีการประชาสัมพันธ์ให้ทราบ

-**การศึกษาสงเคราะห์** วัดศรีนวลได้เปิดศูนย์การศึกษาพุทธศาสนาวันอาทิตย์ สอนพระพุทธศาสนาและมารยาทไทยตลอดจนวิชาสามัญศึกษาแก่เด็กและเยาวชน นอกจากนี้ ยังส่งเสริมให้นักเรียนสอบธรรมศึกษาสนามหลวงทุกปี ทำให้เด็กและเยาวชนมีความรู้ในพระพุทธศาสนา มีความประพฤติดี มารยาทงดงาม

สมณศักดิ์กับการพัฒนาสังคม

พระสังฆาธิการผู้ทรงสมณศักดิ์ระดับสูง ถ้าพัฒนาสังคมตามภารกิจ ๖ ด้าน จะทำได้มาก และกว้างกว่าผู้มิได้สมณศักดิ์ ยกเว้นบางรูปซึ่งเป็นพระเกจิอาจารย์ที่อาศัยพลังศรัทธาในเรื่องความขลังศักดิ์สิทธิ์จะสามารถพัฒนาสังคมตามภารกิจ ๖ ด้าน ได้ดีแต่เป็นเพียงปัจเจกบุคคลเท่านั้น

นายสมบุรณ์ สุตวิเศษ^{๒๓} อายุ ๖๕ ปี วุฒิการศึกษา ปริญญาตรี วิทยาศาสตร์ วัดศรีนวล ได้แสดงความคิดเห็นในการพัฒนาสังคมตามภารกิจ ๖ ด้านของพระครูสิริธรรมนิเทศก์ ดังนี้

- **การปกครอง** พระสังฆาธิการผู้ทรงสมณศักดิ์ มีอำนาจในการสั่งการยอมทำให้งานบริหารกิจการคณะสงฆ์ประสบความสำเร็จง่าย อย่างท่านพระครูสิริธรรมนิเทศก์

พระสังฆาธิการผู้ทรงสมณศักดิ์ มีผลต่อการปกครองผู้อยู่ได้บังคับบัญชา เพราะสร้างความเป็นผู้นำเคารพน่าเชื่อถือได้มาก หลวงพ่อท่านเป็นพระสังฆาธิการทรงสมณศักดิ์ ท่านปกครองโดยยึดหลักธรรมวินัย กฎหมายคณะสงฆ์ ตามระเบียบข้อบังคับมหาเถรสมาคม นอกจากนี้ยังมีการกระจายอำนาจการปกครองในวัดให้รองหรือผู้ช่วยเจ้าอาวาส แต่ละรูปช่วยงานในแต่ละด้าน เช่น

^{๒๓} สัมภาษณ์, นายสมบุรณ์ สุตวิเศษ, ไวยาวัจกรวัดศรีนวล, ๒ มีนาคม ๒๕๕๓.

ปกครอง การศึกษา สาธารณูปการ เผยแผ่ ในส่วนสามเณรมีการเลือกตั้งประธานสามเณรและคณะบริหาร เพื่อทำกิจกรรมที่สร้างสรรค์ต่างๆ เช่น การดูแลพฤติกรรมของกลุ่มสามเณรด้วยกัน การช่วยงานวัดและกิจกรรมที่เป็นประโยชน์อื่นๆ

ในฐานะเป็นเจ้าของอำเภอบ้านแฮด ท่านจะออกตรวจเยี่ยมวัดได้ปกครองและจัดประชุมประจำปี เพื่อให้สงฆ์ได้รับความรู้ในเรื่องต่างๆ

- **ศาสนศึกษา** จัดให้ภิกษุสามเณรได้เรียนนักธรรม-บาลีและแผนกสามัญศึกษา โดยจัดครูสอนที่เหมาะสมมีคุณสมบัติด้านการสอนและวิชาการ อุปถัมภ์ด้วยปัจจัย ๔ ให้เพียงพอ มอบทุนการศึกษาแก่ผู้สอบได้หรือผู้ขาดแคลนทุนทรัพย์ ซึ่งมีผลทำให้พระภิกษุสามเณรมีความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม มีความประพฤติดี นอกจากนั้นในด้านศึกษาสงเคราะห์

- **การเผยแผ่** หลวงพ่อเป็นพระธรรมกถึกมีชื่อรูปหนึ่ง ท่านจะออกแสดงธรรมในงานบุญต่างๆ เทศน์ทุกวันพระในพรรษากาล งานธรรมทูตจะออกแสดงธรรมทุกตำบล ในเขตอำเภอบ้านแฮด ท่านแต่งตั้งารเกี่ยวกับการแสดงธรรม เป็นโฆษกช่วยเหลือพรได้

- **สาธารณูปการ** ท่านได้ช่วยอดีตเจ้าอาวาสสร้างกฐินวิหารการเปรียญ เมรุ อาคารเรียนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันมีมูลค่ามากกว่า ๖๐ ล้านบาท อาศิยชาวพุทธบริจาคและยังมีเงินกฐิน ผ้าป่าสมทบ ศาสนสถานที่ตั้งสร้างทุกประเภทใช้คุ้มค่าเพราะทั้งพระภิกษุสามเณรและชาวพุทธทั่วไปมาใช้บำเพ็ญกุศลจัดกิจกรรมต่างๆ

- **สาธารณประโยชน์** ท่านบริจาคเงินและเครื่องอุปโภคบริโภคแก่ผู้ประสบภัยต่างๆ เช่น อุทกภัย อัคคีภัย ตลอดจนผู้ยากไร้ มอบทุนการศึกษาแก่ภิกษุสามเณรและนักเรียนประถม-มัธยมและอุดมศึกษาทุกปี งานสาธารณประโยชน์ มหาเถรสมาคมควรกำหนดให้พระสังฆาธิการแต่ละระดับต้องทำ มีหน่วยงานรับผิดชอบ มีการประเมินผล และรายงานประจำปี มีการประชาสัมพันธ์ให้ทราบ

-**การศึกษาสงเคราะห์** วัดศรีนวลได้เปิดศูนย์การศึกษาพุทธศาสนาวันอาทิตย์ สอนพระพุทธศาสนาและมารยาทไทยตลอดจนวิชาสามัญศึกษาแก่เด็กและเยาวชน นอกจากนี้ ยังส่งเสริมให้นักเรียนสอบธรรมศึกษาสนามหลวงทุกปี ทำให้เด็กและเยาวชนมีความรู้ในพระพุทธศาสนา มีความประพฤติดี มารยาทงดงาม

สมณศักดิ์กับการพัฒนาสังคม

พระสังฆาธิการผู้ทรงสมณศักดิ์ระดับสูง ถ้าพัฒนาสังคมตามภารกิจ ๖ ด้าน จะทำได้มาก และกว้างกว่าผู้มิได้สมณศักดิ์ ยกเว้นบางรูปซึ่งเป็นพระเกจิอาจารย์ที่อาศัยพลังศรัทธาในเรื่องความขลังศักดิ์สิทธิ์จะสามารถพัฒนาสังคมตามภารกิจ ๖ ด้าน ได้ดีแต่เป็นเพียงปัจเจกบุคคลเท่านั้น

๔.๔ พระราชาคณะชั้นสามัญกับบทบาทการพัฒนาสังคม

๑. พระโสภณวิสุททธิคุณ(ธ)	เจ้าอาวาสวัดป่าวิเวกธรรม อำเภอเมือง
๒. พระมงคลวุฒิสาร	เจ้าอาวาสวัดคูตาราม อำเภอเมือง
๓. พระกิตติญาณโสภณ	เจ้าอาวาสวัดท่าพระหงส์ประดิษฐ์
๔. พระพุทธิสารมุนี	รองเจ้าคณะจังหวัดขอนแก่น

พระโสภณวิสุททธิคุณ^{๒๔} อายุ ๘๓ พรรษา ๖๑ ปัจจุบันท่านดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าอาวาสวัดป่าวิเวกธรรม อำเภอเมือง ท่านเป็นพระนักปฏิบัติที่มีชื่อเสียง สายธรรมยุต เป็นศิษย์ของหลวงปู่สิม พุทธาจาโร พระสุปฏิปันโน สายของหลวงปู่มั่น ฐริทศโต ญาติโยมศรัทธามาก ภารกิจทั้ง ๖ ด้านของท่าน ดังนี้

- **การปกครอง** ผู้ปกครองที่ดีต้องมีพรหมวิหารธรรม และมีความยุติธรรม คือมีทั้งพระเดชและพระคุณ ปกครองด้วยความเมตตาอนุเคราะห์ เมื่อทำดีก็ส่งเสริม หากทำผิดก็ตักเตือนสั่งสอน เรียกว่า ยกย่องคนที่ควรยกย่อง ช่มคนที่ควรช่ม ที่วัดมีการอบรมและปฏิบัติกรรมฐานเป็นประจำ เพราะเป็นวัดของพระกรรมฐาน ซึ่งมีผลดีต่อการปกครองมาก เพราะคนที่ได้รับการฝึกฝนอบรมดีแล้ว เขาจะสามารถปกครองตนได้ดี ผู้ปกครองไม่ต้องเหนื่อยมาก

แม้สมณศักดิ์จะเป็นโลกธรรมอย่างหนึ่ง แต่ถ้าเราไม่ยึดติดและรู้จักใช้ให้เป็นประโยชน์ ก็จะเป็นผลดีต่อการปกครอง เพราะชาวบ้านจะมีความยำเกรงพระที่มีสมณศักดิ์ ถ้าเราปฏิบัติดีด้วย ก็ยิ่งจะได้รับความเคารพยิ่งขึ้น

- **ศาสนศึกษา** ส่งเสริมให้เรียนนักเรียน – บาลี รวมทั้งสายสามัญและมหาวิทยาลัยสงฆ์ (มมร.) ให้ทุนการศึกษาทุกระดับ

^{๒๔} สัมภาษณ์, พระโสภณวิสุททธิคุณ, เจ้าอาวาสวัดป่าวิเวกธรรม, ๑๕ มีนาคม ๒๕๕๓.

- **การศึกษาสงเคราะห์** บริจาคปัจจัยเป็นทุนการศึกษาแก่โรงเรียนบ้านโจดบัวบาน อำเภอ เชียงยืน จังหวัดมหาสารคาม บริจาคทุนการศึกษาแก่มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย เป็นต้น

- **การเผยแผ่** อบรมกรรมฐานเป็นหลัก ซึ่งถือว่าเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาใน ระดับสูง เพราะหากผู้ฟังสามารถปฏิบัติตามได้ ก็จะเป็นการได้เปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตเขาให้ดีขึ้น มีความสุขกับการดำรงชีวิต ซึ่งปกติแล้วจะอบรมกรรมฐานพระเณรและชาวบ้านวันละ ๒ – ๓ ชั่วโมง คือ ๒ – ๔ ทุ่ม ลูกศิษย์ของท่านมีทุกระดับ ตั้งแต่ชาวไร่ชาวนาจนถึงข้าราชการ เวลานั่งปฏิบัติ กรรมฐาน ท่านจะอธิบายหลักธรรมไปด้วย ตอนที่่ายของการปฏิบัติก็จะเปิดโอกาสให้ถามปัญหา ธรรมด้วย ซึ่งเป็นการได้เผยแผ่ทั้งทฤษฎีและภาคปฏิบัติ นอกจากนี้ท่านยังได้เดินทางไปอบรม ภาวนาญาติโยมที่รัฐเท็กซัส ประเทศอเมริกาอีกด้วย

- **สาธารณูปการ** ผลงานการก่อสร้างของท่านมีหลายอย่างด้วยกัน ดังนี้ (๑) สร้างศาลาชั้น ตยาคมนุสรณ์ ซึ่งใช้เป็นที่บำเพ็ญกุศลและปฏิบัติธรรมจนถึงปัจจุบัน (๒) สร้างวิหารวัดป่าภูทอง อำเภอเชียงยืน จังหวัดมหาสารคาม เพื่อใช้ประกอบศาสนพิธีและอบรมภาวนา (๓) สร้างอุโบสถวัด ป่าวิเวก (๔) สร้างเจดีย์บูรพาจารย์ วัดคำหาวย อำเภอเชียงยืน จังหวัดมหาสารคาม (๕) สร้างศูนย์ ปฏิบัติธรรม อำเภอชนบท จังหวัดขอนแก่นและอื่น ๆ

- **สาธารณประโยชน์** บริจาคเครื่องฟอกไตแก่โรงพยาบาลขอนแก่น มูลค่าล้านกว่าบาท, บริจาคเครื่องอุปโภคบริโภคตามสถานสงเคราะห์ต่าง ๆ และเรือนจำ เป็นต้น

พระสมจิตร อชิโต^{๒๕} อายุ ๓๕ พรรษา ๑๔ วิฑยฐานะ น.ธ.เอก, ปริญญาโท วัดป่าวิเวก ธรรม พระอุปัฏฐากเจ้าอาวาสวัดป่าวิเวกธรรม ได้กล่าวถึงการพัฒนาสังคมตามภารกิจ ๖ ด้านของ พระโสภณวิสุททธิคุณ ดังนี้

- **ด้านการปกครอง** หลวงพ่อท่านเป็นพระสังฆาธิการมีตำแหน่งการปกครองเพียงเจ้า อาวาส ท่านมีสมณศักดิ์เป็นพระครูหรือเจ้าคุณ พระภิกษุสามเณรและชาวบ้านก็เคารพท่านเช่นกัน หลวงพ่อใช้หลักพระธรรมวินัยและพรหมวิหาร ๔ เป็นหลักปกครอง นำฝึกปฏิบัติภาวนาอยู่เสมอ ด้วยเหตุนี้ พระภิกษุสามเณรว่าง่ายสอนง่าย ไม่ค่อยมีปัญหา จึงกล่าวได้ว่า หลักธรรมที่นำมา ปกครองนั้นสำคัญกว่าสมณศักดิ์

^{๒๕} สัมภาษณ์, พระสมจิตร อชิโต, พระอุปัฏฐากเจ้าอาวาสวัดป่าวิเวกธรรม, ๑๕ มีนาคม ๒๕๕๓.

- **ด้านศาสนศึกษา** ท่านส่งเสริมการศึกษาแก่พระภิกษุสามเณร คือ ให้เรียนนักธรรมที่วัด กับอาจารย์ผู้ทรงภูมิรู้ ให้เรียนบาลีที่วัดศรีจันทร์หรือวัดป่าแสงอรุณ ให้เรียนสายสามัญศึกษาในวัด ที่เปิดสอนและให้เรียนอุดมศึกษาที่มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน อุปถัมภ์ด้วย ปัจจัย ๔ ให้เพียงพอ

- **ด้านการศึกษาสังเคราะห์** วัดป่าวิเวกธรรม เป็นวัดสายปฏิบัติกรรมฐาน จึงไม่มีการศึกษา สังเคราะห์ แต่กระนั้นหลวงพ่อบริจาคทุนการศึกษาแก่เด็กและเยาวชนในโรงเรียนการกุศลวัด ศรีจันทร์ที่มีความประพฤติดีแต่ยากจนเสมอ

- **ด้านการเผยแพร่** หลวงพ่อบริจาคทุนสอนการเจริญจิตภาวนาแก่พระภิกษุสามเณรและ อุบาสกอุบาสิกา มีอาคารปฏิบัติธรรมที่สัปปายะแก่ฆราวาส สะอาดร่มรื่น สงบ ฆราวาสสามารถมา ปฏิบัติธรรมทุกวันพระและวันเสาร์-อาทิตย์

- **ด้านศาสนูปการ** ท่านสร้างกุฏิ วิหาร ศาลาการเปรียญ อุโบสถ ศาลาปฏิบัติธรรมมีมูลค่า มากกว่า ๕๐ ล้านบาท งบประมาณในการก่อสร้างจากศรัทธาของประชาชนทั่วไป

- **ด้านสาธารณสงเคราะห์** ท่านตั้งมูลนิธิวัดเพื่อนำดอกผลมาบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ ต่างๆ บริจาคเครื่องมือแพทย์แก่โรงพยาบาลศูนย์ขอนแก่น โรงพยาบาลศรีนครินทร์ ขอนแก่น โรงเรียนของรัฐ เอกชน คณะสงฆ์ บริจาคช่วยเหลือผู้ประสบภัยต่างๆ มีมูลค่ากว่า ๕๐ ล้านบาท มอบทุนการศึกษาแก่พระภิกษุสามเณร เด็ก เยาวชนทุกปีเสมอ

สมณศักดิ์กับการพัฒนาสังคม

พระที่มีสมณศักดิ์อาจทำงานตามภารกิจ ๖ ด้าน ได้ไม่เท่ากับพระสายปฏิบัติหรือสาย เกจิอาจารย์ แต่ถ้าเป็นพระทรงสมณศักดิ์ระดับสูง เช่น สมเด็จพระสังฆราช สมเด็จพระราชาคณะ อาจทำได้มากกว่าพระที่มีสมณศักดิ์ต่ำกว่า

เท่าที่ดูการพัฒนาสังคมเป็นไปตามความถนัดหรือความสมัครใจของพระสังฆาธิการบาง รูป เป็นงานระดับปัจเจกบุคคล คณะสงฆ์ควรกำหนดให้เป็นงานของคณะสงฆ์อย่างจริงจัง ทำอย่างเป็นระบบจะเกิดประโยชน์มหาศาลต่อพระพุทธศาสนาและสังคม

ภารกิจ ๖ ด้าน คณะสงฆ์และรัฐบาล ควรส่งเสริมปรับปรุงให้มีองค์กรเป็นศูนย์ ประสานงานช่วยเหลือในนามคณะสงฆ์ที่ชัดเจนและควรประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อต่างๆ เพื่อให้ ประชาชนเห็นบทบาทของพระในการพัฒนา จะทำให้เห็นคุณค่ายิ่งขึ้น

นอกจากนี้ ควรจัดกลุ่มพระสังฆาธิการให้เป็นกลุ่มๆ ตามภารกิจ ๖ ด้าน เช่น ด้านการศึกษา การเผยแผ่ เป็นต้น ให้ส่งเสริมยกย่องเชิดชูเกียรติท่านเหล่านั้นให้ปรากฏในสังฆมณฑล

พระมงคลวุฒิสาร^{๒๖} อายุ ๕๐ พรรษา ๖๕ วิทยฐานะ น.ธ.เอก,ป.ธ.๑ เจ้าอาวาสวัดวุฒาราม และเป็นที่ปรึกษาเจ้าคณะอำเภอเมืองขอนแก่น เป็นพระเถระรัตตัญญูรูปหนึ่งของจังหวัดขอนแก่น ภารกิจทั้ง ๖ ด้านของท่าน ดังนี้

- **การปกครอง** ผู้ปกครองที่ดีต้องมีพรหมวิหาร ๔ มีความยุติธรรม และปราศจากอคติ ๔ ผู้ปกครองที่มีสมณศักดิ์จะได้รับความเคารพยำเกรงจากผู้ใต้ปกครองมากกว่าไม่มีสมณศักดิ์

- **ศาสนศึกษา** ได้ส่งเสริมพระเถระให้เรียนนักธรรม - บาลีมาตั้งแต่สมัยเป็นพระหนุ่มแล้ว โดยได้ส่งไปเรียนที่วัดธาตุ เพราะเป็นสำนักเรียนประจำจังหวัด มีพระเถระเรียนและสอบได้มากในแต่ละปี เมื่อสอบได้ในระดับสูงขึ้นไป ก็ส่งไปเรียนในสำนักที่มีการเรียนการสอนในระดับที่สูงกว่า มีการมอบทุนการศึกษาให้ เมื่อสอบได้ก็จัดงานแสดงมุทิตาจิตให้

ปัญหาที่พบคือมีผู้บวชเรียนน้อยในระยะหลัง เพราะต้องเรียนภาคบังคับในโรงเรียนของรัฐ รวมทั้งปัจจุบันมีสิ่งยั่วยวนใจมาก ทำให้เด็กไม่อยากบวช แนวทางการแก้ไขคือคณะสงฆ์ต้องจัดการศึกษาที่ทำให้เด็กได้เรียนพระพุทธศาสนาอย่างเข้มข้น เช่น โรงเรียนการกุศลวัด เป็นต้น เพื่อดึงเด็กออกจากสิ่งยั่วยวนใจทั้งหลาย ได้ปลูกฝังให้มีอุปนิสัยทางธรรม จะได้เป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าของชาติต่อไป

- **การศึกษาสงเคราะห์** มอบทุนการศึกษาแก่เด็กและเยาวชนโรงเรียนในเขตเทศบาลนครขอนแก่น เช่น โรงเรียนเทศบาล โนนหนองวัด เป็นต้น ปัญหาที่พบคือทุนการศึกษาไม่ค่อยเพียงพอ สมณศักดิ์สามารถใช้เป็นฐานในการหาทุนมาพัฒนาการศึกษาให้ดียิ่งขึ้น หากใช้เพื่อการสร้างประโยชน์แก่ส่วนรวม

- **การเผยแผ่** ในสมัยที่ยังแข็งแรงอยู่ได้ออกเทศน์ตามงานกิจนิมนต์ และเผยแผ่งานพระธรรมทูต แต่ปัจจุบันสภาพสังขารไม่เอื้ออำนวย ไม่สะดวกในการเผยแผ่เหมือนเดิม จึงต้องให้พระเถระในวัดทำงานในด้านนี้แทน

^{๒๖} สัมภาษณ์, พระมงคลวุฒิสาร, เจ้าอาวาสวัดวุฒาราม, ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๓.

- **สาธารณูปการ** มีผลงานด้านสาธารณูปการหลายอย่าง ดังนี้ (๑) สร้างห้องสุขา สิ้นค่าก่อสร้าง ๑๓๐,๐๐๐ บาท (๒) สร้างถนนคอนกรีตเสริมเหล็กภายในวัด สิ้นค่าก่อสร้าง ๑๓๐,๐๐๐ บาท (๓) สร้างกุฏิสงฆ์ สิ้นค่าก่อสร้าง ๕๕๐,๐๐๐ บาท (๔) สร้างกุฏิยิงสุขวัฒนา สิ้นค่าก่อสร้าง ๕๐๐,๐๐๐ บาท (๕) บูรณะสระน้ำในวัด จำนวน ๑๒๐,๐๐๐ บาท (๖) บูรณะหอรบขัง จำนวน ๕๐,๐๐๐ บาท (๗) ซ่อมแซมถนนในวัด จำนวน ๒๕,๐๐๐ บาท (๘) บูรณะหลังคาศาลาบำเพ็ญกุศล จำนวน ๑๕,๐๐๐ บาท (๙) บูรณะเมรุเป็นระบบเตาไฟฟ้า จำนวน ๑,๒๐๐๐,๐๐๐ บาท และอื่น ๆ อีกหลายรายการ

เกณฑ์พิจารณาสมณศักดิ์ในปัจจุบันมีความเหมาะสมดีแล้ว เพราะพิจารณาตามสภาพเศรษฐกิจของภาคนั้น ๆ

- **สาธารณประโยชน์** ผลงานด้านสาธารณประโยชน์ มีดังนี้คือ (๑) บริจาคปัจจัยบูชาภัณฑ์ เทศน์ประจำปี สมทบทุนมูลนิธิโรงพยาบาลสงฆ์ (๒) มอบทุนการศึกษาแก่นักเรียน (๓) ช่วยเหลือผู้ประสบภัยตามโอกาสอันควร (๔) สงเคราะห์งานศพผู้ยากไร้ และอื่น ๆ

สมณศักดิ์เกี่ยวกับการปกครองมาตลอด มารยะหลังได้เปิดโอกาสให้สายการศึกษาได้รับพระราชทานสมณศักดิ์มากขึ้น แม้จะเน้นการปกครอง แต่ก็ควรเปิดโอกาสให้สายอื่นบ้าง ควรเปิดโอกาสให้ทุกสาย และควรเน้นงานที่โดดเด่นที่สุด งานด้านอื่น ๆ ควรพิจารณาเป็นส่วนประกอบ

พระสมุห์สุบิน จันทาโก^{๒๗} อายุ ๔๕ พรรษา ๒๔ วิทญานะ น.ธ. เอก, ปริญญาโท สังกัดวัดคูวาราม อำเภอเมืองขอนแก่น ท่านกล่าวถึงบทบาทการพัฒนาสังคมตามภารกิจ ๖ ด้านการปกครองของพระมณฑลวิสาร ดังนี้

- **ด้านการปกครอง** ท่านมีพรหมวิหาร ๔ ในการปกครอง ทั้งปราศจากความลำเอียง คือไม่เลือกที่รักมักที่ชัง ดังนั้น จึงได้รับความเคารพยำเกรงจากผู้ใต้ปกครอง

- **ด้านศาสนศึกษา** ท่านได้ส่งเสริมพระภิกษุให้เรียนนักธรรม – บาลี อย่างจริงจัง แม้จะไม่มีสอนบาลีที่วัด แต่ท่านก็ส่งเสริมให้ไปเรียนยังสำนักอื่น จึงจัดได้ว่าท่านเป็นผู้มีจิตวิญญานในการส่งเสริมการศึกษาอย่างแท้จริง

^{๒๗} สัมภาษณ์, พระสมุห์สุบิน จันทาโก, วัดคูวาราม, ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๑.

- ด้านการศึกษาสงเคราะห์ พระเดชพระคุณ ได้มอบทุนการศึกษาแก่เด็กและเยาวชนในโรงเรียน เพื่อส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนเหล่านั้นมีกำลังใจและมีโอกาสทางการศึกษาที่สูงขึ้น
- ด้านการเผยแพร่ ปัจจุบันสภาพสังขารไม่เอื้ออำนวยในการเผยแพร่ แต่ท่านก็มอบหมายให้พระเณรในวัดทำงานในด้านนี้แทน
- ด้านสาธารณูปการ มีการสร้างและบูรณะศาสนวัตถุมากมาย เช่น กุฏิสงฆ์ หอระฆัง ศาลาบำเพ็ญกุศล เเมรุ ระบบเตาไฟฟ้า เป็นต้น สิ้นค่าก่อสร้างหลายล้านบาท
- ด้านสาธารณสงเคราะห์ ท่านได้บริจาคปัจจัยบูชาภัณฑ์เทศน์ สมทบทุนมูลนิธิโรงพยาบาลสงฆ์เป็นประจำทุกปี นอกจากนี้ก็มีกรมอบทุนการศึกษาแก่นักเรียน ช่วยเหลือผู้ประสบภัย และสงเคราะห์เจ้าภาพงานศพผู้ยากไร้ เป็นต้น

ร.ต.ต.เดือน ดวงขาทม^{๒๘} อายุ ๘๓ ปี วุฒิการศึกษา มัธยมศึกษา ไวยาวัจกรวัดวุฒาราม เกี่ยวข้องกับพระสังฆาธิการมาเป็นระยะเวลา ๔๐ ปี กล่าวถึงบทบาทการพัฒนาสังคมตามภารกิจ ๖ ด้านของพระมงคลวุฒิสาร ดังนี้

- ด้านการปกครอง ท่านมีเมตตาต่อทุกคน ทั้งเป็นคนตรง ผิดถูกอย่างไร ก็ว่าไปตามนั้น ทั้งเป็นคนเสมอต้นเสมอปลาย เคยเป็นอย่างไรก็เป็นอย่างนั้นตลอด ต่อหน้าอย่างไรลับหลังก็อย่างนั้น
- ด้านศาสนศึกษา ท่านส่งเสริมให้พระเณรได้เรียนหนังสือ มีสอนนักธรรมที่วัด หากประสงค์จะเรียนอย่างอื่นนอกจากนี้ ก็ส่งเสริมให้ไปเรียนด้านนอก ไม่ปิดกั้นทางการศึกษา ไม่ว่าจะเรียนทางโลกหรือทางธรรม
- ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ท่านมอบทุนการศึกษาแก่เด็กและเยาวชนตามสมควรแก่กำลังทรัพย์
- ด้านการเผยแพร่ ท่านส่งเสริมให้พระเณรได้เป็นนักเผยแพร่ คือสามารถออกไปสอนศีลธรรมหรืออบรมบรรยายธรรมแก่นักเรียนและชาวบ้านได้
- ด้านสาธารณูปการ ท่านสร้างถนนคอนกรีตเสริมเหล็กภายในวัด, บูรณะหลังคาศาลาบำเพ็ญกุศล, บูรณะเเมรุเป็นระบบเตาไฟฟ้า เป็นต้น เนื่องจากท่านเป็นพระเณรที่มีอายุพรรษามากเป็นที่เคารพศรัทธาของชาวบ้าน ผลงานการก่อสร้างจึงมีมาก เป็นที่ยอมรับของชาวบ้าน

^{๒๘} สัมภาษณ์, ร.ต.ต.เดือน ดวงขาทม, ไวยาวัจกรวัดวุฒาราม, ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๓.

- **ด้านสาธารณสุขสงเคราะห์** บริจาคปัจจัยแก่โรงพยาบาลสงฆ์, มอบทุนการศึกษาแก่นักเรียน, สงเคราะห์งานศพผู้ยากไร้ เป็นต้น หากจะนับมูลค่าที่ท่านบริจาคมาทั้งสิ้น ก็มีค่ามาก ไม่อาจบอกได้ น่าจะมีมากกว่าจำนวนที่เคยเห็นท่านระบุไว้ในประวัติและผลงานของท่าน

พระกิตติญาณโสภณ^{๒๕} อายุ ๖๑ พรรษา ๔๐ วิทญฺญานะ น.ธ.เอก, ป.ธ. ๕, พ.ม., ศน.บ., M.A., Ph.D. เจ้าอาวาสวัดท่าพระหงส์เทพประดิษฐและเจ้าคณะตำบลท่าพระ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ที่ปริกษารองอธิการบดีมหาวิทาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ภารกิจทั้ง ๖ ด้านของท่าน ดังนี้

- **การปกครอง** ใช้หลักเมตตาธรรม และพระเดชบั้งในบางโอกาส ในกรณีที่ทำผิด จะให้โอกาส ๓ ครั้ง ก่อนตัดสินลงโทษตามความผิด

ผู้ปกครองที่มีสมณศักดิ์จะได้รับความเคารพนับถือจากผู้ใต้ปกครองทั้งพระเณร และคฤหัสถ์

- **ศาสนศึกษา** มีการเรียนการสอนทั้งนักรธรรม – บาลี และปริยัติสามัญ วิธีการส่งเสริมการศึกษาคือ ถวายนิยภัตครูสอนนักรธรรม – บาลี ชั่วโมงละ ๒๐๐ บาท ส่วนครูสอนปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา จะสนับสนุนให้เรียนต่อในระดับปริญญาโท ในส่วนคองนักเรียนเมื่อมีการสอบได้ จะจัดงานฉลองให้พร้อมถวายทุนการศึกษาและตำราเรียน เช่น ป.ธ. ๖ ถวาย ๑๐,๐๐๐ บาท เป็นต้น สำหรับนักเรียนโรงเรียนปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ม. ๑ – ๓ रुपयेละ ๓๐๐ บาท, ม.๔ – ๖ रुपयेละ ๕๐๐ บาท วัดมีมูลนิธิการศึกษา จึงได้อาศัยดอกผลมาจัดการศึกษาตามที่ได้กล่าวมาแล้ว

- **การศึกษาสงเคราะห์** แจกทุนการศึกษาแก่นักเรียนและนักศึกษา ปัญหาที่พบคือ ทุนการศึกษายังมีไม่เพียงพอ บางครั้งต้องอาศัยศรัทธาชาวบ้านช่วยอุปถัมภ์ทุนจึงพอดำเนินการได้

- **การเผยแพร่** มีทั้งเทศน์ในวัดและนอกวัด และอบรมนักเรียน นักศึกษาตามสถานศึกษา รูปแบบการเทศน์มีทั้งเทศน์เดี่ยวและเทศน์ ๒ ธรรมาสน์

ปัญหาที่พบในการเผยแพร่คือขาดความร่วมมือจากหน่วยงานรัฐและเอกชน

^{๒๕} สัมภาษณ์, พระกิตติญาณโสภณ, เจ้าคณะตำบลท่าพระ เจ้าอาวาสวัดท่าพระหงส์เทพประดิษฐ์, ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๑.

นักเผยแผ่ที่ดีต้องมีความจริงใจ ตรงต่อเวลา มีความรับผิดชอบ รู้จักเสียสละ และไม่แสดง
 ธรรมเพราะเห็นแก่ลาภสักการะ

- **สาธารณูปการ** มีผลงานด้านการก่อสร้างและบูรณะปฏิสังขรณ์ถาวรวัตถุ ดังนี้คือ (๑)
 สร้างถนนคอนกรีตภายในวัด (๒) สร้างกุฏิสงฆ์ มูลค่ากว่า ๓๐๐,๐๐๐ บาท บูรณปฏิสังขรณ์กุฏิสงฆ์
 ทั้งหมดในท่าพระหงษ์เทศประดิษฐ์และอื่น ๆ รวมงบประมาณทั้งสิ้น จำนวนกว่า ๒๐,๐๐๐,๐๐๐ บาท

ปัญหาที่พบคือถ้าปีไหนเศรษฐกิจไม่ดี การบริจาคปัจจัยทำบุญของชาวบ้านก็ลดน้อยลง
 ตามด้วย ส่งผลกระทบต่อการพัฒนาด้านวัตถุในวัดบาง โครงการต้องชะลอไว้ก่อน

- **สาธารณประโยชน์** มีผลงานดังนี้คือ (๑) สงเคราะห์เจ้าภาพศพ (๒) บริจาคปัจจัยและ
 สิ่งของช่วยเหลือผู้ประสบสาธารณภัย (๓) บริจาคปัจจัยแก่โรงพยาบาล และมูลนิธิต่าง ๆ

เกณฑ์พิจารณาสมณศักดิ์ควรให้นำหนักทุก ๆ ด้าน แต่ปัจจุบันจะเน้นการศึกษาเป็นพิเศษ

พระมหาดิศศักดิ์ ธิธมฺโม^{๓๐} อายุ ๗๘ พรรษา ๕ วิทฐานะ น.ธ.เอก, ป.ธ. ๓, พธ.บ.
 สังกัดวัดท่าพระหงษ์เทศประดิษฐ์ เกี่ยวข้องกับพระสังฆาธิการมาเป็นระยะเวลา ๕ ปี ท่านกล่าวถึง
 บทบาทการพัฒนาสังคมตามภารกิจ ๖ ด้านของพระกิตติญาณโสภณดังนี้

- **ด้านการปกครอง** ท่านเจ้าอาวาสปกครองพระเณรด้วยจิตเมตตา มีความเอื้อเพื่อ
 อนุเคราะห์ สงเคราะห์ด้วยปัจจัยสี่ หากมีการทำผิดก็ตักเตือนหรือลงโทษตามระเบียบของวัด

- **ด้านศาสนศึกษา** ท่านสนับสนุนการเรียนพระปริยัติธรรม แผนกนักธรรม – บาลี คือ
 มอบทุนแก่นักเรียน เพื่อเป็นกำลังใจในการศึกษา ผลการจัดการเรียนการสอนเป็นที่น่าพอใจ

- **ด้านการศึกษาสงเคราะห์** ท่านได้แจกทุนการศึกษาแก่พระภิกษุ สามเณร ภายในวัดเป็น
 ประจำทุกปี, ให้ทุนการศึกษาแก่เด็กนักเรียน และให้ความช่วยเหลือแก่ชาวบ้านผู้ยากจน เป็นต้น

- **ด้านการเผยแผ่** มีเทศนาอบรมญาติโยมทั้งในวันพระและงานกิจกรรม และบรรยาย
 ธรรมในสถานศึกษา

-**ด้านสาธารณูปการ** ช่วยสร้างมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขต
 ขอนแก่น, กุฏิสงฆ์, ศาลาโรงธรรม, ถนนคอนกรีตเสริมเหล็ก ซึ่งได้ใช้สอยประโยชน์มาก ทำให้ผู้
 มาปฏิบัติธรรมได้รับความสะดวกสบายในการปฏิบัติ

^{๓๐} สัมภาษณ์, พระมหาดิศศักดิ์ ธิธมฺโม, วัดท่าพระหงษ์เทศประดิษฐ์, ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๓.

- **ด้านสาธารณสงเคราะห์** ท่านยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางตามหลักไตรสิกขา และมีการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ด้วย

นายศรีนวล ภูมิโยชน์^{๓๐} อายุ ๗๐ ปี วุฒิการศึกษา ประถมศึกษา เป็นไวยาวัจกรวัดท่าพระหยังเทศประดิษฐ์ เกี่ยวข้องกับพระสังฆาธิการมาเป็นระยะเวลา ๒๐ ปี กล่าวถึงบทบาทการพัฒนาสังคมตามภารกิจ ๖ ด้านของพระกิตติญาณ โสภณว่า

- **ด้านการปกครอง** สมณศักดิ์มีความสำคัญ เพราะเป็นที่เคารพนับถือของพระเถระและคฤหัสถ์ในฐานะตัวแทนที่พระมหากษัตริย์พระราชทานให้

ในการปกครอง ท่านจะมอบอำนาจให้คณะกรรมการวัดมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเกี่ยวกับกิจการวัด โดยเฉพาะในประเด็นเกี่ยวกับศาสนสมบัติของวัด

- **ด้านศาสนศึกษา** ท่านได้มอบทุนการศึกษาแก่ผู้สอบนักธรรม บาลี และสายสามัญศึกษา จัดฉลองผู้สอบบาลีได้ และสงเคราะห์ด้วยปัจจัย ๔ ผลการจัดการศึกษา ทำให้ได้ศาสนทายาทที่มีความรู้คู่คุณธรรม เพื่อเป็นกำลังของชาติและศาสนา

- **ด้านการศึกษาสงเคราะห์** ว่า มีศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ จัดการเรียนการสอนเพื่อให้เด็กและเยาวชนเป็นคนดี มีการมอบทุนการศึกษาแก่นักเรียนผู้มีความประพฤติดี

- **ด้านการเผยแผ่** มีเทศน์ทุกวันพระ เทศน์ในงานกนิมนต์ และแสดงธรรมออกอากาศทางวิทยุ

- **ด้านสาธารณูปการ** ท่านสร้างอาคารเรียน กุฏิสงฆ์ บูรณะศาลาการเปรียญ เป็นต้นงบประมาณการก่อสร้างได้จากการบริจาคของชาวบ้านผู้มีจิตศรัทธา

- **ด้านสาธารณสงเคราะห์** บริจาคปัจจัยช่วยเจ้าภาพงานศพทั้งกับปัยภันท์และเครื่องไทยธรรมเป็นประจำ และมอบทุนการศึกษาแก่นักเรียนทุกปี

พระพุทธิสารมุนี^{๓๑} อายุ ๖๗ วิทยฐานะ ป.ธ.๗, พธ.บ. ตำแหน่งรองเจ้าคณะจังหวัดขอนแก่น ที่ปรึกษารองอธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ภารกิจทั้ง ๖ ด้านของท่าน ดังนี้

^{๓๐} สัมภาษณ์, นายศรีนวล ภูมิโยชน์, ไวยาวัจกรวัดท่าพระหยังเทศประดิษฐ์, ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗.

- **การปกครอง** ผู้ปกครองที่ดีต้องยึดหลักนิคคะหะ (ข่มคนที่ควรข่ม) และปิตคหะ (ยกย่องคนที่ควรยกย่อง) มีความเมตตา กรุณา และเด็ดขาดในบางกรณี ถ้าดีต้องยกย่องช่วยเหลือ แต่ถ้าไม่ดีก็ต้องกำหราบป้องปราม ต้องอาศัยกันทั้ง ๒ ฝ่าย งานปกครองจึงจะประสบความสำเร็จ สมณศักดิ์มีความสำคัญคือเป็นขวัญกำลังใจแก่ผู้ปกครองวัด เพราะท่านดูแลวัดมานาน เป็นหน้าที่ของผู้ใหญ่ที่จะต้องให้กำลังใจผู้น้อย

- **ศาสนศึกษา** ปัจจุบันการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกนักธรรม – บาลี มีความย่อหย่อนลงไปมาก เพราะขาดแรงจูงใจในการเรียน ผู้เรียนเมื่อไม่เห็นอนาคตที่ดี ก็เลยไม่อยากจะเรียน คณะสงฆ์ควรได้ปรับปรุงหลักสูตรและการประเมินผลใหม่ เจ้าสำนักก็ต้องมีทุนการศึกษาและปัจจัย ๔ ให้นักเรียน และมีสวัสดิการให้แก่ครูสอน เพื่อสร้างแรงจูงใจในการเรียนการสอน และควรมีกฎกติกากำกับที่ชัดเจน เช่น การรวมเป็นศูนย์กลางการศึกษาในพื้นที่การปกครองด้วย

- **การศึกษาสงเคราะห์** มีการแจกนมและขนมแก่นักเรียนของศูนย์เด็กเล็กและ โรงเรียนอนุบาล เดือนละ ๑ – ๒ ครั้ง ส่วนโรงเรียนประถมศึกษาจะมอบทุนการศึกษาให้ โดยเฉพาะในงานวันเกิดของท่าน จะมีการมอบทุนการศึกษาให้ประมาณ ๕ โรงเรียน โรงเรียนละ ๑๐,๐๐๐ บาท

- **การเผยแพร่** มีผลงานด้านการเผยแพร่หลายอย่าง ดังนี้ (๑) อบรมนักเรียนโรงเรียนท่าพระวิทยายนทุกวันพระ (๒) ฝึกอบรมการเทศน์แก่พระ (๓) เทศน์ทุกวันพระทั้งเช้าและเย็น (๔) ประพันธ์กลอนลำ และกลอนสรภัญญะ (๕) เขียนบทความธรรมะเผยแพร่

ปัญหาของการเผยแพร่นี้คือ คนชอบฟังและดูสิ่งบันเทิงมากกว่าการฟังธรรมะ

นักเผยแพร่นี้ต้องได้รับการฝึกฝนอบรมมาดีในหลักการเผยแพร่ และควรมีสิ่งของให้ชาวบ้านเป็นบางโอกาส ไม่ใช่เป็นผู้รับฝ่ายเดียว และรู้จักเวลาในการแสดงธรรม

- **สาธารณูปการ** มีผลงานด้านการก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์ถาวรวัตถุ ดังนี้ (๑) สร้างศาลาการเปรียญ และบูรณปฏิสังขรณ์กุฏิสงฆ์ สิ้นค่าใช้จ่ายประมาณ ๒ ล้านบาท (๒) สร้างอุโบสถประมาณ ๖ ล้านบาท (๓) สร้างกุฏิสงฆ์ใหม่ ประมาณ ๒ ล้านบาท (๔) สร้างห้องสุขา (๕) สร้างเมรุ รวมงบประมาณก่อสร้าง ประมาณ ๓๐,๐๐๐,๐๐๐ บาท และอื่น ๆ

---

^{๓๒} สัมภาษณ์, พระพุทธนิรมิต, รองเจ้าคณะจังหวัดขอนแก่น เจ้าอาวาสวัดเทพปฎนาราม, ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๑.

ปัญหาที่พบในการก่อสร้างคือ งานการก่อสร้างไม่ได้มาตรฐาน ถ้าหากไม่รู้เท่าทันช่าง จะทำให้เสียเปรียบ เพราะช่างไม่มีความซื่อตรงต่อผู้จ้าง

เกณฑ์พิจารณาสมณศักดิ์ในปัจจุบันมีความเหมาะสมดีแล้ว เพราะปรับตามเศรษฐกิจของแต่ละภาค

- **สาธารณประโยชน์** จัดงานวันเกิดระดมทุนเข้ากองทุนสงเคราะห์พระเณรในวัด รวมทั้งเด็กและเยาวชน ปัญหาที่พบคือถ้าหากเศรษฐกิจไม่ดี ญาติโยมก็ทำบุญน้อย

เกณฑ์พิจารณาสมณศักดิ์ควรให้ครบภารกิจทั้ง ๖ ด้าน หรืออย่างน้อยก็ควรให้มี ๓ ด้าน คือ การศึกษา การปกครอง การเผยแผ่

พระมหาโสภณ โชติปัญญา^{๓๓} อายุ ๒๕ พรรษา ๕ วิทยฐานะ น.ธ. เอก, ป.ธ. ๓, พธ.บ. สังกัดวัดเทพบูรณาราม อำเภอเมืองขอนแก่น มีความเกี่ยวข้องกับพระสังฆาธิการมาเป็นระยะเวลา ๕ ปี ท่านกล่าวถึงบทบาทการพัฒนาสังคมตามภารกิจ ๖ ด้านของพระพุทธานุชาว่า

- **ด้านการปกครอง** ท่านใช้หลักเมตตาธรรมปกครอง ทำให้พระเณรมีความเชื่อฟังและเคารพยำเกรง

- **ด้านศาสนศึกษา** มีการมอบทุนการศึกษาให้แก่นักเรียน ทำให้นักเรียนมีกำลังใจในการเรียน และมีสติการสอบสนามหลวงเป็นที่น่าพอใจ

- **ด้านการศึกษาสงเคราะห์** ที่วัดมีศูนย์พัฒนาเด็กเล็กพุทธานุชา ทำให้เด็กเติบโตขึ้นเป็นเยาวชนที่มีความรู้คู่คุณธรรม เพราะได้ใกล้ชิดพระพุทธศาสนา ได้รับการปลูกฝังในเรื่องคุณธรรม

- **ด้านการเผยแผ่** เทศน์ตามวันพระและกิจนิมนต์ทั่วไป นอกจากนี้ก็มีการอบรมบรรยายธรรมแก่เยาวชน

- **ด้านสาธารณูปการ** ก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์สิ่งก่อสร้างภายในวัดหลายอย่าง เช่น กุฏิสงฆ์ เป็นต้น ทำให้พระเณรมีเสนาสนะอยู่อาศัยที่ดี ได้รับความสะดวกสบายในการศึกษาเล่าเรียน

- **ด้านสาธารณสงเคราะห์** ท่านได้ให้ความช่วยเหลือผู้ประสบภัยธรรมชาติและบริจาคปัจจัยในงานการกุศลต่าง ๆ

^{๓๓} สัมภาษณ์, พระมหาโสภณ โชติปัญญา, วัดเทพบูรณาราม, ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๓.

นายสง่า จันทะวงษ์^{๓๔} อายุ ๔๘ ปี วุฒิกการศึกษา ปริญญาตรี วิทยาลัยการวัดเทพบูรณาราม เกี่ยวข้องกับพระสังฆาธิการมาเป็นระยะเวลา ๒๐ ปี กล่าวถึงบทบาทการพัฒนาสังคมตามภารกิจ ๖ ด้านของพระพุทธิสารมุนีว่า

- **การปกครอง** ท่านเป็นพระครูสมัณเป็นเจ้าคณะตำบลท่าพระกับปัจจุบันเป็นรองเจ้าคณะจังหวัดขอนแก่น บารมีแตกต่างกันมาก แสดงว่าสมณศักดิ์ช่วยยกฐานะภิกษุให้สูงขึ้น เป็นที่เคารพนับถือของผู้ที่ได้ปกครอง

ท่านเจ้าคุณยึดหลักเมตตาธรรม แต่บางครั้งก็ใช้ทั้งพระเดชพระคุณและพระคุณควบคู่กันไป เพื่อปรามผู้กระทำความผิดในวัด จึงทำให้เป็นผลดีในการปกครองทั้งระดับวัดและจังหวัด

- **ศาสนศึกษา** ท่านเคยเปิดสอนนักเรียนและบาลีแก่พระภิกษุสามเณร จนผลิตลูกศิษย์ได้เป็นจำนวนมาก ภายหลังมีผู้บวชเรียนน้อย จึงส่งให้ไปเรียนในสำนักที่เปิดสอน โดยท่านมอบทุนการศึกษาแก่ผู้สอบไล่เสมอ และมอบทุนแก่เด็กและเยาวชนด้วย การที่ท่านทำอย่างนี้ ได้สร้างศาสนทายาทที่ดีมีคุณภาพ ได้เยาวชนที่มีศีลธรรม เป็นคนดีของชาติ

- **การศึกษาสงเคราะห์** ท่านเป็นกรรมการสถานศึกษาโรงเรียนขอนแก่นวิทยายน ๒ และโรงเรียนอนุบาลในหมู่บ้าน ท่านส่งพระไปสอนศีลธรรมในโรงเรียนมอบทุนแก่นักเรียนที่เรียนดีและความประพฤติดี

- **การเผยแผ่** ท่านแสดงธรรมทุกวันพระแก่อุบาสกอุบาสิกาทั้งเช้าและเย็นเสมอ อบรมเด็กและเยาวชนในวัดและโรงเรียนเป็นนิตยนอกจากนี้ท่านยังเก่งการประพันธ์กลอนลำ และกลอนสรภัญญะอันเป็นมรดกอีสานที่น้อยคนนักในยุคนี้จะได้และเขียนบทความธรรมะเผยแผ่ด้วย

- **สาธารณูปการ** ท่านก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะในวัดทุกหลัง เช่น ศาลาการเปรียญ เป็นต้นมูลค่ากว่า ๓๐ ล้านบาท

งบประมาณในการก่อสร้างได้จากการบอกรุณ บุญคุณเงิน บุญผ้าป่าและงานประจำปี

สิ่งปลูกสร้างเหล่านี้ถูกใช้บำเพ็ญประโยชน์เต็มตามที่ตามวัตถุประสงค์ของการก่อสร้าง

- **สาธารณประโยชน์** ท่านสงเคราะห์งานศพแก่เจ้าภาพทั้งเงินและเครื่องไทยธรรม มอบทุนการศึกษาแก่พระภิกษุสามเณรและเด็กเยาวชน นอกจากนั้นได้มอบอุปกรณ์การศึกษาแก่โรงเรียนทุกปี

^{๓๔} สัมภาษณ์, นายสง่า จันทะวงษ์, วิทยาลัยการวัดเทพบูรณาราม, ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๓.

สมณศักดิ์กับการพัฒนาสังคม

ควรมีหน่วยงานกำหนดแผนนโยบายในการทำงานสาธารณะสงเคราะห์อย่างจริงจัง มีงบประมาณเพียงพอ บทบาทพระจะโดดเด่นกว่านี้

เห็นได้ชัดว่า ท่านเป็นเจ้าคุณ ดำรงตำแหน่งเป็นรองเจ้าคณะจังหวัดขอนแก่น ผลงานตามภารกิจ ๖ ด้านเด่นชัดเป็นรูปธรรมมากกว่าสมัยเป็นพระครู ดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าคณะตำบล เป็นอย่างมาก พระสังฆาธิการทรงสมณศักดิ์จึงเชื่อว่าเป็นผู้พัฒนาสังคมได้มาก

๔.๕ พระราชาคณะชั้นราชกับบทบาทการพัฒนาสังคม

พระราชพุทธิมุนี^{๓๕} เจ้าคณะจังหวัดขอนแก่น (ธ) เจ้าอาวาสวัดศรีจันทร์ อายุ ๖๕ วิทยฐานะ ป.ธ.๗, ศน.บ., M.A. (Sociology) ภารกิจทั้ง ๖ ด้านของท่าน ดังนี้

- การปกครอง ผู้ปกครองที่ดีต้องยึดหลักธรรมมาธิปไตย มีความยุติธรรมแก่ผู้ได้ปกครอง สมณศักดิ์มีส่วนดีต่อการปกครองคือทำให้ผู้ได้ปกครองเกรงใจ เกรงบารมี พุดอะไรก็ง่าย

- ศาสนศึกษา มีการเรียนการสอนทั้งนักธรรม – บาลี และสามัญศึกษา ส่งเสริมสวัสดิการครูสอน และให้ทุนการศึกษาแก่นักเรียน

ปัญหาที่พบคือมีภัยยาเสพติดคุกคาม และพ่อแม่ก็พยายามปกปิดความจริง การแก้ไขคือคอยติดตามตรวจสอบอย่างสม่ำเสมอ นอกจากนี้พบว่ามีนักเรียนประมาณร้อยละ ๒๐ อ่านหนังสือไม่ออก

แนวทางการพัฒนางานด้านศาสนศึกษาคือ (๑) ปรับปรุงหลักสูตรและการประเมินผลนักธรรม – บาลี ให้ทันสมัย (๒) เทียบวุฒิให้เหมาะสม (๓) ครูสอนต้องมีคุณภาพ จริงจัง ตรงต่อเวลา และมีทีมงานที่ดี ส่วนโรงเรียนปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา รัฐต้องบรรจุครูสอนให้เป็นพนักงานของรัฐ ให้เงินเดือนตามวุฒิ เพื่อความมั่นคงในการทำงาน

- การศึกษาสงเคราะห์ มีโรงเรียนการกุศลวัดตั้งแต่ระดับอนุบาลถึงมัธยมศึกษา สมณศักดิ์มีความจำเป็นคือ เป็นกำลังใจให้คนทำงาน และทำให้ได้อาศัยบารมีหางบประมาณสนับสนุนการจัดการศึกษา

^{๓๕} สัมภาษณ์, พระราชพุทธิมุนี, เจ้าคณะจังหวัดขอนแก่น (ธ) เจ้าอาวาสวัดศรีจันทร์, ๒๔ กุมภาพันธ์

- การเผยแพร่ งานเผยแผ่มีเป็นบางโอกาส เช่น เป็นประธานให้โอวาทในงานอบรมต่าง ๆ เป็นต้น

นักเผยแผ่ที่ดีต้องมีคุณสมบัติตามหลักประมาณ ๔ คือ มีรูปดี เสียงดี เป็นอยู่ง่าย และแสดงธรรมดี ที่สำคัญต้องมีศัลยาจารวัตรดีด้วย

- สาธารณูปการ มีผลงานด้านการก่อสร้าง เช่น สร้างโรงครัว, สร้างถนนคอนกรีตในวัด เป็นต้น

- สาธารณสงเคราะห์ มีผลงานดังนี้คือ (๑) ช่วยเหลือผู้ประสบภัย (๒) บริจาคปัจจัยสร้างโรงพยาบาล และ โรงเรียน และอื่น ๆ ตามโอกาส

เกณฑ์พิจารณาสมณศักดิ์เห็นว่าควรให้น้ำหนักในทุกด้าน

พระมหาสมัย ภาสุโก^{๓๖} อายุ ๓๘ ปี พรรษา ๑๗ วิทัญญานะ น.ธ.เอก, ป.ธ.๔, ปริยญาโท วัดศรีจันทร์ ตำแหน่งเลขานุการเจ้าคณะจังหวัดขอนแก่น(ธ) ทำให้ทราบดังนี้

-ด้านการปกครอง พระสังฆาธิการผู้ทรงสมณศักดิ์ มีความสำคัญต่อการปกครองคือ ทำให้เป็นที่เคารพของผู้อยู่ได้ปกครองในแต่ละระดับ โดยเฉพาะพระราชพุทธิมุนี ท่านเป็นเจ้าอาวาสปกครองโดยยึดพระธรรมวินัยเป็นที่ตั้ง กุฎระเบียบข้อบังคับมหาเถรสมาคมและกฎหมายบ้านเมืองเป็นอันดับรองลงไป ผลทำให้การปกครองดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย เกิดความสมัครสมานในหมู่สงฆ์ในวัด

-ด้านศาสนศึกษา ท่านส่งเสริมให้ภิกษุสามเณรเรียนนักธรรม-บาลี โดยจัดครูสอน หากไม่มีครูในชั้นใด ก็สนับสนุนให้เรียนในต่างวัดที่เปิดสอน เช่น แผนกสามัญศึกษา จัดสวัสดิการ เช่น นิตยภัตแก่ครูสอน จัดหาปัจจัย ๔ ให้แก่ภิกษุสามเณรได้อยู่สบายตามอัตภาพ ให้ทุนการศึกษาแก่ผู้สอบนักธรรม-บาลีได้ ทำให้ภิกษุสามเณรเป็นศาสนทายาทที่ดี มีความรู้ความสามารถทั้งฝ่ายโลกและฝ่ายธรรม

- ด้านการศึกษาสังเคราะห์ ท่านจะส่งเสริมการศึกษาแก่เด็กเยาวชน โดยเปิดโรงเรียนการกุศลวัดในพระพุทธศาสนาควบคุมดูแลบริหาร โรงเรียนให้มีประสิทธิภาพ

^{๓๖} สัมภาษณ์, พระมหาสมัย ภาสุโก, เลขานุการเจ้าคณะจังหวัดขอนแก่น(ธ) วัดศรีจันทร์, ๒๔

- ด้านการเผยแพร่ ท่านจัดให้มีการแสดงธรรมในวันธรรมสวนะ อำนวยความสะดวกแก่ผู้มารักษาศีลฟังธรรมที่วัด และได้จัดตั้งสถานีวิทยุเผยแพร่ธรรมะ

- ด้านศาสนูปการ ท่านย้ายมาเป็นเจ้าอาวาสได้ไม่นาน จึงได้ก่อสร้างเพียงอาคารเรียนโรงเรียนการกุศลวัด ๓ ชั้น มูลค่า ๒ ล้านบาท

- ด้านสาธารณสงเคราะห์ ท่านบริจาคช่วยผู้ประสบภัยต่างๆ เช่น อุทกภัย อัคคีภัย ตลอดจนบริจาคแก่โรงพยาบาล, โรงเรียนตามโอกาสสมควร วิธีการทำงานด้านสาธารณสงเคราะห์ ท่านทำให้สอดคล้องกับกรรมวินัย คือ ปรับข้อปลีกย่อยให้เหมาะสม การดำเนินงานสำเร็จได้ โดยยึดหลักขยันเอาใจใส่ จริงจังต่องาน ยึดขันธ์ ตักจะ จาคะและมีพรหมวิหาร ๔ และสังกหัตถ์ ๔

สมณศักดิ์กับการพัฒนาสังคม

พระสังฆาธิการทรงสมณศักดิ์และมีตำแหน่งทางการปกครอง มีบทบาทในการพัฒนาสังคมตามภารกิจ ๖ ด้าน ได้มากกว่าและกว้างกว่าพระสังฆาธิการที่มีตำแหน่งการปกครองแต่ไม่มีสมณศักดิ์ เพราะได้รับการนับถือจากพระผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาและญาติโยมมากกว่า

สมณศักดิ์กับตำแหน่งทางการปกครองของสงฆ์มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันตามสายปกครอง แต่ควรเปิดโอกาสให้สายอื่นด้วย เช่น สายการศึกษาเพื่อเป็นขวัญกำลังใจแก่พระผู้ทำงาน การแต่งตั้งหรือเลื่อนสมณศักดิ์ ควรพิจารณาให้ภารกิจให้ครบ ๖ ด้าน แต่หากมีภารกิจด้านใดด้านหนึ่งโดดเด่น ก็ควรได้รับการพิจารณาด้วย

๔.๖ พระราชาคณะชั้นเทพกับบทบาทการพัฒนาสังคม

๑. พระเทพกิตติรังษี   เจ้าคณะจังหวัดขอนแก่น

๒. พระเทพวงศาจารย์   ที่ปรึกษาเจ้าคณะภาค ๕

พระเทพกิตติรังษี^{๓๓} อายุ ๗๕ วิทญฺญานะ ป.ธ.๘, พธ.ด. (กิตติมศักดิ์) ปัจจุบันดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดธาตุ พระอารามหลวง และเป็นเจ้าคณะจังหวัดขอนแก่น วัดธาตุเป็นวัดที่มีชื่อเสียงด้านการศึกษาพระปริยัติธรรม รวมทั้งการศึกษาในระดับอุดมศึกษาด้วย เป็นที่ตั้งของ

^{๓๓} สัมภาษณ์, พระเทพกิตติรังษี, เจ้าคณะจังหวัดขอนแก่น เจ้าอาวาสวัดธาตุ พระอารามหลวง, ๔ มีนาคม ๒๕๕๓.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย แต่ปัจจุบันได้ย้ายออกไปตั้งที่ตำบลโคกสีแล้ว มีลูกศิษย์ที่เรียนจบในระดับสูง ๆ และมีชื่อเสียงหลายคน อาจกล่าวได้ว่าเป็นแหล่งดักศิลาของจังหวัดขอนแก่นและของภาคอีสานแห่งหนึ่ง ภารกิจทั้ง ๖ ด้านของท่าน ดังนี้

- **การปกครอง** ผู้ปกครองที่ดีต้องใช้ทั้งหลักนิติศาสตร์ รัฐศาสตร์ ยึดหลักเสมอภาค มีความยุติธรรม มีเมตตาธรรม ช่มคนสมควรชม ยกย่องคนสมควรยกย่อง

สมณศักดิ์จะส่งเสริมให้โดดเด่น แต่ทั้งนี้ก็ต้องปฏิบัติตนให้เป็นตัวอย่างที่ดีของผู้ได้ปกครองด้วย

- **ศาสนศึกษา** พระพุทธศาสนามีอุดมการณ์คือให้ทำเพื่อประโยชน์สุข และเพื่ออนุเคราะห์พหุชน ผู้เรียนต้องยึดหลักปรีชาปฏิบัติ และปฏิเวธ ที่วัดมีการประชาสัมพันธ์ให้มาบวชเรียนพระปริยัติธรรมทุกแผนก มีการอุปถัมภ์ทุนการศึกษาและปัจจัย ๔ ส่วนครูสอนก็มีนิยัดทำให้

ปัญหาในการจัดการเรียนการสอนคือ มีคนบวชเรียนน้อยลง ขาดครูสอนที่มีคุณภาพ และขาดอุปกรณ์การเรียนการสอน

ปรัชญาหรือหัวใจของการเรียนคือ อ่านตัวออก บอกตัวได้ ใช้ตัวเป็น

- **การศึกษาสงเคราะห์** มอบทุนการศึกษาแก่นักเรียน เพื่อเป็นการสร้างขวัญกำลังใจแก่ผู้เรียน และทำให้มีความสะดวกในการเรียน ไม่ต้องกังวลเรื่องค่าใช้จ่ายมาก

ข้อดีของสมณศักดิ์คือทำให้คนศรัทธาและยกย่อง เมื่อเขามีศรัทธา เขาก็มาทำบุญกับเรา เราก็นำปัจจัยที่ได้นั้นมาส่งเสริมการจัดการศึกษา

- **การเผยแผ่** มีผลงานด้านการเผยแผ่ ดังนี้คือ (๑) เทศน์สั่งสอนชาวบ้าน (๒) อบรมนักเรียน (๓) อบรมพระในเขตจังหวัดขอนแก่น (๔) ส่งเสริมให้พระไปสอนและอบรมศีลธรรมตามโรงเรียนต่าง ๆ

นักเผยแผ่ที่ดีต้องสอนในสิ่งที่ตนทำได้ การสอนด้วยการทำตัวให้เป็นตัวอย่างดีกว่าการสอนด้วยวาจาเพียงอย่างเดียว

- **สาธารณูปการ** ผลงานด้านการก่อสร้างและการบูรณะปฏิสังขรณ์ถาวรวัตถุ ดังนี้ (๑) สร้างศาลาพลับพลา สมเด็จพระพุทธาจารย์ (อจ อาสภมหาร) ประมาณ ๑๐,๐๐๐,๐๐๐ บาท (๒) สร้างอาคาร โรงเรียนวิเวกธรรมประสิทธิ์ ประมาณ ๕,๐๐๐,๐๐๐ บาท (๓) สร้างอาคารเรียน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ตำบลโคกสี อำเภอเมือง จังหวัด

ขอนแก่น ประมาณ ๕๑ ล้านบาท (๔) สร้างวัดยอดแก้ว ประมาณ ๒๐,๐๐๐,๐๐๐ บาท (๕) สร้างพุทธมณฑลขอนแก่น ประมาณ ๑๐๐,๐๐๐,๐๐๐ บาท (๖) บูรณะกุฏิสงฆ์และวิหาร ๕,๐๐๐,๐๐๐ บาท และบางรายการยังไม่แล้วเสร็จ เป็นเพียงประมาณการ

ปัญหาที่พบคือหากไม่รู้เท่าทันช่าง อาจทำให้เสียเปรียบได้ ดังนั้น จึงต้องมีความรู้เรื่องการก่อสร้าง หรือมีที่ปรึกษาที่รู้เรื่องนี้ดีด้วย

เกณฑ์พิจารณาสมมติศักดิ์เกี่ยวกับการก่อสร้างในปัจจุบันมีความเหมาะสมดีแล้ว เพราะพิจารณากันตามเศรษฐกิจของแต่ละภาค

- **สาธารณประโยชน์** มีผลงานดังนี้คือ (๑) ให้คำแนะนำโยมเวลาเขามาปรึกษา เช่น หาฤกษ์ยามยามดีให้ เป็นต้น และรดน้ำมนต์ให้กำลังใจเขา (๒) ถวายกัณฑ์เทศน์วันโรงพยาบาลสงฆ์ทุกปี (๓) บริจาคปัจจัยและสิ่งของช่วยเหลือผู้ประสบภัยต่าง ๆ

เกณฑ์ในการพิจารณาขอสมมติศักดิ์ควรมีครบทุกด้าน แต่ก็ต้องมีด้านใดด้านหนึ่งที่โดดเด่น เพราะคนเรามีความสามารถแตกต่างกัน

พระมหาปริยญา วรญาโณ^{๓๘} อายุ ๔๔ พรรษา ๓ น.ธ.เอก, ป.ธ. ๓, กำลังศึกษาปริยญาโท สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น สังกัดวัดธาตุ พระอารามหลวง มีความเกี่ยวข้องกับพระสังฆาธิการมาเป็นระยะเวลา ๓ ปี ท่านกล่าวถึงบทบาทการพัฒนาสังคมตามภารกิจ ๖ ด้าน ของพระเทพกิตติรังษี ดังนี้

- **ด้านการปกครอง** พระเดชพระคุณเป็นพระเถระที่ทรงภูมิความรู้ มีวิสัยทัศน์ในการปกครอง คือท่านยึดทั้งหลักนิติศาสตร์ รัฐศาสตร์ และสังคมศาสตร์ในการปกครอง มีความยึดหยุ่นในการปกครอง ไม่ใช่พระเดชคือนิติศาสตร์เพียงอย่างเดียว แต่ปกครองด้วยความยุติธรรมตามหลักรัฐศาสตร์ โดยคำนึงถึงปัจจัยแวดล้อมต่าง ๆ ด้านสังคมเป็นสำคัญ จึงมีผลงานการปกครองเป็นที่ยอมรับของผู้ได้ปกครองทั้งหลาย

- **ด้านศาสนศึกษา** วัดธาตุ พระอารามหลวง เป็นวัดที่มีชื่อเสียงด้านศาสนศึกษามาช้านาน ในแต่ละปีมีพระเถระให้ความสนใจมาศึกษาเล่าเรียนนักธรรม บาลี และปริยัติสามัญเป็นจำนวนมาก จนเป็นที่รู้จักกันดีในแวดวงการศึกษาของคณะสงฆ์ทั้งในระดับจังหวัดและประเทศ การจัดการ

^{๓๘} สัมภาษณ์, พระมหาปริยญา วรญาโณ, วัดธาตุ พระอารามหลวง, ๖ มีนาคม ๒๕๕๑.

เรียนการสอนได้ผลเป็นที่น่าพอใจ เพราะมีผู้สอบผ่านความรู้เป็นจำนวนมาก สำหรับรูปที่ศึกษา ลาเพศออกไป ก็เป็นบุคคลที่มีคุณภาพ ที่ได้ทำงานและมีชื่อเสียงก็มีหลายท่าน จึงนับเป็นผลงานที่น่าพึงพอใจเป็นอย่างยิ่ง

- **ด้านการศึกษาสงเคราะห์** วัดธาตุมีโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขตขอนแก่นดำเนินการในด้านการส่งเสริมการศึกษา พระเดชพระคุณได้มอบทุนการศึกษาแก่นักเรียนเป็นประจำ เพื่อเป็นการสร้างขวัญกำลังใจและเพิ่มโอกาสทางการศึกษาแก่นักเรียน

- **ด้านการเผยแผ่** เทศน์ในวันพระและกิจนิมนต์ต่าง ๆ และมีการส่งเสริมให้พระเณรได้ออกไปสอนศีลธรรมในโรงเรียน ไม่เพียงแต่เป็นผู้สอนเท่านั้น แต่พระเดชพระคุณยังปฏิบัติตนให้เป็นตัวอย่างที่ดีอีกด้วย คือยึดหลัก “สอนคนอื่นเช่นใด ควรทำตนเช่นนั้น”

- **ด้านสาธารณูปการ** มีผลงานด้านการก่อสร้างและบูรณะปฏิสังขรณ์ถาวรวัตถุทั้งภายในวัดและร่วมสร้างนอกวัดหลายอย่าง มูลค่ากว่า ๒๐๐ ล้านบาท ที่ท่านสามารถสร้างถาวรวัตถุทางศาสนาได้มากมายอย่างนี้ก็เป็นเพราะเป็นวัดธาตุ พระอารามหลวง เป็นวัดใหญ่ในเมือง ประชาชนมีกำลังทรัพย์ในการทำบำรุงพระพุทธศาสนา จึงได้อาศัยเงินบริจาคทำบุญของชาวบ้านเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาด้านนี้

- **ด้านสาธารณสงเคราะห์** นอกจากจะให้ความช่วยเหลือแก่ชาวบ้านผู้ขาดแคลนและได้รับความเดือดร้อนแล้วด้านวัตถุสิ่งของแล้ว พระเดชพระคุณยังได้ให้ความช่วยเหลือด้านจิตใจแก่ผู้เดือดร้อนอีกด้วย เช่น รดน้ำมนต์ให้ เป็นต้น ซึ่งเป็นการสร้างกำลังใจแก่ชาวบ้าน

นายเสนห์ นามพิลา^{๓๕} อายุ ๗๒ ปี วุฒิการศึกษา ปริญญาตรี วิทยาลัยการวัดธาตุ พระอารามหลวง เกี่ยวข้องกับพระสังฆาธิการมาเป็นระยะเวลา ๔๐ ปี กล่าวถึงบทบาทการพัฒนาสังคมตามภารกิจ ๖ ด้านของพระเทพกิตติรังษีว่า

- **ด้านการปกครอง** ท่านเป็นผู้มีวิสัยทัศน์ในการปกครอง แม้จะเป็นวัดใหญ่ แต่ก็ปกครองได้ดี แสดงให้เห็นถึงการมีความสามารถในการปกครอง

^{๓๕} สัมภาษณ์, นายเสนห์ นามพิลา, วิทยาลัยการวัดธาตุ พระอารามหลวง, ๖ มีนาคม ๒๕๕๓.

- **ด้านศาสนศึกษา** แทบจะไม่ต้องมีคำบรรยายใด ๆ ในการจัดการศึกษาของวัดธาตุ พระอารามหลวง เพราะมีผลงานปรากฏเด่นชัดในทุก ๆ ด้าน ของการจัดการศึกษาเป็นที่รู้จักของคนทั้งหลาย
- **ด้านการศึกษาสงเคราะห์** ท่านส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนได้ศึกษาพระพุทธศาสนา ทั้งมอบทุนการศึกษาให้ด้วย
- **ด้านการเผยแพร่** งานเทศน์หลักของท่านคือแสดงธรรมในวันพระ นอกจากนี้ก็เทศน์ในงาน กิจนิมนต์ อบรมบรรยายตามหน่วยงานต่าง ๆ และเขียนหนังสือธรรมะ, บทความทางวิชาการเผยแพร่
- **ด้านสาธารณูปการ** ท่านมีผลงานการก่อสร้างทั้งในวัดและนอกวัด เนื่องจากท่านเป็นพระเถระผู้ใหญ่ มีตำแหน่งทางการปกครองคณะสงฆ์สูงสุดในระดับจังหวัด ดังนั้น วัดในปกครอง เมื่อมีงานกุศล ก็มักจะขอความอนุเคราะห์จากท่าน
- **ด้านสาธารณสงเคราะห์** ช่วยสงเคราะห์ชาวบ้านทั้งทางกายคือช่วยเหลือด้านปัจจัยสี่ และสงเคราะห์ทางจิตใจคือแนะนำในสิ่งที่เป็นประโยชน์ ให้ชาวบ้านมีกำลังใจในการดำรงชีพ

พระเทพวงศาจารย์^{๔๐} อายุ ๘๒ พรรษา ๖๐ วิทฐานะ น.ธ.เอก, ป.ธ. ๔, พธ.ด. (กิตติมศักดิ์) ปัจจุบันท่านดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าอาวาสวัดหนองแขวง พระอารามหลวง และเป็นที่ปรึกษาเจ้าคณะภาค ๕ เป็นพระนักพัฒนาที่มีชื่อเสียงทั้งในประเทศและต่างประเทศ ผลงานการก่อสร้างที่โดดเด่นคือ การสร้างพระมหาธาตุแก่นนครอนุสรณ์สาธุชน เนื่องจากมีความวิจิตตรงดงาม ในแต่ละวันมีนักท่องเที่ยวเข้ามาชมมากมาย จนกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญแห่งหนึ่งของจังหวัดขอนแก่น ภารกิจทั้ง ๖ ด้านของท่าน ดังนี้

- **การปกครอง** ผู้ปกครองที่ดีต้องมีความฉลาด ใจกว้าง จริงใจและจริงจัง เอาใจใส่และติดตามงานเสมอ มีพระเดชและพระคุณในตัว ช่มคนที่ควรชม และยกย่องคนที่ควรยกย่อง โดยยึดหลักพรหมวิหาร ๔

สมณศักดิ์มีความสำคัญและจำเป็นต่องานการปกครอง เพราะจะทำให้คนเคารพนับถือ และเชื่อฟัง โดยเฉพาะวัดหลวงผู้ปกครองตั้งแต่เจ้าอาวาส รองและผู้ช่วยเจ้าอาวาส จะต้องมีสมณศักดิ์เป็นเครื่องบ่งฐานะของวัดและสะดวกในการปกครอง

---

^{๔๐} สัมภาษณ์, พระเทพวงศาจารย์, ที่ปรึกษาเจ้าคณะภาค ๕ เจ้าอาวาสวัดหนองแขวง พระอารามหลวง, ๔ มีนาคม ๒๕๕๓.

- **ศาสนศึกษา** วัดหนองแขวงส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมครบวงจร พระณเตรต้องเรียนนักธรรม – บาลี ควบคู่กับการเรียนสายสามัญศึกษา มีวิธีการส่งเสริมการศึกษา ดังนี้ (๑) จัดนิเทศก์และสวัสดิการแก่ครูอย่างเพียงพอ และมอบโบนัสแก่ครูสอนนักธรรม – บาลี ตามสัดส่วนของนักเรียนที่สอบได้ (๒) อุปถัมภ์ปัจจัย ๔ มอบทุนการศึกษาแก่นักเรียนผู้สอบนักธรรม – บาลีได้ และจัดงานฉลองให้ (๓) มีการประชุมเพื่อติดตามผลการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมทุกแผนก ทุกเดือน เพื่อแก้ปัญหาที่มี

ควรได้พัฒนาการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม ดังนี้ (๑) ปรับปรุงหลักสูตรให้เหมาะแก่ผู้เรียน ทั้งการวัดและประเมินผลต้องมีมาตรฐานด้วย (๒) ครูสอนต้องมีคุณภาพทั้งความรู้ความสามารถ และการประพฤติตน (๓) งบประมาณต้องเพียงพอและสม่ำเสมอ (๔) ให้มีโรงเรียนคณะสงฆ์ประจำอำเภอ (๕) มีทุนศึกษาให้ผู้เรียน (๖) สถานภาพของครูสอนต้องมีความมั่นคงเหมือนหรือใกล้เคียงกับครูทั่วไป

- **การศึกษาสงเคราะห์** มีโรงเรียนการกุศลวัดตั้งแต่ระดับอนุบาลจนถึงมัธยม และเปิดสอนธรรมศึกษาแก่เยาวชน

ปัญหาที่พบคืองบประมาณที่ได้จากรัฐยังน้อยไป ต้องหาเพิ่มเติมเองโดยการบอกบุญชาวบ้านและจากรายได้ของวัดที่ชาวพุทธบริจาคและจากรายได้ของวัดที่ชาวพุทธบริจาค สมณศักดิ์มีความสำคัญในการจัดการศึกษาสงเคราะห์สามารถใช้เป็นผลงานให้ได้รับการตั้งหรือเลื่อนสมณศักดิ์หรือเป็นฐานในการระดมทุนได้ดี

- **การเผยแพร่** มีผลงานด้านการเผยแพร่ ดังนี้คือ (๑) มีการแสดงธรรมทุกวันพระ (๒) ให้โอวาทนักเรียนเป็นประจำทุกสัปดาห์ (๓) เทศน์ในงานกิจนิมนต์ (๔) เป็นพระธรรมทูตสายต่างประเทศ (๕) ส่งเสริมการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน (๖) อบรมเยาวชนในสถานศึกษาของวัดหนองแขวง (๗) ฝึกกรรมฐานแก่ญาติโยม ณ พระธาตุแก่นนครอนุสรณ์สาธุชนทุกวันพระ

นักเผยแผ่ที่ดีต้องเตรียมตัวให้พร้อม มีความรู้ดีและเทคนิคการสอนที่ดี รวมทั้งปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างที่ดีด้วย

- **สาธารณูปการ** สร้างกุฏิสงฆ์ใหม่ สร้างโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม – บาลี และสามัญศึกษา และสร้างพระเจดีย์แก่นนครอนุสรณ์สาธุชน เป็นต้น เกณฑ์พิจารณาสมณศักดิ์ในปัจจุบันก็มีความเหมาะสมดีแล้ว

- **สาธารณประโยชน์** มีผลงานหลายอย่าง ดังนี้ (๑) บริจาคปัจจัยซื้ออุปกรณ์ทางการแพทย์แก่โรงพยาบาลศรีนครินทร์ และโรงพยาบาลศูนย์จังหวัดขอนแก่น (๒) บริจาคปัจจัยสมทบทุนมูลนิธิโรงพยาบาลสงฆ์ (๓) บริจาคเครื่องอุปโภคบริโภคช่วยเหลือคนยากจน

ปัญหาที่พบคือ หากชาวบ้านเศรษฐกิจไม่ดี เขาก็บริจาคน้อย ทำให้การระดมทุนไม่เป็นไปตามที่คาดหวังไว้ ก็ปรับตามความเหมาะสม

เกณฑ์การพิจารณาสมณศักดิ์ควรให้ครบทั้ง ๖ ด้าน แต่ควรเอาภาระงานด้านที่โดดเด่นเป็นเกณฑ์ในการขอพระราชทานสมณศักดิ์

พระเกียรติศักดิ์ ไพศรี^{๔๐} อายุ ๒๕ พรรษา ๔ วิทฐานะ น.ธ.เอก, พธ.บ., ศษ.ม. เลขานุการส่วนตัวพระเทพวงศาจารย์ มีความเกี่ยวข้องกับพระสังฆาธิการ ๕ ปี ได้กล่าวถึงการพัฒนาสังคมตามภารกิจ ๖ ด้านของพระเทพวงศาจารย์ ดังนี้

- **การปกครอง** พระสังฆาธิการผู้ทรงสมณศักดิ์ มีความสำคัญต่อการปกครองสงฆ์คือสร้างความศรัทธาเชื่อถือต่อพระได้ปกครองมากกว่าพระสังฆาธิการที่ไม่มีสมณศักดิ์ แสดงถึงบารมีและคุณความดีของผู้ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์

พระเดชพระคุณหลวงพ่อบุญทอนกระเจาอำนาจให้รอง/ผู้ช่วยเจ้าอาวาสดูแลปกครองภิกษุสามเณรให้วัด หากมีเรื่องสำคัญเกินอำนาจของรอง/ผู้ช่วยเจ้าอาวาส ให้ขอความเห็นชอบจากเจ้าอาวาสก่อน

- **ศาสนศึกษา** วัดหนองแวงส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมครบวงจร คือ มีการจัดศาสนศึกษาทั้งนักธรรมและบาลี-ปริยัติสามัญ, โรงเรียนการกุศลวัดในพระพุทธศาสนา เจ้าอาวาสทุ่มเทเสียสละอย่างแท้จริง โดยจัดนิศยภัตถวายแก่ครูสอน/เงินเดือนแก่ครูฆราวาสตามความเหมาะสม มีการมอบทุนการศึกษาแก่นักเรียนทุกระดับชั้นผู้สอบได้หรือยากจน

ผลการจัดการศึกษาของหลวงพ่อบุญทอนทำให้มีผู้สอบไล่ได้นักธรรมและบาลีจำนวนมากทุกปี ส่วนปริยัติธรรมแผนกสามัญ สอบเข้ามหาวิทยาลัยต่างๆ ได้จำนวนหนึ่งและมีบางส่วนศึกษาต่อมหาวิทยาลัยสงฆ์

^{๔๐} สัมภาษณ์, พระเกียรติศักดิ์ ไพศรี, วัดหนองแวง พระอารามหลวง, ๔ มีนาคม ๒๕๕๓.

- การศึกษาสงเคราะห์ มีโรงเรียนการกุศลวัดตั้งแต่ระดับอนุบาลจนถึงมัธยม และเปิดสอนธรรมศึกษาแก่เยาวชน ทำให้มีเด็กใกล้ชิดพระพุทธศาสนาเป็นคนดี
- การเผยแพร่ มีการแสดงธรรมทุกวันพระ อบรมนักเรียนเยาวชนที่มาจากอุดรธานี จัดกิจกรรมบวชชีพรามณ์ในเทศกาลสำคัญๆ
- สาธารณูปการ สร้างพระเจดีย์แก่นนครอนุสรณ์สาธุชน ๕ ชั้น สถาปัตยกรรมอีสานประยุกต์ สร้างกุฏิสงฆ์ใหม่ สร้างโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม – บาลี และสามัญศึกษา มูลค่ากว่า ๗๐ ล้านบาท

การก่อสร้างได้รับบริจาคจากพุทธศาสนิกชนเป็นหลัก รัฐสนับสนุนในด้านการสร้างอาคารเรียน นอกนั้นมีชาวพุทธไทยในต่างประเทศบริจาค

สิ่งก่อสร้างทุกอย่างใช้สอยได้อย่างคุ้มค่าตามวัตถุประสงค์ก่อสร้าง

- สาธารณประโยชน์ ท่านมีผลงานหลายอย่าง ดังนี้ (๑) แจกทุนการศึกษาแก่พระภิกษุสามเณร เด็ก เยาวชนในวันเกิดของท่านทุกปี (๒) หาทุนซื้อเครื่องอุปโภคบริโภคช่วยเหลือคนยากจน (๓) บริจาคปัจจัยซื้ออุปกรณ์ทางการแพทย์แก่โรงพยาบาล (๔) บริจาคอุปกรณ์การศึกษาแก่โรงเรียนต่างๆ (๕) บริจาคแก่ผู้ประสบภัยพิบัติต่างๆ เสมอ

สมณศักดิ์กับการพัฒนาสังคม

บทบาทด้านนี้ ควรกำหนดให้เป็นนโยบายของมหาเถรสมาคม มอบหมายให้พระสังฆาธิการหรือพระสงฆ์ทั่วไปทำงานสังคมสงเคราะห์ มีการเสนอขอเลื่อนสมณศักดิ์ตอบแทนตามความเหมาะสม ปัจจุบันทำงานนี้ไม่เป็นระบบและเป็นงานส่วนบุคคลมากกว่านโยบายของสงฆ์

พระสังฆาธิการผู้ทรงสมณศักดิ์ จะมีบารมีเป็นที่เคารพนับถือของคนทั่วไป เพราะท่านได้รับพระราชทานสมณศักดิ์ จากพระมหากษัตริย์สามารถระดมทุนการพัฒนาภารกิจบางด้านได้ดีกว่า เช่น การจัดการศึกษา การสาธารณูปการ สาธารณะสงเคราะห์ ขณะเดียวกัน ด้านการปกครองจะเป็นที่เชื่อถือมากกว่า ประสานงานทั้งภาครัฐและเอกชนได้ดี แต่พระสังฆาธิการซึ่งมิได้ทรงสมณศักดิ์มีเพียงบางระดับ เช่น เจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ ทำงานได้ดีเป็นบางภารกิจ เพราะข้อจำกัดด้านบารมี ความเชื่อถือ ประสบการณ์ ยกเว้นพระเกจิอาจารย์ อาศัยความขลังดึงศรัทธาชาวบ้าน นำเงินมาพัฒนาวัดได้

นายสมชาย มาลาศรี^{๔๒} การศึกษา ปริญญาตรี วิทยาลัยการวัดหนองแวงได้กล่าวถึงภารกิจ
๖ ด้านของพระเทพวงศาจารย์ว่า

- **การปกครอง** พระสังฆาธิการผู้ทรงสมณศักดิ์ เป็นที่เคารพนับถือของบรรพชิตและ
คฤหัสถ์ เพราะท่านสามารถบริหารงานคณะสงฆ์ให้ประสบความสำเร็จได้

พระเดชพระคุณหลวงพ่อบุญการปกครองพระภิกษุสามเณรด้วยพระเดช คือ กฎหมาย, พระธรรมวินัย
ให้ผู้ได้บังคับบัญชายึดถือและด้วยพระคุณ คือ เมตตาธรรมต่อผู้ได้ปกครอง มีพรหมวิหาร ๔

- **ศาสนศึกษา** วัดหนองแวงส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมครบวงจร มีเพียงวัดเดียว
ในขอนแก่นที่ส่งเสริมนักเรียน-บาลี-ปริยัติสามัญศึกษา-โรงเรียนการกุศลวัด หลวงพ่อบุญการ
เสียดละกำลังทรัพย์ กำลังสติปัญญา จัดสวัสดิการให้เพียงพอแก่ผู้สอนและผู้เรียน มอบ
ทุนการศึกษา ฯลฯ

- **การศึกษาสงเคราะห์** โรงเรียนการกุศลวัดตั้งแต่ระดับอนุบาลจนถึงมัธยมปีที่ ๖ พัฒนา
คุณภาพครูสอนส่งเสริมกิจกรรมด้านพระพุทธศาสนาแก่เด็กเยาวชน มอบทุนการศึกษา ส่งสอบ
ธรรมศึกษาทุกปี ผลคือเด็ก เยาวชนได้เข้าใจพระพุทธศาสนาและเป็นคนดีมีคุณธรรม

- **การเผยแผ่** หลวงพ่อแสดงธรรมอนุเคราะห์อุบาสิกอุบาสิกาทุกวันพระ จัดกิจกรรมบวช
ชีพรามณ์ในเทศกาลสำคัญๆ จัดบวชสามเณรหมู่ภาคฤดูร้อน เป็นต้น

- **สาธารณูปการ** ท่านสร้างโรงเรียนพระปริยัติธรรม อาคารเรียน กุฏิสงฆ์ พระเจดีย์แก่น
นครอนุสรณ์สาธุชน ๕ ชั้นตลอดถึงบูรณะปฏิสังขรณ์ มีมูลค่ากว่า ๘๐ ล้านบาท

งบประมาณการก่อสร้างและการบูรณสงขรณ์ได้รับบริจาคจากพุทธศาสนิกชนที่เข้ามา
ทำบุญไหว้พระมหาเจดีย์, จากกฐิน-ผ้าป่าเป็นหลัก

สิ่งก่อสร้างทุกอย่างได้ถูกใช้ประโยชน์อย่างคุ้มค่า โดยมีการจัดกิจกรรมการบุญกุศลและ
การประชุมคณะสงฆ์, ข้าราชการตลอดถึงภาคเอกชน

- **สาธารณประโยชน์** ท่านสงเคราะห์ผู้ประสบภัยต่างๆ ตามโอกาสอันควร มอบ
ทุนการศึกษาแก่พระภิกษุสามเณร เด็ก เยาวชนผู้สอบไล่ได้นักธรรม-บาลี-สามัญศึกษา-อุดมศึกษา
และเด็กนักเรียน โรงเรียนการกุศลวัดเสมอ

^{๔๒} สัมภาษณ์, นายสมชาย มาลาศรี, วิทยาลัยการวัดหนองแวง พระอารามหลวง, ๔ มีนาคม ๒๕๕๓.

สมณศักดิ์กับการพัฒนาสังคม

หลวงพ่อดีสมณศักดิ์ชั้นเทพและเป็นທີ່ปรึกษาเจ้าคณะภาค ๕ ทำให้มีบารมี การสร้างศรัทธาหรือความน่าเชื่อถือทำได้ดีกว่าพระสังฆาธิการที่ไม่มีสมณศักดิ์

๔.๖ พระราชาคณะชั้นธรรมกับบทบาทการพัฒนาสังคม

พระธรรมดิลก^{๔๗} วิทญาณะ ป.ธ.๕, ศษ.ด. (กิตติมศักดิ์), สน.ด. (กิตติมศักดิ์) ปัจจุบันดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าอาวาสวัดป่าแสงอรุณ และเป็นเจ้าคณะภาค ๕ (ธรรมยุต) ท่านเป็นพระนักคิคนักเขียน และนักพูด มีผลงานตามภารกิจ ๖ ด้านเป็นที่ปรากฏจนได้รับรางวัลเกียรติคุณมากมาย เนื่องจากเป็นพระที่มีผลงานโดดเด่น จึงมีนักศึกษาหลายคนจากหลายสถาบันได้มาศึกษาวิจัยผลงานของท่าน และได้รับผลเป็นที่พึงประสงค์โดยทั่วกัน ภารกิจทั้ง ๖ ด้านของท่าน ดังนี้

-**การปกครอง** เนื่องจากวัดป่าแสงอรุณสร้างก่อน พรบ. คณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ จึงปกครองกันมาแบบไม่มีการแต่งตั้งเจ้าอาวาส เพิ่งเริ่มแต่งตั้งเป็นทางการเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๐ เป็นต้นมา เจ้าอาวาสรูปแรกของวัดป่าแสงอรุณคือ พระอาจารย์เทศก์ เทสรังสี (พระราชนิโรธรังสี) พระธรรมดิลก (สมาน สุเมโธ) ได้รับตำแหน่งเจ้าอาวาสเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๘ และปกครองมาจนถึงปัจจุบัน แต่เดิมวัดป่าแสงอรุณเป็นวัดสายปฏิบัติ แต่เนื่องจากสภาพแวดล้อมที่ไม่เอื้ออำนวย จึงได้กลายสภาพมาเป็นวัดสายการศึกษา ถึงอย่างนั้นก็ยังมีการรักษาข้อวัตรปฏิบัติเก่า ๆ ไว้เหมือนเดิม เช่น การกวาดลานวัดทุกวัน, การอบรมพระเณรประจำวัน, การฝึกสมาธิ เป็นต้น

เนื่องจากมีผลงานด้านการปกครองที่โดดเด่น จึงทำให้ได้รับเกียรติบัตรการปฏิบัติศาสนกิจที่ดีมากด้านการปกครอง จากสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๕ และปี พ.ศ. ๒๕๓๘

- **ศาสนศึกษา** วัดป่าแสงอรุณได้มีการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมอย่างเป็นทางการตามมติของคณะสงฆ์จังหวัดขอนแก่น (ธรรมยุต) ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๒๖ เป็นต้นมา และก็ได้รับรางวัลสำนักศาสนศึกษาตัวอย่าง และสำนักศาสนศึกษาดีเด่นมาโดยลำดับ

^{๔๗} สัมภาษณ์, พระธรรมดิลก, เจ้าคณะภาค ๕ (ธ) เจ้าอาวาสวัดป่าแสงอรุณ, ๑ เมษายน ๒๕๕๗.

- การศึกษาสงเคราะห์ ได้มอบทุนการศึกษาแก่นักเรียน นักศึกษา ทั้งที่เป็นพระภิกษุ สามเณร และฆราวาส ตั้งแต่ระดับประถมวัย จนถึงระดับอุดมศึกษา และมอบอุปกรณ์การศึกษาแก่ โรงเรียนและสถาบันการศึกษาต่าง ๆ เป็นประจำทุกปี

เนื่องจากมีผลงานเป็นที่โดดเด่น จึงทำให้ได้รับประทานเกียรติบัตรการปฏิบัติศาสนกิจที่ดี มากด้านการศึกษา จากสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๓ และ ๒๕๔๔, ได้รับประกาศเกียรติคุณ ในการบริจาคทุนการศึกษา จาก กระทรวงศึกษาธิการ เป็นต้น

- การเผยแพร่ มีผลงานการเผยแพร่ ดังนี้ (๑) เป็นวิทยากรอบรมประจำค่ายลูกเสือแก่นนคร จังหวัดขอนแก่น (๒) เป็นวิทยากรของกรมการศาสนา (๓) เป็นอาจารย์บรรยายพิเศษในระดับปริญญาตรีและปริญญาโท ของมหาวิทยาลัยหลายแห่งในเขตจังหวัดขอนแก่น (๔) แสดงธรรมในงานกนิมิตต์ (๕) อบรมกรรมฐานแก่พระเณรและฆราวาส (๖) เขียนหนังสือธรรมะและพิมพ์เผยแพร่ เทคนิออกโทรทัศน์, วิทยุ, แจกแผ่น CD ธรรมะ

- สาธารณูปการ มีผลงานการก่อสร้างหลายอย่าง ดังนี้ (๑) สร้างซุ้มประตู ราคาก่อสร้าง ๕๒๐,๐๐๐ บาท (๒) สร้างถนนคอนกรีตภายในวัด ราคาก่อสร้าง ๒,๖๖๕,๕๘๒ บาท (๓) สร้างลานเอนกประสงค์ ราคาก่อสร้าง ๔๐๘,๕๐๐ บาท (๔) สร้างศาลาพระไม้ – ไบลาน ราคาก่อสร้าง ๓๐๐,๐๐๐ บาท (๕) สร้างศาลาบูรพาจารย์ ๒๕๐,๐๐๐ บาท (๖) สร้างห้องน้ำ ห้องสุขา ราคาก่อสร้าง ๓๕๐,๐๐๐ บาท (๗) สร้างสุเมธอาศรมและลานธรรม ๑๕๐,๐๐๐ บาท (๘) สร้างที่พักผ่อนทรงหกเหลี่ยม ราคาก่อสร้าง ๖๐,๐๐๐ บาท (๙) สร้างสิมอีสานประยุกต์ ราคาก่อสร้าง ๔๕,๐๐๐,๐๐๐ บาท และอื่น ๆ

- สาธารณประโยชน์ มีผลงานดังนี้คือ (๑) สนับสนุนงานประชาคมสงเคราะห์ (๒) สนับสนุนการวิงเฉลิมพระเกียรติโคกสีมินิมารathon (๓) อุปถัมภ์โรงเรียนขอนแก่นวิทยายนโดยมอบที่ดินวัดป่าแสงอรุณ จำนวน ๓๐ ไร่ ให้สร้างโรงเรียนขอนแก่นวิทยายน ๒(สมาน สุเมโธ) (๔) ให้การสนับสนุนการจัดงานส่งเสริมพระพุทธศาสนา เนื่องในเทศกาลวันวิสาขบูชา เฉลิมพระเกียรติ ๗๒ พรรษา มหาราชินี และอื่น ๆ อีกมาก เช่น ในการได้รับอาราธนาให้ไปแสดงธรรม ณ วัดที่กำลังก่อสร้างหรือโรงเรียนท่านจะถวายหรือมอบกัณฑ์เทศน์คืนร่วมสร้างด้วย

พระมหาวีศศักดิ์ ชาติสุโก^{๔๔} อายุ ๓๕ พรรษา ๑๔ วุฒิกการศึกษา น.ธ. เอก, ป.ธ. ๔, ปริญาโท ปัจจุบันสังกัดวัดป่าแสงอรุณ อำเภอเมืองขอนแก่น ท่านกล่าวถึงบทบาทการพัฒนาสังคมตามภารกิจ ๖ ด้านของพระธรรมดิลกว่า

- **ด้านการปกครอง** พระเดชพระคุณใช้หลักพรหมวิหาร ๔ หลักความยุติธรรม ช่มคนที่ควรช่ม ยกย่องคนที่ควรยกย่อง ในฐานะเจ้าคณะภาค ๕ (ธ.) ท่านออกตรวจการณ์คณะสงฆ์ในเขตปกครอง มีการประชุมประจำปี เพื่อทราบปัญหาคณะสงฆ์ คอยกำกับดูแลให้เป็นไปตามกฎหมายธรรมนูญ สมาคม กฎหมาย และพระธรรมวินัย และภารกิจ ๖ ด้านอย่างจริงจัง

- **ด้านศาสนศึกษา** ท่านจัดหาครูสอนที่มีความรู้และประสบการณ์ให้สอนในวิชาที่ถนัด จัดนิศยภัดให้ สงเคราะห์ปัจจัย ๔ แก่ครูสอน ในส่วนของนักเรียน ก็มอบทุนการศึกษาให้ และจัดฉลองให้แก่ผู้ที่สอบบาลีได้ สงเคราะห์ด้วยปัจจัย ๔ ในฐานะเจ้าคณะภาค ๕ (ธ.) ถ้าวัดใดจัดการศึกษาทั้ง ๓ ด้านได้ดี ท่านก็จะจัดหาทุนการศึกษาให้ เสนอขอสมณศักดิ์ให้แก่เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาส เพื่อเป็นขวัญกำลังใจ เมื่อมีผู้สอบได้ ก็ทำให้ได้ศาสนาทายาทที่มีความรู้ เป็นกำลังของศาสนาและชาติต่อไป

- **ด้านการศึกษาสงเคราะห์** พระเดชพระคุณได้มอบที่ดินวัดป่าแสงอรุณ จำนวน ๓๐ ไร่ ให้แก่โรงเรียนขอนแก่นวิทยายน พร้อมทั้งมอบอุปกรณ์การศึกษาแก่โรงเรียน และมอบทุนการศึกษาแก่นักเรียนทุกปี นอกจากนี้ก็ได้ส่งเสริมศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ให้เด็กและเยาวชนได้เรียนรู้ เพื่อเป็นคนดี

- **ด้านการเผยแผ่** เทศน์ทุกวันพระ วันสำคัญทางศาสนา บวชชีพรหมณ์ในวันสำคัญทางศาสนา ส่งเสริมการจัดโครงการบรรพชาอบรมสามเณรภาคฤดูร้อนทุกปี แต่งตำราทางพระพุทธศาสนาพิมพ์เผยแผ่ เขียนบทความทางวิชาการ และเทศน์ออกอากาศทางวิทยุและโทรทัศน์

- **ด้านสาธารณูปการ** พระเดชพระคุณได้สร้างอุโบสถ (สิมอีสาน) สถาปัตยกรรมอีสานที่สวยงาม มูลค่ากว่า ๔๐ กว่าล้านบาท, พิพิธภัณฑ์วิถีชีวิตชาวอีสาน เป็นต้น ทุนในการก่อสร้างได้จากเงินบริจาคของพุทธศาสนิกชนเป็นหลัก เมื่อสร้างแล้วก็ได้ใช้ประโยชน์อย่างคุ้มค่าทั้งพระเณรชาวบ้าน ภาครัฐและเอกชน

^{๔๔} สัมภาษณ์, พระมหาวีศศักดิ์ ชาติสุโก, วัดป่าแสงอรุณ, ๑ เมษายน ๒๕๕๓.

-ด้านสาธารณสงเคราะห์ พระเดชพระคุณ ได้สงเคราะห์ชาวบ้านผู้ประสบภัยต่าง ๆ เสมอ, มอบของขวัญแก่อุบาสก อุบาสิกา ผู้รักษาอุโบสถศีลในเทศกาลเข้าพรรษา, จัดซื้ออุปกรณ์ทางการแพทย์แก่โรงพยาบาล และอุปกรณ์ทางการศึกษาแก่โรงเรียนต่าง ๆ ปีละหลายแสนบาท

สมณศักดิ์กับการพัฒนาสังคม

บทบาทงานสาธารณประโยชน์ของพระสังฆาธิการแต่ละรูปมีความแตกต่างกัน ทั้งนี้ เพราะขึ้นอยู่กับความรักและความถนัด ถ้าเป็นพระสังฆาธิการในระดับสูงก็จะอาจารย์ทำงานด้านนี้ได้ดีกว่าพระสังฆาธิการในระดับล่าง เพราะมีบารมีมากกว่า เป็นที่รู้จักและเคารพนับถือของคนทั้งหลาย เว้นแต่พระสังฆาธิการในระดับล่างที่เป็นเกจิอาจารย์ที่มีคนศรัทธามาก

ควรจัดหองค์การบริหารด้านนี้ใหม่ให้เป็นระบบ เช่น นำเงินจากศาสนสมบัติกลางมาเป็นงบกลาง แล้วให้พระสังฆาธิการแต่ละท้องถิ่นเขียนโครงการเสนอของบประมาณ นอกนี้ให้จัดหาเงินจากแหล่งศรัทธามาเพิ่มพูนเงินกองกลางทุก ๆ ปี ทั้งภาครัฐก็ควรจัดงบประมาณสนับสนุนด้วย

ถ้าเป็นพระสังฆาธิการที่มีสมณศักดิ์ จะเป็นที่รู้จัก เคารพนับถือของคนส่วนใหญ่ สามารถบอกบุญเพื่อนำปัจจัยมาช่วยเหลือสังคม ได้มาก และสามารถประสานงานกับภาครัฐและเอกชนให้เข้ามามีส่วนช่วยเหลือกิจการณั้คณะสงฆ์ได้ดี

นายศรี วงศ์นารี^{๕๕} อายุ ๗๒ ปี วุฒิมัธยมศึกษา ประถมศึกษา ไวยาวัจกรวัดป่าแสงอรุณ เกี่ยวข้องกับพระสังฆาธิการมาเป็นระยะเวลา ๒๐ ปี กล่าวถึงบทบาทการพัฒนาสังคมตามภารกิจ ๖ ด้านของพระธรรมคิลกว่า

- ด้านการปกครอง ท่านยึดหลักพรหมวิหารในการปกครอง ทำให้งานในวัดมีความเรียบร้อยดี

-ด้านศาสนศึกษา ที่วัดมีการเปิดสอนนักเรียน บาลี มินิตยภัตให้ครูสอน สงเคราะห์ด้วยปัจจัย ๔ มอบทุนการศึกษาให้ และเมื่อสอบได้ก็จัดงานฉลองให้ ผลการจัดการศึกษาทำให้พระเณรมีคุณภาพ ทำงานเผยแผ่ได้ดี

- ด้านการศึกษาสงเคราะห์ วัดป่าแสงอรุณได้เปิดศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ส่งเสริมเด็กและเยาวชนให้ได้เรียนรู้พระพุทธศาสนา เพื่อให้เป็นคนดีของชาติ

^{๕๕} สัมภาษณ์, นายศรี วงศ์นารี, ไวยาวัจกรวัดป่าแสงอรุณ, ๑ เมษายน ๒๕๕๗.

- **ด้านการเผยแพร่** ท่านแสดงธรรมในวันพระ และอบรมเด็กและเยาวชนในโครงการค่ายคุณธรรม

- **ด้านสาธารณูปการ** ท่านได้สร้างอุโบสถ (สิมอีสาน) มูลค่า ๔๕ ล้านบาท, ศาลา ๑,๐๐๐ ปีเฉลิมพระการใช้ประโยชน์ เช่น ศาลาปฏิบัติธรรม ได้ใช้ในการรักษาศีล ฟังธรรม และปฏิบัติธรรม เกียรติ ๘๐ พรรษา, กุฏิ, วิหาร และอื่น ๆ ได้เงินบริจาคจากพุทธศาสนิกชนทั้งภาครัฐและเอกชน

- **ด้านสาธารณสงเคราะห์** พระเดชพระคุณได้สงเคราะห์อุบาสิก้าผู้รักษาศีล, สงเคราะห์คนยากจน, บริจาคเงินให้สถานพยาบาล, แจกทุนการศึกษาแก่นักเรียน, จัดตั้งกองทุนฌาปนกิจผู้สูงอายุ, จัดตั้งกองยาววัดป่าแสงอรุณ, ส่งเสริมการขับร้องสรภัญญะ, เป็นเจ้าภาพงานบวช, และอื่น ๆ ตั้งแต่ระดับเจ้าอาวาสขึ้นไปจัดตั้งกองทุนสงเคราะห์ต่าง ๆ งานสาธารณประโยชน์ในปัจจุบัน คณะสงฆ์ควรกำหนดเป็นนโยบายให้พระสังฆาธิการผู้ที่มีสมณศักดิ์ทำให้มีบารมีในการระดมทุนมาสนับสนุนภารกิจทั้ง ๖ ด้าน ได้ดีกว่าพระสังฆาธิการที่ไม่มีสมณศักดิ์

๔.๘ สรุปบทบาทการพัฒนาสังคมตามภารกิจ ๖ ด้าน

บทบาทการพัฒนาสังคมของพระสังฆาธิการผู้ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์ตามภารกิจ ๖ ด้าน ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ สรุปได้ดังนี้

- **การปกครอง** หลักการปกครองจะมีทั้งพระเดชและพระคุณ หรือข่มคนที่ควรข่ม ยกย่องคนที่ควรยกย่อง โดยมากแล้วจะยึดหลักพรหมวิหาร มีความเมตตาอนุเคราะห์ต่อผู้ได้บังคับบัญชา เช่น ให้การอุปถัมภ์ปัจจัย ๔ เป็นต้น และยึดหลักความยุติธรรม ไม่มีการลำเอียง หรือเลือกที่รัก ผลักที่ชัง อันจะเป็นเหตุทำให้เสียการปกครอง หลักการปกครองที่กล่าวมาทั้งหมดนี้เป็นการปกครองแบบธัมมาธิปไตย ยึดความถูกต้องเป็นใหญ่ ซึ่งจะทำได้ได้รับการยอมรับนับถือจากผู้ได้บังคับบัญชา

สมณศักดิ์มีความสำคัญและจำเป็นต่อการปกครอง เพราะจะเป็นปัจจัยให้มีคนเคารพยำเกรง ซึ่งจะทำให้ปกครองได้ง่ายขึ้น ยังมีสมณศักดิ์สูงในระดับพระราชาคณะ ก็ยังจะเพิ่มความยำเกรงให้แก่ผู้ได้ปกครองมากขึ้น โดยลำดับ แต่ทั้งนี้ก็ต้องมีคุณสมบัติส่วนตัวในด้านการปกครองด้วย เช่น มีเมตตาธรรม เป็นต้น สมณศักดิ์จึงจะส่งเสริมให้โคดเคนได้ เข้าคณะผู้ปกครองในระดับสูง

นอกจากจะเห็นว่าสมณศักดิ์เป็นปัจจัยก่อให้เกิดความเคารพยำเกรงแก่ผู้ได้ปกครองแล้ว ท่านยังเห็นว่าระบบสมณศักดิ์เป็นการได้ให้ขวัญกำลังใจแก่ผู้ปกครองอีกด้วย

- **ศาสนศึกษา** โดยมากแล้วมีการจัดการศึกษาและวิธีส่งเสริมการศึกษาที่เหมือนกัน บางสำนักก็มีเพิ่มเติมจากนั้นบ้าง กล่าวคือ มีการประชาสัมพันธ์ให้เด็กมาบวชเรียน เพื่อเรียนพระปริยัติธรรม ทุกวัดจะมีการเรียนพระปริยัติธรรม แผนกนักธรรม – บาลี เป็นหลัก แต่บางวัด โดยเฉพาะวัดใหญ่ ๆ จะมีการเรียนการสอนแผนกสามัญศึกษาด้วย แม้วัดที่ไม่มีสอนสายสามัญ ก็นิยมส่งเสริมให้พระเณรได้ไปเรียนวัดอื่นที่มีการเรียนการสอน ไม่ได้ปิดกั้นไว้เหมือนในอดีต วิธีการส่งเสริมคือ สนับสนุนปัจจัย ๔ และให้ทุนการศึกษา เมื่อมีการสอบได้หรือเรียนจบหลักสูตร ก็จัดงานฉลองให้ เพื่อเป็นการให้ขวัญกำลังใจแก่ผู้เรียน ทุนหรือรางวัลที่ให้มีแตกต่างกันบ้างในแต่ละสำนักเรียน ทั้งนี้เพราะวัดมีรายได้แตกต่างกัน ซึ่งเกิดจากสาเหตุหลายอย่าง เช่น คนในชุมชนนั้น ๆ มีเศรษฐกิจต่างกัน ความนิยมในการทำบุญแตกต่างกัน หรือบางวัดก็มีมูลนิธิการศึกษา บางวัดไม่มี เป็นต้น ซึ่งวัดในเมืองจะได้เปรียบในเรื่องนี้ เพราะมีพื้นฐานทางเศรษฐกิจที่ดีกว่า

ปัญหาที่พบในการจัดการศึกษาคือ เด็กไม่ค่อยนิยมบวชเหมือนเดิม เพราะต้องเรียนภาคบังคับตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ทำให้สถิติในการบวชเณรลดน้อยลง โดยลำดับ ปัญหาเหล่านี้ต้องแก้ไขที่พระราชบัญญัติการศึกษา ต้องรับรองสถานะ โรงเรียนพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ทุกแผนกให้เทียบเท่ากับสถานะของโรงเรียนรัฐ แม้เด็กจะเลือกเรียนทางธรรม ก็สามารถทำได้ ไม่ถือว่าเป็นการทำผิดกฎหมาย อย่างนี้จะทำให้แก้ปัญหาการบวชน้อยลงของเด็กได้ การแก้ไขปัญหาพระเณรไม่อยากจะเรียนนักธรรม – บาลี ก็ต้องแก้ไขที่กระบวนการเรียนการสอน คือหลักสูตรต้องปรับให้เหมาะสมกับความต้องการของผู้เรียน ไม่ใช่ความต้องการของผู้กำหนดหลักสูตร ผู้สอนเองต้องมีความรู้ความสามารถในงานของตน และการเทียบวุฒิทางธรรมกับทางโลกต้องมีความชัดเจนกว่านี้ ปัญหาอย่างอื่น เช่น พระเณรติดเทคโนโลยี ใช้เทคโนโลยีในทางที่ไม่เหมาะสม มีการเล่นเกม เป็นต้น การแก้ปัญหาคือผู้ปกครองจะต้องติดตามดูแลพฤติกรรมอย่างใกล้ชิด

- **การศึกษาสงเคราะห์** หลาย ๆ วัดจะมีโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ และโรงเรียนการกุศลวัด ซึ่งจุดประสงค์ในการจัดตั้งและแนวทางการจัดการศึกษาของโรงเรียนทั้งสองประเภทนี้มีความแตกต่างกัน กล่าวคือ โรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์จัดตั้งขึ้นเพื่อให้เด็กและเยาวชนได้ศึกษาพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นการได้เรียนรู้เพิ่มเติมจากที่ได้เรียนตามหลักสูตรของโรงเรียน ทั้งทำ

ให้ได้ใกล้ชิดพระพุทธรูปศาสนายิ่งขึ้นด้วย ได้ทั้งความรู้และได้ขัดเกลาอุปนิสัยให้ประณีตยิ่งขึ้น ส่วนโรงเรียนการกุศลวัดก็มีวิธีการจัดการเรียนการสอนเหมือนกับโรงเรียนด้านนอกทั่วไป เพียงแต่พระเป็นผู้จัดการศึกษาเท่านั้น ข้อดีของการเรียนโรงเรียนการกุศลวัดคือผู้ปกครองและนักเรียนได้ใกล้ชิดพระพุทธรูปศาสนายิ่งขึ้น เป็นวิถีทางการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคนที่ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา คือการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขา ไม่ใช่การเรียนรู้เพื่อจดจำเอาวิชาความรู้เพียงอย่างเดียว ซึ่งสถานศึกษาไหน ๆ ก็สามารถทำได้

นอกจากการจัดการศึกษาแล้วยังมีการมอบทุนการศึกษา เครื่องอุปโภคบริโภคแก่นักเรียนและมอบอุปกรณ์การศึกษาแก่โรงเรียนด้วย ซึ่งวิธีการส่งเสริมการศึกษาดังกล่าวนี้นั้นมหาเถรสมาคมได้กำหนดเป็นเกณฑ์ในการขอพระราชทานสมณศักดิ์ด้วย หลาย ๆ รูปไม่ใช่เพียงแค่มอบทุนเพื่อให้มีผลงานเท่านั้น แต่ท่านเหล่านั้นได้มีใจรักในงานด้านนี้ด้วย ผลงานของท่านเหล่านั้นจึงปรากฏโดดเด่นแก่สาธารณชนทั่วไป ปัญหาที่พบคือทุนการศึกษายังมีไม่เพียงพอ โดยเฉพาะวัดที่อยู่นอกตัวเมือง เศรษฐกิจจะไม่ดีเท่ากับวัดที่ตั้งอยู่ในตัวเมือง การระดมทุนจึงไม่เป็นไปตามที่ตั้งใจไว้ วิธีการแก้ปัญหาที่ดีอีกอย่างหนึ่งคือการจัดตั้งมูลนิธิการศึกษาของวัด มีการเพิ่มทุนอย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้ได้อานิสงส์ของเงินมูลนิธิมาช่วยดำเนินการจัดการศึกษาให้มีประสิทธิภาพ ปัญหาในเรื่องทุนไม่เพียงพอจะได้ลดน้อยลง

สมณศักดิ์มีความสำคัญต่อภารกิจด้านการศึกษาสงเคราะห์ คือ คนทั้งหลายจะให้ความเคารพยำเกรงและศรัทธาพระสมณศักดิ์ เมื่อมีคนเคารพนับถือมาก การที่จะระดมทุนจัดการศึกษาก็สามารถที่จะทำได้ง่ายขึ้น

- การเผยแพร่ รูปแบบการเผยแพร่ก็มีลักษณะเป็นอย่างเดียวกัน เพียงแต่มีมากน้อยต่างกันเท่านั้นเอง กล่าวคือ เป็นการเทศน์ในวันพระ เทศน์ในเทศกาลเข้าพรรษา เทศน์ตามงานนิมนต์ งานพระธรรมทูต อบรมนักเรียนตามโรงเรียน หรืออบรมในเวลาเขวชนเข้าค่ายอบรมคุณธรรม เขียนหนังสือธรรมะเผยแพร่ และอบรมกรรมฐาน แต่บางรูปก็มีแสดงธรรมออกอากาศทางวิทยุ และโทรทัศน์ ซึ่งบางรูปนั้นมีสถานีวิทยุเป็นของตนเอง นับว่าเป็นวิธีการเผยแพร่ที่ทันสมัย สามารถเข้าถึงผู้ฟังได้ดี เป็นการเผยแพร่เชิงรุก ซึ่งจะได้ผลดีกว่าการเผยแพร่เชิงรับ

ปัญหาที่พบในการเผยแพร่ เช่น ชาวบ้านจะชอบฟังและดูสิ่งบันเทิงมากกว่าการฟังธรรมะ เป็นต้น

นักเผยแผ่ที่ดีจะต้องยึดองค์แห่งธรรมกถึก ๕ ซึ่งเป็นจรรยาบรรณของนักเทศน์ จะขาดไม่ได้ ส่วนเทคนิคการแสดงนั้นมีหลายอย่าง เช่น หลับแจ่มแจ้ง จูงใจ แกล้งกล้า ร่าเริง, เตรียมตัวให้พร้อม ชักซ้อมให้ดี ทำทีให้สง่า เป็นต้น รูปที่มีคุณสมบัติด้านบุคลิกภาพ เช่น มีรูปดี เสียงดี ก็จะเป็นเสน่ห์ให้มีผู้ฟังสนใจฟังธรรม ที่สำคัญคือสอนคนอื่นเช่นใด ก็ควรทำตนเช่นนั้น

- **สาธารณูปการ** ทุกวัดจะมีการก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์ถาวรวัตถุของวัด แต่จะมีมากน้อยต่างกัน ซึ่งมีสาเหตุหลายอย่าง เช่น วัดตั้งอยู่ในชุมชนเมือง ซึ่งมีเศรษฐกิจดี การระดมทุนก่อสร้างจะสามารถทำได้ง่าย ก่อสร้างอะไรก็เสร็จเร็ว ไม่เหมือนกับวัดนอกตัวเมืองที่ต้องสร้างแบบค่อยเป็นค่อยไป ซึ่งต้องใช้ความอดทนสูง เจ้าอาวาสบางรูปก็รักและถนัดในงานก่อสร้าง และมีความพร้อมในเรื่องปัจจัยก่อสร้าง ผลงานด้านนี้จึงออกมาดี แต่บางรูปจะให้ความสำคัญในการกิจด้านอื่น เช่น การจัดการศึกษา เป็นต้น ไม่ค่อยเน้นการก่อสร้าง ผลงานด้านการก่อสร้างจึงไม่โดดเด่น

ปัญหาของการก่อสร้างคือขาดทุนทรัพย์ในการก่อสร้างและถูกช่างเอารัคเอาเปรียบต้องซึ่งปัญหาอย่างหลังนี้ต้องแก้ไขด้วยการรู้เท่าทันช่าง ก็ต้องมีความรู้ในเรื่องการก่อสร้างพอสมควร หรือไม่อย่างนั้นก็ต้องมีที่ปรึกษาที่มีความรู้ในเรื่องนี้ดีและไว้ใจได้

เกณฑ์พิจารณาสมณศักดิ์ในปัจจุบันมีความเหมาะสมดีแล้ว เพราะพิจารณาตามเศรษฐกิจของแต่ละภาค แต่บางรูปก็เห็นว่าควรเน้นการใช้ประโยชน์ของถาวรวัตถุมากกว่าราคาค่าก่อสร้าง

- **สาธารณประโยชน์** แม้รูปแบบการช่วยเหลือสงเคราะห์ผู้อื่นจะมีหลากหลาย แต่ทุกวัดก็สงเคราะห์ในรูปแบบที่เหมือนกัน มีเพียงบางวัดเท่านั้นที่มีรูปแบบแตกต่างเพิ่มเติมจากวัดอื่น รูปแบบการสงเคราะห์ช่วยเหลือ เช่น การบริจาคปัจจัยแก่หน่วยงานต่าง ๆ เพื่อสมทบทุนก่อสร้างอาคาร, บริจาคปัจจัยซื้ออุปกรณ์ที่เป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานนั้น ๆ , บริจาคปัจจัยและสิ่งของแก่ผู้ประสบภัย และผู้ยากไร้, บริจาคปัจจัยสนับสนุนโครงการหรือกิจกรรมต่าง ๆ, บริจาคปัจจัยช่วยเหลือเจ้าภาพงานศพ หรือเป็นเจ้าภาพสวดให้ มีวัดโพธิ์โนนทันที่มีรูปแบบที่น่าสนใจ คือ มีสมาคมจิตอาสาวัดโพธิ์ เปิดโอกาสให้อาสาสมัคร(อสม.) ได้เข้ามาทำงานช่วยเหลือผู้ป่วยที่ไม่มีผู้ดูแล นอกจากนี้ยังมีสมาคมแพทย์แผนไทยอีกด้วย บริการให้ความรู้เรื่องยารักษาโรค และนวดฟรี เป็นรูปแบบที่น่าสนใจและมีประโยชน์มาก น่าเอาแบบอย่าง

ปัญหาที่พบโดยมากจะขาดปัจจัยดำเนินการ แต่การสงเคราะห์นี้ไม่ใช่รูปแบบของการบังคับให้ทำ เป็นความสมัครใจทำ ดังนั้น จึงสามารถที่จะทำแบบค่อยเป็นค่อยไปได้ คือทำเมื่อมี

ความพร้อม ไม่ใช่ไปเรียไรชาวบ้านมาทำ ฉะนั้น ถ้าหากว่าคุณไม่มีความพร้อมและความสามารถในด้านนี้ พระสังฆาธิการก็สามารถที่จะสร้างผลงานในภารกิจด้านอื่นที่ตนถนัดและมีความสามารถแทนก็ได้

ตัวแปรที่สำคัญในการทำให้ผลงานตามภารกิจทั้ง ๖ ด้านของพระสังฆาธิการโดดเด่นแตกต่างกันนั้นคือความรักและความถนัดในงานแต่ละด้าน วิสัยทัศน์ และชุมชนที่ตั้งของวัด

ความรักและความถนัดในงานนั้น ๆ จะทำให้ทำงานด้วยความตั้งใจ และงานจะออกมาดี เพราะมีความรู้ความสามารถในงานนั้น เช่น บางรูปชอบและถนัดทางด้านการจัดการศึกษา ไม่ชอบและไม่ถนัดทางการก่อสร้าง ผลงานด้านการศึกษาก็จะปรากฏเด่นกว่างานด้านการก่อสร้าง เป็นต้น วิสัยทัศน์จะทำให้วางแผนงานได้ดี ไม่เกิดปัญหา หรือหากเกิดปัญหาก็ก็น้อยและสามารถที่จะแก้ไขได้โดยไม่ยาก และรู้จักแนวทางการพัฒนางานได้เร็ว ทั้งสามารถคิดรูปแบบงานได้หลากหลาย มักจะสร้างผลงานที่แปลกใหม่และน่าสนใจได้ดี ส่วนชุมชนที่ตั้งวัดจะมีผลแตกต่างด้านเศรษฐกิจ

เกณฑ์พิจารณาสมณศักดิ์ในปัจจุบัน โดยมากจะเห็นว่าควรพิจารณาในทุก ๆ ด้าน แต่ต้องให้น้ำหนักในด้านที่โดดเด่นที่สุด

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

การประธานตำแหน่งเอกทัตตะแก่พระสาวกของพระพุทธเจ้ามีวัตถุประสงค์เพื่อยกย่องเกียรติคุณพระสาวกให้ปรากฏ และอาจกล่าวได้ว่าเป็นรูปแบบแห่งการพระราชทานสมณศักดิ์ในปัจจุบัน สมณศักดิ์นั้นเป็นเครื่องราชศักดิ์ที่องค์พระมหากษัตริย์ถวายแก่พระสงฆ์ผู้ทรงศีล และมีความรู้ความสามารถเป็นพิเศษ เป็นการอุปถัมภ์พระสงฆ์ให้มีอุตสาหะในการบำเพ็ญศาสนกิจ อันจะเป็นปัจจัยให้พระพุทธศาสนามั่นคงและเจริญแพร่หลายยิ่ง ๆ ขึ้นไป ส่วนฐานันดรศักดิ์ ได้แก่ บรรดาศักดิ์ที่พระมหากษัตริย์พระราชทานแก่ข้าราชการบริพารและข้าราชการผู้บำเพ็ญประโยชน์แก่สังคมประเทศชาติ เพื่ออำนวยความสะดวกในการทำงาน และเป็นการบำรุงขวัญกำลังใจในการทำงานด้วย

ระบบสมณศักดิ์เริ่มมีปรากฏครั้งแรกในประเทศศรีลังกา และไทยก็ได้รับประเพณีดังกล่าวนี้มาจากลังกาอีกครั้งหนึ่ง สมณศักดิ์ในสมัยสุโขทัยมีลักษณะเหมือนตำแหน่งการปกครองแบ่งเป็น ๒ คือ พระสังฆราช และปู่ครู (ตรงกับพระครูในปัจจุบัน) ในสมัยอยุธยา มีสมณศักดิ์ในระดับพระราชอาณาเขตแล้ว แต่การเรียงลำดับชั้นยังไม่ชัดเจนเหมือนปัจจุบัน ในสมัยธนบุรี เนื่องจากบ้านเมืองมีความเดือดร้อนวุ่นวายเพราะสงคราม ทำให้กระทบถึงการปกครองคณะสงฆ์ด้วย ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์มีเหตุการณ์เกี่ยวกับคณะสงฆ์เกิดขึ้นหลายอย่าง แต่ที่เด่นที่สุดเห็นจะเป็นเรื่องของกำเนิดธรรมเนียมการสืบทอดอำนาจการปกครองคณะสงฆ์นั่นเอง

คุณค่าของสมณศักดิ์ที่มีต่อสังคมมีหลายด้าน ดังนี้ (๑) คุณค่าด้านศิลปกรรม ได้แก่ ความงามบนตาลปัตร พัดยศ (๒) คุณค่าด้านจิตใจ ได้แก่ เป็นที่เคารพยำเกรงของชาวบ้าน (๓) คุณค่าวัฒนธรรมด้านภาษา ได้แก่ ราชทินนาม และการใช้ราชาศัพท์ (๔) คุณค่าด้านการอนุรักษ์ขนบธรรมเนียมโบราณราชประเพณี เช่น เป็นการได้ทรงบำเพ็ญทานของพระมหากษัตริย์ และได้ส่งเสริมพระสงฆ์ที่มีความรู้ความสามารถ เป็นต้น (๕) คุณค่าด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ ทำให้พ่อค้าแม่ค้ามีรายได้จากการขายเครื่องสังฆภัณฑ์ (๖) คุณค่าด้านสังคม เช่น มีการจัดงานฉลองพัดยศ เป็นต้น (๗) คุณค่าด้านศาสนสัมพันธ์กับนานาชาติที่นับถือพระพุทธศาสนา ได้แก่ การถวายสมณศักดิ์แก่พระสงฆ์ที่นับถือพระพุทธศาสนาด้วยกัน

เมื่อเปรียบเทียบหลักเกณฑ์ และวิธีการตั้งและเลื่อนสมณศักดิ์ในอดีตและปัจจุบันแล้วพบว่า การขอพระราชทานตั้งสมณศักดิ์ในอดีตไม่มีหลักเกณฑ์ที่ชัดเจนเหมือนในปัจจุบัน ทั้งนี้เพราะในสมัยโบราณพระเจ้าแผ่นดินทรงเป็นผู้ทรงเลือกพระสงฆ์ที่มีคุณสมบัติเอง การที่คณะสงฆ์จะกำหนดหลักเกณฑ์ต่าง ๆ จึงไม่สมควร แต่ในปัจจุบันพระสงฆ์มีส่วนรับผิดชอบด้วย จึงสามารถกำหนดหลักเกณฑ์ต่าง ๆ ได้ตามที่เห็นว่าเหมาะสม

ส่วนบทบาทการพัฒนาสังคมของพระสังฆาธิการผู้ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์ตามภารกิจ ๖ ด้าน สรุปได้ดังนี้

ด้านการปกครอง หลักการปกครองจะมีทั้งพระเดชและพระคุณ พระเดชคือการใช้กฎระเบียบ เมื่อมีการทำผิดก็ตักเตือนและลงโทษ พระคุณมีความเมตตาอนุเคราะห์ต่อผู้ได้บังคับบัญชา ให้การส่งเสริมสนับสนุนทั้งปัจจัย ๔ และหน้าที่การงาน มีความยุติธรรมต่อทุกฝ่าย ผิดก็ลงโทษ ถูกก็ส่งเสริม

สมณศักดิ์มีความสำคัญและจำเป็นต่อการปกครอง เพราะทำให้มีคนเคารพยำเกรง ซึ่งจะช่วยให้ปกครองได้ง่ายขึ้น แต่ทั้งนี้ก็ต้องมีคุณงามความดีประกอบด้วย สมณศักดิ์ที่มีจึงจะทำให้คนเคารพยำเกรงได้

ด้านศาสนศึกษา ทุกวัดจะมีการเรียนพระปริยัติธรรม แผนกนักธรรม – บาลี เป็นหลัก แต่วัดใหญ่ ๆ จะมีการเรียนการสอนแผนกสามัญศึกษาคด้วย วิธีการส่งเสริมคือ สนับสนุนปัจจัย ๔ และให้ทุนการศึกษา เมื่อมีการสอบได้หรือเรียนจบหลักสูตร ก็จัดงานฉลองให้ เพื่อเป็นการให้ขวัญกำลังใจแก่ผู้เรียน ปัญหาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมในปัจจุบันคือไม่ค่อยมีคนบวชเรียน เพราะเด็กต้องเรียนภาคบังคับตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ส่วนปัญหาการขาดแรงจูงใจในการเรียนนักธรรม – บาลี คณะสงฆ์ต้องปรับปรุงกระบวนการเรียนการสอนให้ได้มาตรฐานกว่านี้ ครูสอนต้องมีความรู้ดีในวิชาที่ตนสอน และการเทียบวุฒิต้องมีความชัดเจนกว่านี้

ด้านการศึกษาสงเคราะห์ หลาย ๆ วัดจะมีโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ และโรงเรียนการกุศลวัด ซึ่งจุดประสงค์ในการจัดตั้งคือเพื่อให้เด็กและเยาวชนได้ศึกษาพระพุทธศาสนา และได้ใกล้ชิดพระพุทธศาสนายิ่งขึ้น ได้ทั้งความรู้และได้ขัดเกลาอุปนิสัยให้ประณีตยิ่งขึ้น เป็นวิถีทางการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคนที่ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา

การส่งเสริมการศึกษา เช่น การมอบทุนการศึกษา เครื่องอุปโภคบริโภคแก่นักเรียน และมอบอุปกรณ์การศึกษาแก่โรงเรียน เป็นต้น ปัญหาที่พบคือทุนการศึกษายังมีไม่เพียงพอ โดยเฉพาะวัดที่อยู่นอกตัวเมือง เศรษฐกิจจะไม่ดีเท่ากับวัดที่ตั้งอยู่ในตัวเมือง การระดมทุนจึงไม่เป็นไปตามที่ตั้งใจไว้

ด้านการเผยแพร่ รูปแบบการเผยแพร่คือ เทศน์ในวันพระ เทศน์ในเทศกาลเข้าพรรษา เทศน์ตามงานนิมนต์ งานพระธรรมทูต อบรมศีลธรรมนักเรียนตามโรงเรียน หรืออบรมในเวลา เยวชนเข้าค่ายอบรมคุณธรรม เขียนหนังสือธรรมะเผยแพร่ อบรมกรรมฐาน แสดงธรรมออกอากาศ ทางวิทยุ และโทรทัศน์ ปัญหาที่พบในการเผยแพร่ เช่น ชาวบ้านจะชอบฟังและดูสิ่งบันเทิงมากกว่า การฟังธรรมะ

นักเผยแผ่ที่ดีจะต้องยึดองค์แห่งธรรมกถึก ๕ ได้แก่ (๑) แสดงธรรมโดยลำดับ (๒) ยก เหตุผลประกอบ (๓) แสดงธรรมด้วยจิตเมตตา (๔) ไม่แสดงธรรมเพราะเห็นแก่ลาภ (๕) ไม่แสดง ธรรมกระทบผู้อื่น นอกจากนี้ต้องมีเทคนิควิธีในการแสดงธรรม เช่น ยึดหลักแจ่มแจ้ง จูงใจ แก่ลัว กล้า ร่าเริง เป็นต้น และควรทำตนเหมือนกับที่สอนคนอื่น

ด้านสาธารณูปการ การก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์ถาวรวัตถุ นั้น วัดที่ตั้งอยู่ในชุมชน เมืองจะได้เปรียบ เพราะชาวบ้านมีเศรษฐกิจดี การระดมทุนก่อสร้างจะสามารถทำได้ง่าย ต่างกับวัด ที่อยู่นอกตัวเมืองที่ต้องสร้างแบบค่อยเป็นค่อยไป เพราะเศรษฐกิจของชาวบ้านไม่ดี ถ้ามีใจรักและ ถนอมในงานก่อสร้าง และมีความพร้อมในเรื่องปัจจัยก่อสร้าง ผลงานด้านนี้จะปรากฏโดดเด่น แต่เจ้า อาวาสบางรูปให้ความสำคัญกับภารกิจด้านอื่น เช่น การจัดการศึกษา เป็นต้น นิยมที่จะสร้างคน มากกว่าสร้างวัตถุ ผลงานด้านการก่อสร้างก็จะไม่โดดเด่น

ปัญหาที่พบในการก่อสร้าง นอกจากจะขาดทุนทรัพย์ในการก่อสร้างแล้วบางวัดยังถูก ช่างเอารัดเอาเปรียบด้วย เช่น ใช้วัสดุก่อสร้างที่ไม่ดี ทำให้สิ่งก่อสร้างไม่คงทน เป็นต้น ซึ่งปัญหา ดังกล่าวนี้ต้องแก้ไขด้วยการรู้เท่าทันช่าง คือต้องมีความรู้ในเรื่องการก่อสร้างพอสมควร หรือ ไม่อย่างนั้นก็ต้องมีที่ปรึกษาที่มีความรู้ในเรื่องนี้ดีและไว้ใจได้

ด้านสาธารณประโยชน์ รูปแบบการสงเคราะห์ช่วยเหลือ เช่น การบริจาคปัจจัยแก่ หน่วยงานต่าง ๆ เพื่อสมทบทุนก่อสร้างอาคารและซื้ออุปกรณ์ที่เป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานนั้น ๆ, การสร้างสะพาน สร้างโรงเรียน, บริจาคปัจจัยและสิ่งของแก่ผู้ประสบภัย และผู้ยากไร้, บริจาคปัจจัย สนับสนุนโครงการหรือกิจกรรมต่าง ๆ, บริจาคปัจจัยช่วยเหลือเจ้าภาพงานศพ หรือเป็นเจ้าภาพสวด ให้ เป็นต้น มีวัดโพธิ์โนนทันที่มีรูปแบบที่น่าสนใจ คือ มีสมาคมจิตอาสาวัดโพธิ์โนนทัน เปิด โอกาสให้อาสาสมัคร (อสม.) ได้เข้ามาทำงานช่วยเหลือผู้ป่วยที่ไม่มีผู้ดูแล นอกจากนี้ยังมีสมาคม แพทย์แผนไทยอีกด้วย บริการให้ความรู้เรื่องยารักษาโรค และนวดฟรี เป็นรูปแบบที่น่าสนใจและมี ประโยชน์มาก น่าเอาแบบอย่าง

ตัวแปรที่สำคัญในการทำให้ผลงานตามภารกิจทั้ง ๖ ด้านของพระสังฆาธิการโดดเด่น แตกต่างกันนั้นคือความรักและความถนัดในงานแต่ละด้าน ทัศนคติของเจ้าอาวาส และชุมชนที่ตั้ง ของวัด

๕.๒ ข้อเสนอแนะในการวิจัย

๑. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะต่อการปฏิบัติภารกิจ ๖ ด้าน ในบางประเด็น ดังนี้

ด้านการปกครอง สิ่งที่เป็นปัจจัยสำคัญในการส่งเสริมการปฏิบัติศาสนกิจหรือภารกิจด้านการปกครองที่สำคัญอย่างหนึ่งคือการปฏิบัติธรรม กล่าวคือ ถ้าหากวัดนั้น ๆ มีการอบรมกรรมฐานอยู่เป็นนิจ จะเป็นที่ยำเกรงและเคารพแก่ผู้อาศัย เพราะถือว่าวัดนั้นเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ทั้งการได้อบรมตนอยู่เป็นนิจจะมีผลให้เกิดอุปนิสัยทางธรรม เป็นคนว่านอนสอนง่าย ไม่ก้าวร้าว และประพฤติตนเสียหาย จะส่งผลดีต่อการปกครอง เพราะเขาจะสามารถปกครองตนเองได้ ทั้งช่วยผู้ปกครองเป็นภาระในงานปกครองก็ได้

ด้านศาสนาศึกษา ปัญหาที่พบในการจัดการศึกษาคือ เด็กไม่ค่อยนิยมบวชเรียนเหมือนเดิม เพราะต้องเรียนภาคบังคับตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ทำให้สถิติในการบวชเนรลดน้อยลงโดยลำดับ ปัญหานี้ต้องแก้ไขที่พระราชบัญญัติการศึกษา คือต้องรับรองสถานะโรงเรียนพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ทุกแผนกให้เทียบเท่ากับสถานะของโรงเรียนรัฐ แม้เด็กจะเลือกเรียนทางธรรม ก็สามารถทำได้ ไม่ถือว่าเป็นการทำผิดกฎหมาย จะทำให้มีผู้บวชเรียนมากกว่านี้

ปัญหาการขาดแรงจูงใจในการเรียนนักธรรม – บาลี คณะสงฆ์ต้องปรับปรุงกระบวนการเรียนการสอนคือ หลักสูตรต้องปรับให้เหมาะสมกับความต้องการของผู้เรียน เช่น ไม่ต้องเน้นการจดจำหัวข้อธรรมที่พิสดารจนเกินไป แต่ให้นักเรียนได้สามารถวิเคราะห์หลักธรรม เป็นต้น การจัดการเรียนรู้ต้องให้มีบรรยากาศของการเรียน มีรูปแบบการเรียนที่หลากหลาย ไม่จำเจ ต้องมีกิจกรรมการเรียนที่น่าสนใจด้วย เช่น เมื่อเรียนวิชาศาสนพิธี ก็ให้นักเรียนได้จัดโต๊ะหมู่บูชาจริง เป็นต้น เพื่อสร้างบรรยากาศการเรียนไม่ให้เกิดความน่าเบื่อหน่าย การวัดและประเมินผลควรได้เปลี่ยนจากการประเมินผลครั้งเดียวมาเป็นการประเมินผลทั้งขณะที่เรียนอยู่ด้วย คือให้มีการทดสอบระหว่างภาคโดยกองธรรม และกองบาลีสนามหลวง แล้วเก็บคะแนนนั้นมารวมกับการสอบสนามหลวง

ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ปัญหาของการจัดการศึกษาและส่งเสริมภารกิจด้านการศึกษาสงเคราะห์คือขาดทุนทรัพย์ วิธีการแก้ปัญหา หากจะแก้ที่ระบบเศรษฐกิจของชุมชน ทางวัดก็อาจช่วยได้ในระดับหนึ่ง คือต้องเชื่อมโยงงานด้านการศึกษาเข้ากับงานด้านสาธารณประโยชน์ เช่น การส่งเสริมอาชีพแก่ชาวบ้าน เป็นต้น เมื่อเขามีรายได้เสริม ก็จะทำให้เศรษฐกิจดีขึ้น มีกำลังทรัพย์ในการทำบุญ เมื่อระดมทุนเพื่อการจัดการศึกษาก็จะสามารถทำได้ง่ายขึ้น วิธีการแก้ปัญหาก็อย่าง

หนึ่งคือการจัดตั้งมูลนิธิการศึกษาของวัด เพื่อให้ได้อาศัยดอกผลของเงินมูลนิธิมาช่วยดำเนินการจัดการศึกษาให้มีประสิทธิภาพ ปัญหาในเรื่องทุนไม่เพียงพอจะได้ลดน้อยลง

ด้านการเผยแพร่ ปัญหาของการเผยแพร่ เช่น คนชอบฟังและดูถึงบันเทิงมากกว่าการฟังธรรม การแก้ปัญหาคือต้องเผยแพร่ธรรมในรูปแบบที่หลากหลาย เช่น มีเว็บไซต์ธรรมะเผยแพร่ หรือเขียนหนังสือธรรมะ โดยภาษาที่สามารถสื่อสารกับคนรุ่นใหม่ได้ เป็นต้น จะได้ดึงดูดความสนใจให้คนหันมาฟังธรรมได้มากขึ้น

ด้านสาธารณูปการ ปัญหาที่พบในการก่อสร้างคือทุนการก่อสร้างไม่ค่อยมีและการเอาวัดเอาเปรียบของช่างก่อสร้าง ปัญหาการขาดทุนก่อสร้างนั้นคือเศรษฐกิจของชาวบ้านไม่ดี ถ้าหากเจ้าอาวาสจะเอาดีในทางก่อสร้าง ก็ต้องสร้างโดยคำนึงถึงประโยชน์ของการใช้งาน ไม่สร้างใหญ่โตจนเกินไป หรือไม่อย่างนั้นก็ต้องมีเจ้าภาพที่มีฐานะช่วยก่อสร้างให้ ส่วนปัญหาการไม่รู้เท่าทันช่างนั้นผู้วิจัยมีความเห็นว่าวิธีการแก้ไขที่อย่างหนึ่งคือการเปิดสอนวิชาการก่อสร้าง ซึ่งอาจเปิดสอนในระดับหลักสูตร ปบส. ก็ได้ เพราะวิชาดังกล่าวนี้จะเป็นประโยชน์ต่องานด้านการก่อสร้าง จะทำให้ไม่ถูกช่างเอาวัดเอาเปรียบได้

๒. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป ผู้วิจัยได้เลือกศึกษาบทบาทการพัฒนาสังคมของพระสังฆาธิการผู้ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์ตามภารกิจ ๖ ด้าน ในจังหวัดขอนแก่น ซึ่งเป็นการศึกษาในวงกว้างพอสมควร ไม่ใช่เป็นการศึกษาเฉพาะวัดนั้น ๆ จึงขอเสนอแนะการศึกษาวิจัยในภารกิจ ๖ ด้านของพระสังฆาธิการในครั้งต่อไป ดังนี้

๒.๑ ควรได้ศึกษาวิจัยบทบาทการพัฒนาสังคมตามภารกิจ ๖ ด้าน ของเจ้าอาวาสวัดพัฒนาตัวอย่าง และวัดพัฒนาคีเด่น

๒.๒ ควรได้ศึกษาวิจัยเปรียบเทียบบทบาทการพัฒนาสังคมตามภารกิจ ๖ ด้านของพระสังฆาธิการในภาคอีสานกับภาคอื่น ๆ

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๓๘.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

การศาสนา. กรม. กระทรวงศึกษาธิการ. ประวัติทางพุทธศาสนาแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี ภาค ๑. กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, ๒๕๒๕.

จุฬารัตน์ บุญยากร (บรรณาธิการ). คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์และกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับพระสังฆาธิการ กฎระเบียบ คำสั่ง ประกาศ มติเกี่ยวกับการปกครองคณะสงฆ์ กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมการศาสนา, ๒๕๔๗.

ดำรงราชานุภาพ. สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. ตำนานคณะสงฆ์. กรุงเทพมหานคร : (งานพระราชทานเพลิงศพพระเทพคุณาธาร (ผล ชินปุตฺโต) วัดพระพิเชนทร์) กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, ๒๕๑๔.

นนท์ ธรรมสถิตย์. พระพุทธศาสนาและคณะสงฆ์ไทย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เอ็ดสัน. มปป.

ประวิทย์ สุวณิชย์ (บรรณาธิการ). ๑๐๘ ของคำถาม (เล่ม ๔). กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ศักดิ์โสภณการพิมพ์, ๒๕๔๓.

พระครูสิริวรรณวิวัฒน์ (วรรณ วณฺโณ). ประวัติการพระราชทานสถาปนาเลื่อนและตั้งสมณศักดิ์สมเด็จพระสังฆราช สมเด็จพระราชาคณะและพระราชคณะสมัยรัตนโกสินทร์ พ.ศ. ๒๓๒๕ – ๒๕๓๕, พิมพ์งานออกเมรุพระราชทานเพลิงศพสมเด็จพระธีรญาณมุนี (สنيธ เขมจารี ป.ธ.๘) วัดปทุมคงคา กรุงเทพมหานคร. ๑๒ พฤษภาคม ๒๕๓๕. กรุงเทพมหานคร : รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์. ๒๕๓๕.

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพระพุทธศาสนา ชุด คำวัด, กรุงเทพมหานคร : เลียงเชียง, ๒๕๔๘.

- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. กรุงเทพมหานคร :
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๘.
- พระธีรญาณมุนี, สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก. **คิด เขียน พูด เทศน์, อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพสมเด็จพระธีรญาณมุนี (ธีร์ ปุณณกมหาเถร)**. กรุงเทพมหานคร : เจริญรัตน์การพิมพ์
๒๕๒๗.
- พระพุดอาจารย์ (เกี้ยว อุปลาน). สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก. **ธรรมให้ลูกดี รวมคติธรรมสอนให้ลูกเป็นคนดี**,
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น จัดพิมพ์เป็นธรรม
บรรณาการในการทำบุญอายุวัฒนมงคล สมเด็จพระพุดอาจารย์ (เกี้ยว) ๑๑ มกราคม
๒๕๕๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.
- พระมหานิรุทธ์ ฐิตสวโร. **คู่มือสมณศักดิ์พัตยศ ฉบับสมบูรณ์ (แก้ไขปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๕๑)**.
กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรม, ๒๕๕๑.
- พระมหาสุภา อุตโท. **พระสงฆ์ไทยใน ๒ ทศวรรษ**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภาพใจ,
๒๕๔๒.
- พระมหาอุทิศ ศิริวรรณ. **ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับสมณศักดิ์**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เลี้ยง-
เซียง, ๒๕๓๕.
- พิทักษ์ สายพันธ์. **ประวัติวัดไทยและศิลปะไทยโบราณ**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ศึกษาการพิมพ์,
๒๕๒๑.
- เริง อรรถวิบูลย์, **ทำเนียบสมณศักดิ์สมเด็จพระสังฆราชและสมเด็จพระราชาคณะในสมัยกรุง
รัตนโกสินทร์**, คณะสงฆ์กรุงเทพมหานคร จัดพิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพสมเด็จพระ
พุดอาจารย์ ฐิติญาณมหาเถระ (วน วิชิตะกุล) ๓ กรกฎาคม ๒๕๒๑.
กรุงเทพมหานคร : ป. พิศนาคะการพิมพ์, ๒๕๒๑.
- วชิรญาณวโรรส. **สมเด็จพระมหาสมณเจ้า, กรมพระยา. การคณะสงฆ์. อนุสรณ์ครบ ๕๐ ปี แต่
วันสิ้นพระชนม์แห่งสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส**.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๑๔.
- วิเชียร อากาศฤกษ์ และสุนทร สุภูตะโยธิน. **ประวัติสมณศักดิ์และพัตยศ**. กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์ศรีอนันต์, ๒๕๒๘.

สนต์ แสงบุญ. **ทำเนียบสมณศักดิ์ พ.ศ. ๒๕๓๑**, สมโภชหิรัณยบัฏ พัดยศ เครื่องยศสมณศักดิ์ พระธรรมปัญญาบดี (ช่วง วรบุญโญ) เจ้าอาวาสวัดปากน้ำ ภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร ๒๔ เมษายน ๒๕๓๑. กรุงเทพมหานคร : ธนาคารกรุงเทพ, ๒๕๓๑.

สมมตอมรพันธุ์. **พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระ. เรื่องตั้งพระราชอาชญาผู้ใหญ่ในกรุงรัตนโกสินทร์** (เล่ม ๑). กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร, ๒๕๔๕.

สุชาติ หงษา. **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๕๐.

สุนทร สุภูตะโยธิน. **คู่มือสมณศักดิ์สำหรับผู้บริหาร (ฉบับปรับปรุงใหม่)**. กรุงเทพมหานคร : กรังค์ปรีซ์อินเตอร์เนชันแนล, ๒๕๔๐.

แสง อุดมศรี. **สมณศักดิ์ ๓๐**. กรุงเทพมหานคร : ประยูรวงศ์การพิมพ์, ๒๕๓๐.

(๒) วิทยานิพนธ์ :

คะนิงนิตย์ จันทบุตร. **“พระพุทธศาสนากับการแก้ปัญหาวิกฤตของสังคม : กรณีพระสงฆ์ นักพัฒนาอุบลราชธานี – อำนาจเจริญ”**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. สถาบันราชภัฏ-อุบลราชธานี, ๒๕๔๔.

เชิดชัย หมั่นภักดิ์. **“ปัจจัยที่มีผลต่อการปรับปรุงองค์ประกอบสงฆ์ศึกษาเฉพาะกรณี : องค์กรปกครองคณะสงฆ์อำเภอหนอง จังหวัดขอนแก่น”**. วิทยานิพนธ์พัฒนารวมชนมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๖.

บุศรา เกียรติอุตสาหกรรม. **“บทบาทคณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกายต่อการส่งเสริมอุตสาหกรรมทางการเมืองในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว”**. สารนิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๖.

สุชาติ ธาราวาสน์. **“การศึกษาค่าและความหมายราชทินนามจากสมณศักดิ์พระสงฆ์ไทยปัจจุบัน”**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยศึกษา). มหาวิทยาลัยรามคำแหง. ๒๕๔๘.

อุบลศรี เสนาะรักษ์. **“บทบาทของพระสงฆ์ในงานสังคมสงเคราะห์ในเขตกรุงเทพมหานคร”**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๔.

(๓) สื่ออิเล็กทรอนิกส์ :

สำนักวิทยบริการสถาบันราชภัฏสวนสุนันทา, “สมณศักดิ์”, <<http://๒๐๓.๑๓๐.๑๓๓.๑๕๖/deformed/buddhish/Topic.htm>>, สืบค้นเมื่อ ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๗.

(๔) ข้อมูลผู้ให้สัมภาษณ์

(ก) พระสังฆาธิการผู้ทรงสมณศักดิ์

- สัมภาษณ์ พระครูปริยัติบุญญาภรณ์ เจ้าอาวาสวัดบ้านสะอาด, ๓ มีนาคม ๒๕๕๓.
- สัมภาษณ์ พระครูจันทสิริสาร อาวาสวัดท่าบึง ตำบลบ้านเป็ด, ๑๕ มีนาคม ๒๕๕๓.
- สัมภาษณ์ พระครูสุตคุณวัตร เจ้าคณะตำบลหนองเขียด เขต ๒, ๑๘ มีนาคม ๒๕๕๓.
- สัมภาษณ์ พระครูศรีปริยัติมงคล เจ้าคณะตำบลบ้านเม็ง เขต ๒ เจ้าอาวาสวัดร่มประดู, ๑๘ มีนาคม ๒๕๕๓.
- สัมภาษณ์ พระครูสิริปริยัติสุธี เจ้าคณะตำบลบ้านกง เขต ๑ เจ้าอาวาสวัดป่าันทิกวัน, ๑๕ มีนาคม ๒๕๕๓.
- สัมภาษณ์ พระครูภานาโพธิคุณ เจ้าคณะตำบลในเมือง เขต ๑ เจ้าอาวาสวัดโพธิ์บ้านโนนทัน, ๒๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๓.
- สัมภาษณ์ พระครูสโฆธานเขตคณารักษ์ เจ้าคณะอำเภอชุมแพ เจ้าอาวาสวัดแจ้งสว่างนอก, ๑๘ มีนาคม ๒๕๕๓.
- สัมภาษณ์ พระครูรัตนที่ปาภิบาล, เจ้าคณะอำเภอบ้านฝาง เจ้าอาวาสวัดเกาะแก้ว, ๑๘ มีนาคม ๒๕๕๓.
- สัมภาษณ์ พระครูศรีปัญญาประโชติ เจ้าคณะอำเภอภูเวียง เจ้าอาวาสวัดมิ่งเมืองพัฒนาราม, ๑๕ มีนาคม ๒๕๕๓.
- สัมภาษณ์ พระครูสิริธรรมนิเทศก์ เจ้าคณะอำเภอบ้านแฮด เจ้าอาวาสวัดศรีนวล, ๒ มีนาคม ๒๕๕๓.
- สัมภาษณ์ พระโสภณวิสุทธิคุณ เจ้าอาวาสวัดป่าวิเวกธรรม ๑๕ มีนาคม ๒๕๕๓.
- สัมภาษณ์ พระมงคลวุฒิสาร เจ้าอาวาสวัดวุฒาราม, ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๓.
- สัมภาษณ์ พระกิตติญาณโสภณ เจ้าคณะตำบลท่าพระ เจ้าอาวาสวัดท่าพระหงส์เทศประดิษฐ์ ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๓.
- สัมภาษณ์ พระพุทธิสารมณี รองเจ้าคณะจังหวัดขอนแก่น เจ้าอาวาสวัดเทพบูรณาราม, ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๓.

- สัมภษณ์ พระราชพุทฺธิมุนี เจ้าคณะจังหวัดขอนแก่น (ช) เจ้าอาวาสวัดศรีจันทร์,
๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๓.
- สัมภษณ์ พระเทพกิตติรังษี เจ้าคณะจังหวัดขอนแก่น เจ้าอาวาสวัดธาตุ พระอารามหลวง,
๔ มีนาคม ๒๕๕๓.
- สัมภษณ์ พระเทพวงศาจารย์ ที่ปรึกษาเจ้าคณะภาค ๕ เจ้าอาวาสวัดหนองแขวง พระอารามหลวง,
๔ มีนาคม ๒๕๕๓.
- สัมภษณ์ พระธรรมดิลก เจ้าคณะภาค ๕ (ช) เจ้าอาวาสวัดป่าแสงอรุณ,
๑ เมษายน ๒๕๕๓.

(ข) ผู้เกี่ยวข้องกับพระสังฆาธิการผู้ทรงสมณศักดิ์

- สัมภษณ์ พระสุชี ชาติธรรมโม พระลูกวัดบ้านสะอาด, ๓ มีนาคม ๒๕๕๓.
- สัมภษณ์ นายสี คำทุ่น ไวยาวัจกรวัดบ้านสะอาด, ๓ มีนาคม ๒๕๕๓.
- สัมภษณ์ พระประชล คำภีรน วัตรมประคู้, ๑๘ มีนาคม ๒๕๕๓.
- สัมภษณ์ นายสมจิตร กาญจันดา กรรมการวัดวัตรมประคู้, ๑๘ มีนาคม ๒๕๕๓.
- สัมภษณ์ พระมหาเกรียงศักดิ์ ทุมวิจาโร วัดโพธิ์บ้านโนนทัน, ๒๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๓.
- สัมภษณ์ นางสาวกร ชารธรรม กรรมการวัดโพธิ์บ้านโนนทัน, ๒๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๓.
- สัมภษณ์ พระเกียรติศักดิ์ กิตติโมลี เลขานุการเจ้าคณะอำเภอชุมแพ วัดแจ้งสว่างนอก,
๑๘ มีนาคม ๒๕๕๓.
- สัมภษณ์ นายเต็ม หนูช่างสิงห์ ไวยาวัจกรวัดแจ้งสว่างนอก, ๑๘ มีนาคม ๒๕๕๓.
- สัมภษณ์ พระสมุห์จรัส จันทรสี วัดเกาะแก้ว, ๑๘ มีนาคม ๒๕๕๓.
- สัมภษณ์ พระมหาสมบุรณ์ เขมวีโร เลขานุการเจ้าคณะอำเภอภูเวียง วัดมิ่งเมืองพัฒนาราม,
๑๕ มีนาคม ๒๕๕๓.
- สัมภษณ์ นายกิตติ ไกรศรีวัฒน์ ไวยาวัจกรวัดมิ่งเมืองพัฒนาราม, ๑๕ มีนาคม ๒๕๕๓.
- สัมภษณ์ พระใบฎีกาสัทธชัย จันทโสภโณ วัดศรีนวล, ๒ มีนาคม ๒๕๕๓.
- สัมภษณ์ นายสมบุรณ์ สุควิเศษ ไวยาวัจกรวัดศรีนวล, ๒ มีนาคม ๒๕๕๓.
- สัมภษณ์ พระสมจิตร อชิโต พระอุปัชฌาย์เจ้าอาวาสวัดป่าวิเวกธรรม, ๑๕ มีนาคม ๒๕๕๓.
- สัมภษณ์ พระสมุห์สุบิน จันทาโก วัดดุดาราม, ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๓.
- สัมภษณ์ ร.ต.ต.เดือน ดวงชาตม ไวยาวัจกรวัดดุดาราม, ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๓.
- สัมภษณ์ พระมหาอดิศักดิ์ ธีรธมฺโม วัดท่าพระหงษ์เทศประดิษฐ์, ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๓.

- สัมภาษณ์ นายศรีนวล ภูมิโยชน์ ไวยาวัจกรวัดท่าพระหงษ์เทศประดิษฐ์,
๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๓.
- สัมภาษณ์ พระมหาโสภณ โชติปัญญา วัดเทพบูรณาราม, ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๓.
- สัมภาษณ์ นายสง่า จันทะวงษ์ ไวยาวัจกรวัดเทพบูรณาราม, ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๓.
- สัมภาษณ์ พระมหาสมชัย ผาสุกโก เลขานุการเจ้าคณะจังหวัดขอนแก่น(ช) วัดศรีจันทร์,
๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๓.
- สัมภาษณ์ พระมหาปริยญา วรญาโณ วัดธาตุ พระอารามหลวง, ๖ มีนาคม ๒๕๕๓.
- สัมภาษณ์ นายเสน่ห์ นามพิลา ไวยาวัจกรวัดธาตุ พระอารามหลวง, ๖ มีนาคม ๒๕๕๓.
- สัมภาษณ์ พระเกียรติศักดิ์ ไพศรี วัดหนองแวง พระอารามหลวง, ๔ มีนาคม ๒๕๕๓.
- สัมภาษณ์ นายสมชาย มาลาศรี ไวยาวัจกรวัดหนองแวง พระอารามหลวง, ๔ มีนาคม
- สัมภาษณ์ พระมหาวิศักดิ์ ชาตสุโก วัดป่าแสงอรุณ, ๑ เมษายน ๒๕๕๓.
- สัมภาษณ์ นายศรี วงศ์นารี ไวยาวัจกรวัดป่าแสงอรุณ, ๑ เมษายน ๒๕๕๓.

(ค) พระราชาผู้มีความรู้และเกี่ยวข้องกับพิธีแต่งตั้งสมณศักดิ์

- สัมภาษณ์ บุญสืบ อินทรสาร เจ้าหน้าที่บริหารงานการศาสนา ๗ สำนักงานพระพุทธศาสนา
แห่งชาติ, ๓๐ มีนาคม ๒๕๕๓.
- สัมภาษณ์ สมบูรณ์ บุญครอบ เจ้าหน้าที่งานการศาสนา ๖ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ,
๑๒ มกราคม ๒๕๕๓.

๒. ภาษาอังกฤษ

The Kalyani Inscriptions. (1925). Erected by King Dhammaceti at Pegu in 1476. A.D.
(Bangkok Times Press).

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

แบบสัมภาษณ์พระสังฆาธิการผู้ทรงสมณศักดิ์

เรื่อง “บทบาทภารกิจพระสังฆาธิการผู้ทรงสมณศักดิ์ในจังหวัดขอนแก่นที่มีต่อการพัฒนาสังคมไทย”

คำชี้แจง แบบสัมภาษณ์แบ่งออกเป็น ๒ ตอน คือ

ตอนที่ ๑ ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ ๒ ข้อมูลเกี่ยวกับบทบาทด้านการพัฒนาสังคมตามภารกิจ ๖ ด้าน และคำถามทั่วไปเกี่ยวกับสมณศักดิ์

ตอนที่ ๑ ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

๑. สมณศักดิ์ผู้ให้สัมภาษณ์.....

อายุ..... ปี พรรษา.....

ตำแหน่งปกครองทางคณะสงฆ์.....

ดำรงตำแหน่ง รวม.....ปี

๒. วุฒิการศึกษา ด้านศาสนศึกษา น.ธ..... ป.ธ.....

ด้านสามัญศึกษา.....

อื่น ๆ .....

๓. วัด ชนิดของวัด วัดหลวง วัดราษฎร์

ตอนที่ ๒ ข้อมูลเกี่ยวกับบทบาทด้านการพัฒนาสังคมตามภารกิจ ๖ ด้านตามที่คณะสงฆ์กำหนด และคำถามทั่วไปเกี่ยวกับสมณศักดิ์

๒.๑ ด้านการปกครอง

๑) ท่านคิดว่า สมณศักดิ์ มีความสำคัญต่อการปกครองวัดอย่างไร ?

๒) ลักษณะของผู้ปกครองที่ดีในทัศนะของท่านควรเป็นอย่างไร ?

๒.๒ ด้านศาสนศึกษา

๓) ท่านมีวิธีส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกนักธรรม –บาลี อย่างไรบ้าง ? มีปัญหาในการส่งเสริมหรือไม่ ? อย่างไร ? หากมี ท่านแก้ไขอย่างไร ?

๔) ท่านคิดว่าการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกนักธรรม – บาลี ควรได้รับการพัฒนาอย่างไร ?

๕) ท่านคิดว่าการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ควรได้รับการพัฒนาอย่างไร ?

๒.๓ ด้านการศึกษาสงเคราะห์

๖) ท่านมีวิธีส่งเสริมการศึกษาสงเคราะห์อย่างไรบ้าง ? มีปัญหาในการส่งเสริมหรือไม่ ? อย่างไร ? หากมี ท่านแก้ไขอย่างไร ?

๗) ท่านคิดว่าระบบสมณศักดิ์มีความสำคัญต่องานด้านการศึกษาสงเคราะห์หรือไม่ ? เพราะเหตุใด ?

๒.๔ ด้านการเผยแผ่

๘) งานเผยแผ่ของท่านมีอะไรบ้าง ? มีปัญหาในการเผยแผ่หรือไม่ ? อย่างไร ? หากมี ท่านแก้ไขอย่างไร ?

๙) นักเผยแผ่ที่ดีในทัศนะของท่านควรเป็นเช่นไร ?

๑๐) ท่านเคยฝึกอบรมการเป็นนักเทศน์หรือพูดตามโครงการอะไรบ้าง ?

๒.๕ ด้านสาธารณูปการ

๑๑) งานด้านการบูรณะปฏิสังขรณ์ถาวรวัตถุของท่านเช่นอะไรบ้าง ? ปัญหาที่พบในการทำงานมีหรือไม่ ? อย่างไร ? หากมี ท่านแก้ไขอย่างไร ?

๑๒) ท่านคิดว่าหลักเกณฑ์เกี่ยวกับผลงานด้านสาธารณูปการในการขอพระราชทานสมณศักดิ์มีความเหมาะสม และสัมพันธ์กับความเป็นจริงหรือไม่ ? อย่างไร ?

๒.๖ ด้านสาธารณสงเคราะห์

๑๓) งานด้านสาธารณสงเคราะห์ของท่านได้แก่อะไรบ้าง ? ปัญหาที่พบในการทำงานมีหรือไม่ ? อย่างไร ? หากมี ท่านแก้ไขอย่างไร ?

๑๔) ท่านมีวิธีการทำงานด้านสาธารณสงเคราะห์ให้มีความสอดคล้องกับพระวินัย และดำเนินงานให้สำเร็จตามความมุ่งหมายอย่างไร ?

๒.๗ คำถามทั่วไปเกี่ยวกับสมณศักดิ์

๑๕) ในความเห็นของท่านตำแหน่งสมณศักดิ์กับตำแหน่งทางการปกครองของสงฆ์ควรมีความเกี่ยวข้องกันในการขอพระราชทานตั้งหรือเลื่อนสมณศักดิ์มากน้อยเพียงใด ?

๑๖) ในการพิจารณาตั้งหรือเลื่อนสมณศักดิ์ของมหาเถรสมาคม ไม่ควรให้น้ำหนักภารกิจด้านเดียวจาก ๖ ด้าน ท่านเห็นด้วยหรือไม่ เพราะเหตุใด ?

ผู้สัมภาษณ์

พระปลัดสัมฤทธิ์ เทวธมฺโม

นิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

โทร. ๐๘ - ๘๓๑๓ - ๘๖๕๕

วันที่.....เดือน.....พ.ศ. ....

ภาคผนวก ข

แบบสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้องกับพระสังฆาธิการผู้ทรงสมณศักดิ์

เรื่อง “บทบาทภารกิจพระสังฆาธิการผู้ทรงสมณศักดิ์ในจังหวัดขอนแก่นที่มีต่อการพัฒนาสังคมไทย”

คำชี้แจง แบบสัมภาษณ์แบ่งออกเป็น ๒ ตอน คือ

ตอนที่ ๑ ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ ๒ ข้อมูลเกี่ยวกับบทบาทในการพัฒนาสังคมตามภารกิจ ๖ ด้าน และคำถามทั่วไปเกี่ยวกับสมณศักดิ์ของพระสังฆาธิการที่เกี่ยวข้อง

ตอนที่ ๑ ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

พระ คฤหัสถ์

๑. ความเกี่ยวข้องของผู้ให้สัมภาษณ์ที่มีต่อพระสังฆาธิการ

รอง/ผู้ช่วยเจ้าอาวาส ลูกวัด ไวยาวัจกร กรรมการวัด

อายุ.....ปี พรรษา.....

ระยะเวลาที่รู้จักพระสังฆาธิการที่เกี่ยวข้อง.....ปี

๒. วุฒิการศึกษา

ประถมศึกษา มัธยมศึกษา ปริญญาตรี ปริญญาโท ปริญญาเอก

นักธรรม..... เปรียญธรรม.....

ตอนที่ ๒ ข้อมูลเกี่ยวกับบทบาทด้านการพัฒนาสังคมตามภารกิจ ๖ ด้านของคณะสงฆ์ไทย

๒.๑ ด้านการปกครอง

๑) พระสังฆาธิการผู้ทรงสมณศักดิ์ มีความสำคัญต่อการปกครองสงฆ์แต่ละระดับอย่างไร ?

๒) ในฐานะท่านอยู่ในวัดที่ปกครองโดยท่านเจ้าอาวาส ท่านมองว่า วิธีการปกครองของเจ้าอาวาส ท่านใช้หลักการปกครองอย่างไร ? และผลเป็นอย่างไร ?

๒.๒ ด้านศาสนศึกษา

๓) ในฐานะลูกวัด/ไวยาวัจกร/กรรมการวัด ท่านเห็นว่า เจ้าอาวาส/เจ้าคณะของท่านมีวิธีการส่งเสริมศาสนศึกษา เช่น นักรธรรม บาลี ปรัชยัทธิธรรม แผนกสามัญศึกษาอย่างไร ?

๔) ผลการจัดการศึกษาเป็นอย่างไร ?

๒.๓ ด้านการศึกษาสงเคราะห์(ถ้ามี)

๕) การจัดการศึกษาสงเคราะห์ เช่น โรงเรียนการกุศลวัด ศูนย์พัฒนาเด็กก่อนเกณฑ์/ศูนย์ศึกษาพระพุทธรศาสนาวันอาทิตย์ ของเจ้าอาวาส/เจ้าคณะของท่าน มีวิธีการดำเนินการอย่างไร และผลเป็นอย่างไร ?

๒.๔ ด้านการเผยแผ่

๖) งานเผยแผ่ของท่านเจ้าอาวาส/เจ้าคณะของท่าน มีอะไรบ้าง กิจกรรม วิธีการที่ดำเนินการ ผลเป็นอย่างไร ?

๒.๕ ด้านสาธารณูปการ(ก่อสร้าง/บูรณปฏิสังขรณ์)

๗) เจ้าอาวาส/เจ้าคณะของท่าน ได้สร้างงานสาธารณูปการหรือบูรณะศาสนวัตถุศาสนสถาน ได้แก่ วิหาร อุโบสถ ศาลาการเปรียญ และอื่นๆ มีอะไรบ้าง ?

๘) ท่านเคยฝึกอบรมการเป็นนักเทศน์หรือพูดตามโครงการอะไรบ้าง ?

๙) วิธีงบประมาณสนับสนุนการก่อสร้างบูรณะของเจ้าอาวาส/เจ้าคณะ ทำอย่างไร?

๒.๖ ด้านสาธารณสงเคราะห์

๑๐) งานสาธารณสงเคราะห์ เช่น สงเคราะห์ผู้ประสบภัยต่าง ๆ /คนยากจน/ผู้สูงอายุ/ทุนการศึกษาพระภิกษุ-สามเณร เด็กเยาวชน/บำรุงสถานพยาบาลและสถานศึกษา เป็นต้นของเจ้าอาวาส/เจ้าคณะของท่าน มีอะไรบ้างในแต่ละรอบปี

๑๑) ท่านเห็นว่า ปัจจุบัน บทบาทงานสาธารณสงเคราะห์ของพระสังฆาธิการทุกระดับชั้น มีความเหมาะสมอย่างไร ? และควรปรับปรุงอย่างไร ?

๒.๗ คำถามเกี่ยวกับบทบาทภารกิจในการพัฒนาสังคม ๖ ด้าน ด้านของพระสังฆาธิการผู้ทรงสมณศักดิ์

ผู้สัมภาษณ์

พระปลัดสัมฤทธิ์ เทวธมฺโม

นิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

โทร. ๐๘ - ๘๓๑๑ - ๘๖๕๕

วันที่.....เดือน.....พ.ศ. ....

ภาพการสัมภาษณ์

ภาพที่ ๑

สัมภาษณ์ ดร.พระธรรมดิลก เจ้าคณะภาค ๕ (ช) วัดป่าแสงอรุณ
วันที่ ๑ เมษายน ๒๕๕๓

ภาพที่ ๒

สัมภาษณ์ ดร.พระเทพกิตติรังษี เจ้าคณะจังหวัดขอนแก่น วัดธาตุ พระอารามหลวง
วันที่ ๔ มีนาคม ๒๕๕๓

ภาพที่ ๓

สัมภาษณ์ พระราชพุทธิมุนี เจ้าคณะจังหวัดขอนแก่น (ธ) วัดศรีจันทร์
วันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๓

ภาพที่ ๔

สัมภาษณ์ พระพุทธิสารมุนี รองเจ้าคณะจังหวัดขอนแก่น วัดเทพบูรณาราม
วันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๓

ภาพที่ ๕

สัมภาษณ์ พระกิตติญาณโสภณ เจ้าคณะตำบลท่าพระ เจ้าอาวาสวัดท่าพระหงส์ประดิษฐ์
วันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๓

ภาพที่ ๖

สัมภาษณ์ พระครูรัตนทีปาภิบาล เจ้าคณะอำเภอบ้านฝาง วัดเกาะแก้ว
วันที่ ๑๘ มีนาคม ๒๕๕๓

ภาพที่ ๗

สัมภาษณ์ พระครูภาวนาโพธิคุณ,ดร. เจ้าคณะตำบลในเมือง เขต ๑
วัดโพธิ์โนนทัน วันที่ ๒๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๓

ภาพที่ ๘

สัมภาษณ์ พระครูศรีปริยัติมงคล เจ้าคณะตำบลบ้านเม็ง เขต ๒ เจ้าอาวาสวัดร่มประดู่
วันที่ ๑๘ มีนาคม ๒๕๕๓

ภาพที่ ๕

สัมภาษณ์ พระครูศรีปริยัติมงคล เจ้าคณะตำบลบ้านเม็ง เขต ๒ เจ้าอาวาสวัดร่มประคู้
วันที่ ๑๘ มีนาคม ๒๕๕๓

ภาพที่ ๑๐

สัมภาษณ์ พระครูสุตคุณวัตร เจ้าคณะตำบลหนองเจียด เขต ๒
วันที่ ๑๘ มีนาคม ๒๕๕๓

ภาพที่ ๑๑

สัมภาษณ์ พระครูสโมธานเขตคณาภิรักษ์ เจ้าคณะอำเภอชุมแพ วัดแจ้งสว่างนอก
วันที่ ๑๘ มีนาคม ๒๕๕๓

ภาพที่ ๑๒

สัมภาษณ์ พระครูจันทสิริสาร เจ้าอาวาสวัดท่าบึง ตำบลบ้านเป็ด
วันที่ ๑๘ มีนาคม ๒๕๕๓

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ พระปลัดสัมฤทธิ์ ฉายา เทวธมฺโม นามสกุล เบจิดตั้ง
 เกิด วันศุกร์ที่ ๑๓ เดือน กันยายน พ.ศ. ๒๕๑๑
 สถานที่เกิด บ้านหนองใต้ บ้านเลขที่ ๒๔ หมู่ที่ ๕ ต.ขามป้อม อ.วาปีปทุม จ.มหาสารคาม
 ๔๔๑๒๐
 อุปสมบท วันที่ ๓ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๔๖
 ตำแหน่งและที่อยู่ปัจจุบัน เจ้าอาวาสวัดโพธิ์ทอง ต.โพธิ์ทอง อ.ศรีสมเด็จ จ.ร้อยเอ็ด
 โทรศัพท์ โทร. ๐๘ - ๘๓๑๓ - ๘๖๕๕

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. ๒๕๒๔ ป.๖ โรงเรียนบ้านหนองตาไก่ ต.หนองทุ่ม อ.วาปีปทุม
 จ.มหาสารคาม
 พ.ศ. ๒๕๒๖ นักธรรมชั้นเอก วัดบูรพาภิราม อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด
 พ.ศ. ๒๕๒๗ บาลีประโยค ๑-๒ วัดบูรพาภิราม อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด
 พ.ศ. ๒๕๓๓ มัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนผู้ใหญ่วัดชัยภูมิวนาราม อำเภอ
 เมือง จังหวัดชัยภูมิ
 พ.ศ. ๒๕๓๕ มัธยมศึกษาตอนปลาย ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน อำเภอเมือง
 จังหวัดชัยภูมิ
 พ.ศ. ๒๕๕๑ พุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ.) (เกียรตินิยมอันดับ ๒) สาขา
 วิชาเอกพระพุทธศาสนา
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น
 พ.ศ. ๒๕๕๑ เข้าศึกษาหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พธ.ม.)
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น